Preot Profesor DUMITRU STANILOAE

UNIATISMUL DIN TRANSILVANIA
INCERCARE DE DEZBINARE A POPORULUI ROMAN

BUCUREŞTI
1973

CUPRINSUL

PREFA A

Cele dou mari Biserici de ast zi, Biserica Ortodox   i Biserica Romano-Catolic , au fost Biserica cea Una în Hristos până în 1054. Separa ia între Apus i R s rit i-a avut cauzele ei în preten iile de jurisdic ie universal ale papilor asupra întregii cre tin t i. Aceste preten ii, afirmate tot mai accentuat din secolul al IX-lea, au dus la desp r irea oficial a Bisericii Apusului de cea a R s ritului, prin nefericitul act de la 1054. Anatema aruncat de cardinalul Humbert la 16 iulie 1054, în numele papei Leon al IX-lea (1040– 1054), pe altarul catedralei Sfintei Sofii din Constantinopol, prin care se afurisea patriarhul Mihail Cerularie (1043– 1058) i întreaga Biseric Ortodox , a fost întemeiat implicit pe ideea necre tin   i făr temei în revela ia Sfintei Scripturi c Biserica Ortodox , nerecunoscând primatul papal de jurisdic ie asupra Bisericii universale a Domnului Hristos, se afl într-o eroare atât de mare, încât ea nu mai poate dobîndi i asigura mântuirea credincio ilor ei.

Tr gînd toate consecin ele din ideea eronat c Biserica Romano-Catolic este singura Biseric universal , papalitatea a depus, de la 1054 în continuare, neîncetate eforturi spre a impune Bisericii Ortodoxe admiterea primatului papal de jurisdic ie. Neînv ând nimic din faptul c încercarea de impunere a primatului papal a fost cauza desp r irii i în loc s caute refacerea unit ii prin înl turarea acelei cauze a dezbin rii, Biserica Romano-Catolic a crezut c poate reface unitatea prin mijlocul prin care a sfâşiat-o, încercând s impun   i ortodoc ilor primatul papal cu sila. Ea a pornit, astfel, în încercarea de refacere a unit ii pe o cale gre it , care a adâncit i mai mult dezbinarea.

De la sfâr itul secolului al XI-lea pân la c derea Constantinopolului sub turci, la 29 mai 1453, papalitatea a încercat s atrag Biserica Ortodox a R s ritului la unire cu Biserica Romei prin repetate încerc ri de unire, care vor constitui preludiul încerc rilor de unia ie. În cursul acestor patru secole, Roma papal a f cut din problema reunirii Bisericilor un obiect de tîrguial confesional , promi ind cre tinilor din Imperiul bizantin ajutor în fa a asaltului otoman, în schimbul recunoa terii primatului papal. Dac Biserica Romano-Catolic n-ar fi pornit i n-ar fi sus inut secole de-a rândal aceast ac iune de atragere a popoarelor din R s rit sub autoritatea scaunului papal, anatema din 1054 ar fi r mas un act făr urm ri serioase în adâncirea dezbin rii i r cirii dragostei dintre cele dou Biserici.

Încerc rile de unire din secolele XI– XV i cruciadele din secolele XI–XIII, în loc s ajute la refacerea unirii Bisericilor, au agravat i mai mult neîn elegerile dintre apuseni i răsăriteni, adâncind dezbinarea dintre Biserica Apusului i Biserica R s ritului. Anul 1204, când cavalerii Cruciadei a IV-a au

cucerit i devastat Constantinopolul în ziua de 12– 13 aprilie, în Vinerea Patimilor, înlocuind apoi pe patriarhul ecumenic cu un patriarh latin i alungând mul i mitropoli i i episcopi ortodoc i din scaunele lor, atât în Imperiul latin de Constantinopol, cât i în principatele latine create pe teritoriul Greciei în acest timp, marcheaz , dup opinia bizantinologului francez Paul Lemerle, adev rata dat a schismei dintre Biserica Ortodox   i Biserica Romei [1]. Umilin ele i suferin ele îndurate atunci de grecii ortodoc i, trata i cu dispre   i cu cruzime de crucia i, au contribuit la cre terea adversit ii i neîncrederii faţ de latini i la o i mai mare adâncire a pr pastiei dintre cele dou Biserici.

O recunoa te însu i papa Inocen iu al III-lea (1198– 1218), când mustr pe cavalerii Cruciadei a IV-a, care au c utat s impun Bisericii de Constantinopol unirea prin for   cu Biserica Romei, scriindu-le la 10 iulie 1205: «C ci cum s se întoarc Biserica Greac (Ortodox), oricât ar fi de întristat de sup r ri i persecu ii, la unitatea Scaunului apostolic, când se v d la latini numai exemple de pierzare i lucruri ale întunericului, încât pe drept îi ur te pe ace tia mai mult decât pe cîini» (ut jam merito illos abhoreat plus quam canes) [2].

Dup pierderea Imperiului latin de Constantinopol în 1261, papalitatea, folosindu-se de presiunea exercitat asupra împ ratului Mihail al VIII-lea Paleologul (1261– 1282), a c utat s impun Bisericii R s ritului unirea, speculând situa ia grea în care se g sea Imperiul bizantin. Spre a evita o nou invazie a crucia ilor occidentali asupra Constantinopolului, Mihail al VIII-lea Paleologul a fost silit s impun delega ilor bizantini, trimi i la Conciliul de la Lyon din 1274, acceptarea unirii cu Roma. Dar clerul i credincio ii Bisericii Ortodoxe nu au acceptat cu nici un pre unirea semnat de Lyon de delega ia împ ratului. v zând c împ ratul Mihail al VIII-lea Paleologul nu poate impune la Constantinopol unirea cu Roma, papa Martin al IV-lea (1281– 1285), prin Bula din 18 octombrie 1281, l-a anatematizat, de i acesta a exercitat cele mai drastice m suri asupra ortodoc ilor pentru acceptarea unirii, înfruntând resentimentele i dârza rezisten   a poporului, a clerului i monahilor.

«Declar m, spune textul excomunic rii, c Mihail Paleologul, care se nume te împ rat al grecilor, protectorul acelor greci de mult schismatici împietri i în schism   i de aceea eretici, precum i protectorul ereziei lor i a vechii lor schisme, e c zut sub grea excomunicare» [3].

Neînv ând nimic din acest e ec, conducerea Bisericii Romano-Catolice a încercat pentru a doua oar s impun Bisericii Ortodoxe supunerea sub autoritatea Scaunului papal, în timpul papei Eugeniu al IV-lea (1431– 1448), în Conciliul unionist de la Ferrara-Floren a (1438– 1439). De ast dat s-a folosit de împ ratul Ioan al VIII-Iea Paleologul (1425– 1448), c ruia i-a promis, în

[1] Paul Lemerle, *L'Orthodoxie byzantine et l'oecuménisme médieval; Les origines du schisme des Eglises*, în «Bulletin de l'Association Guillaume Budé», juin 1965, p. 241– 244 ; J. Décarreux, *L'Union des Eglises au Concile de Ferrare-Florence*, Chevetôgne, 1965, p. 7.
[2] Papa Inocențiu III, *Epistola CXXXVI*, din 10 iulie 1205, P. L., CCXV, 701 A.
[3] Gh. Pachymeres, *De Michaele Paleologo*, VI, 30, P.G., CXLTH, 368 B.

schimbul accept rii unirii, ajutorul militar i financiar al unor state catolice din Apus, pentru ap rarea Constantinopolalui de atacul iminent al otomanilor- Unirea de la Ferrara-Floren a, proclamat oficial la 6 iulie 1439, în catedrala Santa Maria del Fiore din Floren a, prin decretul Laetuntur caeli, a fost acceptat i de asta dat de conduc torii Imperiului bizantin i de o parte dintre ierarhii ortodoc i, mai mult ca o necesitate politic decâl ca o unire religioas adev rat . De aceea, ea era, de asemenea, sortit e ecului [4]. Atmosfera de silnicie i înc rcat de suspiciuni în care s-au desf urat dezbaterile sinodului, agravat de mîndria latinilor, care, victime ale complexului de superioritate, abia î i puteau re ine dispre ul fa de greci [5], ajun i atunci la mare strâmtorare, a adâncit dimpotriv i mai mult putin a de apropiere a celor dou Biserici.

Unirea de la Floren a nu a mul umit nici chiar pe împ ratul Ioan al VIII-lea Paleologul, care a activat "în favoarea ei, socotind-o o necesitate politică pentru ap rarea Bizan ului ortodox, declarând, imediat dup proclamarea ei la Floren a: «Speram s corect m erorile latinilor. Vad acum c ei, dup ce au inovat i p c tuit în numeroase puncte, sunt aceia care vor să ne îndrepte pe noi, care n-am schimbat niciodat nimic» [6]. Aproape totalitatea clericilor i credincio ilor ortodoc i au refuzat s recunoasc aceast unire. Teologul bizantin Gheorghe Scholarios, viitorul prim patriarh ecumenic sub turci (1454– 1456; 1460– 1465), sub numele de Ghenadie, participant la sinodul din Ferara-Floren a, scria în 1445, la 6 ani dup întoarcerea la Conslantinopol, despre unirea florentin urm toarele: «De aceea, ierarhii, v zând mai în urm în el ciunea .... au retractat toate semn turile i acordurile i s-au întors la credin a de mai înainte ... Nici o nenorocire n-a fost mai mare pentru noi decât aceast unire. Ea este mai rea decât foametea, focul, chinurile i decât mii de mor i» [7].

De fapt, numero i ierarhi i clerici ortodoc i preferau în locul latinilor, pe turci, cum a declarat la 12 decembrie 1452 la Constantinopol marele duce Lucas Nottaras, al doilea personaj politic dup împ rat, v zând c turcii, de i musulmani, respectaser până atunci credin a ortodox în regiunile ocupate din Imperiul bizantin, în timp ce latinii voiau s impun catolicizarea întregului Orient cre tin.

Înc înainte de c derea Constantinopolului sub turci, la 1453, Roma

---

[4] Vezi textul decretului de unire *Laetuntur caeli*, dup actul original care se păstreaz la Floren a, cu cele 117 semn turi latine i numai 33 de semn turi grece ti, în limbile latin i greac , cu traducere francez la Ch. J. Hefele, Dom H. Leclerq, *Histoire de Conciles d'apres les documents originaux*, t. VII, 2, Paris, 1916, p. 1037– 1044 i C. Mirbt, *Quellen zur Geschichte des Papsttums und des romischen Katolozismus*, 4-e Auflage, Tubingen, 1924, p. 233– 234. Vezi i studiile: Pr. Prof. I. R mureanu, *Ghenadie II Scolarios, primul patriarh ecumenic sub turci*, în Ortodoxia, VIII (1956), nr. 1, p. 72 —109, îndeosebi p. 78 —80; Joseph Gill, *Le Concile de Florence*, traduit de l'anglais par M. Jossua, 1964, p. 366 —369; textul latin: *Laetuntur caeli*.

[5] J. Decarreux, op. cit., p. 4.

[6] *Les «Mémoires» du Grand Ecclesiarque de l'Eglise de Constantinopole, Sylvestre Siropulos sur le Concile de Florence,* X, 11. ed. V. Laurent, Paris, 1971.

[7] Ghenadie Scolarios, *Primul tratat despre purcederea Sfântului Duh*, ed. Mgr L. Petit. X. A. Siderides, Martin Jugie, *Oeuvres complètes de Gennade Scholarios*. t. II, Paris, 1929, p. 260; Pr. Prof. I. R mureanu, op. cit., p. 80– 81.

papal a exercitat presiuni pentru recunoa terea jurisdic iei ei, nu numai asupra grecilor, ci i asupra altor popoare din R s rit, în vederea atingerii acestui scop, ea s-a folosit de conducerea unor state catolice cu orânduire feudal i subordonate autorit ii feudale a Bisericii Romano-Catolice, sub a c ror st pinire se aflau numero i credincio i ortodoc i. Astfel, papa Grigorie al IX-lea (1227– 1241) scria la 14 noiembrie 1234, din Perugia, lui Bela, fiul i coregentul regelui maghiar Andrei al II-lea (1205– 1235), s ia m suri împotriva valahilor (Walati) din Episcopia cumanilor, care, «de i dup nume sunt cre tini ... primesc toate tainele nu de la venerabilul nostru frate ... episcopul cumanilor .... ci de la ni te pseudo-episcopi, care in de ritul grecilor» [8].

Dar chiar i cre tinarea în rit latin, a cumanilor, popor migrator care se stabilise la sfâr itul secolului al XI-lea i începutul secolului al XII-lea în teritoriul de dincoace de Carpa i, în Muntenia, având ca centru politic Milcovul, s-a f cut tot prin for a armat i anume a regatului feudal maghiar. Arhiepiscopul Robert de Strigonium sau Esztergom a trecut Carpa ii în Muntenia, înso it de o întreag armat ungureasc , în fruntea c reia se g sea Bela, fiul regelui maghiar. «Cumanii, sub amenin area s biei, se botezar cu gr mada, i un c lug r predicator, un dominican, fost prior în Ungaria, a fost numit episcop în dieceza muntean (latin), care se numea a cumanilor», acum înfiin at [9].

Dar, înc înainte de aceasta, papa Inocen iu al III-lea (1198– 1216), în Conciliul al IV-lea de la Lateran, din 11, 20 i 30 noiembrie 1215, socotit al XII-lea Conciliu general la romano-catolici, prin canonul 53, a impus feudalilor catolici, care d deau p r i din terenul lor spre cultivare unor popula ii de rit necatolic, s le oblige s pl teasc dijm Bisericii Romano-Catolice [10]. Istoricul Adoli Armbruster pune în leg tur cu canonul 53 al Conciliului al IV-lea de la Lateran îns i deposedarea românilor din Transilvania de pământurile lor în secolul al XIV-lea, în favoarea feudalilor maghiari sau romani catoliciza i şi dezna ionaliza i. Deposedarea aceasta a avut loc sub regii din dinastia angevin , începând cu Carol I de Anjou (1301– 1342), cunoscut sub numele de Carol Robert i Ludovic de Anjou (1342– 1382). Dar ea s-a des vâr it în secolele urm toare.

Ordinul categoric dat de Ludovic cel Mare (1342– 1382) prin care se stabilea c numai nobilul i cneazul de lege latin puteau avea proprietate imobil , a fost comletat i agravat prin sanc iuni drastice de regele Sigismund de Luxemburg în 1428; nimeni nu poate poseda, ine i st pîni nici o proprietate,

[8] Scrisoarea papei Grigorie IX din 14 noiembrie 1234, *Documente privind istoria României.* Veac XI, XII şi XIII, C. Transilvania, vol. I (1075– 1250), Bucure ti, 1951, nr. 230, p. 2751. trad. româneasc i 403 text latin *Acta Gregorii IX*, în *Pontificia Commissio ad redigendum codicem iuris canonici, orientalis*, Fontes, ed. Aloysius Tăutu. series III, vol. III, Vatican, 1950, p. 284– 286.
[9] N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti*, vol. I, ed. II, Bucureşti, 1929, p. 26.
[10] *Acta Innocenti Papae III* (1198 —1216), în col. Cit., Fontes ed. Th. Haluscynskyj, series III, vol. II, Vatican, 1944, p. 485.

nici un drept de nobil, nici un drept de cneaz, decât numai dac va îi adev rat catolic i va urma acea credin pe care o crede i o m rturise te Biserica roman ...; se despoaie de avere to i nobilii i cnezii, care in pe mo iile lor preo i ortodoc i, ce duc poporul în r t cire. Preoților români s li se confi te proprietatea i s se expulzeze din ar . C s toria intre ortodoc i i cei de legea latin este oprit s se încheie, până ce ortodoxul nu se boteaz de preotul apusean. Nobilii, cnejii i ranii î i vor pierde mo iile când nu- i vor boteza copiii în legea apusean . Preo ilor ortodoc i care vor boteza vreun copii în legea ortodox i se confisc proprietatea ... Din dovezi suficiente am în eles c unii oameni cu sufletul stricat, care fuseser ren scu i în credin a catolic prin botez, lepădând frica lui Dumnezeu i nesocotind chinurile iadului, au trecut la legea schismaticilor i tr iesc cu ei. Pe unii ca ace tia nu numai c nu trebuie s -i inem de cre tini ... ci de eretici des vâr i i, ba mai r u decât ace tia; voind s întrebuin m mijloace potrivite de îndreptare pentru teribila lor stric ciune, poruncim prin puterea acestei scrisori a noastr , ca perpetuii no tri castelani de Sebe s -i despoaie de toat averea lor mi c toare pe to i aceia care ar trece la schismatici dup botezul lor i tr iesc cu aceia, iar dac sunt g si i nobili sau cneji în astfel de r utate stric cioasă si condamnabil , mo iile unora ca ace tia, castelanii s le sechestreze pentru maiestatea noastr »[11]".

Pentru a sc pa de persecu iile religioase ale latinilor i ale statului feudal maghiar i pentru a- i p stra domeniile, frunta ii nobilimii române transilv nene au fost constrânşi s treac la legea latin a statului maghiar i s se maghiarizeze. Dac în inuturile Sebe ului, Mehadiei i Ha egului, la care se refer documentul amintit, românii ortodoc i aveau o situa ie privilegiat , în celelalte inuturi române ti transilv nene unde toate aceste privilegii lipseau, persecu iile religioase i sociale feudale au fost mult mai aspre i necru toare.

«Românii transilvani, afirm pe bun dreptate istoricul A. Armbruster, au c zut în situa ia lor inferioar ... pe de o parte din cauza religiei lor ortodoxe «schismatice», de care românii au inut în evul mediu, cu o tenacitate rar "întâlnit , încât ea se identific "în gândirea vremii, în mare m sur cu îns i fiin a lor na ional , iar pe de alta, datorit regalit ii angevine, care si-a dat seama de pericolul politic pe care îl reprezentau românii transilvani men inu i în continuare în situa ia lor privilegiat ... Acest pericol se n scuse în urma apari iei ării Române ti i a Moldovei»[12].

Astfel, Biserica Romano-Catolic este cauza prim a arunc rii poporului român din Transilvania în starea de iob gie "în care a r mas pân în secolul al XlX-lea. Ac iunea cea mai sistematic de aducere a popoarelor ortodoxe sub autoritatea Scaunului Romei, a îndreptat-o Roma dup c derea Constantinopolului, asupra popula iilor ortodoxe, ajunse sub st pânirea unor state catolice

---

[11] Ştefan Meteş, *Istoria Bisericii Româneşti din Transilvania,* vol. I, Sibiu, 1935, p. 42 —43.

[12] Adolf Armbruster, *Românii în cronica lui Ottokar de Styria*, în Studii. Revistă de istorie, XXV (1972), Bucureşti, nr. 3, p. 482, n.77.

str ine.

Ea a încercat s impun acestora unirea în sensul formulat în Conciliul de la Ferrara-Floren a. Ac iunea de atragere a acestor popula ii ortodoxe sub jurisdic ia Romei a primit un nou impuls prin spiritul «contra-reformei» din secolul af XVI-lea. Roma caut acum s se desp gubeasc de num rul cre tinilor pierdu i prin Reforma protestant din Europa apusean i nordic , printr-un num r de suflete câ tigate în R s rit în dauna Bisericii Ortodoxe i a vechilor Biserici Orientale. C ci Biserica Romano-Catolic , neînvățând nimic din faptul c primatul papal a fost cauza unei noi dezbin ri a cre tin t ii, prin apari ia Reformei, a pornit ac iunea de contrareform sau de refacere a unit ii cre tine, pe aceea i cale gre it a încerc rii de a impune primatul papal cu sila nu numai protestan ilor, ci i ortodoc ilor.

Folosindu-se de «hotărârea de unire» stabilit la Floren a la 6 iulie 1439, propaganda romano-catolic promitea ortodoc ilor i cre tinilor orientali c , în cazul unirii cu Roma, le va l sa nealterat ritul lor, cerându-le numai acceptarea celor patru puncte florentine: primatul papal, Filioque, purgatoriul i azima. Mul umirea Romei cu cele patru puncte era îns numai o am gire tactic ini ial a acestor popula ii ortodoxe. Ulterior s-a procedat la o catolicizare treptat , care avea ca scop asimilarea total a credincio ilor ortodoc i i a vechilor orientali în catolicism. Mai mult chiar, propaganda romano-catolic se pref cea la început c renun chiar la ultimele trei puncte florentine, cerând în aparen , în actul semnat de ortodoc i, numai acceptarea primalului papal. Dar, îndat dup aceea, intercala, f r tirea acestora, i celelalte puncte florentine, cum s-a întâmplat cu actul unirii românilor din Transilvania cu Roma, din 7 octombrie 1698.

Instrumentul cel mai eficient folosit de papalitate pentru atragerea ortodoc ilor din R s ritul Europei a fost, cum s-a spus, for a statelor catolice sub care se aflau aceste popoare. E un fapt demn de subliniat c Roma s-a folosit, în toate locurile unde o popula ie ortodox ajungea sub st pinirea unui stat catolic str in, de mijloacele de represiune sau de corupere ale respectivului stat, pentru a for a acea popula ie s admit jurisdic ia ei. Statul respectiv ajuta Roma s - i m reasc num rul de suflete supuse, iar Roma ajuta acel stat s sl beasc acea popula ie prin dezmembrare religioas i dezna ionalizare. Popula ia ortodox era în toate cazurile victima acestei alian e politico-biserice ti. Prin mijlocirea acestor state se promitea ortodoc ilor de a scoate pe preo ii lor din starea de iob gie, f cându-i p rta i la starea privilegiat a clericilor Bisericii Romano-Catolice, în schimbul unirii cu Roma papal . Iar când aceste promisiuni nu d deau rezultat, se folosea for a represiv a acestor state.

Opera aceasta necre tin i neecumenic [13] a fost încredin at de Roma, "în special Ordinului iezuit, întemeiat în 1540, care a devenit în Biserica

[13] A fost o vreme în care teologii ortodocşi credeau într-o posibilă înțelegere interconfesională pe baze ecumenice. (n.n.)

Romano-Catolic al doilea instrument al contrareformei în Apus i al uniatismului în R s rit, în vederea atragerii la catolicism a cre tinilor ortodoc i i orientali din R s rit, Roma papal a înfiin at în secolele XVI– XVII numeroase colegii iezuite. Astfel au fost: «Collegium Romanum», înfiin at la 1551 de papa Iuliu al III-lea (1550– 1555), «Collegium Graecorum», înfiin at în 1575 de papa Grigorie al XIII-lea (1572– 1585). La 1622, papa Grigorie al XV-Iea (1621– 1623) a înfiin at la Roma un institut catolic de coordonare a întregii propagande de convertire a credincio ilor ortodoc i i orientali, sub numele de «Sacra Congrega ie de propaganda fide», în al c rui act de întemeiere se afirma că ortodoc ii, îndobitoci i nu mai sunt capabili s se mântuiasc decât prin Biserica Romano-Catolic ». Acestei congrega ii, papa Urban al VIII-lea (1623– 1644) i-a ad ugat în 1627 un seminar misionar numit «Collegium Urbanum», pentru preg tirea propagandei catolice printre ortodoc i, în aceste colegii erau fanatiza i pentru catolicism numero i tineri dintre cre tinii orientali, ademeni i ca bursieri, care erau ini ia i în opera de câ tigare a ortodoc ilor, de c tre iezui ii destina i acestei opere, prin tot felul de metode inavuabile: laude, falsuri, ascunderea scopurilor adev rate ale ac iunii lor, silnicii, coli, denigrarea j batjocorirea Bisericilor i popoarelor ortodoxe, chiar suprimarea cu for a a celor ce le st teau în cale etc.

Prima popula ie ortodox trecut la uniatism prin astfel de metode i mai ales prin for a statului catolic polonez medieval a fost popula ia ucrainean   i cea rutean ortodox prin sinodul de la Brest-Litovsk (1595– -1596).

Nedrept ile, persecu iile, violen ele de limbaj i umilin ele suferite atunci de rutenii i ucrainenii ortodoc i pe teritoriul Poloniei nu cunoscur margini.

Legiuirile timpului întocmite de catolici, numeau în derâdere Bisericile «schismaticilor», adic ale ortodoc ilor, «sinagogi» [14]. Propaganda iezui ilor din Polonia, sprijinit de regele Sigismund al III-lea Vasa (1587– 1632) i de cancelarul s u Zmoyski, cu o violen de limbaj nemaipomenit , batjocorea Biserica Ortodox a R s ritului, afirmând c în ea nu exist decât întuneric, ruin   i decaden , c ereziile care au bîntuit-o, din epoca sinoadelor ecumenice, nu sunt decât o pedeaps a lui Dumnezeu asupra Orientului cre tin, iar credin a ortodox nu e bun decât pentru pro ti i robi [15], în aceste timpuri de restri te, de crunte suferin e pentru ortodoc i, cete nest pânite de studen i catolici fanatiza i, plecau din ora ul Cracovia i se n pusteau orbe te asupra bisericilor «schismatice» (ortodoxe) i «eretice» (protestante) i le d deau foc. Ac iunea necre tin a catolicilor din Polonia nu se limita numai la sechestre, jafuri, pâng riri de altare ortodoxe i la exil ri de preo i şi de credincio i ortodoc i, ci mergeau până acolo încât impunea ortodoc ilor cu sabia în mân s - i fac cruce ca romano-catolicii i s citeasc Simbolul niceo-constantinopolitan cu

[14] Chodynicki, *Kosciol Pravoslavny a Rezeszpospolita Polska*. Zarys historyczny, 1370– 1632, Warszawa, 1934, p. 76– 77; Pr. Teodor Bodogae, *Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani. Considera iuni istorice în leg tur cu sinodul de la Ia i*, Sibiu, 1943, p. 64, n. 1.

[15] Pr. T. Bodogae, *op. cit.* p. 84.

adaosul «Filioque» [16].

Măsuri asem n toare s-au aplicat i în Transilvania contra românilor ortodoc i între 1698 i 1701, din partea iezui ilor catolici din Austria, care au continuat în tot secolul al XVIII-lea. Aceasta s-a întâmplat dup ce Transilvania, ocupată de austrieci la 1687, a fost definitiv încorporat în Imperiul habsburgo-austriac prin pacea încheiat la 26 ianuarie 1699 la Karlovitz, intre austrieci i turci.

Unul dintre «misionarii» romano-catolici care a primit o ini iere «complex » în manevrele de culise, metodele i promisiunile am gitoare de atragere la unia ie a românilor ortodoc i din Transilvania a fost cardinalul Leopold Collonici de Eszlergom (Strigonium), fost cavaler de Malta, militar activ, feudal i asupritor făr scrupule al iobagilor de pe imensele sale mo ii, deprins cu tot felul de manevre de culise. Al ii, ca episcopii din p r ile S tmarului sau Iosif Kunlevici, episcop de Polotsk din Bielorusia, renegându- i credin a, au folosit falsul în documente, viclenia i violen a în aşa m sur , încât au sfâr it în mod tragic în toiul unor revolte populare [17]. Prin astfel de manevre, prin promisiuni ademenitoare dar am gitoare, cardinalul Collonici, a reu it s atrag la unirea cu Roma papal , prin dou sinoade inute la Muncaci în 1690 i 1691, mai întâi popula ia ortodox rutean din Ucraina subcarpatica.

Dup unirea încheiat cu ucrainenii i rutenii a venit rândul românilor ortodoc i din Transilvania. Metodele prin care s-a realizat aceast unire, scopurile urm rite prin ea, rezisten a poporului român, suferin ele lui de pe urma acestei uniri, se descriu în cartea de faț .

In Imperiul otoman (în Siria i în Egipt), catolicismul a folosit ca atrac ie pentru câştigarea unor ortodoc i sau membri ai Bisericilor Orientale, în secolul al XVIII-lea, promisiunea c ii se va u ura soarta în acel imperiu prin interven ia statelor occidentale. Dezbinarea pe care au produs-o în acele popula ii a provocat o adânc nemul umire nu numai între membrii lor, r ma i ortodoc i, ci i între cei ce au acceptat unirea. Acestei nemul umiri i-au dat expresie, în ultimii ani, o serie de conduc tori ai acestor uni i din Siria i Egipt, într-o carte de mare rezonan : «La voix de l'Eglise d'Orient. Chois de tertes», (Freiburg im Breisgau, 1962). Ei se plâng de ac iunea de catolicizare continu a ortodoc ilor care au acceptat unirea, fapt care sap pr pastia tot mai mare între ei i cona ionalii lor ortodoc i. Urm rile nefaste ale acestei ac iuni de catolicizare continu între ruteni, le-a condamnat înc de la 1930 în bro ura «L'uniatisme», Korolevski, ridiculizind chipul hibrid romano-catolic al preo ilor ruteni uni i i al cultului uni ilor ruteni. Ierarhii uni i din Siria i Egipt consider c uniatismul a fost o cale gre it pentru dep irea dezbin rii dintre cele dou Biserici i cea mai efectiv contribu ie pe care Roma ar putea aduce la refacerea

[16] Mitropolitul Filaret, *Geschichte der Russeland*, Bd. II, p. 61 —62, cit. apud Pr. T. Bodogae, *op. cit.*, p. 74, n.1.

[17] 16. *Istoria Bisericii Universale*, manualul pentru Institutele teologice, vol. II, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodox , Bucure ti, 1956, p. 310.

unităţii între cele două Biserici ar fi renunţarea la uniatism.

Pretutindeni, prin atragerea unor părţi din populaţiile ortodoxe la uniatism, s-a inaugurat o perioadă de vrajbă în sânul acelor popoare. Tinerii din populaţiile unite au fost crescuţi în şcolile iezuite într-un dispreţ iat de tradiţiile spirituale ortodoxe pe care acele populaţii le-au moştenit dintr-un îndelungat trecut şi într-o admiraţie pentru catolicism, pe care, întorşi în ţările lor, căutau să-l extindă şi să-l introducă în viaţa Bisericilor unite, într-o formă din ce în ce mai accentuata. Prin aceasta întreţineau o continuă vrajbă în sinul conaţionalilor lor, care vedeau cu îngrijorare cum se sapă tot mai adânc prăpastia religioasă între fraţi şi se ameninţă tradiţiile lor spirituale comune.

În Transilvania această dezbinare convenea de minune stăpânirii străine feudale şi capitaliste. Până în 1918 habsburgii urmăreau o rupere religioasă totală a românilor din Transilvania de românii din sudul şi estul Carpaţilor, pentru a împiedica pentru totdeauna unificarea lor într-un stat naţional, iar după 1918, papalitatea, făcând jocul unor forţe interesate străine, se străduia să împiedice, prin adâncirea dezbinării religioase, deplina unificare sufletească a poporului român în statul naţional unitar pe care reuşise să şi-l formeze. De aceea, în 1929, Vaticanul înfiinţează, la Roma «colegiul român», pentru adâncirea acţiunii de dezmembrare religioasă în poporul român.

Poporul român şi-a refăcut în 1948 unitatea sa religioasă în sânul Bisericii strămoşeşti. Din păcate câteva elemente uniate crescute în şcolile Romei şi plecate peste hotare continuă să agite chestiunea uniatismului, şi a reînvierii dezmembrării religioase a credincioşilor ortodocşi din Transilvania, inventând tot felul de neadevăruri, care, uneori, găsesc ascultare în cercurile conducătoare ale Bisericii Romano-Catolice. Iar aceste cercuri amplifică într-o propaganda pe plan local aceste neadevăruri.

Astfel, deşi Vaticanul a ridicat anatema aruncată de către cardinalul Humbert la 1054 asupra Bisericii Ortodoxe, considerând-o ca o greşeală, el continuă totuşi să susţină consecinţele ce le-a tras din ea şi să lucreze în spiritul ei, încercând să reînvieze şi să extindă uniatismul între membrii Bisericii Ortodoxe, cu toate declaraţiile ce le fac acum despre Biserica Ortodoxă, ca Biserică soră şi despre capacitatea ei de a mântui pe proprii ei fii, cu tot «dialogul iubirii», pe care pretinde că-l practică faţă de această Biserică. Mai mult, chiar, Vaticanul încearcă să-şi extindă acţiunea prozelitistă, după modelul uniatist, asupra întregii Biserici Ortodoxe.

Ea a schimbat unele din metodele din trecut, adaptîndu-le timpului de astăzi, dar scopul a rămas acelaşi. Sub masca ecumenismului oferă burse numeroase tinerilor ortodocşi şi tot felul de ajutoare si alte avantaje unor fruntaşi ortodocşi, mai ales din unele Biserici mai strâmtorate financiar, deprinzîndu-i, în schimb, cu un vocabular ecumenist relativist, pentru a-i dezarma în faţa forţelor de intercomuniune, în faţa teoriei că, cu toate diferenţele existente, cele două Biserici au devenit, de la ridicarea anatemelor,

una, dar una sub primatul papei, la care conducerea Bisericii Catolice nu renun cu nici un pre .

Bursele în colile de teologie catolic se ofereau i odinioar cu efectele p gubitoare, pe care le cunoa tem, pentru Ortodoxie, dar argumentul c diferen ele între ortodoc i i catolici sunt f r însemn tate era folosit de propaganda catolic ca mijloc de adormire a con tiin elor ortodoxe i în epoca de creare a uniatismului. În privin a aceasta, catolicismul nu a schimbat în esen nimic, dar nici în folosirea acestor metode ca momeli pentru acceptarea primatului papal de c tre ortodoc i. Ceea ce e nou e numai metoda de a camufla mai abil aceste metode sub masca generoas   i nobil a ecumenismului. Vaticanul, continuând îns s urm reasc acela i scop, r mâne în continuare adeptul aceleia i tendin e de extindere a unei domina ii “în spirit lumesc asupra tuturor cre tinilor.

Dar urm rirea acestui scop prin metode camuflate, sub masca nou a ecumenismului, nu va avea alt rezultat decât s compromit ecumenismul pe care Roma pretinde c îl servele, producând noi fr mânt ri în sânul popoarelor ortodoxe i noi tensiuni între Ortodoxie i Catolicism, sau s prelungeasc o lung perioad de fr mânt ri pe care Roma a între inut-o spre marea pagub a unit ii cre tine, f r s fi învățat nimic din aceast gre it metod a ei, de a în elege unitatea între Biserici.

Istoria uniatismului de pretutindeni arat c el este incompatibil cu ecumenismul zilelor noastre. Conciliul II Vatican a vrut s însemne o deschidere a Bisericii Romano-Catolice fa de aspira iile lumii contemporane spre pace, neagresiune i spre în elegerea cu celelalte confesiuni i Biserici cre tine, mai ales spre Biserica Ortodox , al c rui tezaur doctrinar, spiritual i liturgic, declar c -l pre uie te. Ecumenismul catolic, promovat i formulat de Conciliul II Vatican nu inspir îns încredere în rândul ortodoc ilor, atâta timp cât uniatismul e recomandat de Vatican ca mijloc de apropiere i chiar de refacere a unit ii cre tine între Bisericile R s ritului, Ortodoxe i Vechi Orientale, pe de o parte, i Biserica Romano-Catolic , pe de alt parte. C ci aceasta este de fapt forma esen ial a expansiunii biserice ti i politice papale în teritoriile Bisericii Ortodoxe, o form care amenin nu numai unitatea i independen a ei, ci i pe acelea ale popoarelor ortodoxe. Ecumenismul catolic fat de Bisericile r s ritene, concepe refacerea unit ii între ea i acele Biserici ca un uniatism generalizat, adic ca o desfiin are a Ortodoxiei. C ci uniatismul este numai o faz ini ial a absorbirii totale a ortodoc ilor în catolicism. De aceea unia ii nu se bucur din partea Romei papale de o pre uire şi de drepturi egale cu catolicii.

De fapt, Biserica Romano-Catolic promoveaz   i sprijin uniatismul printre r s riteni, dar trateaz în mod inegal i discriminatoriu pe catolici i uni i, ace tia din urm fiind inu i mai la o parte de inima Bisericii Romano-Catolice, ceea ce m rturisea cu mult am r ciune Maximos IV, patriarhul unit

al Antiohiei şi al întregului Orient, decedat de curând: «Foarte adesea, Occidentul catolic ne-a ignorat, în zilele noastre încă Orientul cunoaşte Occidentul mai mult decât cunoaşte Occidentul Orientul. Suntem o revelaţie pretutindeni pe unde trecem. Pentru creştinul catolic apusean de rând suntem «creştini care fac semnul crucii invers». Riturile noastre sunt pentru Occident un obiect de curiozitate sau de interes ştiinţific, şi nimic mai mult. Chiar savanţii orientalişti nu cunosc despre Orient decât trecutul său. Prea adesea, încă, Orientul nu prezintă pentru Occident decât o mumie, un obiect de muzeu» [18].

Patriarhul Maximos a intuit foarte bine situaţia Bisericii Orientale unite în sânul catolicismului prin cuvinte care au indispus şi chiar au indignat cercurile Vaticanului, ca acestea: «în genere, pentru mulţi catolici occidentali, adevărata raţiune de a fi a Bisericilor Orientale Unite, pentru care se tolerează în catolicism «excrescenţe» jenante, este că ele, pe de o parte, sunt un instrument de convertire a dizidenţilor (ortodocşi), un fel de momeală prin care asemănarea ritului şi a organizaţiei exterioare sunt exploatate cu îndemînare, iar pe de alta că dispariţia lor ar păgubi grav prestigiul Bisericii Catolice» [19]. Am vrea să sperăm că arhiepiscopul unit melchit Elias Zogby are dreptate când spune că în timpul nostru «Biserica Romano-Catolică şi-a dat seama că a comis o greşeală (creând uniatismul) şi că aceasta a fost un act antiecumenic» [20]. Dar deocamdată Roma papală oficială nu dă semne reale că a ajuns la o astfel de convingere. Şi, atâta vreme cât Biserica Romano-Catolică nu va renunţa la uniatism, ortodocşii vor privi cu neîncredere ecumenismul ei şi se vor îndoi de sinceritatea şi dorinţa ei de refacere a unităţii văzute a Bisericii lui Hristos.

Socotim că interese adevărate ale ecumenismului, care animă conştiinţa creştinilor de azi, impun Bisericii Romano-Catolice să-şi reconsidere în mod radical modul de a înţelege realizarea unităţii creştine şi raportul ei faţă de întreaga Biserică Ortodoxă. Dacă vrea, cu toată sinceritatea, să instaureze relaţii cu adevărat frăţeşti între creştinismul catolic şi cel ortodox sau chiar să restabilească unitatea cu Biserica Ortodoxă, păstrată până la 1054, conducerea Bisericii Romano-Catolice trebuie să renunţe la orice tendinţă de prozelitism printre credincioşii Bisericii Ortodoxe, să renunțe definitiv ta uniatism, ca mijloc de ademenire a credincioşilor ei şi să conceapă unitatea Bisericii Ortodoxe şi Rornano-Catolice ca o unitate sinodală între Biserici naţionale autocefale, capabile să asigure, deopotrivă, în mod plenar mântuirea credincioşilor lor. Conciliul II Vatican recunoaşte că în Bisericile Ortodoxe există elemente de adevăr şi de sfinţire a credincioşilor, dar reafirmând cu noi argumente dogma primatului papa; şi a infailibilităţii papale şi proclamând mai departe uniatismul ca mijloc de refacere a unităţii Bisericii creştine, refuză să recunoască Ortodoxiei calitatea de Biserică capabilă să asigure credincioşilor, în

[18] Maximos IV, Patriarche d'Antioche et de tout l'Orient. *Voix de l'Lglise d'Orient. Choix de textes*, Freiburg im Breisgau, 1962. p, 21.
[19] *Ibidem*, p. 23.
[20] *Il Regno*, din 15 martie 1968, p. 99 -100.

mod plenar, mântuirea.

Biserica Ortodox a p strat cu fidelitate i în mod nealterat adev rul de credin . Sfintele Taine i spiritualitatea Bisericii neîmp r ite, r mânând statornic pe temelia Tradi ia apostolice i a hot rârilor celor apte sinoade ecumenice, făr s altereze prin înv turi doctrinare con inutul Revela iei dumnezeie ti, dar pe care l-a interpretat, de-a lungul timpului, ca s r spund problemelor i preocup rilor pe care via a i societatea i le-au ridicat. De aceea, atitudinea Bisericii Romano-Catolice de minimalizare i negare a caracterulul plenar-eclezial al Bisericii Ortodoxe este cu totul neîntemeiat   i potrivnic bunelor rela ii ce trebuie s existe între cele dou Biserici.

Unitatea între cre tinii ortodoc i i catolici nu poate fi decât o unitate în egalitate i-n libertate, într-o egalitate în fr ia sobornicit ii i a adev rului nealterat al lui Hristos, m rturisit de Biserica nedivizat de la început i p zit de întreaga Biseric în Duhul Sfînt. Drumul spre restabilirea unit ii nu poate duce printr-o noua perioad de amestec în sânul unor Biserici Ortodoxe, provocat de preten iile de jurisdic ie infailibil papal asupra tuturor. Acest drum nu poate duce prin prelungirea tensiunii între o Ortodoxie care vrea s se apere de prozelitismul catolic sub form uniatist sau integral catolic , i Biserica Romano-Catolic ce manifest inten ia de a-l practica în continuare.

Cartea de fa . care descrie dezmembrarea pe care a adus-o uniatismul în via a poporului roman i apoi binefacerile reîntregirii lui religioase (octombrie 1948), vrea s fie totodat şi o contribu ie la promovarea ecumenismului contemporan, la promovarea unor rela ii cre tine fr e ti între Biserici. Ea vrea s fie o pledoarie pentru unitatea în sobornicitate a Bisericii, pentru unitatea în egalitate a Bisericilor, una în credin a integral a lui Hristos, dar în strâns leg tur cu popoarele c rora le slujesc i pe care le vreau înfr ite dar independente.

UNIATISMUL DIN TRANSILVANIA
OPESA UNEI ÎNTREITE SILNICII

1. Cauzele uniației

Spre deosebire de toate religiile și de toate confesiunile creștine, uniatismul nu s-a născut dintr-o aderare a unor mase de oameni la o concepție religioasă deosebită de cea pe care au avut-o înainte, care să răspundă unor noi trebuințe sufletești și să aducă o schimbare în viața lor spirituală.

El a fost rezultatul unei îndelungate acțiuni de violentare a conștiinței religioase a poporului, în cazul de față a poporului român din Transilvania. Supus unor crunte și prelungite presiuni pentru a adera la catolicism, o parte din poporul român din Transilvania a acceptat pentru înșelarea și potolirea celor ce exercitau asupra lui această silnicie, o dependență administrativă de Roma papală, dar și-a păstrat în realitate tot conținutul credinței și cultul său ortodox.

Astfel s-a născut asa-zisul uniatism român ca un compromis artificial și hibrid între presiunile exercitate asupra poporului român din Transilvania și între forța lui de rezistență[21]. În însăși ființa lui inconsistentă, de aparență amăgitoare, uniatismul a purtat, cât a dăinuit, pecetea silniciei religioase, la care fusese și continua să fie supus acest popor, fiind prin însăși existența lui o acuză gravă la adresa unor concepții și metode politice și religioase, pe care conștiința umană înaintată a timpului nostru le condamnă și le consideră definitiv apuse. Nicolae Iorga a spus : «Biserica unită era o creație artificială, nu pornise dintr-o convingere» [22].

De fapt o silnicie întreită a prezidat la crearea uniatismului din Transilvania și la menținerea lui[23], până când deplina încetare a acelei silnicii a avut ca efect și dispariția lui :

a) Silnicia unei asupriri sociale și economice ;
b) Silnicia administrativ-militară exercitată de un stat cu concepții absolutiste și
c) Silnicia unei confesiuni creștine care stimula silnicia statului și se sprijinea pe ea.

a) Silnicia unei asupriri sociale și economice. – Poporul român din Transilvania se afla în jurul anului 1700, când s-a născut uniatismul, sub regimul legii din *Approbatae Constitutiones,* adoptate la 1653 (partea I, titlul I, art. 3 și partea III*,* titlul III, art. 2), care dispunea : «Românii să fie ținuți în robie deplină și perpetuă («mera et perpetua servitute»), ei fiind în țară numai tolerați,

---

[21] Adolf Armbruster, *Românii în Cronica lui Ottokar de Styria*, în Studii. Revistă de istorie XXV (1972), Bucureşti, nr. 3, p. 482, n. 77.
[22] *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria*, Bucureşti, 1915, vol. I, p. 347.
[23] *Ibidem.*

până când va pl cea principelui i proprietarilor de pământ («usque ad beneplacitum principis et regnicolarum»), având s pl teasc acestora toate d rile i prestându-le robot ».

Iar despre preo i, iezuitul silezian Andrei Freyberger, care a descris actul unirii cu Roma papal de la 1701, spune : «Preo ii sau parohii se socoteau printre iobagi, care nume indic servajul; în ce prive te contribu iile, transporturile, încasarea d rilor, precum i a altor sarcini, angarale i servituti, nu se f cea nici o deosebire între ei i laici, fiind supu i i ei robiei» [24].

Precum ranii i preo ii români erau considera i i trata i ca iobagi i tolera i, nu ca o na iune recunoscut asemenea celor «trei na iuni» (unguri, secui, sa i), a a credin a lor ortodox era considerat i ea ca tolerat , nefiind socotit ca cele patru religii recepte (catolic , calvin , luteran , unitarian).

Dup ocuparea Transilvaniei de austrieci, la 1687, aceasta trebui s contribuie la cheltuielile îndelungatului r zboi al Austriei cu turcii (1683–1699). Dieta transilvan a înc rcat pe preo ii ortodoc i români cu d ri speciale, impunându-i ca pe negustori i ca pe laicii mai înst ri i, în vreme ce preo ii religiilor recepte, de i aveau sesii i salarii mari de la stat, erau scuti i de orice impozit. A a Dieta transilvan din 15 iulie 1689 a impus pe preo ii români la 5000 florini, la sute de cubule de grâu, de carne, de vin etc. Din darea de un milion florini a Transilvaniei, cea mai mare parte o achitau ei [25].

Ap sat de povara acestei grele situa ii, i ispitit cu f g dulala u ur rii ei, nu e de mirare c o parte din clerul ortodox român a acceptat unirea cu Roma, cu sentimentul exprimat de episcopul Inocen iu Micu Klein la 1737: «Eu i clerul meu m-am unit sub condi ia de a ob ine acele beneficii i foloase, de care se bucur romano-catolicii; altminteri, dac nu ni se dau, ne-am face chiar i turci» [26].

Acceptat numai din motive de ordin economic, unirea unei p r i a ortodoc ilor români cu Roma papal n-a fost decât de suprafa . Iezuitul Kapi, c ruia i se cerea p rerea în aceast problem de c tre cardinalul Colonici, primatul Ungariei, la 1701, scria: «C ci românului, care n-are aplecare spre aceast unire i care sper oarecare comoditate material din simularea unirii cu p strarea schismei, niciodat nu-i voi crede c va fi cu adev rat unit, oricât s-ar jura c are s fie» [27].

---

[24] *Historica relatio unionis Vallachicae cum Romana Ecclesia factae anno 1701 eorumque quae in hoc unionis negotio subsecuta sunt usque ad novembrem 1702*. Manuscris în arhiva provincial a Moraviei, din Brno. Cerroni. II, 5; la Prof. Dr. Mihail Dan, *În jurul unirii cu Roma*, în «Mitropolia Banatului», VIII (1958). nr. 7-9. p. 303.

[25] *Erdélyi orszagemlékek*, p. 25, 51, 54, 124, 239, 247, 287 etc., la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal*, vol, I. Sibiu. 1920, p. 5 i la tefan Lup a, *Biserica Ardelean i «unirea» în anii 1697– 1701*, în Biserica Ortodox Român , LXVI (1948). nr. 9—10, p. 473.

[26] *Colec ia Rosenfeld* i Petru Bod. *Brevis Vallacharum Transylvaniae incolentium historia*, lib. II, cap. 3; la Silviu Dragomir. *op. cit.*, p. 134.

[27] N. Nilles S. I., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis*, vol I, în Oeniponte, 1885, p. 266.

b) Silnicia administrativ-militar a Imperiului habsburgic. – Interese politice ce au stat la baza acestei silnicii:

Primul interes provenea din faptul ca dinastia habsburgic din Austria catolic , cotropind Transilvania, a g sit aici o situa ie religioas care nu prezenta pentru ea destul siguran   politic , în timpul cât Transilvania fusese principat sub suzeranitate turceasc (1526– 1687), ungurii, secuii i sa ii, care formau cele trei na iuni recunoscute («Unio trium nationum»), deveniser calvini, luterani i unitarieni, i reprezentan ii lor în Diet alc tuiau cele trei «staturi» care dominau Dieta i ocupau toate dreg toriile publice. Aceste «staturi» acatolice nu agreau st pânirea unei Austrii catolice.

Ca s - i asigure domina ia în Transilvania, Imperiul habsburgic trebuia s sporeasc componen a, la început disparent a «statului catolic». De aceea odat cu trupele imperiale au venit în Transilvania, în 1687– 1688, i iezui ii, în scurt vreme ace tia au v zut c pe o convertire masiv a protestan ilor din Transilvania la catolicism nu se putea conta. În aceast situa ie «statul catolic» din Transilvania i iezui ii veni i aici au sf tuit curtea imperial s întind mrejele catoliciz rii spre marea mas româneasc a c rei religie nu f cea parte din nici una din cele patru religii recepte, cu drepturi politice. Printr-un memoriu din septembrie 1697, îndat dup definitivarea st pânirii Austriei asupra Transilvaniei, prin pacea de la Zenta în septembrie 1697, «statul catolic» ardelean cerea împ ratului s fac un apel c tre preo ii ortodoc i români ca s îmbr i eze catolicismul, promi îndu-le sc parea de povara d rilor i împ rt irea de privilegiile preo ilor romano-catolici: «Cu supunere cerem de la Maiestatea Sa o diplom pentru unirea românilor care locuiesc în Transilvania i care nu pretind altceva decât ca Maiestatea Sa s se îndure a-i face p rta i pe preo ii i c lug rii de rit grec, de acelea i privilegii i drepturi de care se bucur acum nu numai preo ii catolici, ci chiar i preo ii unitarieni, luterani i calvini»[28].

Cu acest memoriu pleca la Viena iezuitul Baranyi, parohul bisericii romano-catolice din Alba Iulia. În ciuda opozi iei guvernatorului i a cancelarului Transilvaniei – con ii Banfi i Bethlen, ambii calvini – , Baranyi ob inu de la Leopold I, prin cardinalul Coloniei, rezolu ia din 14 aprilie 1698 c tre guvernul ardelean, în care se spunea: «Aceia dintre preo ii români de rit grec, care p strându- i ritul, se vor declara pentru catolici cu recunoa terea pontificelui roman, se vor bucura de privilegiile preo ilor catolici, iar aceia dintre ei oare socotesc c nu pot face numita m rturisire sau se vor uni cu una din celelalte religii recepte, ori vor r mâne în statul religiei în care se afl acum, se vor bucura de privilegiile religiei pentru care se vor declara, sau vor fi

[28] Stefan Lupşa, *op. cit.*, p. 478.

considera şi în starea şi dreptul religiei în care trăiesc acum» [29].

Deci nu predica superiorităţii catolicismului a stat la baza uniatismului, ci promisiunea unei mai bune stări economice şi sociale pentru preoţii români. «Deoarece poporul era foarte prost şi puţin instruit în dogmele credinţei, iar o instrucţie corespunzătoare ar fi reclamat timp mai îndelungat, de aceea se hotărî câştigarea clerului său», zice, la mijlocul secolului al XVIII-lea, un consilier al împărătesei Maria Tereza [30].

Aceasta înseamnă că se ţintea atragerea ortodocşilor români într-o Biserică nouă, fără nici o acţiune de convertire, ci lăsându-i în convingerea că nu li se cere nici o schimbare. Uniatismul se dovedeşte şi prin aceasta a fi fost o creaţie politică. Catolicismul nu se angaja într-o operă de convertire, pentru că n-avea încredere în succesul ei. S-a ales calea mai comodă a înşelării ortodocşilor români şi a presiunilor de stat asupra lor. Dar aceasta se va răzbuna prin caracterul inconsistent al uniatismului.

Rezoluţia imperială voia să lase impresia că preoţii ortodocşi români sunt liberi să se decidă pentru oricare din cele patru religii recepte. Dar faptul că guvernatorul şi cancelarul Transilvaniei, conţii calvini Banfi şi Bethlen, chemaţi de împărat la Viena, la 7 octombrie 1697, pentru consultare în problema emiterii acelei rezoluţii, se opun, e o dovadă că ea era dată în folosul catolicismului. Contele Bethlen scrie de altfel direct despre aceasta: «Noi amândoi, eu şi guvernatorul, ziserăm că noi nici de vestea cererii aceleia (a statului catolic ardelean) n-am auzit şi precum vedem este împotriva acelor trei religii din Ardeal şi mai vârtos împotriva religiei calvineşti... Noi destul am tudumănit şi cerere am dat împăratului în contra instanţei aceleia, dar nimica n-am isprăvit, că rezoluţia tot s-a dat» [31].

În secret împăratul a trimis şi un ordin generalului Rabutin, comandantul militar al Transilvaniei, ca «din toată puterea lui să se nevoiască ca preoţii români nu cu altă religie fără numai cu religia catolică să se unească» [32].

Cronicarul contemporan. Mihai Cserei, declară că a văzut acest rescript la comitele Apor, preşedintele statului catolic [33].

Odată ce nu s-a găsit necesar să se câştige ortodocşii români cu un nou catehism, nu s-a recurs nici la predicatori, ci s-a dat chestiunea pe mâna comandantului militar pentru ca preoţii ortodocşi care nu se vor lăsa convinşi de argumentul privilegiilor, să fie convinşi cu argumente militare.

Vom vedea mai încolo cum a înţeles puterea militară să împlinească ordinul imperial şi să realizeze opera de «convertire» a românilor ortodocşi la catolicism.

---

[29] N. Nilles, *op. cit*., p.235.

[30] *Kurzer Bericht von der Beschaffenheit der zerstreuten illyrischien Nation in kaiserlichen Koniglichen Erblanden,* I. Gh. Barthenstein. Freiburg und Leipzig. p, 55 —56.

[31] Hurmuzaki, *Fragmente,* II, Bucureşti, 1900. p. 26.

[32] Gh. Şincai, *Cronice românilor şi altor neamuri*, vol. III, Bucureşti, 1885, p. 304.

[33] Cserei Mihaly, *Historiaja*, Pest, 1350; Hurmuzaki, *Fragmente,* II, p. 35, la Silviu Dragomir, *op. cit.,* p. 24.

Al *doilea interes* urm rit de curtea imperial prin trecerea românilor ortodoc i în dependen a papalit ii a fost ruperea lor din leg turile biserice ti cu românii din Principate. Dat fiind c românii constituiau marea majoritate a popula iei din Transilvania, Casa de Habsburg î i d dea seama c o viitoare ridicare cultural   i o inevitabil dezvoltare a con tiin ei na ionale a acestei popula ii o vor face s tind   i la o realizare a unit ii sale politice cu români din Principate. Cea mai bun asigurare împotriva acestei eventualit ii periculoase pentru Imperiul habsburgic era desprinderea cât mai complet a românilor din Transilvania de cei din Principate.

Prezen a acestui interes în crearea unia iei de c tre habsburgi e tr dat de acuza ia adus mitropolitului Atanasie, încep torul unia iei, la Viena în 1701, c între ine coresponden   cu principele   rii Române ti [34], i urm toarea obliga ie ce trebuie s   i-o ia Atanasie: «De ast zi încolo m leap d de toate cur spunden iile i d t tura în tiin prin scrisoare i prete ugul schismaticilor, a ereticilor i a craiului sau vodii   r i Muntene ti. Nici o carte de acum înainte cu aceia r spuns nu voi avea i nici pe Bucure tean, mai mult al meu arhiepiscop a fi nu-l voi cunoa te, dar eu într-una cu tot soborul meu Arhiepiscopului de Estergom m smeresc, pe acela a fi mitropolitul meu îl cunosc» [35].

Consilierul imperial, contele Hatsfeld, spunea într-un raport din anul 1782 ; «Trebuie s m rturisesc c eu pentru împrejur rile actuale privesc unirea mai mult ca o chestiune politic decât religioas . Privit sub punctul de vedere al politicii, e de dorit ca românii s se cread a fi uni i, deoarece prin aceasta se îndeamn a adera mai mult la st pînii   rii lor, decât unei puteri str ine». Tot atunci, cancelaria ardelean spunea c «unirea are un îndoit scop, anume unul teologic, de a duce iar   i în sânul Bisericii Catolice pe cei c zu i i unul politic, spre a t ia leg turile ce le între ine acest popor cu   ri str ine, prin mijlocirea desunirii» [36].

Acest interes politic al Casei de Habsburg s-a manifestat în m surile severe luate de autoritatea de stat în tot secolul al XVIII-lea împotriva tinerilor pe care ortodoc ii ardeleni lipsi i de episcopi, care s hirotoneasc preo i ortodoc i, îi trimiteau la episcopiile din Principate, ca s vin de acolo hirotoni i ca preo i. Intr-o instruc ie dat de guvernatorul din Sibiu, Haller, pentru aplicarea unui rescript imperial, la 20 iunie 1746, se spune c «este interzis ca valahii s se hirotoneasc de al i episcopi. Deci protectorii unirii... vor c uta s împiedice pe ace ti valahi care vor trece în Valahia sau Moldova pentru a primi hirotonii. Pentru mai u oara executare a acestui lucru, se cere ca Consiliul aulic de r zboi s dea ordine... ca cei ce trec în   ri str ine pentru a primi hirotonii s

[34] N. Nilles, *op. cit.*, p. 259 - 262.
[35] Al. Pop, *Dezbinarea în Biserica românească din Ardeal*, Bucure ti, 1921, p. 61 - 63.
[36] Silviu Dragornir, *op. cit.*, p. 71. Dup arhiva cur ii din Viena, Sec ia Staatsrath, nr. 65 din 1782.

fie a tepta i la trec tori i s fie de inu i i pu i la dispozi ia statului catolic, până la noi ordine» [37]. Iar în rescriptul Mariei Tereza din 18 iunie 1747 c tre guvernatorul ardelean se ordona «s se confi te la trec tori toate c r ile schismatice ce încearc a se aduce din Moldova i Valahia» [38]. «Nici din motive politice, zice împ r teasa, nu se poate admite intrarea în ar a preo ilor i c lug rilor din acele principate» [39].

Iar la 1761, aceea i împ r teas , într-o rezolu ie, spune c generalul Bucow «merit s fie l udat deoarece prin buna lui lucrare întreg districtul Bistri ei a fost reîntors la unire, rezultat care e de mare însemn tate din îndoitul punct de vedere al religiei i statului, întrucât Bistri a constituie marginea de c tre Moldova» [40].

c) Silnicia iezui ilor i a vârfurilor clerului unit. – Unia ia s-a creat i men inut în Transilvania i prin silnicia exercitat la început de iezui i, iar mai târziu de vârfurile clerului unit, care au trecut în tab ra clerului catolic.

Pentru a în elege cum a fost posibil o silnicie din partea aceasta, nu trebuie s uit m c e vorba de timpul când Biserica Romano-Catolic avea în privin a libert ii religioase o doctrin care oferea vârfurilor sale argumentele pentru practicarea acestei silnicii cu cea mai lini tit con tiin . Era doctrina c de libertate are drept s se bucure numai adev rul, adic înv tura catolic , iar teza c orice ideologie trebuie s se bucure de libertate era declarat de papi «o doctrin pestilen ial ». Eroarea, adic toate celelalte doctrine, n-au dreptul la libertate. Ele pot fi cel mult tolerate de fapt, dar nu de drept, adic atunci când Biserica Catolic nu are mijloace s le stârpeasc , sau atunci când nu-i st la dispozi ie armata unui stat catolic.

În Conciliul al II-lea de la Vatican s-a recunoscut pe fa de to i oratorii c aceasta a fost doctrina catolic până acum. Deosebirea fa de trecut este c în Conciliu cei mai mul i episcopi, recunoscând aceast doctrin i practic pentru trecut, au cerut p r sirea lor pentru viitor, admi ând dreptul la libertate pe seama tuturor credin elor i ideologiilor pe când o parte mai mic din episcopi au cerut ca Biserica Romano-Catolic s r mân i mai departe fidel doctrinei sale de până acum. Cardinalul Ruffini, comb tând la 23 septembrie 1964, în sesiunea a Il-a a Conciliului, principiul afirmat în schema *Despre libertate,* c toate credin ele au dreptul la libertate, a spus : «S nu separ m libertatea de adev r... Adev rul este unul i nu exist decât o unic religie adev rat ... Când e vorba de alte religii decât de cea catolic , trebuie s se vorbeasc de «toleran », nu de «libertate».

Iar la 24 septembrie 1964, episcopul de Castro Meyer, din Brazilia, a declarat: «Doctrina c to i trebuie s se bucure de libertate e cu totul opus

---

[37] Silviu Dragomir, *op. cit.*, Anexa nr. 40, p. 54.
[38] *Ibidem*, Anexa nr. 41, p. 60.
[39] *Ibidem*.
[40] Arhivele Statului, Viena, Staatsrath, nr. 2295 din 1761, la Silviu Dradomir, op. cit., vol. II, p. 261, nr. 2.

doctrinei tradi ionale a lui Leon al XIII-lea i Pius al XII-lea, care spun c eroarea n-are nici un drept, dar poate fi tolerat pentru a se evita un r u mai mare».

Interpretând aceast doctrin , ziarul «Le Monde» din 29 septembrie 1964 scria : «Fa de cei în eroare nu poate exista decât o intoleran total . Dar inând seama de for a împrejur rilor, se poate adopta fa ă de ei o atitudine de toleran ... S suport m pe cei în eroare pentru c nu putem face altfel». Când exist îns state prin care putem aplica principiul intoleran ei, s o facem, a a cum am f cut-o i în trecut, a spus în esen , mai departe, în amintita sa interven ie, Cardinalul Ruffini:

«Se spune în text c statul este incompetent s judece în materie religioas . Dac -i a a, cum poate exista o religie de stat? Aceasta e o nega ie a ideii de concordat, mai ales în timpurile vechi, dar i azi, de exemplu în Italia, în Spania, în Republica Dominican , în acest text se merge împotriva unei tradi ii foarte vechi i contra Sfîntului Scaun. Acesta e un lucru foarte grav». Iar în edin a din 17 septembrie 1965, acela i cardinal a spus : «Statul trebuie s ajute la biruin a, conservarea şi ap rarea adev rului». «Binele comun pentru care trebuie s lucreze statul nu const în posibilitatea acordat tuturor de a fi egali, ci în realul triumf al adev rului, pe care numai Biserica Romano-Catolic îl posed ».

Dimpotriv , Cardinalul Henriquez, arhiepiscop de Santiago de Chile, exprimând opinia mai nou a marii majorit i a episcopilor din Conciliu, a spus în edin a din 23 septembrie 1964: «Trebuie s facem s dispar din lumea întreag opinia c catolicii sunt oportuni ti i au dou m suri, dup cum sunt într-un stat slabi sau tari... Tipul de om modern, cere sa adapt m metodele noastre, inând seama de societatea democrat ... Schema ne pune în gard contra prozelitismului. Acesta reprezint o corup ie a m rturiei. El are aerul de a profita de avantajul institu iei umane, f r s se fereasc de a intimida, de a solicita, de a prezenta momeli materiale».

Iar în sesiunea a III-a, la 17 septembrie 1965, Arhiepiscopul Heenan de Westminster a spus: «Nu lipsesc episoade în care elementele acatolice au suferit din cauza comport rii autorit ii statelor catolice».

Ne pare bine c majoritatea episcopatului catolic se jeneaz azi de intoleran a Bisericii Romano-Catolice din trecut fa de alte credin e i de metodele folosite de ea împotriva lor. Dar ar fi de dorit ca aceast schimbare de atitudine s se observe i în renun area Bisericii Catolice la încerc rile de a reface unia ia.

De fapt silnicia reprezentan ilor Bisericii Romano-Catolice s-a exercitat în cazul unia iei din Transilvania, prin profitarea de Imperiul “habsburgic, care nu s-a sfiit s aplice for a pentru sus inerea prozelitismului catolic. Aplicarea aceasta a for ei a f cut-o Imperiul habsburgic în mare parte sub stimularea i inspira ie continu a iezui ilor, iar mai apoi a vârfurilor uniatismului, care au

contribuit astfel la intensificarea continu a aplic rii for ei de stat.

Toate metodele trecute condamnate de Cardinalul Henriquez le-au practicat iezui ii i vîrfurile clerului unit din Ardeal: momeala cu avantaje din partea statului i amenin area cu privarea de ele i cu pedepse din partea statului, dela iunea i minciuna c tre organele de stat, prin care atr geau asupra celor ce- i ap rau credin a m suri în sprite, falsificarea pe de o parte de acte pentru a-i obliga pe oameni mai târziu s in angajamentele de catolicizare, pe care înainta ii lor nu le luaser de fapt, pe de alta în elarea poporului cu asigur ri c nu se inten ioneaz nici o schimbare a credin ei lui, exploatarea sl biciunilor celor pe care i-i f ceau unelte. Toate acestea se vor vedea în scurta descriere a începuturilor unia iei i a unora din momentele istoriei ei. Aici d m numai câte o mostr din fiecare: momeala cu avantaje materiale i amenin area cu privarea de ele se vede din urm toarea propunere a iezuitului Kapi c tre cardinalul Colonici i prin el c tre împ rat: «Nimeni s nu fie de-a dreptul silit la unire, dar s se afle vreo modalitate ca nici un pop s nu se poat bucura de privilegiile date de împ rat, decât dac ne d nou semne mari de unire adev rat i nici un semn de pref c torie» [41].

Cazurile de dela iune i minciun c tre organele de stat se in i ele lan . Atanasie este pârât la Viena, în 1701, de lucruri adev rate i neadev rate, pentru ca sub amenin area pedepsei pentru ele s semneze acceptarea tuturor condi iilor ce i s-au impus. Episcopul Petru Aron cere la 19 aprilie 1749 interven ia autorit ii de stat împotriva ortodoc ilor din F g ra i a c lug rilor de la Sâmb ta de Sus [42].

Episcopul Inocen iu Micu-Klein, înainte de a se convinge de z d rnicia unirii, cere cur ii din Viena s fie folosit for a militar împotriva neuni ilor, chiar când fac cereri la autorit i: «Cerem ca împotriva preo ilor i persoanelor biserice ti, care nu voiesc s asculte de episcopi i de mai marii biserice ti, când nu pot fi potoli i sau redu i la ascultare altfel i fac cereri de anchet la autorit ile superioare ale provinciei, s se foloseasc bra ul secular» [43].

Iar episcopul Grigore Maior scrie la 19 aprilie 1782 comandantului general din Sibiu: «Dac fac abstrac ie de Schitul Silva ul de Sus în districtul Ha eg, nu mai exist pe cât tiu nic ieri altundeva eremit sau c lug r de acest fel sub jurisdic ia mea. Dar m întorc la mân stirea neunit de rit grec de la Sâmb ta de Sus, cel mai mare lupt tor contra întregii uniri i reamintesc cu plec ciune Excelen ei Voastre cele ce am scris adesea, cerând d râmarea din temelie a acestui loca din p dure. Nu m îndoiesc, Excelen a Voastr , c ve i ajuta la împlinirea acestei cereri, dac acum o sprijin i dorin a mai înalt ».

Aceste st ruin e au f cut ca mân stirile ortodoxe române ti din. Transilvania s fie d rîmate toate [44].

---

[41] t. Lup a, *op. cit.*, în “Biserica Ortodox Român ”, LXVII (1949), nr. 1 - 2, p. 44.

[42] Silviu Dragomir, *op. cit.,* Anexa nr. 53, p. 78– 79.

[43] *Ibidem,* Anexa 18, p. 24.

[44] tefan Mete , *Mâm stirile român ti din Transilvania*, Sibiu, 1936, p. 89 - 90.

Daca Măn stirea de la Sâmb ta de Sus a fost d rîmat în noiembrie 1785, celelalte mân stiri din ara Oltului, fuseser d râmate mai înainte, la ordinul generalului Bucow din 13 iunie 1761, care suna: «Mân srile de lemn s fie arse pretutindeni, cele de piatr s se distrug i s se fac raport Excelen ei Sale Generalului atât despre restituirea bisericilor (c tre uni i) cât i despre demolarea măn stirilor. Iar dac cineva s-ar opune în mod temerar prea înaltei porunci regale, s fie pedepsit numaidecât cu moartea prin spînzur toare, sau prin t ierea capului, ca unii care dispre uiesc poruncile rege ti i tulbur pacea i ordinea public »[45].

O directiv exemplar pentru exploatarea sl biciunilor episcopului i clerului unit o d cardinalul Colonici iezuitului Neurauter, pus ca «teolog» pe lângă episcopul Atanasie: «Cu toat sîrguin a s aib grije s se foloseasc pasiunile (dorin ele) episcopului i ale clerului («ut affectuum Episcopi et cleri lucretur»); f când a a, u or va cî liga pentru planurile sale, o popula ie atât de rustic , de necivilizat , care- i m soar prieteniile dup utilitate, i i-i va face binevoitori i va putea ob ine de la ei toate»[46]. Catolicismul va face uz permanent de acest principiu, înc rcând vîrfurile clerului unit cu cele mai mari beneficii. Despre falsificarea documentelor va fi vorba mai încolo.

Un simbol concentrat al celor trei silnicii ni-l ofer strânsa colaborare dintre ofi erii austrieci, iezui ii, iar mai târziu vîrfurile unite, i agen ii fiscali. Preo ii câ tiga i pentru unire de câte ori se loveau în sate de rezisten a credincio ilor ortodoc i ap reau prin case înso i i de ofi erii austrieci i de agen ii fiscului, sau de slujitorii proprietarilor latifundiari pentru a aresta i a pr da bunurile oamenilor, într-o plângere a românilor ortodoc i ardeleni se spune: «Dup aceea s-au sculat popii cei uni i i s-au dus la domni. i ne-au pârât i au min it c noi am fost împreun cu dân ii i n-am fost nice vom fi. i ne-au pus supt bir ag si ne-au prins pre noi mai mult decât trei sute de oameni, tot fruntea i noi am feleluit c nu ne vom uni, suntem gata s ne aduce i muierile i copiii s le t ia i capetele, apoi nou ; s ti i M ria Voastr bine c omul nu-i slobod cu trupul, dar este cu sufletul. Apoi ne-au slobozit i ne-au pus supt bir ag mare, cumplit i înc i supt b taie»[47].

Conlucrarea strânsa dintre silnicia catolic i silnicia Imperiului habsburgic s-a accentuat de prin 1699 când guvernul austriac i conducerea Bisericii Romano-Catolice v zând c ac iunea misionarilor iezui i dependen i de autorit ile ordinului lor, nu poate îndupleca poporul român la unia ie, au hot rât înlocuirea lor cu misionari militari («missionari castrenses»), adic cu iezui i afecta i pe lângă regimentele militare[48].

Iezuitul Brzenski spune c misiunile iezuite de propagand înso eau

[45] Ilarion Pu cariu, *Documente pentru limb* , I. p. 233.
[46] N. Nilles, *op. cit.*, p. 310.
[47] Silviu Dragomir, *op. cit.,* Anexa 59 din 1749, p. 87.
[48] Mihail Dan, *op. cit.,* p. 307.

armata austriac prin sate i r spândeau printre preo i decretul împ ratului Leopold I din 14 aprilie 1698 i al cardinalului Colonici prin care se f g duiau u ur ri materiale celor ce vor îmbr i a “unirea [49].

Se în elege c «predicarea» decretului imperial, f cut de iezui i înso i i de solda i, era de natur nu numai s momeasc pe unii preo i, ci i s bage teama în oameni.

Din întâlnirea între întreita silnicie amintit i între rezisten a românilor pe lâng Ortodoxie, a rezultat compromisul sau chipul hibrid i consistent al uniatismului. Unde rezisten a sl bea mai mult, întreita silnicie devenea mai îndr znea i înainta în opera de catolicizare, cum s-a întâmplat în unele p r i din nordul Ardealului sau cu vîrfurile clerului unit. Când rezisten a devenea total , se pr bu ea chiar i chipul aparent al unirii. A a a fost în timpul r scoalelor religioase în secolul al XVIII-lea i a a s-a întâmplat în 1948.

S urm rim acum ac iunea combinat a factorilor aminti i în fenomenul na terii unia iei i al men inerii ei.

2. Începutul unia iei si falsurile de documente care înso esc originea ei

a) Primele documente care vorbesc de începutul unia iei în Transilvania sunt trei procese verbale ale unui Sinod în care s-ar fi hot rât adoptarea unia iei, pe la începutul anului 1697, o rezolu ie de unire din 21 martie 1697 semnat de «Episcopul» Teofil i o adres c tre cardinalul Colonici din 10 iunie 1697, cu semn tura aceluia i vl dic Teofil i a 12 protopopi «prea supu i i prea umili i fii», prin care i se aduce la cuno tin primirea unia iei. Textul latin al proceselor verbale l-a publicat N. Nilles, dup un manuscris afl tor în arhiva Episcopiei romano-catolice din Alba Iulia. Acest manuscris, spune el, era o copie dup originalul latin pe care l-a depus Baranyi în dulapurile Arhiepiscopiei de Strigoniu. Dar Silviu Dragomir declar c nu a g sit acolo nici urm de existen a lor. O traducere româneasc a acelor procese verbale a publicat T. Laurian în «Magazinul istoric pentru Dacia», III, p. 271 - 272, dup un manuscris latin din Arhiva Episcopiei romano-catolice din Alba Iulia.

Deci originalul latin al acestor procese verbale nu exist . Cu atât mai pu in exist originalul românesc dup care ar fi trebuit s se traduc acest original latin.

De asemenea, nu exist originalul «rezolu iei» din 21 martie 1697. N. Nilles a reprodus un text latin al ei, dup o c rticic tip rit în Cluj la 1730, i atribuit până nu demult iezuitului Andrei Ilia : «Ortus et progresus variorum în Dacia Gentium et religionum a principibus eius usque ad annum 1722».

Adresa c tre Colonici se g se te în colec ia hîrtiilor iezuitului He-

---

[49] *Qullen zur Geschichte*, Brasso, VI, 1915, p. 326, la t. Lup a, *op. cit.*, în «Biserica Ortodox Român » LXVI (1948), nr. 11– 12, p. 550

vennesi, depus în Biblioteca Universit ii din Budapesta. Ea se compune dintr-o coal îndoit în dou , adic din dou foi. Pe prima pagin e textul latin cu semn tura i pecetea lui Teofil. Semn tura s-a dovedit falsificat . Pe pagina a doua se dau numele în latine te ale celor 11 protopopi i al unui preot. Pe pagina a treia se afl semn turile acestora, iar pe pagina a patra adresa lui Colonici. Cele 12 semn turi sunt autentice. Dar se vede c foaia aceasta cu semn turi, care constituie prima foaie a colii îndoite, a fost luat din dosarul cu semn turi al vreunui sobor de mai înainte. Un plastograf a luat aceast coal , a îndoit-o astfel, ca foaia întâi s devin foaia a doua i pe pagina întâi a pus scrisoarea în latine te c tre Coloniei cu semn tura plastografiat a lui Teofil.

Toate aceste cinci acte se dovedesc false i din motive interne: la începutul anului 1697, Teofil nu putea s vorbeasc atât de urât de calvinii din Transilvania, care erau înc atât de tari până în septembrie 1697, c   i în actele imperiale sunt menaja i. La 1697 nu se putea ca Teofil i protopopii ortodoc i români s declare c accept cele patru puncte dogmatice catolice i «toate celelalte câte le prime te, m rturise te i crede Sfânta mam Biserica Romano-Catolic », cât vreme nici împ ratul Leopold nu cerea aceasta în rezolu ia din 14 aprilie 1698, i nici protopopii nu voiesc s semneze în octombrie 1698 acceptarea celor patru puncte i evit s numeasc Biserica Catolic «mam » [50].

Aceste acte s-au pl smuit ulterior pentru ca pe baza lor s se impun românilor o form mai catolic a unia iei i pentru ca s se arate c ini iativa unia iei apar ine românilor i e mai veche decât decretul lui Leopoid din 14 aprilie 1698 i decât vl dica Atanasie.

b) Iezuitul Baranyi dup ce a izbutit, prin cardinalul Colonici, s determine pe împ ratul Leopold I s dea rezolu ia din 14 aprilie 1698, s-a întors în Transilvania i a început s lucreze pe lângă doi-trei protopopi ortodoc i (în special pe lâng protopopul Gheorghe din Daia care era i notarul soborului, pe lângă protopopul Nicolae din Sebe , ambii aproape de Alba Iulia, i pe lângă preotul Ioan din Alba Iulia), ar tându-le beneficiile de care se vor împ rt   i preo ii ortodoc i dac vor semna o acceptare a unirii cu Roma papal [51].

Intre timp, cardinalul Colonici, nemul umit c în Diploma din 14 aprilie 1698 împ ratul nu cerea preo ilor ortodoc i români decât recunoa terea papei, public   i el un apel la 2 iunie 1698, c tre preo ii ortodoc i români, în care exprimându-le bucuria c prin decretul imperial «li s-a deschis calea» spre unirea cu Biserica papal a Romei, le promite i el o «protec ie i favoare» cu atât mai mare cu cât se vor dovedi «mai ferven i în m rturisirea i în conservarea unia iei, înv ând, m rturisind i crezând privat i public toate acelea pe care le înva , le m rturise te i le crede Sfânta Maic Biseric

[50] Argumentele pentru falsitatea acestor acte sunt expuse pe larg la Silviu Dragomir, *Romanii din Transilvania şi unirea cu Biserica Romei,* în «Biserica Ortodox Român », LXXX (1962), nr. 9 - 10, p. 865– 880.

[51] t. Lupsa, *op. cit,,* în «Biserica Ortodox Român », LXVI (1943), nr. 9 - 10, p. 493. i la Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania si unirea...,* p. 898).

Romano-Catolic , dar în special cele patru puncte» (primatul papal, azima, purgatoriul i purcederea Sfîntului Duh i de la Fiul) [52].

Metoda aceasta de a promite i a acorda favorurile pe m sura zelului de a lucra la catolicizarea ortodoc ilor români a fost urm rit permanent în istoria unia iei. Tot în luna iunie 1698 vine de la Bucure ti, unde plecase înc din toamna anului 1697 pentru hirotonie, i noul mitropolit al românilor din Transilvania, Atanasie. Baranyi începe s lucreze i pe lângă el. El reu e te s ob in isc liturile a 38 de protopopi pe un act c ruia i s-a pus data de 7 octombrie 1698, dar nu cu recunoa terea celor patru puncte, cum cerea cardinalul Colonici, i nici m car «cu recunoa terea pontificelui roman», cum cerea împ ratul Leopold I. Baranyi a trebuit s se mul umeasc cu atâta. Dar i-a rezervat o pagin alb în act pentru a introduce acolo condi iile cerute de eful s u, cardinalul Colonici.

Actul se compune din trei foi sau 6 pagini, adic dintr-o coal îndoit i înc dintr-o jum tate coal lipit . Foaia a doua a colii a doua s-a t iat probabil ulterior, dup ce s-a constatat c nu se pot ob ine semn turi mai multe.

Pe prima pagin e un text românesc care cuprinde declara ia de unire formal , pur nominal , cu Biserica papal a Romei, cu un adaos pus în josul paginii, s nu se clinteasc nimic din obiceiul i cultul «Bisericii noastre a R s ritului», i vl dicii s fie hirotoni i de patriarhul ortodox din imperiu (adic de patriarhul ortodox din Karlovitz), papa i împ ratul având doar s -i înt reasc : pe pagina a doua e un text latin, care are intercalate i cele patru puncte ale doctrinei catolice; pe paginile a treia, a patra i a cincea urmeaz semn turile, iar în josul semn turilor din pagina cincea, un codicil scris de mâna mitropolitului Atanasie. Pagina a asea e goal .

Se vede c protopopilor li s-a cerut de c tre Baranyi, sau prin Atanasie, s semneze documentul din pagina întâia, începând din pagina a treia, pagina a doua r mânând în alb pentru a fi completat ulterior, ceea ce s-a i întâmplat.

Dar din precau ie, protopopii sau mitropolitul Atanasie, care va fi strâns semn turile, au înt rit pentru preîntâmpinarea eventualelor complet ri neagreate în paginile a doua i a asea, goale, atât în josul paginii întâi, cât i în josul paginii a cincea, unde se terminau semn turile, prin postscripturi, ideea din textul românesc principal, semnat de ei: c nu în eleg unirea decât ca o leg tur formal cu Biserica papal a Romei, neacceptîndu-se nici m car primatul papal, ci p strându-se toat credin a i cultul ortodox.

Iat textul românesc principal din prima pagin :

«Noi mai jos scri i, vl dica, protopopii i popii bisericilor române ti, d m în tire tuturor c rora se cuvine, mai vârtos rii Ardealului:

† Cercând schimbarea ce tii lumi în el toare i nestarea i neperirea sufletelor c rora în m sur mai mare trebuie a fi decât toate, din bun voia noastr , ne unim cu Biserica Romei cea catolic i ne m rturisim a fi m dularele

[52] N. Nilles, *op. cit.*, p. 197.

ce tii Biserici sfinte catoliceasc a Romei, prin aceast carte de m rturie a noastr i cu acele priveleghiomuri voim s tr im, cu carele tr iesc m dul rile i popii ce tii Biserici sfinte, precum în l ia sa împ ratul i coronatul craiul nostru în milostenia decretumului în l imei sale ne face p rta i. Care mil a înal ii sale nevrând a o lep da, cum se cade credincio ilor înal ii sale, aceast carte de m rturie i înal ii sale i rii Ardealului o d m înainte. Pentru care mai mare t rie d m pece ile i scrisorile mânilor noastre. S-a dat în B lgrad în anii Domnului 1698, în 7 zile a lui octomvrie».

Dup acest text foarte general, urmeaz în aceea i pagin post-scriptum-ul urm tor, în care se afirm i pozitiv voin a protopopilor de a p stra toat credin a Bisericii Ortodoxe:

« † Îns într-acest chip ne unim i ne m rturisim m dul ri sfintei catolice ti biserici a Romei, cum pre noi i r m i ele noastre din obiceiul Bisericii noastre a R s ritului s nu ne cl teasc , ci toate r moniile, s rb torile, posturile, cum până acum a a i de acum înainte s fim slobozi a le inea dup c lindarul vechi. i pre cinstitul vl dica nostru Atanasie nime până la moartea sfin ii sale s n-aib putere a-l cl ti din scaunul sfin ii sale. Ci tocma de i s-ar tâmpla moarte, s stea în voia soborului pe cine ar alege s fie vl dic , pre care sfin ia sa papa i în l atul împ ratul s -l înt reasc i patriarhul de supt biruin a înal ii sale s -l irotoneasc i-n obiceiul i dreg toriile protopopilor care sunt i vor fi nici într-un fel de lucru nime s nu se amestece, ci s ie cum i până acum. Iar de nu ne vor l sa pre noi i pre r m i ele noastre într-aceast a ezare, pece ile i isc liturile noastre care am dat s n-aib nici o t rie. Care lucru l-am dat înt rit cu pecetea Mitropoliei noastre pentru mai mare m rturie».

Urmeaz în aceea i pagin pecetea Mitropoliei, dar f r nici o semn tur . în josul paginii a cincea, dup semn turile protopopilor, se afl acest codicil scris de mâna lui Atanasie, dar f r semn tura lui, care nu apare nic ieri în document:

« i a a ne unim, ace ti ce scrim mai sus cum toat legea noastr , slujba Bisericii, leturghia, i posturile i c rindarul nostru s stea pe loc, iar s n-ar sta pe loc acele, nici aceste pece i s n-aibe nici o t rie asupra noastr i vl dica nostru Atanasie s fie în scaun i nime s nu-l h rb t luiasc ».

In pagina a doua, r mas goal , când s-a dat pentru semn turi, s-a ad ugat, de bun seam ulterior, urm torul text latinesc:

«Nos infrascripti Ecclesiae Vallachicae in Transylvania Episcopus Arhidiaconi et clerus universus memoriae commendamus tenere presentium, quibus expedit universis, maxime vero incliti regni Transylvaniae statibus.

Considerata tum fluxa humanae vitae instabilitate, tum etiam animae (cuius în omnibus potior cura habenda) imortalitate, libere ac sponte, impulsu divini numinis, cum Ecclesia Romano-Catholica unionem inimus eiusdemque Sanctae Matris Romano-Catholicae Ecclesiae commenibra nos tenere presentium declaramus, omnia admittentes, profitentes et credentes, quae illa

admittit, profitetur et credit, praesertim vero illa quattor puncta in quibus hac tenus dissentire videamur, quae etiam in clementissimo suae saeratissimae Majestatis decreto ab diplomate nobis insinuantur. Qua propter iisdem prorsus juribus ac privilegiis quibus eiusdem Sanctae Matris Ecclesiae presbyteri ex indulto sacrorum canonum ac divorum quondam regni Hungariae regum utuntur, nos quoque juxtam praenominatum sacrae, Caesareae regiaeque Majestatis decretum, a modo et deinceps uti eiusdem commembra frui ac gaudere volumus. In cuius majorem fidem ac robur praesens manifestum nostrum propria manus syngrapha nec non sigillo communimus. Anno 1698, 7 octobris. Alba-Iuliae».

Dac compar m textul românesc principal cu textul latin, observ m urm toarele deosebiri:

– în textul latin se afirm c protopopii se oblig s admit «toate câte le admite Biserica Romano-Catolic ... i mai ales cele patru puncte» deosebitoare, pe când în cel românesc nu se men ioneaz nici m car «recunoa terea pontificelui roman».

Provocarea textului latin la un decret imperial, care ar con ine condi ia accept rii tuturor celor ce le crede Biserica Romano-Catolic   i mai ales a celor patru puncte, arat probabil c el a putut fi scris numai dup emiterea decretului lui Leopold din 16 februarie 1699, în care e cuprins aceast condi ie [53].

Dar s-ar putea ca acest text interpolat înc înainte de acea dat s fi contribuit el însu i ca împ ratul Leopold s cear în diploma din 16 februarie 1699, acceptarea credin ei catolice integrale.

– în textul latin se afirm c protopopii numesc Biserica Romano-Catolic «maic », pe când în textul românesc lipse te aceast expresie. Dimpotriv în post-striptum din pagina întâia, protopopii numesc Biserica Ortodox , «Biserica noastr » a R s ritului.

– în textul latin se spune c protopopii îndeplinesc acest act «liber i de bun voie, sub impulsul puterii divine», pe când în cel românesc ei spun simplu c -l îndeplinesc «din bun voia noastr », neatribuind acest act pur politic vreunei interven ii divine. Dimpotriv , pe lângă dorin a de a se împ rt   i de «privileghiomuri», ei mai dau ca motiv str veziu al actului lor i nevoia de a se supune poruncii împ ratului. tiau ei ce tiau despre cele ce-i a teapt , daca nu se vor supune. În textul latin, care trebuia s ajung la Viena, nu se putea spune aceasta.

A adar în textul românesc protopopii nu acceptau nimic din catolicism, decât o confirmare a mitropolitului de c tre papa. În textul latin îns se pretinde c s-a acceptat catolicismul integral.

Acest text latin n-a putut fi cunoscut de protopopi i nici de Atanasie, a c rui influen   în redactarea celor dou post-scripturi se vede i din grija ce o pune pentru soarta sa. El n-a putut fi cunoscut de el nici pentru motivul c n-ar fi acceptat titlul de episcop, când Atanasie este socotit mitropolit până la

[53] *Ibidem*, p. 225.

rehirotonirea lui ca episcop, la 25 martie 1701 la Viena.

Prin textele lui române ti, documentul a folosit în prima etap a unia iei ca un prim angajament al protopopilor. Dar în fa a autorit ilor trebuia s se prezinte c ortodoc ii români au acceptat mai mult. De-aceea textul acesta (dac a fost interpolat în document înainte de 16 februarie 1699, dac nu, unul asem n tor) este tip rit i trimis de Baranyi iezuitului Hevennesi ca s -l prezinte cur ii din Viena.

Se pare c el a trimis lui Hevennesi i originalul întreg, cu completarea latin , dar Hevennesi dîndu- i seama c e deosebit de textul latin l-a inut secret, pe de o parte ca s nu se descopere falsul, pe de alta pentru c iezui ii, dup ce au prins degetul protopopilor, nu mai erau mul umi i numai cu atâta, ci voiau mai mult. Astfel, originalul r mas; îngropat între hârtiile lui Hevennesi, a ajuns în Biblioteca Universit ii din Budapesta, până la 1879 când l-a descoperit istoricul unit Nicolae-Densu ianu, care condamn acest fals în urm torii termeni: «Inten iunea frauduloas este a adar evident . Avem înaintea noastr o traduc iune din cele mai mi ele ti i mai criminale, falsificarea unui document public, a unui tractat politico-bisericesc, pentru a supune poporul român catolicilor i a desfiin a Biserica român de Alba-Iulia» [54].

Până s se descopere îns originalul, textul latin tip rit aparte i folosit de c tre autorit i i într-o larg publicitate a f cut s se creeze o convingere general c unirea s-a realizat cu acceptarea celor patru puncte i uniatismul astfel în eles s capete o vechime i o consisten institu ional . Astfel un document falsificat a fost primul act de na tere al unia iei din Transilvania.

Pe de alt parte Baranyi trimise o peti ie Dietei ardelene în sesiunea din octombrie-decembrie 1698 în numele preo imii ardelene, prin care cerea scutirea de impozite, pe baza decretului din 14 aprilie 1698 al împ ratului Leopold i a hotărârii ei de a se uni cu Biserica papal a Romei. Dieta alc tuit mai mult din calvini i luterani hot r te la 23 noiembrie 1698 urm toarele: «La peti ia preo ilor români vedem din milostiva rezolu ie a Maiest ii sale», c li se acord celor ce trec la o religie recepta acelea i privilegii pe care le au i preo ii acelei religii. Dar preo ii români vor continua s pl teasc impozite «chiar dac   i-au schimbat religia», în acest sens, Dieta trimite i un memoriu împ ratului, ca s nu împ rt easc acelei na iuni o mai mare libertate decât a avut până acum. Dieta mai hot r te s se fac o anchet în satele române ti, ca s se vad care preot i mireni se declar pentru unia ie, urmând ca rezultatul anchetei s fie prezentat Dietei în sesiunea ei de la Sighi oara, de la începutul anului 1699[55].

Ancheta s-a efectuat în ianuarie 1699. Din mica parte de acte ale acestei anchete care s-au p strat în Arhiva de stat a R. P. Ungare [56], reiese c dac o

[54] Nicolae Densu ianu, *Independen a bisericeasc* , Bra ov, 1893, p. 28, la t. Lup a, *op. cit.*, în «Biserica Ortodox Român », LXVI (1943), nr. 9 - 10. p. 483.

[55] Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 13.

[56] *Erdelyi Kormanyszek*, 1968, nr. 248, 250, 252 i 1699, nr. 599 i 603, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii...*, p. 15 - 18. i *Românii din Transilvania i unirea...*, p. 913 - 922

parte redus a clerului s-a declarat c face ce face i vl dica, credincio ii aproape în întregime au declarat c voiesc «s r mân până la moarte în religia în care au fost până acum», în cele mai multe p r i, mul i preo i nu s-au prezentat în fa a comisiilor pentru c primiser ordin de la Mitropolitul Atanasie s nu se prezinte, deoarece aceast anchet era ordonat de o Diet calvin ca s stabileasc mai degrab împotrivirea poporului la unia ie. La începutul anchetei se citea rezolu ia imperial din 14 aprilie 1698, deci nu un Catehism superior celui ortodox, ci f g duiala unor privilegii, adic a unei situa ii economice superioare. Asupra unor preo i ea a avut oarecare influen , prin promisiunile ce li se f ceau, dar poporului ea nu-i promitea nimic.

În comitatul Dobîca, ranii români din sate au declarat în unanimitate c r mân în religia lor, cu excep ia celor din Tioltiur care au spus c de i in la legea lor, ei dac ar fi for a i nu se las omorâ i pentru religia lor. Preo ii care s-au prezentat au spus îns c cred cum crede vl dica lor, dar de semnat nu semneaz . Numai în acest comitat vl dica Atanasie reu ise s câştige o aderen mai mare între preo i, în comitatul Cluj, ranii români din 41 de comune s-au declarat pentru religia în care s-au n scut, iar din 23 preo i câ i s-au prezentat, numai 6 au aprobat ac iunea vl dicului.

În inutul de pe cursul de sus al Mure ului din 31 de comune numai dou s-au declarat s asculte de vl dica, pe când în celelalte to i credincio ii i to i preo ii au declarat c r mân în legea lor. La fel au f cut to i preo ii din ara Bîrsei i ara Oltului. Tot a a s-au exprimat i cele peste 30 de sate din p r ile secuie ti.

Totalizînd rezultatele din inuturile de unde s-au p strat actele anchetei, constat m c adeziunea pentru Atanasie au exprimat-o 29 de preo i, pe când 58 s-au declarat pentru credin a lor veche, iar 27 de preo i au f cut o declara ie echivoc . Dintre comune, 276 s-au pronun at c vor s r mân la legea lor, 2 pentru unia ie, iar 20 au r spuns echivoc [57]. Preo ii care s-au exprimat pentru Atanasie gândeau cam la fel cu protopopul Mihai din Călata (Cluj): «în care parte vor hot rî popii români a se recipia, r mân i eu cu ei, dar decât s -mi schimb credin a, mai bine sunt gata a muri. Totu i fac rug ciuni pentru papa de la Roma». Deci cam atitudinea din textul românesc semnat de cei 38 de protopopi, la 7 octombrie 1698.

Dieta transilvan adunat la Sighi oara în 20 ianuarie 1699, dup ce a impus pe preo ii români iar i cu 4.950 florini, s-a pomenit, ca r spuns la demonstra ia ei din noiembrie 1698, cu diploma imperial din 16 februarie 1699, care sanc iona unirea românilor cu Roma papal pe baza accept rii întregii doctrine catolice (ca în textul interpolat în actul de la 7 octombrie 1698 de Baranyi) i hot ra s acorde preo ilor uni i scutirile i privilegiile de care se bucur   i preo ii catolici. Într-un protest mai energic din 14 iulie 1699, guvernul transilv nean spunea: «Schimbarea de religie impus poporului român e departe

[57] Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii…*, p. 15 — 18.

de a fi spre vreun folos religiei catolice... Privind lucrurile mai în deplin lumin , popii români nu au devenit catolici veritabili sau uni i adev ra i, nici prieteni i aderen i ai catolicismului, ci doar ni te oameni elibera i de impozite i de iob gie, hot râ i s lupte împotriva domnilor de pământ... provocând trecerea sarcinilor suportate de preo i pe umerii celorlal i contribuabili».

Drept r spuns împ ratul Leopold I emite la 26 august 1699 un nou decret c tre guvernul transilv nean, amenin ând cu pedepse aspre pe cei ce «împiedic » pe români s se declare pentru unirea cu Biserica Romano-Catolic , sau îi îndeamn s revin asupra hotărârii lor. Un rescript în acela i sens e trimis în aceea i zi generalului Rabutin [58].

c) Dar aceste amenin ri, ca i cele repetate în Decretul din 12 decembrie 1699, adresate mai mult calvinilor din Diet , nu erau suficiente pentru a asigura progresul unirii. Alta era cauza c ea nu progresa: opozi ia credincio ilor ortodoc i români, pe care curtea din Viena credea c o sus ine i ov iala mitropolitului Atanasie, reflectat i în atitudinea echivoc a preo ilor. Deci trebuia f cut ceva ca s sileasc i pe Atanasie s ias din aceast ov ial .

Textul semnat la 7 octombrie 1698 i sus inut de Atanasie nu promitea în fond aproape nimic Bisericii Romano-Catolice. Ulterior Atanasie tip rea cu cheltuiala lui Brîncoveanu o *Cazanie (Kiriacodromion)* în care se sus inea înv tura c Duhul Sfînt purcede numai de la Tat l, înv tur pe care n-a corectat-o nici dup ce a fost admonestat prin scrisori de cardinalul Colonici.

În epilogul c r ii se scria c «ea s-a tip rit nu cu socoteala aceea ca s facem str mutare împotriva Scripturii au în rânduiala dogmelor, ce ine i porunce te pravoslavnica Biseric a R s ritului».

Tip rirea a durat de la l martie până la 20 decembrie 1699 [59].

În acela i timp a tip rit Atanasie un *Catehism* (Bucoavna) care men inea înv turile ortodoxe. Apoi a trimis o scrisoare c tre Brâncoveanu, în care declara c «unirea s-a f cut numai în aparen , iar popii s-au unit pentru a fi scuti i de d ri» [60].

Atanasie ine totodat , în continuare, un secretar calvin, cu toate st ruin ele iezui ilor de a-l îndep rta [61]. La 26 noiembrie 1698 Atanasie asigur pe superintendentul calvin Veszprémi c mai degrab e gata a ie i din ar pe jos cu bâta în mân decât s - i calce jur mântul de credin fa de el [62].

Toate acestea ar tau c Atanasie nu era un aderent convins al uniatiei chiar dac la 21 martie 1699, neavând ce face, a vizitat Bra ovul cu comandantul militar al ora ului, Leiningen, i cu misionarul iezuit al turi în

---

[58] *Ibidem*, p. 19 —20; rezoluția la Hurmuzaki, *Documente,* V. 1, p. 541.
[59] I. Bianu-Hodoş, *Bibliografia românească veche*, I, Bucureşti, 1903, p. 369 —376.
[60] N. Nilles, *op. cit.*, p. 259 —261.
[61] *Ibidem*.
[62] P. Bod, *Brevis Vallachorum Transylvaniae Historia*, litografiat, Cluj, 1890, f. 195, la Gh. Popovici, *Unirea, românilor din Transilvania,* Lugoj, 1901. p. 62. i 64.

tr sur , cu suita militar , i chiar dac cu aceast ocazie s-au difuzat decretele lui Leopold cu apelul lui Colonici din 2 iunie 1698 i textul de la 7 octombrie 1698, dup izvoarele iezuite, de i aceasta nu e sigur [63].

Atanasie nu f cea de la sine pa i hot râ i pentru progresul uniatiei, c ci pretinsul sinod de la Alba Iulia, din 5 septembrie 1700, unde to i protopopii (în num r de 54), cu câte doi preo i (în num r de 1563) i cu câte trei mireni (reprezentând 200.000 de oameni) ar fi aprobat o declara ie de acceptare a uniației asemenea celei latine ti interpolat în actul de la *7* octombrie 1698, este o pur inven ie. C ci declara ia respectiv exist numai în latine te, f r semn turi, pretinzând c e o copie dup originalul depus de Baranyi la Episcopia romano-catolic din Alba Iulia, unde îns nu se g se te [64].

S-ar spune c Atanasie oscila. Dar e mai corect a se spune c el sta pe lângă actul de la 7 octombrie 1698, în care nu se promitea acceptarea nici unui punct de credin   catolic . Aceasta corespunde cu ce spun credincio ii ortodoc i români din plasa Bla fal u la o anchet din toamna anului 1699, anchet la care constat m din actele r mase c românii s-au declarat iar   i pretutindeni pentru vechea lor lege: «Fiindc n-au v zut de la vl dica lor scrisoarea c a trebuit s - i schimbe religia, i-o in ca până acum, cum le-a r mas din p rin i» [65].

Dar iezui ii nu mai puteau tolera pozi ia aceasta a lui Atanasie, care periclita întreaga lor oper , împ ratul Leopold se angajase i el în ultimele decrete s nu acorde beneficii decât cu condi ia catoliciz rii reale.

Documentele falsificate, f g duielile f cute, «predica» iezui ilor militari, se dovedeau f r putere s transforme o realitate în sensul dorit de ele. Trebuia s se pun la o contribu ie mai hot rât for a de stat asupra c peteniei religioase a românilor, pentru a realiza transformarea dorit . Se tia c dup el se vor lua i preo ii i se socotea c poporul va putea fi trecut f r s   tie în sânul Bisericii Catolice.

d) În scopul scoaterii lui Atanasie din atitudinea lui echivoca, înc la 27 noiembrie 1698 Baranyi cerea lui Colonici s exopereze de la împ rat un ordin de chemare a lui la Viena [66].

Dar nici curtea din Viena nu voia s dea un ordin direct în acest sens, nici Atanasie nu se l sa u or convins s fac acest drum riscant. Scrisorile lui c tre Colonici, prin care cerea s mearg la Viena, din toamna anului 1699, sunt i ele falsificate. A trebuit ca generalul Rabutin, la sfatul iezuitului Neurauter, afectat la 1700 pe lângă comandamentul Transilvaniei, sau poate i la sugestia cur ii din Viena, s ia decizia s trimit pe Atanasie la Viena, îns nu printr-un ordin formal, ci prin persuasiunea exercitat asupra lui de Neurauter, trimis în acest

---

[63] t. Lup a, *op. cit.,* în «Biserica Ortodox   Român », LXVI (1948), nr. 11 - 12, p. 531 i Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania şi unirea...,* p. 910.
[64] Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania i unirea...,* p. 904.
[65] t. Lup a, *op. cit.,* în «Biserica Ortodox Român ». LXVI (1948), nr. 11– 12, p, 556.
[66] N. Nilles, *op. cit.,* p. 219.

scop în toamna anului 1700 de la Sibiu la Alba Iulia. Prin promisiuni, dar mai mult prin amenin ri voalate, Atanasie a trebuit s se decid s fac aceast c l torie [67]. Dovad c se temea de rezultatul acestei c l torii, e c Atanasie a adunat aproape de plecare, la 6 ianuarie 1700, pe protopopi i o mul ime de preo i pentru a aproba o declara ie în care poftesc «pe Sfin ia Sa Mitropolitul nostru Atanasie s - i in scaunul în pace», iar «în lucrurile vl dice ti, f r tirea soborului, nimeni s n-aib dreptul a se amesteca dintr-al i mireni sau str ini». To i declar c - i in jur mântul de a ramâne credincio i vl dicului i soborului. Popa Toader declar : « in cu P rintele Mitropolit până la moarte leghea», iar protopopul de la C lian declar : « in credin a în veci», deci st teau pe lângă «cartea de m rturie» de la 7 octombrie 1698.

Dar certificatul ce i s-a dat de sobor nu i-a ajutat nimic lui Atanasie, care a plecat la Viena la sfârşitul lui ianuarie 1701. Viena nu se împiedica de voin a Bisericii i a poporului credincios din Transilvania, reprezenta i de clerul s u. La Viena, unde a mers înso it de iezuitul Neurauter, s-a pus în mi care tot aparatul iezuit de presiuni i momeli. Doar nu degeaba Atanasie a fost dus la Viena, «ca celor ce rezist unirii s li se aplice teroarea» («Unioni resistentibus terror incuteretur») [68].

Propaganda actual a unor fugari uni i c asupra lui Atanasie nu s-a exercitat nici o sil la Viena, ci, dimpotriv , el s-a rugat s fie primit la catolicism, sfideaz toate documentele.

Mai întâi Atanasie a fost supus unei judec i, ca sa r spund la 22 puncte de acuzare dintr-o pâr alc tuit – zice-se – de preo i uni i, dar în realitate poate de 2 - 3 din ace tia, instrumente folosite de iezui i. Unele încrimin ri se refereau la infidelitatea sa fa de unia ie i la leg turile cu Brîncoveanu i cu mitropolitul de la Bucure ti, altele la acte de l comie i imoralitate. Consiliul de judecat era format din Colonici i din oamenii s i (Kalnoki, Fiat, Hevennesi, Neurauter). Între timp a sosit de la iezuitul din Cluj, Kapi, raportul cerut de Colonici despre Atanasie, împreun cu informa iile ob inute de Kapi de la iezuitul din Sibiu, Gebbardt, Kapi propunea mutarea lui Atanasie undeva afar din ar , deci un fel de exil, ca cel de mai târziu al lui Inocen iu Micu Clain, întrucât «e foarte suspect în privin a adev ratei uniri» i «unirea nu va reu i decât sub un episcop cu adev rat unit». «Iar p rerea mea e c toat unirea asta, se bazeaz ca pe o temelie, pe persoana episcopului». «Cred c ajunge s lucr m acum numai pentru ob inerea sumar a unirii acesteia. Ca s înl tur m toate gravele abuzuri ale românilor (adic cultul i credin a ortodox) e i prea periculos i chiar imposibil. Drept aceea e de ajuns dac episcopul i ceilal i dintre ei, care vor face m rturisirea credin ei i a unirii, vor promite în comun c vor s atârne de Biserica Romei i de reprezentan ii ei i s in ritul grec dup norma aprobat de ea i în alte p r i, nu altul. Va fi grija noastr pe urm s

[67] Mihail Dan, *op. cit.*, p. 313 —420.
[68] N. Nilles, *op. cit.,* p. 184, 272.

schimb m în timpurile viitoare pe nesim ite multe din obiceiurile lor i chiar i din liturghie i din cele sfinte, l murindu-i c acelea li s-au strecurat prin prostia i lenea preo ilor din aceste p r i, c nu sunt proprii legii grece ti, nici celei schismatice, ci contrare min ii s n toase, credin ei i religiei cre tine» [69].

Atanasie a fost pus în fa a alternativei: ori va fi condamnat i inut în exil perpetuu, ori accept s fie cu adev rat unit, accept adic tot ce-i va cere cardinalul, în care caz se va putea adap din râurile de lapte i de miere ale tuturor beneficiilor ierarhilor catolici.

Atanasie s-a hot rât pentru ultima parte a alternativei, îndat ce s-a decis pentru aceasta, la 10 martie 1701, au fost nobilitate rudele sale: preot tefan Pop din Poiana, so ia lui, Caterina Toma, fiul lor Abraam i descenden ii lor [70].

Înso itorii lui Atanasie, tefan Ra i Mihai Puiu, epitropii Mitropoliei, au trecut la catolicism în schimbul nobilitarii lor [71].

Atanasie a ob inut la 19 martie 1701 decretul de confirmare, dar numai ca episcop, supus arhiepiscopului ungur de Esztergom, a primit un lan de aur i titlul de consilier imperial pentru «meritele», «pentru înv tura i erudi ia, pentru via a lui exemplar , pentru bunele moravuri i celelalte virtu i ale sale» [72], de i iezuitul Kapi scrisese în raportul lui: «actualul episcop, a a cum îl cunosc to i, e prost... i are multe defecte cunoscute poporului». Se mai ordona camerei imperiale s -i pl teasc o leaf anual de 4.000 florini [73].

Pe seama preo ilor i laicilor uni i se d acum a a-zisa a doua diplom leopoldin , prima fiind socotit cea din 16 februarie 1699. În ea se promite Bisericii unite din Transilvania, personalului i averilor ei, scutiri de impozite, ca i Bisericii Romano-Catolice. În plus, acum se vorbe te i de laici: «Laicii care se vor uni, dup norma prescris de teologul iezuit, vor fi num ra i între membrii statului catolic i astfel între staturile rii, îndrept i i la legile i beneficiile patriei, nu ca tolera i ca până acum, ci ca ceilal i fii ai ei. Se interzice tratarea ca iobagi a preo ilor uni i i persecutarea lor din cauza unirii». Prin faptul c e interzis numai tratarea preo ilor ca iobagi, se anuleaz indirect emanciparea laicilor, reducându-se la vorbe goale.

Dar originalul acestei diplome a disp rut, în urma în elegerii cur ii din Viena cu nobilii din Dieta transilvan , fiind dosit probabil de iezui i i descoperit abia în 1938, în biblioteca «Bruckenthal» din Sibiu [74]. În lipsa originalului, manifestîndu-se îndoial în adev rul copiei, îndoial pe care curtea din Viena a refuzat s o împr tie, nu s-a executat nici dispozi ia referitoare la preo i, cu atât mai pu in cea referitoare la laici (punctele l - 3), încât peste 40 de

[69] *Ibidem*, p. 263 —269.
[70] *Cultura creştină*, 1914, p. 517.
[71] N. Nilles, *op. cit.,* p. 307; Cipariu, *Acte,* p. 269; Bethleen Miklos, *Onéletirasa,* Pest, 1860, II, p. 203 - 233.
[72] N. Nilles, *op. cit.*, p. 289.
[73] *Ibidem*, p. 290 —291.
[74] Kurt Wessely, *A doua diplom leopoldin ,* Bucure ti, 1938, în «Analele Academiei Române», Sec ia istoric , S. III. t. XX.

ani episcopul Inocen iu Micu Klein a trebuit s porneasc o nou lupt pentru drepturile preo ilor uni i [75].

În schimb s-au executat celelalte dispozi ii ale diplomei, pentru c ele se cuprindeau i în «Reversaliile» semnate de Atanasie. Diploma dispunea adic în celelalte puncte: confiscarea de la to i a *Catehismului* tip rit de Atanasie, «ca viciat în cele fundamentale i esen iale»; subordonarea lui Atanasie sub arhiepiscopul catolic maghiar de Esztergom; instituirea «teologului» iezuit care s - i dea aprobarea prealabil la toate actele episcopului i ale soborului; interdic ia coresponden ei cu principele rii Române ti i cu orice ierarh ortodox. Cea mai gr itoare este dispozi ia de la punctul 11 al diplomei, în care se spune: «Cine vrea s se bucure de privilegiile de mai sus, s fac m rturisirea unirii în fa a episcopului i a teologului. Nu e destul pentru unire ca cineva s accepte protec ia uneia din religiile recepte în Ardeal i s se declare pentru ea, ci trebuie s cread   i s m rturiseasc tot ce crede i m rturise te acea religie ca s poat avea parte de acele scutiri».

Cu aceasta se taie gândul protopopilor c e de ajuns s se declare formal uni i cu Roma, ca în actul de la 7 octombrie 1698, «ca s primeasc privilegiile»; ei trebuie s se catolicizeze în toate, cu excep ia, deocamdat , a ritului.

Atanasie a pl tit pentru iertarea lui de condamnare, pentru onorurile i pentru beneficiile proprii i ale familiei lui cu «reversaliile» (cu «reversul») sale, în care promitea «Sfîntului împ rat Leopold», s fie supus arhiepiscopului de Esztergom i s recunoasc pe papa drept cap al Bisericii, s respecte Conciliul de la Trident, deci toat dogmatica catolic stabilit de acela, desigur f r s aib Atanasie, în simplitatea lui, habar de ea; se mai obliga ca nici un pop supus lui s nu primeasc «privileghiomurile», decât acela care va primi cu jur mânt «uniciunea», în sensul de mai sus ; s primeasc a fi hirotonit din nou de arhiepiscopul de Esztergom, întrucât nu se tie «a fi pe calea legii la popie i la vl dicie», ca s fie «cu adev rat în popie i vl dicie», s hirotoneasc din nou pe to i protopopii i preo ii s i; s tip reasc un nou catehism, retr gînd c r ile tip rite până acum; s tip reasc cu aprobarea «teologului» c r i noi f r gre elile şismatice ti i iritice ti, care prin ne tiin a i prostia noastr *(de i era decorat pentru, «erudi ia» lui, –* n.n.) sau prin ism au intrat»; s asculte pe teolog ca pe un «p rinte d t tor de sfat» *(pentru a se catehiza posterior i treptat în catolicismul integral, adoptat în prealabil din «convingere», --* n.n.); nu va hirotoni pe nimeni f r aprobarea teologului; va înceta orice coresponden cu Vod al rii Muntene ti i cu mitropolitul din Bucure ti; va da afar de la curtea sa pe orice schismatic, nemai inând decât catolici sau «dirept uni i».

Cu siguran c numai sub cele mai grele amenin ri a putut s dea Atanasie «cel mai înjositor act public s vâr it până atunci de un vl dic

[75] Silviu Dragomir, *Romanii din Transilvania i unirea...*, p. 933– 934.

românesc» [76], care însemna o catolicizare personal total cu f g duiala de a introduce poporul român din Transilvania pe drumul acestei catoliciz ri i dezna ionaliz ri.

La 24 martie 1701, Atanasie a fost rehirotonit preot, iar a doua zi arhiereu, de c tre cardinalul Colonici i episcopii catolici maghiari din Gyor i Nytra, în capela Sfânta Ana din Viena, a iezui ilor.

Aceasta contravenea doctrinei catolice despre validitatea tainelor ortodoxe. Pe de alt parte avem aici începutul biritualismului ce se va practica adeseori în Biserica unit din Transilvania, pentru catolicizarea treptat a uni ilor, chiar i în privin a ritului. Atanasie e hirotonit dup ritul catolic, dar va săvârşi liturghia dup ritul ortodox, pu ând evident s o s vâr easc   i dup ritul catolic, a a cum la 25 februarie 1965 patriarhii uni i din Orient au servit cu papa «missa» catolic , cu ocazia promov rii lor la rangul de cardinali, iar Papa Paul al VI-lea s vâr e te uneori liturghia bizantin . Episcopul unit Ioan Patachi, care a urmat lui Atanasie, fusese preot catolic, deci hirotonit dup ritul catolic. C prin aceast amestecare de rituri se urm rea treptata catolicizare a credincio ilor uni i, chiar i în privin a ritului, cu toate promisiunile contrare, o spune statul catolic din Transilvania în recomandarea lui Patachi ca episcop, la 10 ianuarie 1715: «însu irile sale ne fac s credem c vom ajunge ceea ce a inten ionat în chipul cel mai pios, împ ratul Leopold prin leg tura sfintei uniri, c adic acest popor, încetul cu încetul, *tratându-l cu blânde e i for* («suavitati, fortitudini admixta»), s se fac nu numai unit, ci nu peste mult, dup cum ne a tept m, s primeasc   i ritul roman». Aceasta ar fi o «unire real » i nu «vopsit », spune r spicat statul catolic din Transilvania în recomandarea sa [77]. Inten ia aceasta a statului catolic maghiar i a nobilimii catolice maghiare o divulg   i guvernatorul Kornis la 5 decembrie 1715, într-o scrisoare c tre iezuitul Hevennesi: «Frunta ii catolici i clerul romano-catolic sunt unanim pentru Patachi, prin a c rui lucrare se va îndeplini ceea ce s-a c utat timp atât de îndelungat, f r s se fi putut ob ine i f r s se poat ob ine altfel, c adic dup ce poporul acesta va fi câ tigat printr-un om capabil, deprinzându-se i îmbr i ând deplin ritul nostru, statul catolic s întreac în num r i putere celelalte confesiuni» [78].

Desigur c nu era vorba numai de o apartenen prin confesiune a românilor uni i la statul catolic, c ci pe baza ei, românii ar fi putut fi primi i în statul catolic înc de la 1701; se urm rea o încadrare a românilor în statul catolic, prin dezna ionalizarea lor.

Dar prin aceasta ei vindeau pielea ursului din p dure. Iar ursul nu s-a l sat prins. Atanasie, la 1701, a inaugurat irul vârfurilor unite catolicizate (to i episcopii uni i primeau hirotonia dup ritul catolic), i tinzând la o catolicizare a

---

[76] N. Iorga, *Istoria Bisericii Române …*, II, p. 29.
[77] Anexa 13, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, partea a II-a, p. 21.
[78] *«Colecția Rosenfeld»*, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 249, 254.

românilor uni i, folosind pentru el ritul oriental numai ca o prim momeal , în acest sens actul de instalare a lui Atanasie ca episcop în iunie 1701 poate fi considerat ca începutul uniatismului în Ardeal. Dar poporul însu i a luptat până la 1761, cu mici excep ii, întreg, pentru a ramânea deplin în sânul Bisericii Ortodoxe str mo e ti, iar de atunci cei înscri i de comisiile militare ale generalului Bucow cu for a în registrul uni ilor i cei sili i sau am gi i dup aceea s devin uni i au luptat tot timpul pentru ca subordonarea lor sub ierarhia unit supus Romei s n-aib decât un caracter administrativ, în sensul declara iei semnate de c tre protopopi la 7 octombrie 1698, a teptând clipa în care vor putea s ias   i din aceast leg tur periculoas , prin inten iile celor ce îi aduseser   i-i ineau în ea. Aceste dou lucruri le vom urm ri în cele urm toare.

3. Lupta românilor din Transilvania pentru a r mîne în Biserica str mo easc   i persecu iile neîntrerupte suportate din cauza aceasta

Ar trebui volume pentru descrierea persecu iilor neîntrerupte suportate de poporul român din Transilvania, pentru voin a lui de a r mâne în Biserica Ortodox , mai ales de la anul 1701 până la anul 1761, când o parte a lui a reu it s ob in un episcop ortodox, i prin patenta imperial din 6 noiembrie 1762, o toleran condi ionată [79], iar alt parte mult mai mic a fost înregistrat cu for a ca unit . Ne vom mul umi aici numai cu câteva spicuiri exemplificatoare din aceast zbuciumat perioad istoric .

a) Înc a treia zi dup instalarea lui Atanasie ca episcop pentru a servi catolicismului, întâmplat la 25 iunie 1701, românul Nagyszegi înainta un protest la curtea imperial în numele preo ilor i credincio ilor ortodoc i din p r ile Alba-Iuliei, Bra ovului i F g ra ului, fapt pentru care Nagyszegi a pl tit cu închisoare de 6 ani.

Într-un memoriu înaintat din temni   la 5 noiembrie 1701 c tre judele regesc din Sibiu, Nagyszegi scria: «Ca s nu se nasc revolu ia în Transilvania, ci ca toate aceste lucruri s le potoleasc Maiestatea Sa, eu sf tuiesc s se dea pace religiilor, s cread   i s se roage fiecare cum vrea» [80].

Românii din inutul Bra ovului i F g ra ului s-au rupt formal de sub jurisdic ia episcopului Atanasie i a urma ilor, intrând sub jurisdic ia mitropolitului de Bucure ti, apoi de la 1716, de când Oltenia a ajuns sub st pânirea Austriei, sub cea a episcopului de Rîmnic, iar prin acesta sub cea a mitropolitului de Carlowitz.

[79] Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 249, 254.

[80] Textul latin la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. I, Anexa 2 i 3, p. 5 - 13.

Dar o vreme a domnit în popor o confuzie. El nu- i d dea înc seama ce s-a întâmplat, întrucât preo ii nu-i spuneau c nu mai sunt ortodoc i. După ce s-a dumirit îns c se inten ioneaz ruperea lui de la credin a ortodox str mo easc , o mi care general de rezisten s-a întins în toat Transilvania, mai ales începând din 1744. Credincio ii au început s refuze s mai asiste la slujbele preo ilor uni i i- i trimiteau tineri s se hirotoneasc la episcopiile din Principate, sau primeau preo i de peste mun i. Curtea din Viena a ordonat arestarea acestor preo i i c lug ri în diferite rânduri, ceea ce echivala cu interdic ia cultului ortodox. Astfel a început lupta între români i autorit ile imperiale, lupt în care poporul n-a putut fi niciodat învins.

Preo ii uni i aduceau fiscul i armata pe capul satelor. Satele trimiteau plângeri peste plângeri la autorit i s le permit s - i aduc preo i ortodoc i, sau la Patriarhia din Carlowitz, s le ia sub obl duirea sa ierarhic , în cele mai multe cazuri ineau asemenea preo i f r voia autorit ilor.

Într-o peti ie c tre contele Haller, guvernatorul Transilvaniei, românii din scaunele S li tei, Miercurii, Sebe ului, Or tiei i Dobrei, declar , în noiembrie 1748, c nu au fost i nici nu vor s fie uni i i aceasta au f cut-o cunoscut i împ r tesei printr-o delega ie trimis . «Dumnezeu tie câte asupriri suport m i în trupurile i în sufletele noastre din pricina unirii, suferind mari silnicii. C ci nu tim cine ne-a declarat pe noi uni i; noi îns declar m pe fa c n-am fost uni i. Când s-a introdus unirea în Transilvania la 1701... câte doi oameni din Bra ov, F g ra , Sibiu au f cut cerere cu protest nu ca s nu se introduc unirea în Transilvania, numai ca s nu se fac aceasta cu violen ... Când a venit Ioan Patachi ca episcop (la 1715), ne-am ridicat cu tot districtul nostru i am f cut cerere cu mari rug ciuni s nu fim sili i cu violen s îmbr i m unirea, pentru c noi nu vom îmbr i a unirea... Venind al doilea episcop, Dl. Ioan Inocen iu Klein, iar i ne-am ridicat i cerem s nu fim sili i la unire pentru c noi nu o vom primi... i popii no tri, f r s tim noi, s-au dus i s-au unit i când noi am întrebat: «domniile voastre v-a i unit?», ei luând pâinea în mâini (Sfînta Cuminec tur), îngenunchind s-au jurat, nu numai pe pâine i pe vin, ci i pe copiii lor c nu sunt uni i. Noi i-am crezut ca unor p rin i duhovnice ti ai no tri, dar pe urm am aflat c ei s-au al turat unirii.

Din cauza aceasta, noi ne-am retras de la ei. Dac s-au unit, s - i p streze unirea pentru ei, pe care noi n-o vom p stra, pentru c niciodat n-am fost uni i... Ei au f cut apoi a a fel, ca s fim jefui i i adu i, în mizerie; c ci am ajuns acolo c nu mai suntem în stare s prest m; contribu ia luminatei regine i pe lângă aceea nu putem s ne mai ducem via a. Dac cineva are o vit î i achit amenda, cine n-are vite», nici vreo alt posesiune, e dezbr cat de hain . Nemaiavând deloc mijloace, ne-am f cut robi altor na iuni. De aceea suntem sili i s ne refugiem la luminata noastr regin , deoarece totdeauna din porunca şi în numele ei ne-au amendat i ne-au supus la b t i («verberibus affecerunt

nos»), ...nu mai putem suporta asupririle i calamit ile» [81].

Rezultatul cererii c tre împ r teas   a fost c   li s-a cerut tuturor satelor s   trimit   câte doi oameni la Sibiu, s   li se citeasc   un rescript al împ r tesei. Citindu-li-se acest rescript în latine te, f r   nici o explicare   i deci neîn elegând ei ceva, îndat   «din porunca celor mai mari, trimi ii no tri au fost alunga i cu bâtele; cei mai tineri a ternîndu-se la fug   deabia au sc pat, cei mai b trîni, îns ,   i mai neputincio i au fost lovi i crud. Apoi doi trimi i ai no tri, Ioan Oancea care a dus memoriul la Viena   i un altul care l-a înso it, împreun   cu opt preo i ai no tri"   i cu câ iva laici, au fost lua i din casele lor   i du i în lan uri   i arunca i în carcera murdar   a unei temni e cunoscute   i inu i desp r i i de orice comunicare omeneasc ; am cerut eliberarea lor adeseori, dar orice cerere a fost zadarnic ;   i pentru c   am îndr znit s   facem recurs la Maiestatea Voastr   suntem amenin a i cu chinuri de moarte;   i dac   Maiestatea Voastr   nu va binevoi s   porunceasc   eliberarea vie ii noastre de chinuri, vom muri b tu i în cap sau cu bîtele» [82].

Într-o alt   cerere c tre mitropolitul din Carlowitz, românii din acelea i scaune spun: «Dup   aceea s-au sup rat popii cei uni i   i s-au dus la domni.   i ne-au pârât   i au min it c   noi am fost împreun   cu dân ii   i n-am fost nici vom fi.   i ne-au pus sub bir ag   i ne-au prins pe noi mai mult decât 300 de oameni, tot fruntea   i noi am f g duit c   nu ne vom uni; suntem gata s   ne aduce i muierile   i copiii   i s   le t ia i capetele, apoi s   ti i M ria Voastr   bine c   omul nu-i slobod cu trupul dar este cu sufletul. Apoi ne-au slobozit   i ne-au pus sub bir ag mare-cumplit   i sub b taie». «Apoi au început a prinde popii, de sunt   i acuma, prin i», «în satul Gale , ne-au trimis dou   cump nii de neam i de ne chinuiesc   i ne c snesc   i de beteje te un om duc neam ii popii cei uni i de-l cuminec   i de moare un om, iar   duc neam ii de-i îngroap ,   i p timim de frica neam ilor   i de a popilor,   i de na te vreun prunc alearg   popii cu neam ii de-l boteaz   cu diasila. Şi oare om nu vrea s   mearg   cu popii cei uni i la biseric   îi trage întâi câte 50 de bani, a doua oar   câte un florin   i merg la câr cium   i-i beau». «S   judeci Prea Sfin ia Ta ce vin   avem noi, c   de câte ori au venit arhierei în   ara Ardealului nu de credin a noastr , fiind uni i, noi totdeauna ne-am ap rat   i acuma, f c torii de r u, popii, ne fac o sil   cumplit   ca aceasta» [83].

Într-o alt   cerere c tre împ r teasa, românii din Ardeal se plâng în august 1750 c   din toate satele au fost aresta i preo i   i credincio i   i nu li s-au dat drumul decât dup   ce «preo ii au prestat jur mânt c   nu vor mai săvârşi liturghia, cu atât mai pu in botezul sau alte slujbe până nu vor trece la unire, iar credincio ii c   nu se vor mai plânge la Maiestatea sa din cauza aceasta». Deci îns   i plângerea aducea dup   sine întemni area. «Se poate u or în elege, se spune mai departe în plângere, ce urm ri dureroase au provenit din aceast   sil ,

[81] *Ibidem,* vol. I, Anexa 46, p. 68 —69.
[82] *Ibidem*, Anexa 48, p. 72 —73.
[83] *Ibidem*. p. 87 - 88, Anexa 59, din Arhiva Mitropoliei din Carlowitz, din 1749, nr. 425.

deoarece în curs de 7 ani, rnai multe mii de persoane au murit nebotezate, nem rturisite i necuminecate. C ci îndat ce un preot f cea aceasta, i se confiscau toate bunurile, ceea ce a atras dup sine, c un mare num r din ei i din noi au fugit în Turcia» (în Muntenia). Credincio ii «sînt hot râ i s - i jertfeasc trupul i via a i bunurile lor, pentru religia lor» [84].

Într-o cerere din 1755, românii din scaunul Seli tei, se roag mitropolitului din Carlowitz: «Pentru Hristos nu ne vei uita, nici dorirea noastr c suntem dos di i i lega i i b tu i pentru sfânta lege, c acum nu mai tim ce s mai facem de atâtea necazuri i leg turi i b t i, pr zi i geruri, care ne-au degerat mâinile i picioarele noastre în leg turile lor, c ce-am p it înainte, iar de când a venit Aron (episcop unit) toate temni ele le-au umplut de robi preo i i mireni, cari nu s-au f cut din zilele lui Maximilian i Diocle ian, împ ra ii cei tirani, precum face Aron cu protopopul lui acum cu cre tinii pentru legea cea greceasc » [85].

Într-o alt cerere, adresat mitropolitului din Carlowitz la 4 decembrie 1756, pentru a li se da un arhiereu ortodox, românii din S li te i din toat marginea de la Bra ov până la Dobra spun: «Nu mai avem puteri a r bda r ul ce ne cade asupra noastr de la popii cei uni i în toate zilele i sup r rile, c în toate zilele ne prind la arest i ne c snesc cum este mai r u, înc ne dau i în mâna biraelor, de ne închid prin temni e. Deci de al lor mare r u ne-am pustiit to i i case i mo ii i edem tot fugi i prin p duri, fiindc nou nu ne trebuiesc popii cei uni i până la moarte. Mai bucuros moartea vom pafti ca pe ei s ne st pîneasc ». Ei roag pe mitropolit s intervin pentru eliberarea delega ilor lor la Viena, popa Mucenic din Sibiel i ranul Oprea Micl u , care au fost arunca i în închisoarea Kufstein din Tirol. Cererea a fost zadarnic . Cei doi au murit în temni [86].

La 26 mai 1757 românii din Ardeal trimit iar patru oameni la mitropolitul din Carlovi , cu o peti ie în care spun: «Noi neprieteni în l atei împ r ii n-am fost, ci tot cu credin am slujit, dar atâta pedeaps ce ne-a venit nou pentru legea noastr cea greceasc , c nici mai de mult când au fost... împ ra ii cei r i Maximian i Diocle ian, înc nu au fost mai mult r utate pentru lege, cât fac ace tia în vremurile de acum cu noi c a venit acea vreme care ne-am dus la mormânturile mor ilor i am zis: ie i i mor ilor din gropi, s intr m noi de vii, c nu mai putem r bda pedepsele ce ne vin de la popii cei uni i i de la domnii rii, ca nu tim ce s mai facem, c nimeni de noi nu-l doare, nici pe domnii cei s se ti, nici pe domnii cei nem e ti, nici pe cei ungure ti, c toate temni ele s-au umplut de noi, pentru legea cea greceasc , c atâta ne-au pr dat cât nu tim cu

---

[84] Anexa 62 i 63, copie în «Colec ia Eosenfeld», iar originalul în arhiva Cancelariei Aulice a Transilvaniei, nr. 207 din 1750, la Silviu Dragornir, *Istoria dezrobirii religioase...,* p. 91 - 94.

[85] Arhiva Mitropoliei din Carlowitz, nr. 425 din 1755, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...,* Anexa 96, p. 153.

[86] Arhiva Mitropoliei din Carlowitz, nr. 747 din 1756, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase....* Anexa 105. p. 161 —162.

ce om mai pl ti por ia împ ratului de prada lor». Ei se plâng c judele din Sebe , Werder, a încuiat bisericile din Loman, R chita, Pianul de Sus i de Jos, Lancr m, «de stau bisericile f r rug , c oamenii nu voiesc s asculte slujba popilor uni i» [87].

Într-o alt plângere c tre acela i mitropolit se descriu cazuri de arest ri de preo i i de rani ortodoc i din mai multe sate (S sciori, Sebe el, Jina, Poiana, T rt ria). Metoda era cam aceea i pretutindeni: plutoane de solda i intrau noaptea în sat, legau str jile, arestau pe preo i, «îi b teau de moarte» pe preo i i pe preotese, jefuiau tot din case, luau i vitele, apoi plecau cu preotul legat, iar în lipsa lui cu preoteasa, uneori cu copilul mic în bra e, cum au f cut cu preoteasa din Deal, al c rei copil a murit degerat pe drum. De obicei se n teau incidente, c ci cei aresta i strigau. Aceasta scula tot satul, care alerga la fa a locului. Se desc rca câte un foc de arm , erau aresta i în plus câ iva oameni, care r mâneau cu anii în închisoare i mul i mureau în ele. A a s-a întîmplat în sute de sate în repetate rânduri.

În Sebe el, oamenii s-au adunat, iar honvezii v zând c se adun oamenii, «au dat foc asupra oamenilor i au început a da cu baltace i cu chilome în oameni; oamenii v zând c dau în ei au luat pietre i au zvârlit asupra lor i le-a spart capul la doi dintre ei i a a au fugit i ne-au l sat...». «Dup aceea a venit felbir ul cu vreo 60 de unguri i a c zut în dou zile i le-au dat voie de au mîncat i au b ut cât le-a fost voia, dup aceea a trimis felbir ul de a mai adus ca la 4– 5 sute de oameni i venind aceia, pe acele dou sate au legat apte oameni din S sciori i cinci din Sebe el i i-a b gat pe to i în lan uri i în câtu i i trimi ându-i la temni în Uioara s-au întâlnit cu mul ime de oameni i s-au întors înd r t i iar au mai trimis vreo 60 de oameni în acele dou sate i o zi i o noapte au mîncat i au b ut i iar au mai trimis 36 de nem i în vinerea Pa tilor i a f cut pe oameni cu sila de au luat pa te de la popii cei unia i, i cu pu tile au stat dup ei i au ezut până mar i i cere felbir ul gloab mult de la oameni...

La Jina a trimis solgbir ul din Sîng tin în Duminica Tomii 20 de c tane, toat c tana cu o pu c i cu dou pistoale i cu sabie, i a tot împu cat i a mâncat ce s-a g sit, tot, c oamenii au fugit to i din sat de frica prinsorilor i ce n-au putut mânca au dus cu ei», în Poiana, dup ce au prins un om, în ianuarie, «au tot venit slugile scaunului s prind oameni mai mul i, s -i duc de acolo i au fugit oamenii toat iarna în p dure ca vai de ei». La Schitul Cioara venind «12 unguri» s prind pe c lug r i acela fugind în p dure, «s-a suit pe Sfântul altar i au început a-l descoperi i a-l strica i au doborît acoperi ul i pere ii» [88].

C lug rul care a fugit era Sofronie care va deveni peste doi ani c petenia r scoalei religioase antihabsburgice din Transilvania.

La 1745, în raportul renegatului român Petru Dobra, care f cea eforturi

[87] Arhiva Mitropoliei din Carlowitz, nr. 72 din 1757, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...,* Anexa 106. p. 162 - 163.

[88] Arhiva Mitropoliei din Carlowitz, nr. 27 din 1757, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...,* Anexa 107, p. 164 - 165.

disperate s men in unirea, se spune: «dar poporul nu mai cerceteaz nic ieri bisericile i oamenii nu mai mor, ci pier ca vitele i se îngroap f r luminare i f r cruce» [89]. Românii din R inari declar la o anchet din aprilie 1745, dup ce tot poporul venise la Sibiu ca s protesteze împotriva trimiterii lui cu for a la preo ii uni i «c ei mai bine se las omorâ i cu to ii, ori se împ rt esc în loc de pa ti cu muguri de stejar, decât s mearg la biseric o dat cu preo ii uni i» (Protocolul magistratului din Sibiu, edin ele din 19, 21, 22 i 27 aprilie i din 11 iunie 1745).

Se în elege c interven iile necontenite ale armatei habsburgice pentru arestarea preo ilor i a frunta ilor ortodoc i provocau adeseori i ac iuni mai hot rîte din partea poporului pentru a ap ra sau elibera pe cei aresta i, în comitatul Hunedoara, unde dup 1744 n-a mai r mas nici urm de unia ie, arestând solda ii trei tineri trimi i de ni te sate la sfin ire în ara Româneasc , trei sate au atacat pe solda i i au scos din mâinile lor pe doi din cei trei tineri [90].

În comitatele Mure   i Tîrnava Mic , ca de altfel aproape pretutindeni, poporul alunga nu numai din biserici, ci chiar i din casele lor şi din sate pe preo ii uni i [91]. Se în elege c aceasta provoca alte interven ii ale armatei imperiale, alte arest ri i alte ac iuni de ap rare din partea poporului.

Ortodoc ii români mureau în toate p r ile ca martiri pentru credin a lor, fie împu ca i sau spînzura i, fie în b t i i în temni e, îns   i împ r teasa Maria Tereza trebui s recunoasc în rescriptul din 1760 c «mul imea a fost tratat în acel principat al nostru cu moartea i cu alte mijloace de cruzime pentru religia neunit de rit grec» («Penetravit ad aures nostras plebem in illo principatu nostro Graeci ritus non unitorum causa religionis nece et allis cruentis mediis tractari») [92]. Transilvania întreag era în fierbere continu   i crescând .

Aceste tulbur ri continue din aproape toate satele, întîlnirile celor trimi i de diferite inuturi cu jalbe pe la Viena i Carlowitz, concentrarea a sute i mii de credincio i din toate p r ile prin închisori, i-au dus pe credincio i la ideea unei ac iuni comune solidare. Deocamdat , de pe la 1755, au început s se in adun ri («conventicole») cu sute de delega i din numeroase sate, când într-un sat când într-altul. Popa Cosma din Deal, popa Ioan din Aciliu, popa Ioan din Sadu sunt pe rând organizatorii lor. Din aceste adun ri trimit memorii, stabilesc m suri de ac iune comun . De la aceste adun ri se ajunge la 1760 la «r scoala» lui Sofronie.

C lug rul Sofronie de la Cioara, dup ce a fost alungat din schitul lui i schitul d râmat de armat , a început s cutreiere satele Hunedoarei i s trimit proclama ii în diferite p r i, cerând s se adune cu to ii pe la autorit i i s cear

---

[89] Colec ia Rosenfeld», dup actul nr. 322 din 1745, în Arhiva Cancelariei Aulice Transilvane, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, p. 150.
[90] «Colec ia Rosenfeld», la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, p. 160.
[91] *Ibidem*.
[92] Documentul din „Colec ia Benigni" a Muzeului Brukenthal din Sibiu, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 119.

libertatea de credin , înainte de Cr ciunul anului 1759 el a fost arestat i aruncat în temni a din Bobâlna. La 12 februarie 1760 vreo 500– 600 de oameni din Zarand i din inutul Abrudului, al Or tiei, al Hunedoarei n v lir noaptea împ r i i în trei cete, din care una sub conducerea protopopului din S li te, au atacat temni a din Bobîlna, au eliberat pe Sofronie, iar pe straja-me terul care a încercat s -i opreasc l-au lovit cu topoarele în piept i în spate. Diminea a poporul a intrat în biserica din Rapolt, ca s -i mul umeasc lui Dumnezeu c le-a ajutat s scape pe c lug rul lor. Era un preludiu al revolu iei. Sofronie se duce în Zarandul ap rat de mun i i rezultatul ac iunii lui printre mo i îl vedem într-un memoriu adus în mai 1760 de o delega ie de rani Congrega iei nobililor din jude ul Hunedoara, adunat „la Deva.

In memoriu se spunea, îmbinîndu-se respectul cu hot rîrea: «Dac vre i s scoate i de la noi ceva, sub cuvânt de contribu ie, ori alt trebuin a Principatului, noi suntem gata la toate, dar religia nu ne-o p r sim până când tr im. Toate neamurile î i au legea lor i tr iesc în pace în legea lor... Iar noi suntem prigoni i neîncetat pentru legea noastr . De ce nu ne da i pace ca s ne odihnim? De ce s d m uni ilor bisericile, pe care bie ii de noi le-am zidit cu cheltuiala i cu mâinile noastre? Nu, niciodat până ce suntem vii!... Prea deajuns ne-am rugat cu toat cuviin a i n-am primit nici un r spuns... M riile Voastre, nici noi nu suntem ca vitele, cum crede i, ci avem Biserica noastr . Iar bisericile nu de aceea sunt cl dite ca s r mân goale, i nici noi nu ne vom mai închina în grajduri, ci ne vom duce la biserici, ca s ne rug m acolo i s nu r mân goale![93].

În acela i timp Sofronie ine adun ri mari în Zlatna, Abrud, Cîmpeni, poporul e continuu mobilizat în jurul lui, urmîndu-l dintr-o localitate într-alta. Scopul mi c rii lui Sofronie era s înscrie pe to i ortodoc ii într-o list în vederea cererii unui episcop ortodox pe seama lor, cum se ceruse i în «adun rile» mai mici de până acum.

Arestat în august 1760 de un deta ament de solda i, e sc pat la por ile Zlatnei de mai multe mii de oameni, îndat dup aceea, între 10 -15 august 1760 Sofronie ine un mare sinod la Zlatna, în care se formuleaz un memoriu c tre împ r teasa Maria Tereza i c tre guvernul din Transilvania. Sinodul, alc tuit din mul i preo i i mii de credincio i, cere: libertatea pentru români de a- i practica credin a str mo easc , plecarea episcopului unit Petru Aron ca s nu mai st pâneasc nici el, nici popii uni i peste popor, iar în locul lui s li se dea episcop ortodox; restituirea bisericilor i sesiunilor parohiale ortodoc ilor; eliberarea tuturor celor aresta i din cauza credin ei; scoaterea din Transilvania a popilor uni i, care sunt pricina tuturor tulbur rilor i care sunt ni te mincino i deoarece c tre catolici jur c sunt catolici, iar c tre români «c nici nu cred nici nu m rturisesc unirea».

Dac nu li se va împlini cererea, e de temut c poporul nu va mai suporta

[93] P. Bod. *op. cit.,* lib. II. cap. V, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...,* vol. II, p. 157 - 158.

necazurile, dragostea de popoare se va tulbura i vor fi r scoale în toat   ara.

Mi carea s-a întins ca fulgerul în toat Transilvania. Episcopul Petru Aron a sc pat numai fugind la sediul comandantului militar din Sibiu de r zbunarea poporului, care n v li în august 1760 din toate p r ile asupra Blajului, cerând pe prigonitorii lui. Din tab ra de la Zlatna, poporul îi trimite într-o scrisoare tot dispre ul acestei unelte a politicii str ine: «Ca s în elegi mai limpede ca de când ne cârmuie ti aproape c ne-ai pr p dit, dac vei încerca din nou, unul din noi trebuie s piar », îi cere socoteal pentru pr darea bisericilor, i de luarea antimiselor în faimoasele lui vizita ii. Dac nu le va restitui, îl vor c uta chiar i acas «pentru ca s vedem ce fel de vl dic e ti... du man al legii «grece ti, pe care cau i s-o nimice ti ca împ ra ii p gîni» [94].

O vreme Sofronie se mi c suveran în toat Transilvania, p zit peste tot de o gard de 150 de oameni, c ci în Transilvania nu erau suficiente trupe pentru a înn bu i mi carea. Totu i ea nu s-a transformat în revolu ie sângeroas , c ci Sofronie inea mi carea în frâu.

Pe ziua de 14 februarie 1761 Sofronie a convocat un mare sinod la Alba Iulia, la care au participat preo i ortodoc i, cu câte trei reprezentan i din fiecare sat, într-o hot râre de 19 puncte, sinodul cere guvernului transilv nean iar i libertatea religiei ortodoxe, episcop ortodox, restituirea bisericilor i bunurilor c tre ortodoc i, eliberarea celor aresta i etc.

b) Speriat de aceast mi care, Curtea din Viena trimite în prim vara anului 1761, în Transilvania, pe generalul Bucow, cu trupe numeroase. În acela i timp satisface cererea românilor pentru un episcop ortodox i dup 60 de ani de la desfiin area Mitropoliei Ortodoxe le nume te ca episcop pe Dionisie Novacovici, vl dica sârbesc de Buda. Amândoi ace tia vor avea s îndeplineasc munca de pacificare a românilor.

La început Bucow promite românilor împlinirea dolean elor lor. Dar dup ce poporul se lini te te i se duce pe la vetre, generalul începe o ac iune de represiune i mai crunt   i mai sistematic decât cele anterioare. El a ordonat la 9 aprilie o anchet pentru a afla care dintre români s-au declarat până la l aprilie 1761 contra unia iei sau nu s-a declarat contra ei i care din ei revin acum asupra declara iei împotriva unia iei, pentru a atribui bisericile i sesiile lor majorit ii.

Ancheta s-a f cut de comisii alc tuite din func ionari subordona i generalului, asista i de c tre doi preo i uni i. Deci comisiile erau lipsite de impar ialitate. Preo ii uni i uzau de tot felul de mijloace pentru a determina m car câ iva oameni s se declare pentru unia ie. A a în Ighiu, unde tot poporul s-a declarat contra unia iei, preo ii uni i au convins pe o rud a lor, s se declare unit . Cu toate acestea, aproape pretutindeni poporul român s-a declarat ortodox.

---

[94] Silviu. Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II. p.164.

Rezultatul nefavorabil al anchetei l-a f cut pe general s schimbe promisiunea în privin a bunurilor biserice ti i s refuze a atribui ortodoc ilor bisericile i bunurile biserice ti, pe motiv c religia ortodox nu e recepta, ci numai tolerat . Aplicarea acestei măsuri întâmpina îns în unele p r i greut i, în Ocna Sibiului, în S li te, în Sadu, de exemplu, românii declarându-se to i ortodoc i au refuzat s împlineasc ordinul de a preda totu i biserica preo ilor uni i. A trebuit ca companii de solda i s le ia biserica i s-o predea episcopului Petru Aron, iar pe frunta i s -i aresteze i s -i supun la bastonade în pia a Sibiului, în 6 iulie 1761 în prezen a celor doi episcopi, Petru Pavel Aron i Dionisie Novacovici, generalul Bucow personal a luat cheile ambelor biserici din Alba Iulia de la ortodoc i i le-a dat uni ilor. Dup aceasta ambii episcopi slujir liturghia, Petru Pavel Aron în biseric f r nici un credincios, Dionisie Novacovici în gr dina casei unde locuia, având a a de mul i credincio i, încât mul imea n-a înc put nici în gr dina, nici în pia a public [95]. Generalul Bucow a procedat i la represiuni numeroase. Petru Pavel Aron ap rea acum din nou în diferite p r i în convoiul generalului. La Cuzdrioara, lângă Dej, fiind trimis o trup de solda i s aresteze ni te preo i ortodoc i i poporul smulgând pe cei aresta i din mâna solda ilor, generalul Bucow a trimis acolo pentru represiune trei companii din Turda, 100 de solda i din Cluj i o companie de dragoni. În raportul c tre împ r teas , Bucow scrie la 8 septembrie 1761: «La atac s-a distins c pitanul baron Cavallence din dragoni care a împresurat satul cu atâta precau ie cu trupa sa, încât nici unul din cei ce au voit s se refugieze n-a reu it s r zbat . Conduc torii au fost aresta i i judeca i pe loc i anume doi la moarte prin treang i doi la serviciu militar pe via » [96].

Bucow se gândea s foloseasc i pe episcopul Dionisie Novacovici mai mult pentru a ine în frâu mi carea pentru Ortodoxie, care de altfel amenin a cu nimicirea întreaga unia ie. Generalul recunoa te la 6 mai 1761, într-un raport c tre împ r teas , c niciodat «n-a lucrat a a de tare»: «V rog s -mi permite i s introduc pe episcopul Dionisie peste tot în principat... i anume cât mai repede, ca sa pun cap t dezordinelor viitoare ale valahilor prin stabilizarea unei c petenii spirituale, care apoi s in în ordine pe supu ii s i i în special s se opun autorit ii mereu crescânde a lui Sofronie în acest popor; este cu adev rat timpul ca s se procedeze a a, c ci altfel nu se mai salveaz nimic din unire, cu toate mijloacele întrebuin ate, pe care eu desigur nu le cru i de care poate i trebuie s dea m rturie întreaga ar , c ci a a de tare i greu («so hart und schwer») n-am mai lucrat niciodat , aceasta trebuie s o recunosc». El cere aprobarea s continue la fel, «altfel totul este zadarnic» [97].

Însu i episcopul catolic Bajtay s-a îngrozit de m surile generalului, când acesta cu un cinism revolt tor a declarat c va extermina pe to i românii din

[95] P. Bod, *op. cit.,* la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...,* vol. II, p. 237 - 238.
[96] Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...,* vol. II, Anexa 55, p. 362.
[97] *Ibidem*, Anexa 51, p. 365.

inutul Bistri ei, fiindc nu voiau s primeasc unia ia. «M-am cutremurat la propunerea Excelen ei sale, a d-lui baron de Bucow, care voia s deta eze un corp de 2000 de solda i regula i, contra districtului amintit, pentru a-i masacra pe to i, f r a-i distinge pe cei vinova i de cei nevinova i» [98]. Iar unitul Bari iu spune: «Cu privire la propagand   i prozelitism, Bucow, ca i cum s-ar fi aflat într-o ar str in , i el are o procedur ca într-o b t lie crunt » [99].

De aceea, pe drept cuvânt s-a putut spune c adev ratul întemeietor al Bisericii Unite din Ardeal a fost acest general austriac, cu tunurile i cu dragonii s i.

Dac până la Bucow românii nu putuser s fie sili i s accepte unia ia, «comisia de dezmembrare» care lucra la Sibiu sub pre edin ia lui Bucow, pe baza anchetei din aprilie-mai 1761, a înscris acum samavolnic pe o parte din ei ca uni i, iar generalul i-a inut cu for a în unia ie. În acest scop el a uzat de procedee foarte bizare i discre ionale. Am v zut c comisiile de anchet care au lucrat în aprilie i mai 1761 aveau s înscrie pe to i cei care se declaraser până la 1 aprilie 1761 contra unirii, sau nu se declaraser   i care voiesc acum s redevin uni i. De i românii s-au declarat împotriva unia iei, a a-numita «comisie de dezmembrare» care lucra la Sibiu a înscris cu de la sine putere ca uni i pe to i românii din inuturile unde mi carea lui Sofronie, pentru înscrierea în listele celor ce nu voiesc s fie uni i, nu se întinsese, de i ei niciodat nu fuseser uni i.

In jude ul Bistri a preo ii uni i au reu it s momeasc zece români slabi de caracter care s declare, f r nici o împuternicire, i s jure c to i românii din jude ul Bistri a voiau s   in de Biserica unit . Pe baza aceasta, comisia de dezmembrare de la Sibiu a înscris toate cele 47 de comune din Bistri a ca unite, dând astfel o cincime din contingentul total al unia iei din întreg Ardealul, în zadar a protestat poporul în mod public, împotriva acestei înscrieri, comisia a refuzat s -l asculte. Popula ia s-a revoltat, dar revolta a fost înecat în sînge [100].

Împ r teasa l-a felicitat pe Bucow c a înt rit prin aceasta grani a c tre Moldova, alipind la unia ie 4508 familii [101].

Cu toate aceste mijloace nemaipomenite, Comisia de dezmembrare a trebuit s înscrie marea majoritate a poporului român ca ortodox .

În jude ul Alba au fost înscrise ca ortodoxe 14630 familii i ca unite 3134. În cele mai multe din cele 223 comune, câte un num r de peste 100 familii a trebuit s fie înscrise ca ortodoxe i numai 6– 20 ca unite. Vreo opt comune cu 1233 familii au fost f cute dar gratuit unia iei, probabil, pentru c nu se înscriseser pe listele ortodoxe înainte de aprilie 1761.

În domeniul fiscal al Zlatnei, 3978 familii au fost înscrise ca ortodoxe i

---

[98] Halmagy Istvan. *Naploi IV. Monumenta Hungariae Historiae Scriptores*, vol. 33, p. 80, la Silviu Dragomir. *Istoria dezrobirii religioase...*, p. 242.
[99] Gh. Bari iu, *P r i alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 451.
[100] Silviu Dragornir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 362.
[101] Arhiva de stat, Viena, Staatsrath, nr. 2295/1761, la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 261

numai 92 ca unite, în procente 98% ortodoc i i 2% uni i, în zadar a n v lit asupra lor generalul cu trei armate s -i înmoaie. Mo ii s-au inut dârzi.

În jude ul Cojocna au fost înscrise ca ortodoxe 11324 familii, iar ca unite 1221 familii, deci vreo 10%. În jude ul Tîrnava au fost înscrise 5608 familii ca ortodoxe i 947 ca unite. În jude ul Turda au fost înscrise 9220 familii ca ortodoxe i abia 964 familii ca unite.

În jude ul Zarand nu s-a g sit nici m car un suflet care s îmbr i eze unirea. Comisia a decretat cu de la sine putere, ca patru comune s r mân unite, cu 208 familii (Lunca, C r stau, Birtin, T t r ti). Cu toate acestea în jude au r mas pentru cei 97 % ortodoc i, 36 de preo i, iar pentru cei 3% uni i 38 de preo i. Propor ia a fost cam aceea i peste tot.

În jude ul Crasna tot poporul i to i preo ii s-au declarat pentru Ortodoxie, cu excep ia unei singure familii, în Na fal u. În districtul Chioarului, au fost înscrise 3607 familii ortodoxe i 1005 familii unite.

În F g ra au fost înscrie 5344 familii ortodoxe cu 145 preo i i 472 familii unite cu 107 preo i. Cifra uni ilor reprezint de-abia 8%.

În scaunul Bra ovului nu s-a g sit nici o familie unit , în scaunul Sibiului s-au înscris 6805 familii ortodoxe cu nici un preot, iar unite 289 familii cu 105 preo i.

În scaunul Miercurea au fost înscrise 1403 familii ortodoxe cu nici un preot i 67 familii unite cu 14 preo i. O situa ie asem n toare în scaunele de Cohalm, Nocrich, Cincul Mare, Or tie, Sebe .

Pentru jude ul Dobîca, comisia, dup ce a revizuit cele dou conscrip ii, a episcopului unit i a administra iei, a înscris 8705 familii ortodoxe i 2654 familii unite. Cele 23% ob inute aici în mod excep ional de unia ie se datoresc probabil faptului c 20 de comune întîrziaser s se înscrie împotriva unirii până la l aprilie 1761.

În jude ul Hunedoara comisia de dezmembrare a înscris 14895 familii ortodoxe i 3973 familii unite. Cifra de 55 comune curat unite, majoritatea din p r ile Ha egului, fa   de cele 93 curat ortodoxe, pare suspect , tiut fiind lupta pentru Ortodoxie din acest jude . Când Iosif al II-lea a dat cet enilor libertate de a se declara pentru religia care voiesc, românii din inutul Ha egului au fost cei dintâi care s-au lep dat de unire, până s-au luat noi m suri pentru a se salva acolo unia ia.

În Solnocul inferior comisia a înscris 10195 familii ortodoxe i 2491 familii unite, iar în Solnocul de Mijloc, 5668 familii ortodoxe i 411 unite.

Rezultatul general al dezmembr rii este urm torul: din 152886 familii de români, 127712 au fost înscrise ca ortodoxe, iar 25174 ca unite.

Deci cu toate pedepsele i în el ciunile de-abia au putut fi smulse pentru uniatie 20%. Din acestea un num r de 2238 reprezint familiile preo ilor uni i, în vreme ce num rul preo ilor ortodoc i e de-abia de 1380 [102].

---

[102] Aceste date le-a publicat Virgil Ciobanu, dup o copie aflat în Arhiva Ministerului de r zboi din Viena; vezi

Generalul Bucow a luat toate m surile ca cei înscri i acum ca uni i s nu mai poat reveni la Ortodoxie. Prin aceasta el a devenit întemeietorul real al unia iei în Ardeal i al dezmembr rii religioase a poporului român. Dup ce iezui ii împreun cu Curtea de la Viena au creat prin f g duieli i presiuni ierarhia unit i cadrul preo esc al unia iei, acum generalul Bucow i-a dat i un contingent de credincio i. Acest contingent va mai fi m rit ulterior prin alte presiuni i manevre. Contemporanul Halmagy însemneaz la 16 iunie 1763 despre persecu iile care au continuat i dup «dezmembrare» s fie exercitate asupra românilor ce s-au declarat ortodoc i: «Preo ii uni i umbl cu solda ii, bat pe românii care nu sunt uni i; ace tia fug în mun i, dar de lege nu se las (exemplul a 6 sate din inutul Bistri a), întreba i ce e unirea, ei zic c nu tiu. Ce crede i? «Ca cei din ar », r spund ei (ca cei din Principatele Române, adic)[103].

Un mijloc de a face pe români s accepte unia ia a fost înfiin area regimentelor gr nicere ti în Bistri a-N s ud i în sudul Transilvaniei. În raportul s u, generalul Ziskovici recunoa te c ranii români nu sunt dispu i s se înroleze în unit ile gr nicere ti, deoarece se tem c vor fi sili i s îmbr i eze unirea. El propune deci s fie folosit i episcopul unit pentru a ajuta pe ofi erii imperiali. Sprijinul solicitat li s-a dat cu mare zel. Preo ii uni i au promis ranilor «cerul i pământul» dac vor deveni gr niceri. Dar ranii nu s-au l sat am gi i. Au preferat s sufere b t i zile în ir, în pia a Sibiului, decât s accepte. ranii refractari militariz rii au fost str muta i în sate dep rtate. Multe familii au trecut în ara Româneasc . În Tohan n-a rnai r mas decât un singur om. ranilor care au refuzat militarizarea li s-au luat p mânturile. Cei ce au primit militarizarea a trebuit de fapt s primeasc i unia ia [104]. Nenum rate cruzimi s-au exercitat în comitatul Bistri a, cu acest prilej [105].

Actul de dezmembrare al generalului Bucow de la 1761, prin care a înscris cu sila un num r de români ardeleni ca uni i, a dat Bisericii Unite o existen stabil , prin faptul c nu s-a mai permis acestora s p r seasc unia ia. Dar aceasta era numai un fundament pe care creatorii unia iei i uneltele lor la conducerea Bisericii Unite urm reau alte dou inte mult mai preten ioase: a) s m reasc continuu num rul credincio ilor acestei Biserici până la încadrarea tuturor românilor ortodoc i din Transilvania; b) S -i catolicizeze treptat i s -i rup de românii din Principate.

Înfiin area regimentelor de grani a fost numai unul din mijloacele prin care Imperiul habsburgic a m rit num rul credincio ilor uni i. Guvernul austriac recurgea continuu la alte mijloace în acest scop, iar episcopii de la Blaj treceau chiar peste mijloacele recomandate de Viena habsburgic , cu consim irea

---

i la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...*, vol. II, p. 264 - 285).

[103] *Monumenta Hungariae Historiae Scriptores*, vol. 33, Budapesta, 1906, p. 78, la t. Metes, *L muriri nou privitoare la revolu ia lui Horia*, Sibiu, 1933, p. 6.

[104] Carol Golner, *Din lupta r nimii române i s cuie ti împotriva înfiin rii grani ei militare*, 1762 – 1765, Bucure ti, 1963.

[105] Ibidem.

acesteia. Atât preocuparea continu a Guvernului austriac de a m ri num rul credincio ilor uni i până la desfiin area total a ortodoxiei ardelene, cât i ac iunea episcopilor uni i în direc ia aceasta se constat din toate documentele oficiale austriece referitoare la Transilvania, dup 1761.

Datorit acestor mijloace, o conscrip ie a ortodoc ilor de la 1766, prezint num rul acestora sc zut de la 127.712 familii, cât erau în 1761, la 105.909 familii. Sc derea aceasta o explic comisia ardelean care a f cut conscrip ia, fie prin treceri la unire, fie prin emigr ri [106].

Dintre mijloacele prozelitiste folosite de episcopul unit Atanasie Rednic, men ion m plângerea românilor ortodoc i din comunele Cerg ul Mare, Ciufud, Vezea, Sp tac i M n rade, de pe domeniul episcopiei bl jene. Conform acestei plângeri ei au fost supu i la b t i crunte, unele mortale, pentru a îmbr i a unirea. Parohii ortodoc i din aceste comune au trebuit s fug prin alte sate. Guvernatorul Transilvaniei, voind s salveze aparen ele unei relative modera ii, scrie în urma acestei plângeri episcopului unit, îndemnându-l, a a cum l-a mai admonestat i în anii trecu i, prin adrese i în particular s se ab in de la violen e contra iobagilor în chestiune, silindu-se, pe cât se poate, s -i dispun la unia ie prin mijloace blînde [107]. Dar împ r teasa la 1768 d ruie te, în urma referatului iezuitului Delpiri, episcopului Rednic 10.000 florini, ca un premiu pentru succesele ob inute în propagarea unia iei [108].

Murind la 8 decembrie 1767, episcopul administrator ortodox al Transilvaniei Dionisie Novacovici, averea lui a fost dat de autorit ile de stat, o parte Seminarului din Blaj, alta orfelinatului romano-catolic din Sibiu. Guvernatorul Transilvaniei, O'Donel, s-a sf tuit cu episcopul romano-catolic, cu cel greco-catolic i cu cei doi consilieri catolici din guvernul transilv nean, constitui i într-o comisie, în privin a numirii unui succesor al lui Novacovici. Episcopul unit cerea s nu se mai numeasc un alt episcop ortodox, ci românii ortodoc i s -i fie supu i, cu sila, lui. To i ceilal i membri ai comisiei au fost contra acestei solu ii extreme, spunând c românii ortodoc i ar fi împin i la disperare dac ar fi supu i prozelitismului brutal al episcopului unit. Episcopul romano-catolic Bajtay r spunse la cele 5 întreb ri ce i s-au adresat astfel:

1. E adev rat c românii transilv neni emigreaz , dar crede c cifrele care se dau sunt exagerate.

2. E adev rat c episcopul unit caut s aduc pe neuni i cu for a la unia ie.

3. În privin a mijloacelor de promovare a unia iei, episcopul Bajtay propune, pe lângă altele, trimiterea copiilor de uni i i neuni i la colile romano-catolice. El recunoa te c teoretic m sura aceasta silnic n-ar fi de recomandat, dar dac se are în vedere c în Valea Rodnei impunerea silnic a unia iei prin

---

[106] tefan Lup a, *tiri şi documente despre Biserica Ortodox Română din Transilvania dup 1761,* Sibiu, 1945, p. 4 - 5.

[107] *Ibidem,* p. 12.

[108] *Ibidem,* p. 6.

militarizarea grani ei a dat rezultate bune, m sura ar trebui totu i admis .

4. În chestiunea dac nu cumva e o silnicie obligarea ortodoc ilor ca la vizita iile episcopului i protopopilor uni i s -i primeasc în bisericile lor i s le asculte predicile, Comisia decide c nu e silnicie, c ci ortodoxul e liber, dup ascultarea predicilor s r mân în credin a sa. F r obligarea ortodoc ilor de a asculta aceste predici, cum ar fi putut înregistra episcopul unit atâtea succese în r spîndirea unirii?

5. În acela i timp comisia discut problema dac pot fi pedepsi i ca aposta i cei ce p r sesc unia ia. Patru rescripte imperiale prevedeau pentru cei ce treceau de la catolici la protestan i i de la uni i la ortodoc i, pedeapsa egal cu cele pentru înalt tr dare: pierderea capului i a tuturor averilor [109]. Comisia teoretic socote te c n-ar trebui pedepsit ca apostat cineva care a îmbr i at o religie f r s o cunoasc , cum se întâmpl cu românii care îmbr i aser unia ia. Deci ar trebui ca mai întâi nici un român ortodox s nu fie înscris în unia ie înainte de a fi instruit. Considerând îns ignoran a românilor în privin a dogmelor romano-catolice, inclusiv a clerului unit, preten ia aceasta ar face imposibil pe mult vreme orice r spândire a unia iei. Solu ia dat de comisie este deci s se considere apartenen a la unia ie perfect dac a fost perfect forma trecerii. Episcopul unit va avea deci grija ca trecerile la unia ie s fie f cute în fa a unui asesor de la judec torie i cei ce primesc unia ia s fac o cruce în fa a numelui lor dat fiindc mul i nu tiu scrie, atr gându-li-se aten ia c nu mai pot reveni asupra trecerii [110]. În felul acesta ei vor putea fi pedepsi i ca aposta i, dac vor p r si unia ia.

Era o sofistic rie stil scolastic, care permitea autorit ilor habsburgo-catolice s ocoleasc principii de umanitate elementar : încadrarea cuiva în catolicism, f r convingeri religioase i pedepsirea lui ca apostat dac îl p r se te.

Dar dac oamenii erau adu i la unia ie f r o convingere religioas , cu ce argumente puteau fi adu i? Desigur cu promisiuni, sau cu amenin ri. Am v zut c Atanasie Rednic primea 10.000 de florini pentru convertirile f cute. Banii trebuia împ r i i «converti ilor». Cazuri de acestea întâlnim necontenit în timpul ulterior. Aceasta era plata celor ce se l sau converti i; celor ce nu se l sau converti i li se puneau în fa a tot felul de persecu ii.

Mai trebuie men ionat i faptul c credincio ii ortodoc i nu erau atât de ignoran i în ce prive te credin a Bisericii lor i a deosebirii ei de cea papista , c ci nu erau atât de ignoran i preo ii ortodoc i, care îi instruiau. C lug rul Visarion comb tea primatul papal cu argumente foarte serioase, pledând pentru întâietatea patriarhului de Ierusalim. Iar într-o discu ie de 4 zile, purtat , la ordinul guvernatorului Haller, în F g ra , între preo ii ortodoc i i protopopul unit Vasile, în iulie 1745, pe tema primatului papal, cel din urm a pierdut

---

[109] Gh. Bariţiu, *op. cit.*, p. 408.

[110] Şt. Lupşa, *Ştiri şi documente …*, p. 6.

jocul[111].

Pe de altă parte credincioşii ortodocşi erau obligaţi să asculte continuu predicile episcopului, ale protopopilor şi ale teologilor şi preoţilor uniţi, care desigur constau mai ales din promisiunile sau din ameninţările amintite.

Cu argumenţii scolastice, cei ce dispuneau de soarta poporului român, îşi liniştteau conştiinţa cu recunoaşterea teoretică a unor principii superioare, convingându-se în acelaşi timp că practic sunt siliţi să le calce «ad majorem gloriam Dei», mai bine zis «domini terestris».

Pedeapsa pentru apostasie nu era decât în rare cazuri moartea, ci închisoarea, care adeseori se prelungea până la moartea «apostatului». La închisoare se adăugau şi alte mijloace de coerciţie fizică. Poporul român din Transilvania a cunoscut pe pielea sa, în masă, ca nicăieri în altă parte a lumii, practica mijloacelor inchiziţiei.

Forurile din Viena habsburgică voiau totuşi să-şi ascundă în sac ghiarele de pisică crudă. Cancelaria transilvană din Viena propune la 17 iunie 1771 să se trimită guvernatorului Transilvaniei Ausperger un rescript, prin care să-i ordone să comunice prim-pretorilor să nu-i aresteze pe cei ce părăsesc unirea imediat, ci întâi să le trimită pe cap un preot unit sau catolic din cei mai zeloşi şi mai dibaci, care timp de 3 săptămîni să-i tot îndemne să revină asupra gândului de a părăsi unirea şi de abia dacă încercarea aceasta eşuează, să fie arestaţi, dar nu pe motivul făţiş că nu vor să fie uniţi, ci sub pretextul vreunui delict civil, în temniţă preotul să continue cu lămuririle lui alte 3 săptămîni şi de abia în cazul că nici aşa nu revin asupra intenţiei lor, să fie lăsaţi în temniţă fără termen.

Dar curtea imperială a întârziat până în 1779 să dea un rescript în acest sens. Iar în acel an dând un asemenea rescript, cancelaria aulică ungară a remonstrat împotriva lui, arătând că alte hotărâri anterioare au stabilit că ignorarea religiei părăsite nu scuteşte de pedeapsa integrală pe un apostat.

Urmarea a fost că s-a aplicat, de la caz la caz, când pedeapsa deplină pentru apostasie celor ce părăseau unirea, când cea mai blândă descrisă mai sus[112].

Comisia transilvană după ce a discutat toate problemele amintite, s-a pronunţat în chestiunea dacă trebuie dat un urmaş episcopului administrator ortodox Dionisie Novacovici, în următorul fel: Dacă s-ar lua în considerare exclusiv scopul desfiinţării Ortodoxiei în Transilvania, n-ar mai trebui să i se dea lui Dionisie Novacovici un succesor. Dar dat fiind că în acest caz românii ortodocşi ar emigra în număr şi mai mare, e mai bine ca aceşti eretici să fie smulşi de rătăcire pe altă cale, printr-o activitate şi mai zeloasă a clerului.

De fapt, românii ortodocşi nemaiputind suporta persecuţiile religioase din acel timp, emigrau în ţările române cu zecile de mii. Călugărului Sofronie i-au urmat în Muntenia, un număr aşa de mare de români, că au populat vreo 50 de

[111] Gh. Bariţiu, *op. cit.*, p. 438.
[112] Şt. Lupşa, *Ştiri şi documente …*, p. 15 —20.

sate. La 1773, emigr rile luau astfel de propor ii, c românii din Principate strigau; *Toat Transilvania vine la noi!* Un raport consular din vremea aceasta arat c 23 de sate din comitatul Bistri a au emigrat în Moldova cu 24 000 de familii [113].

În fa a acestei st ri de lucruri comisia transilvan propune: «Drept aceea s nu li se dea neuni ilor ardeleni episcop propriu, ca s nu ne leg m mâinile în privin a propag rii viitoare a unirii, ci numai administrator episcopesc ad bene placitum principi i f r a-i acorda un timp mai lung ... Mai trebuie s se aib în vedere la alegerea administratorului ca el s nu fie nici zelos, nici prea abil ap r tor al religiei, s fie îns devotat cur ii imperiale i s ofere garan ia c va urma bucuros instruc iunile ce i se vor da i astfel nu va pune piedici în calea unirii», «În acest chip s-ar putea satisface i dorin a arz toare a poporului (de a avea un episcop) i s-ar putea asigura i progresul unirii, «numai episcopul i clerul unit s tie profita cu zel de împrejur rile create». Se mai propunea s nu se dea voie episcopului administrator s ia contact cu preo ii decât cu aprobarea guvernului [114].

Ortodoxia ardelean trebuia strangulat în întregime, chiar cu ajutorul episcopului administrator ortodox. Un asemenea episcop trebuia admis pentru a se salva aparen ele unei oarecare libert i religioase pe seama Ortodoxiei.

La propunerea comisiei a fost numit în 1768, ca episcop administrator ortodox Ioan Gheorghevici, episcop de Vîr e , cu indica ia s r mân la sediul episcopiei lui i s mearg numai câteodat vara în Transilvania, când poporul e ocupat cu muncile agricole. Dar întrucât Gheorghevici nu a putut veni în Transilvania, c ci în noiembrie 1768 a fost instituit ca administrator mitropolitan, apoi ca mitropolit la Carlovi , la 1771 a fost numit ca administrator episcopesc în Transilvania, Sofronie Chirilovici, stare ul mân stirii din Graba [115]. Acestuia i s-au dat cam acelea i instruc iuni ca i lui Ioan Gheorghevici [116]. Acelea i îngr diri i se vor impune mai târziu şi episcopului Vasile Moga.

Dar lucrurile n-au evoluat dup aceste rafinate planuri. Cu venirea împ ratului Iosif II la tronul imperial, se instaureaz , deocamdat cel pu in pentru un scurt timp, o er mai blânda. La 8 noiembrie 1781, noul împ rat emite edictul de toleran , prin oare este abolit pedepsirea ca aposta i a celor ce p r sesc unia ia. Unitul Bari a putut scrie pe drept cuvînt: «Una tim sigur, c românii neuni i din Transilvania, dup acea interven iune a Rusiei (de la 1750), au fost maltrata i i persecuta i tot ca mai înainte până la Iosif al II-lea» [117].

Cît de pu in acceptat suflete te a fost unia ia chiar de ranii militariza i, o dovede te faptul c dup 8 noiembrie 1781, când împ ratul Iosif al II-lea d

[113] I. Matei, *Vacan ele Mitropoliei Ortodoxe din Ardeal în veacul XVIII*, Cluj, 1922, p. 62.
[114] t. Lup a, *op. cit*., p. 22 - 26.
[115] I. Matei, *op. cit.*, p. 34 - 85.
[116] t. Lup a, *op. cit.*, p. 22 - 26.
[117] Gh. Bari iu, *op. cit.*, p. 444.

edictul de toleran , ace tia revin în mas la Ortodoxie atât în comitatul F g ra ului, cât i în inutul Ha egului. A trebuit s se pun în aplicare din nou o mul ime de presiuni i de vicle uguri, pentru ca unii din ei s fie împiedica i s persiste până la cap t în hot rârea lor de a reveni la «legea românească», între altele cei ce declarau c vor s p r seasc unia ia, trebuia s asculte o catehiza ie de 6 s pt mâni de la preo ii uni i [118].

Ierarhia uniat a continuat i în prima jum tate a secolului al XIX-lea s rup un num r considerabil de ortodoc i, cu metodele obi nuite de silnicie sau de am gire.

În ce prive te cel lalt scop, al catoliciz rii, episcopii uni i, numi i totdeauna de c tre curia papal dintre cei mai servili închin tori ai papalit ii, au urm rit realizarea lui în mod treptat i cu o tenacitate neîntrerupt .

Cei mai de seam frunta i ai uni ilor, când au început s vad c habsburgo-catolicismul urm re te acest al doilea scop i nu r mâne fidel promisiunii de la 1700 de a nu se atinge de legea românească i de independen a Bisericii Române din Transilvania, au reac ionat cu putere, dând glas sim irii române ti a lor i a poporului român, în lupta pentru ap rarea con inutului spiritual tradi ional i pentru independen a Bisericii Române, s-a angajat cu toat hot rârea mai întâi însu i episcopul Inocen iu Micu Clain i dup el cei trei frunta i ai colii ardelene: Samuil Micu, Gheorghe incai i Petru Maior.

Dar to i episcopii uni i care au urmat lui Inocen iu Micu i o tot mai mare parte din teologii uni i de dup cei trei frunta i ai colii ardelene, au continuat cu st ruin opera nefast a catoliciz rii.

Poporul român, în general, a rezistat acestei ac iuni, împreun cu al i frunta i intelectuali ai lui. Dar ierarhia unit a continuat i ea opera ei de catolicizare, folosind metoda rafinat a introducerii elementelor de credin , de cult, de disciplin catolic în via a Bisericii unite i a credincio ilor români uni i, încetul cu încetul, pas cu pas. Credincio ii români uni i tr itori în vecin tatea fra ilor ortodoc i au rezistat mai deplin; cei din p r ile mai dep rtate de masele ortodoxe, nemaiavând în cultul i în spiritualitatea ortodoc ilor modelul viu al tradi iei lor, au fost du i pe neobservate pe aceast linie a distan rii spirituale de fra ii lor ortodoc i. Pr pastia spiritual , de limbaj, de practici religioase, între uni i i neuni i se s pa tot mai adînc. În 1948 ea era destul de progresat i amenin a s progreseze până la o diferen iere total , dac n-ar fi venit, prin hot rârea clerului i credincio ilor uni i care vedeau pericolul care îi amenin , reîntregirea bisericeasc din acel an.

---

[118] D. St niloae, *O lupt pentru Ortodoxie în ara Ha egului*, în «Anuarul Academiei teologice din Sibiu», 1939; Idem, *Din urm rile edictului de toleran în ara Ha egului*, în -"Omagiu fra ilor AI. i I. Lapedatu", Bucure ti, 1936; Idem, *Din urm rile edictului de toleran în f r F g ra ului*, în «Omagiu Prof. I. Lupa », Bucure ti 1943.

I.-INOCENŢIU MICU CLAIN, DESCHIZĂTORUL LUPTEI POLITICE NAŢIONALE A ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA, LUPTĂTOR PENTRU INDEPENDENŢA BISERICII STRĂMOŞEŞTI ŞI VICTIMĂ A ALIANŢEI HABSBURGO-CATOLICE

În anul 1968 s-au împlinit două sute de ani de la moartea lui Inocenţiu Micu Clain în captivitatea de la Roma, după îndelungate privaţiuni, umiliri şi chinuri sufleteşti.

Viaţa şi activitatea lui Inocenţiu Micu Clain a fost prezentată în ansamblul ei destul de amănunţit de Dr. Augustin Bunea, iar anumite momente din ea, de alţi istorici români.

Expunerea de faţă nu intenţionează să repete cele ce au fost scrise de istoricii anteriori [119], ci urmăreşte să scoată în relief o latură a luptei şi a dramei lui Inocenţiu Micu Clain, prea puţin reliefată în scrierile cu privire la el din trecut. S-a insistat adică aproape exclusiv asupra laturii naţionale a luptei lui şi ca urmare s-a simplificat nu numai această luptă, ci şi drama lui Inocenţiu Micu Clain, reducând-o la unica durere a lui de a se vedea înfrânt de intrigile adversarilor care nu puteau vedea cu ochi buni lupta sa pentru ridicarea poporului român la treapta politică şi juridică de «naţiune» egală cu celelalte trei naţiuni recunoscute în Transilvania: naţiunea maghiară, secuiască şi săsească.

În realitate lupta lui Inocenţiu Micu Clain mai are o componentă importantă: *ea e şi o luptă pentru independenţa Bisericii sale, care pentru el făcea parte din independenţa şi demnitatea naţiunii sale.* Aceasta a făcut lupta lui mai grea, căci prin aceasta a coalizat împotriva lui toate forţele din Transilvania; de la Viena şi de la Roma.

Din aceeaşi cauză drama lui a fost mai complexă; mai complexă nu numai din pricina ralierii tuturor forţelor împotriva sa şi a izolării sale complete, ci şi pentru că, pe măsură ce s-a văzut izolat şi înfrânt, şi-a dat seama că în lupta lui a mizat în mod greşit pe alianţa cu forţa catolicismului care nu intenţiona să-i fie de folos lui şi poporului său, ci, dimpotrivă, aşa cum l-a învăluit şi l-a paralizat pe el, urmărea să învăluie şi să paralizeze treptat capacitatea de mişcare liberă a Bisericii sale şi prin ea şi a poporului său. Drama lui Inocenţiu Micu Clain a avut de aceea, dincolo de componentele ei exterioare, o zguduitoare complexitate sufletească.

În cele mai multe din scrierile din trecut asupra lui Inocenţiu Micii Clain, nedându-se importanţă luptei acestuia pentru independenţa Bisericii lui

[119] Cea mai recentă şi mai judicioasă expunere a luptei naţionale a lui Clain este cea a Acad. D. Prodan, *Suplex Libellus Vallachorum,* Bucureşti, 1967, p. 137 - 199.

împotriva Bisericii Romano-Catolice, nu s-a v zut în toat complexitatea ei nici drama lui. Nu s-a v zut drama unui om care trebuia s lupte, cu am r ciune, i cu diversele autorit i ale Bisericii Romano-Catolice, de care, cel pu in până la o vreme poate c nu era convins c trebuie s se rup total, iar dup aceea i-a dat seama de neputin a de a face aceast ruptur total .

Aspectul dramatic al luptei sale e pus în relief în prima perioad a ei, adic în perioada func ion rii sale ca episcop, prin faptul c în lupta pentru drepturile na iunii sale, folosind argumentul unirii cu Biserica Romano-Catolic , el face simultan eforturi de a st vili ac iunea iezui ilor de catolicizare a Bisericii sale, iar în a doua perioad a luptei sale, purtat din captivitatea de la Roma, acest aspect se accentueaz la paroxism, c ci toat lupta lui din acest timp este în mod principal o lupt pentru independen a Bisericii sale fa   de Roma papal de la care a crezut c va primi ajutor în lupta sa pentru drepturile poporului român.

1. Lupta lui Inocen iu Micu Clain în perioada func ion rii sale ca episcop

Inocen iu Micu Clain, înc înainte de instalarea sa ca episcop, în 28 septembrie 1728, înaintase mai multe memorii împ ratului Carol al VI-lea, referitoare la nedrept ile pe care le suferea clerul i credincio ii ortodoc i din Transilvania. Preo ii uni i nu se bucur de imunit ile preo ilor catolici, cum li s-a promit prin diplomele leopoldine din 1699 i 1701. Ei pl tesc împreun cu credincio ii lor dijm până i preo ilor luterani i calvini, în loc s primeasc dijm de la credincio ii români. Copiii de români nu pot frecventa colile i nu pot practica meseriile, precum nu pot ocupa nici func ii publice. Nobilii români nu se bucur de accesul la forurile de conducere în stat în mod egal cu nobilii celorlalte na iuni [120].

În urma acestor memorii i mai ales în urma sinodului din 20 - 22 octombrie 1732, un rescript regal cerea guvernului Transilvaniei la 11 decembrie 1732 s studieze cererile sinodului amintit. Dieta Transilvaniei din 27 februarie 1733 nume te o comisie pentru studierea acestor cereri.

Comisia aceasta hot r te la 25 iunie 1733 urm toarele: 1. S se fac o conscrip ie general ca s se vad dac to i credincio ii români s-au unit;... 3. «Episcopul Clain s fie îndemnat la observarea punctelor din Diploma leopoldin , c ci se constat c nici episcopul nu le observ   i cu atât mai pu in clerul i poporul valah»; 4. «Episcopul s publice un catehism spre a-l prezenta Comisiei ca s -l citeasc   i sa-l examineze dac este corect i sincer sau eronat»; 5. «Acela i episcop s predea în copie o formul de profesiune de credin   pe

[120] Dr. Augustin Bunea, *Episcopul Ioan Inocen iu Klein*, Blaj, 1900, p. 28, 30.

care o face cel ce prime te unirea» [121].

Comisia promitea s se întruneasc dup ce se vor împlini aceste hot râri, fixându-se ca termen de împlinire septembrie 1733.

Dac Inocen iu Micu Clain cerea drepturi pentru clerul i poporul s u, bazându-se pe faptul c a primit unirea cu Roma, Dieta Transilvaniei, compus din comi i i con i, îi cerea s nu se joace cu unirea, ci s dea dovad de progrese sincere în ea. Inocen iu Micu Clain ar ta c clerul român a intrat cu un picior în casa str inilor i le cerea drepturile de care se bucur ei; aceia îl pofteau s intre în prealabil de-a binelea în casa lor. Inocen iu Micu Clain cerea drepturi pe baza celei de a doua Diplome leopoldine; comi ii i con ii îi r spundeau cerându-i s împlineasc opera de catolicizare a poporului român în mod cât mai complet, ca s capete apoi acele drepturi.

Preten iile de mai sus nu au putut fi formulate decât cu consultarea unor speciali ti în teologia catolic , deci de ni te membri ai clerului catolic. Astfel, în fa a lui Inocen iu Micu Clain nu se ridic numai opozi ia calvinilor i a luteranilor, pe care ine s-o scoat necontenit în relief Bunea, ci i a nobililor i ierarhiei romano-catolice.

Dar mult mai interesant este faptul c Inocen iu Micu Clain a z bovit aproape un an i jum tate cu prezentarea catehismului i a profesiunii de credin   cerute de comisie. Faptul acesta l-a remarcat Rosenfeld astfel: «Lucrul acesta a fost împreunat cu greut i. El n-a putut fi executat nici până la termenul prescris, c ci însu i episcopul Clain z bovea, mai ales în ce prive te punctele din urm (3, 4 i 5). Astfel, nici în acest an, nici în cel urm tor (1734) nu s-a f cut în aceast chestiune nimic» [122].

De ce a z bovit Inocen iu Micu Clain cu prezentarea unui catehism si a unei profesiuni de credin   care s primeasc aprobarea Dietei Transilvaniei, respectiv a statului catolic din ea? El a f cut în cursul anului 1733 conscrip ia românilor uni i cerut de Diet [123], care era un lucru mai greu de împlinit, dar nu s-a hot rât a a de u or s întocmeasc   i s prezinte catehismul i formula profesiunii de credin , care erau lucruri mai u oare. Explica ia acestei z boviri o vom da ceva mai departe.

Din cauza acestei z boviri, de-abia la 17 martie 1735 o nou comisie, sub pre edin ia guvernatorului Haller, a fost în m sur   s aprobe un catehism prezentat de Inocen iu Micu Clain.

Bunea sus ine c episcopul Inocen iu Micu Clain amenin a cu desfacerea unia iei pentru a ob ine mai u or drepturile cerute pe seama românilor [124]. Dar din faptele ce se vor semnala în cursul lucr rii de fa   se poate conchide mai de grab contrariul: Inocen iu Micu Clain se folosea de unia ie numai ca de un instrument pentru ob inerea drepturilor pe seama poporului român. C ci nu

[121] Arh. St. Sibiu, *Fondul Brukenthal,* «Colec ia Rosenfeld», cota H, dosar 33, f. 291 r.

[122] Dosar citat, intitulat *Walachische Union*, f. 291 v.

[123] Publicat de Aug. Bunea, *op. cit.,* p. 315 - 414.

[124] *Ibidem,* p. 27.

amenin   nimeni că se rupe de o valoare cu care i-a identificat fiin a în mod real. Nu amenin   un cre tin convins, c   se las   de cre tinism, dac   nu i se dau anumite drepturi. Nici un episcop unit de dup   Inocen iu Micu Clain n-a mai amenin at cu desfacerea unia iei. El o f cea aceasta, pentru c   se socotea liber suflete te fa   de unia ie; el putea aduce unia iei aceast   jignire, pentru c   nu era identificat cu ea. Cine spune altora c   se poate desface de ceva, i-o spune i sie i   i în orice caz arat   o deta are sufleteasc   fa   de ceea ce spune c   poate p r si în fa a altora. Unia ia avea pentru Inocen iu Micu Clain un rost condi ionat, instrumental, era un mijloc pentru a sprijini ob inerea drepturilor pe seama românilor, nu o valoare în sine.

De altfel tot clerul unit a a a considerat unia ia în timpul lui Inocen iu Micu Clain. Avem în sensul acesta destule m rturii.

Inocen iu Micu Clain progreseaz   foarte repede în lupta sa urm toare la concep ia c   poporul român este o na iune, ca   i celelalte trei na iuni din Transilvania   i cere s   fie recunoscut   ca atare   i s   i se acorde în toate privin ele o egalitate deplin   cu acelea. E primul român la care apare aceast   concep ie clar , superioar , care va deveni un program de lupt   i de gândire pentru to i conduc torii politici ai românilor transilv neni.

Bazat pe aceast   concep ie Inocen iu Micu Clain pretinde, în memoriul s u c tre împ ratul Carol al VI-lea din 8 martie 1735, pentru sine un loc în guvernul Transilvaniei, pentru a sus ine drepturile «na iunii» române [125]. El se baza în revendicarea statutului de na iune pentru poporul s u pe a doua diplom   leopoldin , din 19 martie 1701, care prevedea ca to i românii care vor accepta unia ia cu Roma s   fie socoti i între staturile   rii. Dar dep   ea acea diplom   care prevedea încadrarea românilor catoliciza i în statul catolic, deci între maghiari, nu constituirea unei na iuni aparte, cum cerea Inocen iu Micu Clain care ar ta c   poporul român a acceptat de fapt unirea, deci s   i se acorde situa ia unei na iuni aparte.

La aceast   cerere trimis   de împ rat spre opinare guvernului Transilvaniei, acesta r spunde, la 17 iunie 1735, la argumentul bazat pe unirea românilor:

«în ce prive te lauda cu unirea, o, de ar fi în realitate a a! De fapt, nu numai guvernul ci   i întreaga provincie constat   atât public cât   i privat nu numai c   nu este vreun român unit, ci poate nici unul nu tie ce este unirea (...). În ce prive te clerul, sau statul bisericesc, e sigur c   cei mai mul i, nu totu i to i, au f cut profesiunea de credin   în mod public, împreun   cu jur mântul, dar, oare, în mod adev rat   i nu fictiv   i numai pentru imunit   i personale? Aceasta se vede din faptul c   pe fa   , în adun ri   i în convorbiri private, popii în i i sau preo ii declar   adeseori c   ei n-au depus jur mântul pentru unire   i pentru abdicarea de la schism , ci numai ca s   poat   fi liberi de jurisdic ia domnilor de pământ, de servicii   i de contribu ie; se vede aceasta   i din faptul c   în realitate

[125] Memoriul acesta e publicat la Aug. Bunea, *op. cit.,* p. 337– 338.

se servesc toți de cărți schismatice, din care vorbesc poporului, slujesc liturghia, în care se neagă în mod făţiş că Sfântul Duh purcede de la Fiul şi nu adaugă nici în Simbolul niceean «Filioque»; dacă ar fi uniţi buni şi adevăraţi, ar trebui să facă aceasta, cum fac şi pronunţă în alte părţi cei uniţi în mod sincer. Se vede mai departe foarte clar că absolut nici unul dintre popi nu învaţă şi nu instruieşte poporul, fie în mod privat, fie în Biserică, despre cele patru puncte. Numai când se iveşte vreo cauză, vreun litigiu, vreo contribuţie proprie de ordin lumesc, se refugiază toţi la imunitatea unirii ca la o ancoră sacra. Un semn vădit al schismei sunt apoi înseşi ceremoniile, slujba liturghiei şi formulele de consacrare, care toate nu sunt unite, ci le fac şi le ţin ca schismatici adevăraţi; acelaşi lucru se vede din faptul că până azi cred şi mărturisesc că prin liturghii de patruzeci de zile, orice suflet se poate elibera din iadul însuşi (şi nu numai din purgatoriu, în care refuză cu totul să creadă), în orice stare de păcat ar fi decedat; se întâmplă ca unii dintre popi sau preoţi se dau în faţa catolicilor drept uniţi şi fac profesiune de unire, dar în realitate în interiorul şi în pielea lor, cu foarte puţine excepţii, sunt şi acum schismatici, cum au fost înainte cu cincizeci de ani, când nu se făcea nici o menţiune de unire. Acest lucru e foarte experimentat şi explorat în tot principatul. Deci nu poate numitul episcop să invoace ca motiv al cererii sale «unirea» [126].

Se constată din nou din acest text că cei ce se opuneau acordării de drepturi românilor uniţi nu erau numai calvinii şi luteranii, cum afirmă Bunea[127], ci şi catolicii, căci obiecţiile enumerate atestă priceperea unor clerici catolici. Apoi se constată că, pe când Inocenţiu Micu Clain şi românii considerau unirea nu ca o acceptare a dogmelor şi a cultului catolic, nobilii străini şi clerul catolic voiau să catolicizeze pe români în mod total. Inocenţiu Micu Clain voia ca românii să se păstreze distinct de catolici; nobilii catolici îi voiau deplin catolicizaţi.

În sfârşit, se constată că Inocenţiu Micu Clain, cu toate că se lăuda în memoriul de la 8 martie 1735 că lucrează asiduu pentru uniaţie şi cu toate că prezentase (e adevărat), cu destulă întârziere, catehismul cerut, nu reuşise sau nu prea voise să facă pe preoţi să predice nici una din dogmele specifice ale catolicismului.

Statul catolic, şi prin el iezuiţii, cereau românilor această catolicizare completă, pentru că începuseră acţiunea de catolicizare a lor în timpul episcopatului lui Pataki şi a sedis-vacanţei de după moartea aceluia.

Inocenţiu Micu Clain ia măsuri pentru stăvilirea acestei acţiuni de catolicizare şi începe lupta pentru îndepărtarea teologului iezuit, care era sus ţinătorul ei. Sinodul din 1739 hotărăşte, desigur determinat de Inocenţiu Micu Clain: «Cele patru puncte care conţin unirea le va observa şi ţine perpetuu şi fără încetare clerul nostru. Dar la mai multe să nu fie silit sub nici un

[126] «Colecţia Rosenfeld», dos. cit., f. 304.
[127] *op. cit.*, p. 46.

pretext»[128]. Inocen iu Micu Clain nu cuno tea actul românesc semnat de protopopi la 1698, care nu con inea aceste puncte, c ci fusese dosit de iezui i, fiind descoperit de-abia la 1893 de Nicolae Densu ianu [129]. Cuno tea numai textul latin în care fusese introdus falsul iezuit al celor patru puncte.

Sinodul din 1742 hot r te s se cear papei s interzic orice trecere de la ritul unit la cel latin [130]. Iar Sinodul din 1739 mai hot r te: «Dreptul canonic, numit în limba român Pravila, s se men in în vigoare, exceptându-se acelea care contrazic unirea, i s se judece dup el în chestiuni de drepturi» [131].

În lumina acestor hot râri ale sinoadelor de sub Inocen iu Micu Clain în elegem de ce el a z bovit cu întocmirea catehismului i a profesiunii de credin ce i s-a cerut în 1733. Se temea s nu i se cear un catehism i o profesiune de credin pur catolice i s-a silit pe alt parte s întocmeasc ni te texte f r elementele catolice introduse în timpul lui Pataki.

O ciocnire aspr cu nobilii i ierarhia catolic din Transilvania are Inocen iu Micu Clain în 1743, dup ce ace tia i-au ar tat în anii 1742 i 1743 din nou sentimentele lor neprietenoase fa de românii uni i.

Dup ce pe tronul lui Carol al VI-lea a ajuns fiica lui, Maria Tereza, Dieta Transilvaniei a trimis la Viena o deput ie compus din doi catolici, doi reforma i i doi luterani-sa i, pentru anumite chestiuni ale Transilvaniei, între care i chestiunea românilor uni i, împ r teasa voia la început ca «religiile, împreun cu uni ii, s r mân nealterate în constitu ia lor». Deputa ii trimi i, inclusiv cei catolici, au obiectat c «uni ii nu au nici un loc între cele patru religii recepte i c ei nu pot fi în l a i la treapta de status, ci ar trebui s fie cuprin i în no iunea general a religiei catolice cu care s-au unit» [132].

Deput ia aceasta a stat la Viena până în septembrie 1742. Prin iunie sosise la Viena i Inocen iu Micu Clain, nechemat i nea teptat. Scopul lui era s ob in de la Maria Tereza confirmarea Diplomei a II-a leopoldine, care dispunea, socotea el, ridicarea românilor uni i la treapta de status. Inocen iu Micu Clain a predat în acest scop o copie a acestei diplome [133]. Aici la Viena a început lupta dintre episcopul Inocen iu Micu Clain, care cerea recunoa terea românilor ca na iune deosebit , i deput ia transilvan care se opunea la aceasta. Curtea a dat câ tâg de cauz deput iei. De i ea s-a întors în Transilvania în septembrie 1742, iar Inocen iu Micu Clain a stat în Viena înc un an, Conferin a ministerial din 17 august 1743 n-a voit s confirme a doua Diplom leopoldin , ci confirmând, cu o interpretare nefavorabil românilor uni i, numai prima Diplom leopoldin , a refuzat s recunoasc poporul român ca na iune. Pe baza acestei hot râri, pre edintele Cancelariei aulice transilvane,

[128] Ioan Micu Moldovanu, *Actele sinodale ale Bisericii de Alba Iulia i F g ra ,* vol. II, Blaj, 1872, p. 83.
[129] N. Dengu ianu. *Independen a bisericeasc a Mitropoliei Române de Alba Iulia,* Bra ov, 1893, p. 3.
[130] Idem, *op. cit.,* voi. I, Blaj, 1869, p. 150 - 151.
[131] Ioan Micu Moldovanu, *op. cit.,* loc. cit.
[132] G. Bogdan Duic , *Procesul Episcopului Ioan Inocen iu Klein,* Caransebe , 1896, p. 1.
[133] *Ibidem*, p. 5.

catolicul Gyulaffi, a dat lui Inocen iu Micu Clain un rescript imperial cu data de 9 septembrie 1743, ca s -l duc guvernului Transilvaniei spre publicare, dar a dat-o în plic închis. Inocen iu Micu Clain a aflat îns de cuprinsul rescriptului i s-a umplut de indignare. Hot rârea aceasta nesatisf c toare i procedeul catolicului Gyulaffi l-a umplut de mânie pe Inocen iu Micu Clain împotriva tuturor catolicilor din Transilvania i mâniei acesteia i-a dat expresie în plângerea c tre împ r teas din 25 noiembrie 1743, în care- i exprim temerea c atât în Cancelaria aulic , cât i în Transilvania, catolicii au inten ia s supun Scaunul s u jurisdic iei romano-catolice pentru ca în viitor s nu mai încerce nimeni s apere clerul i poporul român, iar episcopatul catolic s poat lua perpetuu dijm românilor. «O, sfânt inten ie a catolicilor ardeleni! Aceasta este invita ia la sfânt unire i ap rarea i promovarea ei adev rat ? Adversarii catolici, din ur fa de na iunea român , prefer ca parohienii români s presteze dijm pastorilor necatolici, decât preo ilor uni i». Cancelaria aulic s-a silit, spune Inocen iu Micu Clain, s ob in o hot râre favorabil pentru cona ionalii ei, în parte catolici, în parte necatolici, i pernicioas pentru români, iar acum se felicit c poate expune pe episcopul valah ru inii în întregul Principat, spre însp imântarea clerului i na iunii române unite, atât de oprimat . Cancelarul a vrut s trimit pe episcop acas cu un rescript închis, care con inea pretinse rezolu ii favorabile românilor, ca pe un «p c lit de 1 aprilie» (April-Narr). Inocen iu Micu Clain recurge la împ r teasa – r u informat - pentru a o informa mai bine, ca s elibereze «în sfâr it clerul i na-iunea român de sub acest jug despotic al ungurilor, secuilor i sa ilor, pentru c altfel nu mai r mâne acestui popor oprimat la culme, decât s apeleze la Dumnezeul cel viu» [134].

Lupta lui Inocen iu Micu Clain se îndreapt acum împotriva tuturor: calvini, luterani, catolici. C ci a v zut c to i se opun acord rii de drepturi românilor.

Inocen iu Micu Clain pred guvernului rescriptul împ r tesei numai la 21 februarie 1744, în cursul lucr rilor Dietei convocate la Sibiu la 8 ianuarie 1744, cerând i acum s se amine dezbaterea lui, ca s nu se produc mâhnire i tulburare în popor [135].

Dar episcopul adusese din Viena i prima Diplom a împ ratului Leopold, prev zut cu un act de confirmare din partea împ r tesei, i le-a prezentat Dietei pe la sfârşitul lui ianuarie 1744, spre dezbatere si publicare, în timpul acestei dezbateri a izbucnit între Diet i Inocen iu Micu Clain un conflict violent, c ci Dieta le interpreta i pe acelea într-un mod foarte defavorabil românilor. Când episcopul a declarat c Dieta lucreaz contra voin ei împ r tesei, Dieta a izbucnit într-un strig t: «R stigne te-l, r stigne te-! i-l întrebar cum i pentru ce cuteaz s protesteze împotriva unei ri

[134] Extrasul acestei plângeri, întocmit de Rosenfeld, e publicat la G. Bogdan Duic . *op. cit.*, p. 45 - 47.
[135] Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 97.

întregi»[136].

Peti ia clerului i credincio ilor uni i c tre împ r teasa Maria Tereza din 19 iunie 1744, descriind aceast scen [137], spune în continuare: «Din cauza aceasta, episcopul temându-se de întrebuin area for ei i voind s evite urm rile rele (...), a trebuit s retracteze public protestul, dar aceast retractare, clerul i uni ii de rit grec, cu permisiunea Maiest ii Voastre regale, nu numai c o anuleaz , ci i reînnoie te cu tot devotamentul protestul s u».

La scurt vreme dup aceast cerere, la întocmirea c reia desigur c a lucrat tot Inocen iu Micu Clain, episcopul înainteaz   i el o cerere personal .

Amândou cererile protesteaz împotriva modific rilor f cute de c tre Diet articolelor VI i VII din Legea prin care împ r teasa confirma prima Diplom leopoldin . În textul imperial al articolului VI se prevedea c   i uni ii de rit grec, f r deosebire de starea social , vor face parte din statul celor trei na iuni; în textul modificat de diet , ăranii„sunt excepta i de la aceast calitate[138].

În toiul acestor lupte, Inocen iu Micu Clain prime te prin guvernul transilv nean ordinul Mariei Tereza, datat la 15 iunie 1744, s se prezinte la Viena în vederea rezolv rii cererilor românilor uni i care n-au fost rezolvate prin hot rârile anterioare [139].

Niciodat curtea împ r teasc n-a chemat un episcop valah la Viena ca s ofere drepturi na iunii lui. Nici acum n-a fost acesta motivul. Inocen iu Micu Clain era chemat mai degrab , la raport, într-o chestiune devenit incomod pentru împ r ie. Bunea spune: «Motivul adev rat pentru care episcopul fusese chemat la Viena au fost tulbur rile religioase produse de c lug rul sârbesc Visarion». Nici acesta n-a putut fi întregul motiv adev rat. De ce ar fi avut curtea nevoie de Inocen iu Micu Clain ca s ia m surile drastice împotriva acestor tulbur ri, pe care le-a luat i f r s -l consulte pe el? Iar informa iile despre aceste tulbur ri le putea ob ine i printr-un referat scris, asemenea celui trimis de episcopul rutean Oslavski, dup vizitarea Transilvaniei în 1745. Sau le putea ob ine de la autorit ile civile i militare subalterne. Dac l-a chemat totu i, pe Inocen iu Micu Clain, i din cauza tulbur rilor produse de Visarion, a fost ca s -l mustre i s -l judece din cauza lor, deci pentru c avea informa ii c episcopul era i el vinovat de ele, în sensul c le d dea i el ap la moar , prin ac iunea lui de fond împotriva catolicilor. Era chemat dintr-un motiv asem n tor cu cel pentru care a fost chemat Atanasie, care periclita i el unirea prin nehot rîrea lui.

---

[136] Protestul cu data de 1 iunie 1744, la E. Hurmuzaki, *Documente,* VI. p. 571

[137] Peti ia e publicat la Hurnmzaki, *Documente,* VI, p. 672– 674. În aceast peti ie se spune, contrar lui Aug. Bunea. care afirm c numai «unii deputa i» au strigat contra lui Clain (op. cit. p. 99): «Fiind to i împotriva episcopului Clain i el fiind singur, în numele clerului i poporului» nu e de mirare c , în urma atâtor ap s ri i persecu ii, i-a ie it din fire».

[138] Aug. Bunea, *op. cit.,* p. 100 - 108.

[139] Textul la Aug. Bunea, *op. cit.,* p, 109 - 110.

Dar dârzul Inocen iu Micu Clain nu era pl pândul Atanasie. Primind acest ordin, a convocat i el un sinod, ca i Atanasie la 1701, dar nu ca s încerce s ob in o ap rare prin sinod de la ceea ce eventual îl a tepta, ci pentru ca s ia de la sinod o nou împuternicire pentru st ruin a ce trebuia s depun i de ast dat la Viena pentru drepturile clerului i credincio ilor s i. Inocen iu Micu Clain imprimase întregii sale Biserici o îndr zneal uimitoare în cererile pe care le înainta pentru drepturile na iunii române. Sinodul, întrunit la 25 iunie (calendarul neîndreptat) sau 5 iulie 1744, a avut i el acest caracter, desigur cu învoirea i sub înrâurirea episcopului. Clain care credea c a a cum nu i s-a întâmplat nimic până acum, p ind cu cutezan , nu i se va întâmpla nici acum.

Dar lupta lui Inocen iu Micu Clain se îndrepta acum împotriva tuturor i ajunsese la un punct foarte înalt. Ataca acum i pe catolici i aceasta crease o stare de spirit în cler i popor, care a contribuit i ea la impetuozitatea general cu care poporul a dat ascultare c lug rului Visarion de a nu mai accepta nici m car o unire formal cu Roma papal . Viena în elesese c nu mai poate tolera ca lucrurile s continue într-un sens ca acesta. Dar Inocen iu Micu Clain, în loc s înceap o retragere strategic , a adunat un sinod i a adresat prin el forurilor conduc toare din Transilvania i din Viena ultimatumul c dac nu se acord românilor drepturile promise, vor p r si cu to ii unirea.

Actele Sinodului din iunie 1744 nu le-a v zut nimeni. Nilles a publicat un raport scurt, scos din arhiva Episcopiei catolice din Alba Iulia [140]. Ni te rela ii congruente cu raportul de la Nilles a transmis, de la Petru Bod i Miko, Gh. Bari iu [141]. În afar de acestea exist un raport al lui Petru D ianu, secretarul sinodului, care l-a înso it pe Inocen iu Micu Clain i la Viena. El red îns numai cuvântarea de deschidere a lui Inocen iu Micu Clain i hot rârile sinodului, fiind cerute de autorit ile din Viena, pentru confirmarea informa iilor pe baza c rora fusese tras Inocen iu Micu Clain în cercetare şi pe baza c rora Viena st ruia la Roma ca Inocen iu Micu Clain s fie silit s demisioneze din postul de episcop [142]. Acest raport este înt rit i de semn turile i sigiliile lui Alexandru Rednic i Gherontie Cotorea. Ace tia nu erau aderen i înfoca i ai lui Inocen iu Micu Clain, dar nici ai lui Petru-Pavel Aron [143]. De aceea nu este ap s tor pentru Inocen iu Micu Clain. Dimpotriv , se întrevede în el o anumit modera ie i obiectivitate, dac nu poate o u oar tendin de a-l ap ra, îns f r curaj. Era întocmit doar de un om care fusese apropiat de Inocen iu Micu Clain. Apoi cei ce-l semneaz nu voiau s -l apese nici din motivul c Inocen iu Micu Clain se bucura, din pricina suferin ei lui în captivitate la Roma, de o uria

---

[140] N. Nilles. S. L, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis,* vol. II, Oeniponte, 1885, p. 562 - 563.

[141] *P r i alese din istoria Transilvaniei...,* I, p. 426.

[142] E publicat la G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 51– 58.

[143] G. Bogdan-Duic , *op. cit.,* p. 12– 14 îi consider ca aderen i ai lui Aron. Dar în 1747 Clain îl transmite lui Rednic, prin Caliani, anumite sfaturi (Zenovie Picli anu, *Coresponden a lui Inocen iu Micu Klein din exil,* Bucure ti, 1924, p. 83).

simpatie în Transilvania i ap sându-l s-ar fi expus riscului unei mari impopularit i.

În esen   îns se str vede, din acest raport, de i într-un mod mai atenuat, aceea i critic a lui Inocen iu Micu Clain la adresa tuturor autorit ilor din Transilvania, cum se vede i din celelalte rela ii amintite, în mod atenuat e redat   i acea parte din cuvântarea lui Inocen iu Micu Clain în care expune conflictul s u cu statul catolic transilvan i se pune în relief concep ia sa despre caracterul condi ionat al unirii i atitudinea sa mai pu in neîng duitoare fa   de mi carea de întoarcere a românilor la legea str mo easc .

Inocen iu Micu Clain, plângîndu-se c forurile ardelene se opun confirm rii de c tre împ r teas a celei de a doua Diplome leopoldine, pe motiv c «nu se tie de a fost vreodat publicat sau nu», spune c a replicat c «întrucât se observ   i se recunoa te aceast diplom în cele oneroase, e necesar s se observe i s se men in în vigoare i în celelalte». Care sunt îns punctele «oneroase» pe care le con ine Diploma a doua leopoldin ? Diferite dispozi ii pentru înt rirea unirii ca: adunarea catehismelor contrare unia iei i distribuirea altora conforme ei -, interzicerea coresponden ei episcopului cu domnii Valahiei i Moldovei ; grija de a nu face p rta i de privilegii i de posturi decât pe cei ce fac profesiune de credin   unit etc.

În special oneroas era considerat de episcop obliga ia de a ine lângă el un teolog iezuit, numit de Arhiepiscopul de Strigoniu, de care s asculte în toate, împotriva acestei obliga ii Inocen iu Micu Clain s-a manifestat i direct în sinod. O acuz adus lui la Viena sun : «Când s-a ajuns la acel paragraf din decret, ca domnul episcop s - i hr neasc teologul i s -i dea salariu, episcopul, ridicându-se i depunând tichia, a izbucnit prin aceste cuvinte: «sau nu voi mai fi eu episcop, sau pe teologul ce petrece în casa mea nu-l voi mai hr ni» [144]. Toat lupta ulterioar a lui Inocen iu Micu Clain împotriva teologului iezuit e o dovad masiv c Inocen iu Micu Clain a pus în sinod aceast alternativ . Dar Inocen iu Micu Clain voia îndep rtarea iezuitului, pentru c prin el se urm rea catolicizarea treptat a Bisericii i prezen a lui dictatorial reprezenta desfiin area independen ei ei.

El a început lupta aceasta îndat ce a ajuns episcop. Sinodul din 1739 hot ra: «Reverendul teolog s nu mai transmit nim nui informa ii calomnioase i r sun toare îndreptate împotriva venerabilului cler, nici s nu mai in coresponden   p gubitoare pentru veneratul cler cu domnii din ar , ci s fie de acord cu prea ilustrul episcop i veneratul cler» [145].

Activitatea de informare i de pâr a iezuitului la forurile superioare împotriva preo ilor mai pu in docili era un mijloc de a-i sili s fac progrese în catolicism.

Într-un memoriu din 1741 al lui Inocen iu Micu Clain c tre împ r teas ,

[144] Gh. Bogflan-Duic , *Ibidem.*
[145] Ion Micu Moldovanu, *op. cit.*, vol. II, p. 83.

acesta plângându-se c a fost obligat s aprovizioneze pe iezuit cu locuin , mâncare, cu fân i ov z pentru caii lui, continu : «O, demnitate episcopal ! O, mizerabil soart a noastr , nic iri auzit poate în Europa! C ci în Polonia, în Grecia, în Muncaci i în alte p r i, episcopii uni i ai rutenilor, ai armenilor, nu între in un teolog de alt rit, care nici în cele divine, nici în alte lucruri ale episcopului nu-l poate ajuta» [146].

Apoi spune c nu exist în nici un domeniu nici un slujba care s nu fie obligat s presteze jur mânt. Numai iezuitul refuz s -l dea. «Dar clerul nu voie te s -i predea cauzele sale f r depunerea jur mântului, c ci nic ieri în Transilvania sau în vreo alt parte nu sunt impu i de Maiestatea Voastr frunta ilor altor na iuni, sau clerului, judec tori atât de privilegia i ca iezui ii». Iezui ii declar c un astfel de jur mânt e contrar regulilor ordinului lor. Dar atunci trebuie s le fie contrar   i activitatea de judec tori ai altora. Inocen iu Micu Clain roag pe împ r teas s lase sinodul s aleag un teolog dintre români. Problema teologului a discutat-o i Sinodul din 1742, întocmind i un text de jur mânt pentru el [147].

În continuarea cuvânt rii sale de la începutul sinodului din 1744, Inocen iu Micu Clain declar c a ar tat c clerul i credincio ii uni i români au împlinit «cele oneroase», dar c acum «nu mai voie te s observe articolele oneroase f r cele u ur toare» (Ego declaravi quod V. clerus haud velit onerosos Articulos absque solatiosis observare).

Precum se vede, Inocen iu Micu Clain recunoa te în fa a sinodului c a folosit metoda amenin rii cu desfacerea unia iei, c unia ia pentru el era numai o obliga ie asumat printr-un contract de una din p r i, în schimbul obliga iei celeilalte p r i de a- i împlini i ea angajamentele ei; i c deci atunci când o parte nu- i împline te obliga iile ei, cealalt este în drept s denun e i ea pe ale sale.

Concep ia sa despre caracterul condi ionat, contractual, al unia iei o înf i eaz Inocen iu Micu Clain i mai direct în alt ordine de idei, când afirm   i refuzul lui de a o impune românilor cu orice pre   i cu orice mijloace.

Trecând adic la tulburarea produs de c lug rul Visarion, Inocen iu Micu Clain spune: «Ilustrul stat catolic îmi cerea ca eu însumi s ies i s pacific ace ti oameni, promi ându-mi bra ul secular. La aceasta am r spuns: Oare, voiesc ei s fac aceast pacificare prin mijloace blânde, sau violente? *Dac prin mijloace blânde, e necesar ca sa se promit   i s se dea acele lucruri pe care le-am cerut conform con inutului privilegiilor,* iar dac prin mijloace violente, mie îmi este absolut cu neputin   s procedez astfel».

Inocen iu Micu Clain nu mai voie te s foloseasc metoda silnic pentru men inerea unia iei. Adaug totu i c a încercat s potoleasc pe credincio i la S li te (în ziua de Rusalii 1744), dar în zadar. Deci e clar: Inocen iu Micu Clain

---

[146] *Ibidem*, vol, II. p. 89 - 91.
[147] *Ibidem*, vol, I, p. 149.

merge până acolo încât refuz s mai încerce s readuc sau s re in poporul la unia ie până nu i se dau drepturile promise. Dar aceasta însemna consim irea lui la pr bu irea unia iei, c ci istoria ulterioar a dovedit c dac episcopii uni i de dup el nu s-ar fi folosit de for a secular , nu s-ar mai fi salvat nimic din unia ie. Consim irea aceasta a lui Inocen iu Micu Clain rezulta sau dintr-o sim ire mai adânc a lui, sau din faptul c el nu în elegea men inerea unia iei decât ca un mijloc pentru ob inerea drepturilor promise. De fapt, aceste dou lucruri poate c erau apropiate în cugetul i în sim irea sa. El sim ea în fond ca i poporul. Unirea nu era pentru el un bun în sine. El se deosebea de popor numai prin faptul c o socotea acceptabil de form în schimbul drepturilor na ionale, pe când poporul nu o admitea nicicum.

Nu e de mirare dac acest refuz net dat de Inocen iu Micu Clain statului catolic de a mai ac iona pentru aducerea românilor la unia ie, până nu se primesc drepturile promise, a ajuns la tirea Cur ii de la Viena, fie prin rapoarte deschise, fie prin rapoarte confiden iale, f r ca în ele s fie ceva neadev rat. i nu e de mirare c , din acest motiv, Curtea l-a chemat pe Inocen iu Micu Clain la Viena spre întrebare i eventual pentru a lua m surile de rigoare împotriva lui.

Desigur c în dosul red rii reci i rezumative, de proces-verbal, a lui Petru D ianu, se ascund cuvinte mai multe i mai fierbin i spuse de Inocen iu Micu Clain în sinod, precum i anumite scene de aprobare însufle it din partea sinodului. Am v zut apoi c Petru D ianu nu red decât cuvântarea de deschidere a lui Inocen iu Micu Clain, nu i ceea ce a urmat dup aceea în sinod, în cursul celor trei zile cât a durat el. Atmosfera din sinod e redat întrucâtva de descrierea lui Rosenfeld i de rela ia publicat de Nilles. Expunerea lui Rosenfeld e combinat din r spunsurile date de Inocen iu Micu Clain în fa a comisiei din Viena la 16 noiembrie 1744 i din rela ia publicat de Nilles, ca i din alte rela ii necunoscute. Prin faptul c Rosenfeld a inut seama i de r spunsurile lui Inocen iu Micu Clain se vede tendin a lui de a da o expunere mai moderat   i nu atât de contrar lui [148].

Rosenfeld red astfel discu ia pe care Inocen iu Micu Clain afirm în fa a sinodului c a avut-o cu catolicii: «A ar tat apoi episcopul amintitului sinod c i s-a cerut de c tre frunta ii catolici s desfiin eze schisma care- i face drum. El a r spuns: «Când se va da ceea ce s-a promis, el va calma schisma» [149]. Catolicii au replicat: «Nu se cade s fie stoarse acelea (privilegiile) într-un astfel de mod»[150].

Inocen iu Micu Clain în elegea s nu mearg mai departe până nu se acord clerului i poporului s u drepturile promise. Experien a îl adusese la o lips total de încredere în cel lalt partener al contractului. Cel lalt partener

---

[148] Expunerea lui Rosenfeld, în «Colec ia Walachische Union», *dos. cit.*, f, 249 v. Aceste r spunsuri, aflate în «Colec ia Rosenfeld», au fost publicate de G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 67 - 71.

[149] «Ubi id quod promissum erat, redditum fuerit, se schisma complanaturum» («Colec ia Rosenfeld»..., f. 471 r).

[150] *Ibidem.*

cerea desfiin area total , cu orice mijloace, a legii str mo e ti a românilor. Aceasta o urm reau ei în primul rând. Nu lipsa de încredere îi st pinea pe ei când refuzau drepturile cerute de Inocen iu Micu Clain, c ci tiau c în orice clip ar fi putut retrage românilor aceste drepturi dac n-ar fi r mas fideli unirii. Inocen iu Micu Clain în elegea cursa care se întindea poporului s u i nu voia ca el s intre în ea.

Rosenfeld rezum astfel cuvântarea de mai departe a lui Inocen iu Micu Clain; «In afar de aceea, a proferat multe cuvinte injurioase i dezagreabile, prin care îi învinov ea pe catolici i-i ve tejea, între altele, ridicând deodat tonul, s-a adresat c tre ai s i: «Sau s deveni i catolici i s v schimba i legea, sau s v gândi i la altceva, în alt parte» [151]. Aceste cuvinte se afl i la Nilles, într-o form pu in schimbat : «Sau va trebui s v schimba i legea, sau s v gândi i la altceva, în alt parte» [152].

Într-un fel sau altul Inocen iu Micu Clain a pus o astfel de alternativ . Chiar Bunea crede c da. Ea putea rezulta firesc din obiceiul lui de până acum de a face unia ia condi ionat de ob inerea drepturilor pe seama na iunii române. În sinod, la cap tul atâtor ac iuni infructuoase, din întrebarea lui Inocen iu Micu Clain dac mai trebuie sau nu s se continue aceast ac iune i din informa ia c statul catolic cere în prealabil catolicizarea poporului român, a putut rezulta aceast i mai ascu it form a alternativei.

Amintim c între întreb rile puse lui Inocen iu Micu Clain de comisia din Viena este i aceea dac el a întrebat sinodul: «Dac toate acelea care au fost promise românilor nu s-ar putea ob ine, în acest caz mai vor de atunci înainte s p streze unirea, sau o vor p r si?» [153].

Chiar dac Inocen iu Micu Clain n-ar fi formulat precis aceast întrebare, atmosfera creat de expunerea lui în sinod era de a a natur c sinodul o sim ea i mul i i-o vor fi pus între ei în termeni preci i. Inocen iu Micu Clain a împins lucrurile până la formularea deschis a acestei alternative, sau, dac nu, până aproape de formularea ei, ducând până la cap t metoda amenin rii care-i era proprie i care se potrivea cu caracterul lui dîrz i impetuos.

Rosenfeld d în plus fa de Nilles, pe marginile amintitei întreb ri puse probabil de Inocen iu Micu Clain, o informa ie care arat voin a lui de a reda lucrurile mai moderat decât rela ia de la Nilles: «La acestea tot poporul român a frem tat, dar mul i b trâni români au fost scandaliza i i s-au plâns între ei» [154].

Atmosfera aceasta de alternativ tran ant în care s-a sfâr it sinodul e redat i de rela ia de la Nilles cu care e aproape identic i cea a lui Rosenfeld. Rosenfeld, vorbind despre sfârşitul sinodului, spune: «Sfîrşitul sinodului a fost,

---

[151] «Colec ia Rosenfeld», *dos cit.*, f. 471 r: «Aut catholici fiatis et ritum vestrum mutetis, aut de alio aliquo cogitetis».
[152] N. Nilles. *op. cit.*, II, p. 563.
[153] G. Bogdan-Duic , *op. cit., p.* 54.
[154] «Colec ia Rosenfeld», *dos. cit.,* f. 471 r: «Super quibus universa plebs Valachica infremult, multi vero seniores Valachi scandalisati et inter se conquesti fuerunt».

deci, c la indiscreta întrebare a aceluia i episcop c oare dac cele promise nu se vor acorda, mai voiesc s r mân uni i? – atât popii cât i ranii au r spuns: «Dac nu se vor acorda acelea, nu mai voiesc s r mân uni i. Ba, mai mult, partea cea mai mare a poporului a izbucnit: Fie c se vor acorda acelea, fie c nu, el totu i va renun a la unire» [155].

Relatarea f cut de Nilles merge chiar mai departe, afirmând c sinodul a întocmit un act scris prin care declara c clerul, nobilimea i poporul vor abdica de la unire dac nu li se vor acorda toate drepturile promise [156]. Noi nu ne-am fi permis îndr zneala s credem c în sinod s-a mers până acolo. Dar chiar Bunea spune: «Este deci foarte probabil c episcopul a adus din Sinodul din 1744 la Viena o scrisoare, în care clerul i poporul amenin a cu neunirea, dac nu li se vor împlini cererile» [157]. i el î i întemeiaz afirma ia pe scrisoarea pe care protopopii aduna i în 22 septembrie 1747 la Daia au adresat-o lui Inocen iu Micu Clain, aflat în captivitate la Roma, i în care, îndemna i desigur de Inocen iu Micu Clain, e folosit aceea i amenin are i unirea e considerat la fel ca ceva condi ionat de ob inerea drepturilor: «Noi nicidecum nu voim ca Ilustritatea voastr s renun a i la episcopat, nici nu voim alt episcop până ce va tr i Ilustritatea voastr . V facem cunoscut i aceasta, c dac pe drept ori pe nedrept ori în alt chip V vor sili la aceasta, atunci poporul român se va lep da de unire» [158]. Dac protopopii au putut formula în scris aceast amenin are la 1747, de ce n-ar fi putut-o formula i în Sinodul din 1744? F r îndoial Bunea crede c nici Inocen iu Micu Clain, nici sinodul nu se gândeau serios s înf ptuiasc aceast amenin are, ci ea era numai o arm de lupt . Dar de unde tia el c oamenii nu se gândeau în suflet a a, cum se exprimau prin cuvinte? Oamenii afla i într-o situa ie disperat , cum se afla Inocen iu Micu Clain cu clerul i credincio ii români, exprim în cuvintele pe care le rostesc o gândire real   i o hot râre care oglindesc cu fidelitate o stare sufleteasc capabil de asemenea grave hot râri.

Dar s încerc m s prindem în tr s turile ei i mai concrete i mai complete icoana Sinodului din 1744, luând în sprijin i întreb rile ce le-a pus lui Clain comisia care a fost instituit la propunerea Conferin ei ministeriale din Viena din 25 septembrie 1744, ca i din alte r spunsuri date de Inocen iu Micu

---

[155] *Ibidem:* -Tam popae quarn plebs rustica responderit: «nisi ea praestentur, se unitos esse nolli»; imo plebis major pars eo plane eruperit: «praestentur illa, vel non praestentur, se tamen unioni renunciaturos». La fel i N. Nilles, *op. cit.*, p. 568.

În întrebarea 56 din lista de întreb ri puse de Comisia din Viena episcopului Clain, se spune: «Clerul i nobilimea, dar în mod special poporul valah s-a întristat foarte mult» (La G. Bogdan-Duic , *op. cit.,* p. 64). Dar la întrebarea 48 se spune aproape exact ca la Rosenield (se vede c de acolo a luat Rosenfeld informa ia): «Super quibus universa plebs valde infremuisset, seniores vero Valachi multum intra se conquesti fuissent». Aug. Bunea îns red numai formularea din întrebarea 56, nu i cea din întrebarea 48 i de la Rosenfeld *(op. cit.,* p. 103), vrînd s lase falsa impresie c clerul i poporul se opunea episcopului care flutura alternativa p r sirii unia iei.

[156] N. Nilles, *op. cit.,* p. 568.

[157] Aug. Bunea, *op. cit.,* p. 117.

[158] *Ibidem,* p. 116.

Clain.

Întrebările comisiei sunt întocmite pe baza unor rapoarte ce au sosit la Viena, nu numai despre părăsirea unirii în masă de către populaţia românească, ci şi despre cele petrecute în sinod. Se menţionează asemenea rapoarte în foarte multe întrebări. Bunea crede că unele din aceste rapoarte trebuie să fi fost trimise de teologul iezuit Balogh, care avea dreptul să participe la sinod. El va fi trimis informaţiile sale şi la Viena, şi la guvernul transilvănean, şi la Episcopia de Alba Iulia, cum e cea publicată de Nilles [159].

Din întrebările comisiei nu ne interesează cele de la punctele 1 - 15, privitoare la părăsirea unirii de către masele populare. Menţionăm aici numai că episcopul în răspuns a accentuat din nou că principala cauză a acestei părăsiri este neacordarea privilegiilor promise [160].

Între întrebările referitoare la sinod (16 - 49), remarcăm pe cele în legătură cu convocarea lui: «Dacă sinodul a fost convocat «cu mandatul antecedent, sau cu permisiunea arhiepiscopală» (23), cu «preştiinţa şi consimţământul domnului guvernator» (24) şi «a domnului comandant general al Provinciei» (25) [161]. Inocenţiu Micu Clain a răspuns că guvernatorul şi comandantul general au ştiut, «dar nu se cere pentru aceasta consimţământul lor». Despre cererea unei aprobări a arhiepiscopului de Strigoniu, Inocenţiu Micu Clain nu vrea să amintească nimic. El apăra independenţa Bisericii sale[162].

Printr-o întrebare, comisia voia să ştie dacă episcopul a spus că până acum a prestat «osteneli inutile şi a suportat necazuri, în vreme ce la Viena n-a fost tratat decât cu cuvinte frumoase» (Verbis speciosis tractatus fuisset) [163]. Clain n-a răspuns sau n-a apucat să răspundă la această întrebare.

La întrebarea dacă e adevărat că în sinod s-a produs o tulburare când el a spus că a înaintat împărătesei o nouă cerere împotriva refuzului staturilor transilvănene de a primi pe români în staturile Provinciei (37 - 38) [164], Inocenţiu Micu Clain a răspuns că tulburarea s-a produs nu atunci, «ci când mulţi, cum s-a spus, au cerut popi neuniţi, iar episcopul întrebându-i de ce cer astfel de preoţi, aceia au strigat: «Nouă ne promiteţi toate, dar suntem minţiţi». Declaraţia lui este rezumată astfel în ce priveşte reacţia la acest strigăt: «Domnul episcop însuşi n-a putut, în faţa sinodului, să-i potolească, ci numai după aceea, chemându-i la sine în particular, i-a liniştit» [165].

De ce n-a putut Inocenţiu Micu Clain, după însăşi mărturisirea lui, să potolească, în cadrul sinodului, pe cei ce cereau preoţi neuniţi, rămânând să credem sau nu problematica asigurare dată Comisiei, că i-a potolit după aceea în

---

[159] *Ibidem, p.* 138, 168.

[160] Bogdan-Duică, op. *cit.,* p. 68– 69.

[161] *Ibidem*, p. 60.

[162] *Ibidem*, p. 69.

[163] *Ibidem*, p. 61.

[164] *Ibidem*, p. 62.

[165] *Ibidem*, p. 71.

particular? N-a putut s -i potoleasc episcopul în sinod, sau n-a voit? E de crezut c n-a putut, pentru c erau «mul i», cum zice el însu i, c era acea «major pars» (majoritatea), care a declarat c chiar dac i s-ar acorda drepturi, ar lep da unia ia cum se spune în relatarea de la Nilles.

Poate c Inocen iu Micu Clain prezint lucrurile ca i cum poporul i-a repro at în sinod: «Nou ne promite i tot, dar suntem min i i», ca s - i u ureze pu in situa ia în fa a comisiei. Dar se poate s se fi întâmplat a a cum spune. Inocen iu Micu Clain st tea pe o pozi ie oarecum de mijloc în problema men inerii unia iei. El nu era ata at în mod real de ei, dar socotea c e bine s se promit c credincio ii o vor men ine dac vor primi drepturile promise, pentru a le putea c p ta. Fa de pozi ia aceasta, majoritatea din sinod adoptase o pozi ie de respingere categoric a unia iei. Ea nu o accepta nici m car condi ionat. Se va vedea c urma ii lui Inocen iu Micu Clain, Petru-Pavel Aron i to i episcopii uni i de dup aceea au adoptat cealalt extrem : men inerea unia iei cu orice pre , fie c se vor primi sau nu în schimbul ei drepturile promise. Inocen iu Micu Clain avea repulsie pentru aceast pozi ie. Dar f i nu mai putea adopta nici pozi ia credincio ilor, decât cu pre ul pierderii vie ii în cine tie ce temni , cum tia c se întâmpl chiar cu simplii preo i i rani care adoptaser aceast pozi ie. El nu se hot râse pentru aceast cale a jertfei i apoi credea c o men inere de form a unia iei poate totu i s aduc poporului român drepturile promise. Dar dac nu putea adopta personal aceast pozi ie, probabil c îi convenea s-o vad afirmat de o parte din popor, pentru a prezenta un temei real pentru amenin area adresat autorit ilor c poporul va p r si unirea dac nu i se vor acorda drepturile promise. De aceea e probabil c într-o anumit m sur nici n-a voit s potoleasc în sinod pe cei ce cereau preo i neuni i. De altfel, el însu i contribuise i contribuia prin jocul s u de-a alternativa în problema unia iei, la intensificarea acestei porniri în popor. Contribuia la augmentarea furtunii ca s sperie i s ob in drepturile pe care nu le putuse ob ine altfel.

De aceea Rosenfeld, bazându-se pe un izvor pe care nu-l cunoa tem i din care întrebarea a 48-a a comisiei din Viena a luat numai prima fraz din textul de mai jos, spune: «Din acel timp (de la sinod), schisma se va l i zilnic [166], c ci mul i din popor se conformau voin ei i consensului episcopului lor, din care cauz se vor cl tina i nu pu ini protopopi» [167].

Pe lânga aceea, dac n-ar fi avut i credincio i de rând în sinod, ci numai protopopi, Inocen iu Micu Clain ar fi putut manevra cu teza alternativei, f r s se ajung la dep irea acestei teze i la respingerea necondi ionat a unia iei de c tre majoritatea credincio ilor, prezen i. Dar se vede c Inocen iu Micu Clain n-a voit s preîntâmpine aceast situa ie, convocând i reprezentan ii poporului.

A a se explic de ce comisia de la Viena a pus lui Inocen iu Micu Clain o

[166] Întrebarea 48 (la G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 68) spune numai atâta, în termeni pu in schimba i.
[167] «Colec ia Rosenfeld», *dos cit.*, f. 471 v.

serie de întreb ri referitoare la componen a sinodului: «Cine au fost prezen i în sinod, atât din cler cât i din starea secular a poporului român? (...). S se indice aproximativ num rul, condi ia i calitatea oamenilor care au ap rut în sinod (...). Dac aceia au fost numai români uni i? i cu ce ocazie au venit ace ti neuni i în sinod (...). Cât popor a n v lit acolo?» (27 - 30) [168].

Inocen iu Micu Clain a r spuns c în sinod au fost aproape to i cei patruzeci i patru de protopopi, exceptând pe unul sau doi care s-au scuzat. Fiecare i-a adus, dup obicei, pe unul sau altul dintre preo i. Dar în sinod n-au avut glas decât cei chema i (Vocem în Synodo non habuisse nisi vocatos). «Dintre nobili au venit unii chema i, iar din popor mul i dintre care unii au cerut s li se admit popi neuni i (...). Dar al ii din popor n-au ap rut (...). Au fost acolo în mod amestecat, uni i i neuni i», în total au fost i din cler i popor, circa 150 de persoane, care în raport cu cele 80.000 de familii unite, num rate înainte cu apte sau opt ani, pot fi socotite foarte pu ine [169].

E cam greu de stabilit dac neunitii au intrat f r s fie chema i sau au fost chema i i ei, devenind neuni i în timpul din urm . Dar preo i neuni i au cerut ranii uni i, în orice caz, a fost nu numai un sinod de clerici, ci un fel de adunare na ional . Inocen iu Micu Clain a declarat în fa a comisiei «c aceste sinoade trebuie s se in în fiecare an în mod regulat i c ultimul s-a constituit de la sine, dup obicei (more tonsueto), conform celor stabilite de canoane, din protopopi, unii nobili seculari i unele persoane din popor» [170].

Totu i se cunosc sinoade formate numai din protopopi, cum a fost şi cel convocat de Atanasie, la 1701, sau cel de la 21 octombrie 1698, care a hot rât unirea. Dac Inocen iu Micu Clain ar fi voit s aibe un sinod docil sie i i autorit ilor, adic dac ar fi voit s fie el însu i docil autorit ilor, ar fi convocat un sinod pur clerical, cum au fost sinoadele din timpul lui Pataki sau cel de la 1698, sau cele de dup aceea din Biserica unit .

O alt serie de întreb ri puse de comisia din Viena se refer la amenin area pe care a f cut-o Inocen iu Micu Clain cu «Puterile Str ine» în leg tur cu întrebarea ce ar fi pus-o sinodului, dac vrea s men in unia ia în cazul c nu se ob in drepturile promise; dac a f cut aceast amenin are «de la sine, sau din îndemnul altora i cine sunt aceia (...), dac s-a consf tuit asupra acestor lucruri f cute la sinod, cu al ii i cu cine (...), dac a comunicat cele petrecute în sinod altora, i cui, în ce mod i cum?» (56 - 66) [171].

Inocen iu Micu Clain n-a r spuns nici la acestea. Dar e greu de crezut c Inocen iu Micu Clain ar fi amenin at public în sinod cu «Puterile Str ine», întreb rile acestea au fost formulate i din cauza anumitor b nuieli în leg tur cu unele contacte ce le-ar fi avut Inocen iu Micu Clain la Viena înainte de

[168] G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 61.

[169] *Ibidem,* p, 70. Rosenfeld spune: «Clain a chemat i nobilii i numero i rani», ba «au ap rut i mul i din cei ce s-au retras din unire» (ab unione resilientibus plurimi comparuerunt), *dos. cit.*, f. 469 v.

[170] G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 69.

[171] *Ibidem,* p. 64 - 65.

Sinodul din 1744 (în 1742 - 1743) i dup aceea (august 1744).

Secretarul român al lui Inocen iu Micu Clain, Petru D ianu, întors la 20 decembrie 1744 de la Viena în Transilvania, n-a spus nimic despre a a ceva. Dar agentul lui Inocen iu Micu Clain la Viena, Hardt, de i a declarat c n-a urm rit drumurile episcopului, deci nu tie ceva pozitiv despre cei pe care i-a frecventat la Viena, a auzit de la episcopul însu i c a fost când la Nun iatur , când la Cardinalul-Arhiepiscop al Vienei, când la un ministru sau altul («a auzit i aceea c episcopul a fost o dat într-o suburbie la principele Cantacuzino (...) de la care, cum a spus însu i episcopul, a primit înc anul trecut (1743) ordinul Sfântul Gheorghe» [172].

La Viena se afla de mai înainte prin ul Rudolf Cantacuzino, iar de la 1744 venise de la Moscova la Viena i fratele s u Constantin Cantacuzino. Ei erau fiii voievodului tefan Cantacuzino. Dup ce acesta fusese ucis de turci, pe unul din copii, anume Rudolf, îl luase s -l creasc curtea habsburgic , iar pe altul, pe Constantin, arii Rusiei. Printr-un act de la 1746, Constantin Cantacuzino este acuzat c a devenit oapul unei conspira ii care urm rea eliberarea sârbilor de sub Austria i proclamarea lui ca despot al lor. În acest sens f cuse i un drum la Belgrad i luase contact cu mai mul i sârbi, între care i cu patriarhul; se pare c era în leg tur i cu unii români. Se vorbe te în acest act i de o mo ie a lui la Recea (Transilvania). Cu aceast conspira ie pusese în curent, de la 1744, i pe fratele s u Rudolf [173]. Era firesc deci ca Curtea din Viena, care cu siguran urm rea mi c rile principilor Cantacuzino, s fi devenit b nuitoare fa de Inocen iu Micu Clain în urma vizitelor pe care acesta le-a f cut unuia sau altuia dintre ei în anii 1743 i 1744, pe lângă faptul c , potrivit reversaliilor date de Atanasie, episcopul unit nu avea voie s comunice nici cu Domnii din Principate i nici cu al i «schismatici». Ceea ce m rea suspiciunea Cur ii din Viena era c Inocen iu Micu Clain primise un ordin de la Cantacuzino. Pentru ce merite apreciate de Cantacuzino a putut da el un ordin lui Inocen iu Micu Clain? C ci e de presupus c acest ordin nu i l-a dat degeaba.

Nu este exclus ca Inocen iu Micu Clain s fi vorbit unora din intimii s i din Transilvania, mai ales cu ocazia Sinodului din 1744, despre acest contact i despre anumite planuri în leg tur cu el. De unde nu e foc, nu iese fum. Iar întreb rile comisiei din Viena despre amenin area lui Inocen iu Micu Clain în sinod cu «Puterile Str ine», se bazeaz ca i celelalte întreb ri, pe «rapoarte adresate Cur ii».

Întreb rile comisiei mai acuzau pe Inocen iu Micu Clain c «a permis c r ilor schismatice s inunde diecezia sa», c «a primit pe preo ii hirotoni i de schismatici» i c «nu constrânge pe preo ii hirotoni i de la un anumit timp s depun jur mântul pentru unire» (68, 70, 72) [174].

---

[172] «Colec ia Rosenfeld», *dos. cit.* f. 492 r.

[173] Hurmuzaki, *Documente,* VI, p. 589 - 595.

[174] G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 65.

Inocenţiu Micu Clain a plecat la Viena în 23 iulie 1744, însoţit de preotul Petru Aron şi de secretarul său Petru Dăianu (Dalyai). Potrivit propunerii Conferinţei ministeriale din 25 septembrie, împărăteasa a numit o comisie aulică pentru a se ocupa de cazul episcopului, ţinând seama de reclamaţiile înaintate împotriva lui. La 16 noiembrie, comisia a chemat în faţa ei pe Inocenţiu Micu Clain şi i-a citit unele din întrebările de care am aminti. Episcopul a dat la unele din ele răspunsurile arătate mai înainte [175].

A doua şedinţă era fixată pentru 7 decembrie 1744. Inocenţiu Micu Clain nu s-a mai prezentat, ci prin preotul Petru Pavel Aron şi agentul Hardt a vestit că nunţiul i-a cerut să nu se mai prezinte înaintea unui for contrar canoanelor, şi cu atât mai puţin să răspundă. Dar dacă i se vor comunica întrebările în scris, va răspunde tot în scris. Comisia a răspuns prin solii amintiţi că nu vede de ce Inocenţiu Micu Clain ar prejudicia canoanelor dacă ar răspunde oral, dar comisia nu este prejudiciată dacă el răspunde în scris. Deci îi cerea ca până a doua zi să anunţe în scris dacă vrea să se prezinte la proxima şedinţă şi să răs-pundă la întrebările puse. Episcopul să judece singur, dacă nerăspunzând pozitiv îşi va ameliora sau înrăutăţi situaţia [176].

Când la 10 decembrie Comisia a trimis, totuşi, la locuinţa lui Inocenţiu Micu Clain, în scris, întrebările la care avea să răspundă, el nu a mai fost găsit acasă [177]. El plecase, prin Triest şi Veneţia, la Roma [178].

***

Ce l-a îndemnat pe Inocenţiu Micu Clain să plece la Roma? Ne-o spune el însuşi, în mai multe scrisori din anul 1746. Într-o scrisoare către arhiepiscopul din Viena el spune că, pârât de iezuiţi la împărăteasă, din gelozie, pentru că voia să întărească unirea prin obţinerea drepturilor pe seama românilor, ca să depărteze pericolul de scandalizare a poporului printr-o incompetentă cercetare a episcopului său, s-a gândit să-şi împlinească datoria care-i cerea ca tot la patru ani să viziteze o dată pragurile Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel [179].

Aproape la fel spuse în scrisoarea adresată preşedintelui Cancelariei aulice transilvane:

«Pentru ca nu cumva prin această ilegalitate smintindu-se poporul, să ştirbească prestigiul oficiului meu şi prin jignirea ce mi s-ar fi adus să deservesc mai degrabă cauza decât s-o servesc, după exemplul deplorabil al altora, ca să frâng deocamdată puterea ascunsă şi vicleană a calomniatorilor, mai mult prin blândeţea şi bunătatea pastorală, am hotărât să întreprind vizitarea pragurilor

[175] Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 170—173.
[176] Rezumatul lui Rosenfeld, după şedinţa din 7 decembrie a Comisiei, publicat la G. Bogdan-Duică. *op. cit.*, p. 72.
[177] Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 174.
[178] *Ibidem,* p. 175.
[179] Epistola lui Inocenţiu Micu Clain către Arhiepiscopul Vienei, din 2 iulie 1746.

Sfin ilor Apostoli Petru i Pavel, cerut episcopilor, tot la patru ani o dat ».

Într-o mai extins plângere împotriva iezui ilor, din 24 august 1747, Inocen iu Micu Clain spune c ace tia pârându-l la Viena «pentru judecat incompetent la un for secular incompetent», a în eles c «sau va trebui s - i ia adio de la episcopat, sau s consimt la preten iile excesive ale iezui ilor, care- i arogau o total supunere a episcopului i a clerului unit». C el i-ar fi putut reface situa ia, dac ar fi acceptat aceste condi ii, o spune i într-o epistol din 22 iunie 1747 c tre papa Benedict al XIV-lea: «Dac ar fi renun a la Viena la conducerea afacerilor i ar fi recunoscut pârile iezui ilor, ar fi putut s - i recâ tige favorurile Cur ii i s se bucure de grase beneficii» [180].

În scrisoarea din 24 august 1747 el spune textual: «Nici una din aceste dou nu le putea admite episcopul împotriva jur mântului s u, împotriva sfintelor canoane, împotriva bulei funda ionale de înfiin are (a episcopiei) i împotriva poruncii lui Hristos, f r tirea pontificelui roman; de aceea în baza rânduielii episcopale, a hot rât s fac pelerinajul prescris tot la patru ani, neîntemeind prin aceasta, nici o suspciune de vinov ie» [181].

În elegând afirma ia lui Inocen iu Micu Clain c iezui ii erau gelo i pentru zelul s u în favoarea unia iei ca produs de voin a lui de a- i face ap rarea mai eficient , re inem aici m rturisirea episcopului c la Viena s-a v zut pus în fa a alternativei: sau s - i piard scaunul i poate chiar libertatea, sau s revin în Transilvania în postura unui mielu el supus cu totul teologului iezuit i f r nici o libertate de a mai lupta pentru drepturile poporului s u, ci obligat de a folosi for a statului împotriva poporului care nu accepta unia ia, asemenea lui Atanasie la 1701. Pentru c între întreb rile comisiei erau i foarte multe mustr ri c s-a comportat în mod necuvenit unui episcop i avertismentul ca de aici înainte s renun e la rolul de mandatar al clerului i credincio ilor români, «întrucât aceasta nu convine func iei episcopale i s nu mai lipseasc de la serviciile divine, neglijând p storirea sufletelor i disciplina bisericeasc » (77) [182].

Dar nu era în caracterul lui Inocen iu Micu Clain s accepte un rol de mielu el supus i o unire necondi ionat . Iar posibilitatea de a accepta acest rol numai până va ajunge în Transilvania, ca apoi s - i reia lupta lui, era exclus , c ci Curtea ar fi luat toate m surile de împiedicare a relu rii acelei lupte i de imediat arestare, la cea mai mic mi care.

Deci, în afar de perspectiva de a fi închis, fie imediat în Viena, fie mai târziu în Transilvania, sau de aceea de a fi o p pu în mâna iezui ilor, pentru catolicizarea necondi ionat a credincio ilor români uni i, în afar de perspectiva de martir sau de unealt docil , nu era alta decât aceea de a ie i deocamdat din raza autorit ilor austriece pentru o eventual revenire cu

[180] Epistola aceluia i c tre pre edintele Cancelariei aulice transilvane, Gyulaffi, din 9 iulie 1746. Ambele epistole la Z. Pîcli anu, *op. cit.*, prima la p. 15, a doua la 16– 18.

[181] Z. Pîcli anu, *op. cit.*, p. 24.

[182] G. Eogdan-Duic , *op. cit.*, p. 65 - 66.

oarecare sprijin din partea Romei pentru revendic rile lui. O clip se va fi gândit la trecerea în ara Româneasc ; poate i de aceea l-a vizitat pe principele Cantacuzino. Dar aceasta însemna pierderea definitiv a scaunului de episcop i a ansei de a mai lupta pentru dreptul na iunii române din Ardeal, cum o f cuse până acum.

Atunci a ales o ie ire care, credea el, c -i va da posibilitatea s revin în scaun i odat cu aceasta la reluarea luptei cu oarecare succes pentru drepturile poporului român.

S-a gândit c dac va merge la Roma i va da acolo asigur ri despre fidelitatea lui fa de unia ie i despre consolidarea ei prin acordarea drepturilor promise pe seama celor ce se unesc cu Roma, Scaunul Roman, punând interesul unirii mai presus de intrigile iezui ilor i de st ruin ele imperiului habsburgic, va ob ine de la Viena pentru el nu numai permisiunea de a se întoarce în scaun, ci i acordarea drepturilor promise pe seama românilor care au acceptat sau ar accepta unia ia.

Gre eala lui Inocen iu Micu Clain a fost c nu i-a dat seama cât de strânse erau leg turile între Roma papal i Curtea din Viena. Ele se serveau una pe alta i nu- i disociau interesele. Roma papal favoriza interesele Austriei prin urm rirea catoliciz rii valahilor, iar Curtea din Viena sprijinea catolicizarea acestora i deci ruperea lor de românii de peste Carpa i. Cele dou puteri vor g si mijloace pentru catolicizarea valahilor, f r s le acorde drepturile promise; vor fi mijloacele silniciei militare. i vor g si între români i unelte care s accepte folosirea acestor mijloace, oameni care s nu mai condi ioneze, ca Inocen iu Micu Clain, consolidarea unia iei de acordarea drepturilor.

Începutul dramei lui Inocen iu Micu Clain a stat în aceea c a crezut c poate lupta cu succes în Transilvania pentru drepturile poporului român, acceptând până la un loc o alian cu o for care era în realitate aliat cu adversarii poporului român. Aceasta l-a adus în fa a judec ii din Viena. Intensificarea dramei lui a provenit din faptul c ajungând în aceast situa ie la Viena a crezut c scap intrând total în plasa acelei for e, despre care credea c -l va ajuta i în lupta lui. De fapt aceast for l-a înv luit i l-a paralizat acum de tot servind adversarilor lui Inocen iu Micu Clain. S-a dus la Roma ca s primeasc ajutor în lupta împotriva for elor str ine din Imperiul austriac. Dar Roma papal , la cererea Cur ii habsburgice, 1-a f cut cu des vâr ire captiv.

Poporul român din Transilvania, cu sim ul lui natural, i-a dat seama c în lupt nu trebuie s te aliezi nici suflete te, nici prin acte prea accentuate cu nici unul dintre cei ce sunt prieteni între ei, când unul din ei este adversar declarat al t u; c nu trebuie s te încrezi în nici unul, c nu trebuie s prime ti oferta nici unuia de a intra în casa lui; sau s nu prime ti pe nici unul în casa proprie, ci s lup i, cu tenacitate, inându-te separat, chiar dac succesul nu vine a a de curând i chiar dac lupta va cere multe jertfe; c ci până la urm aceast lupt tenace, cu jertfele ei, va aduce biruin a.

În orice caz, Inocențiu Micu Clain s-a dus la Roma nu ca să părăsească lupta, ci ca să lupte mai departe. Dacă ar fi început măcar de-acum să facă pe pocăitul și să se roage de iertare, promițând orice, ar fi putut obține din nou scaunul. Dar firea lui de luptător nu-i permitea aceasta. El va continua să lupte, deși încet-încet își va da seama că lupta lui de acum era ultima zvârcolire a leului prins în capcană. El devine tot mai conștient de totala înfrângere, de aceea în lupta lui, ca în orice luptă disperată, sunt și unele mișcări incoerente. El atacă autoritățile de stat ale Imperiului habsburgic, dar laudă pe împărăteasă; face declarații de supunere față de papă, dar pornește un atac vehement împotriva iezuiților și apără cu tenacitate independența Bisericii sale chiar față de imixtiunea papală. Omagiile la adresa împărătesei și declarațiile de ascultare față de papa trebuie să le socotim ca impuse de situația nenorocită în oare se găsea, iar în necesitatea de a le folosi se manifestă drama lui Inocențiu Micu Clain. În lupta împotriva autorităților habsburgice, a iezuiților, în lupta pentru independența Bisericii sale, chiar împotriva papei, trebuie să vedem manifestându-se simțirea lui intimă, la care nu putea renunța nici în situația de prizonier în care se găsea, deși nu se poate să nu-și fi dat seama că această luptă poate nu-i va aduce biruința, ba chiar îl va pierde cu totul.

Intensitatea acestei simțiri și a convingerii că această cauză dreaptă pentru care luptă va mobiliza noi luptători, care o vor duce până la urmă la biruință, susținea în el pe luptătorul neobosit, chiar în situația aceasta de captiv și în perspectiva unor foarte îndoielnice șanse de succes în timpul vieții sale.

Dar să urmărim în concret momentele luptei lui Inocențiu Micu Clain de la Roma. Ea este acum în mod principal o luptă pentru independența Bisericii sale, inclusiv a sa ca episcop al ei, căci așa îi impunea situația în care se afla. Dar nu dispare din ea cu totul nici lupta pentru drepturile națiunii sale.

2. Lupta lui Inocențiu Micu Clain din captivitatea de la Roma

După accentul care iese în relief în cursul desfășurării acestei lupte, vom expune, din interes de sistematizare, mai întâi lupta împotriva autorităților habsburgice, apoi pe cea împotriva iezuiților și în sfârșit pe cea împotriva imixtiunii papale în Biserica Română din Transilvania.

1. *Lupta lui Inocențiu Micu Clain împotriva abuzurilor autorităților habsburgice și pentru drepturile poporului român.* – Îndată ce a ajuns la Roma, la începutul anului 1745, Clain a înaintat papei mai multe memorii, în care cerea să intervină pentru ca: a) să se confirme și execute cele două Diplome leopoldine în favoarea românilor uniți; b) domeniul episcopului din Blaj să nu mai fie obligat să plătească teologului iezuit 300 florini pe an și ca teologul să fie ales de episcop dintre credincioșii români; c) să fie destinat un nobil român

pentru ap rarea drepturilor românilor în diferite foruri ale Transilvaniei [183].

Dar, înc la 25 februarie 1745, Conferin a ministerial din Viena hot ra s fie informat Curia roman despre modul condamnabil i defavorabil unia iei în care a lucrat episcopul Inocen iu Micu Clain i despre fuga lui, pentru ca Curia sa fie prevenit dac Inocen iu Micu Clain ar încerca s se dezvinov easc prin informa ii false. Conferin a ministerial mai cerea i împ r tesei aprobarea s se comunice Romei papale c Inocen iu Micu Clain nu mai are voie s revin în Transilvania f r permisiune, c ci prin fuga sa a ar tat c este con tient de vina de care a fost acuzat.

Între timp Inocen iu Micu Clain, auzind c împ r teasa este indignat i c a n scut un copil, o felicit la 5 martie 1745 în numele tuturor celor 100.000 de familii de români uni i (îi declara pe to i românii uni i dup obiceiul s u!), cerând ca pe ei s -i elibereze de opresiuni, iar pe el s -l ierte c a plecat la Roma în grab , f r s cear aprobarea ei, c ci nu l-a îndemnat la aceasta nici o vin , ci «pura necesitate» [184].

La 23 martie 1745, episcopul scrie pre edintelui cancelariei aulice transilvane, Gyulaffi, explicând plecarea sa la Roma din modul nedrept în care a fost chemat la Viena, cerând voie s se întoarc la «oi ele sale». La aceea i dat scrie i vicarului s u Nicolae Pop de Beia, asigurându-l c la Roma lucreaz zi i noapte pentru na iunea sa asuprit i p r sit i c are n dejde c prin ajutorul promis de papa inamicii lui vor fi înfrîn i [185].

În luna mai 1745 era gata s plece la Viena; primise scrisoare de drum de la Congrega ia De Propaganda Fide, care îl informa c despre chestiunile lui a scris i nun iului din Viena s -l recomande împ r tesei. Dar de la Viena i s-a comunicat c nu i se da voie s se întoarc , iar Curia l-a oprit s plece [186]. Inocen iu Micu Clain, aflînd de acestea, amenin din nou, printr-o scrisoare din 8 octombrie 1745 c tre nun iu, c dac Maiestatea Sa nu va u ura situa ia poporului s u, acesta se va desface de unia ie i prin aceasta interesele împ r iei vor avea cea mai mare pagub . Dac ar fi fost ascultate prezicerile lui, lucrurile n-ar fi ajuns aici. Cere s i se comunice cauza pentru care este acuzat, ca s dovedeasc nevinov ia sa. «Eu sunt gata s -mi dau capul în pia a public din Viena, dac se va afla întemeiat m car una singur din aceste acuze. Sunt gata s renun i la episcopat, chiar nevinovat, dar nu înainte de a se fi dovedit i declarat nevinov ia mea». Se vede c împ r teasa, odat cu declara ia c nu va mai permite episcopului s se întoarc în ar , cerea Scaunului roman s stoarc lui Inocen iu Micu Clain i demisia din episcopat[187].

Lupta lui Inocen iu Micu Clain continu pe tonul acesta înc un an. Într-o serie de scrisori c tre autorit ile austriece, c tre nun iul din Viena i c tre

---

[183] Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 176.
[184] *Ibidem,* p. 180 - 181.
[185] *Ibidem*.
[186] Z. Pîcli anu, *op. cit.*, p. 21.
[187] Aug. Bunea, *op. cit.*, p.182 - 185.

diver i cardinali, el arat c e învinov it pe nedrept c i se face nedreptate, nefiind judecat pe cale legal , c plecarea lui la Roma n-a fost fuga unui om con tient de vina lui, ci plecarea într-un pelerinaj obi nuit episcopilor. Toate persecu iile din partea autorit ilor de stat î i au cauza, spune episcopul, în intrigile iezui ilor.

În scrisoarea c tre pre edintele Cancelariei aulice transilvane Gyulaffi, din 9 iulie 1746, scrie: V scriu din nou întrucât «c derea poporului în schism m prive te i pe mine i Sacra Curte». «Teologul iezuit i superiorul iezui ilor de la Sibiu, prin rapoarte sigure, de i secrete, dar bine cunoscute de mine, s-au îngrijit la Augusta Curte pentru îndep rtarea mea de la episcopat i în acest fel au promis în zadar potolirea poporului; împotriva legilor fundamentale i a sfintelor canoane am fost chemat la Viena i supus unei cercet ri incompetente, dat fiind c sunt atât episcop cât i magnat». El cere s fie date pe fa intrigile calomniatorilor s i, care, «împingându-l la fug , îl acuz c a fugit». Dac i s-a scris papei c e zgârcit, neascult tor, rebel, cere, conform legilor Ungariei, s i se dea putin s se apere de calomnii, «c ci nu lipsesc legile valide în Ungaria, prin care calomniatorii s fie opri i prin judecata public »[188].

Dar «prin toate ziarele tip rite în Europa se face cunoscut în ce mod în Ungaria i Transilvania oamenii proba i prin fidelitatea lor sunt arunca i în temni i până azi nu pot ob ine dreptatea prev zut de legi»[189].

Inocen iu Micu Clain nu putea avea îns anse s ob in dreptatea în cauza sa, cât vreme pleda atacând pe iezui i i cât vreme continua s cear concomitent cu aceasta drepturi pentru na iunea sa. Dar el continua s cear aceste drepturi, pe care într-un memoriu, din 3 august 1746, c tre cardinalul Albani, le enumera astfel:

«Episcopul de F g ra cere drepurile Bisericii sale i executarea dispozi iilor leopoldine, iar punctele cererii între altele sînt:

a) Preo ii români uni i s se bucure de imunitatea bisericeasc i fiii lor s fie liberi, dup exemplul clerului maghiar.

b) Dijmele românilor uni i s fie cedate clericilor români...

c) Atât nobilii cât i ceilal i români s fie admi i în oficii în propor ie geometric i în mod egal cu ceilal i; iar cei arunca i din oficii s fie repu i...

d) Pentru c Diploma leopoldin prevede un teolog romano-catolic pentru noii uni i, din lipsa unui teolog român, dar acum sunt teologi destui din na iunea român , care înva i la Propaganda Fide, nu mai e necesar un teolog de alt rit. De aceea teologii iezui i s fie îndep rta i, cum au fost îndep rta i recent, în anii trecu i, din consistoriul din Strigoniu...

e) Pentru c în secret, dar în mod cert, se constat c iezui ii au fost autorii persecu iilor pornite împotriva episcopului i ai c derii poporului din unire (...), s se îndep rteze iezui ii i s se restabileasc puterea (episcopului)...

[188] Z. Pîcli anu, *op. cit.*, p. 17.
[189] *Ibidem*, p. 24.

Dacă au plângeri contra episcopului, să fie comunicate unor acuzatori numiţi şi să se procedeze conform ordinelor regale, iar episcopul să se apere la Roma; iar dacă au fost descoperite calomniile, să se reintegreze onoarea episcopului şi să i se dea siguranţa publică personală ca să se întoarcă la Biserica sa» [190].

Probabil în urma acestui memoriu cardinalul Albani a hotărât să mai încerce o intervenţie în capitala Austriei pentru întoarcerea lui Inocenţiu Micu Clain la Viena. Inocenţiu Micu Clain îi dă la 8 august 1746 o cerere în sensul acesta, rugându-l să obţină pentru cazul aprobăm întoarcerii la Viena o «Charta de securitate» [191].

La 20 august 1746, cardinalul Albani comunica însă din nou lui Inocenţiu Micu Clain că dacă ar merge la Viena ar fi arestat, deci ar fi de preferat să abdice de la episcopat, în schimbul unei congrue de întreţinere [192].

Calitatea de conducător al Bisericii uniate din Transilvania fiindu-i acum pusă la îndoială şi încercându-se să-l facă şi pe el să renunţe la ea, nu i se mai recunoştea nici dreptul de a lupta pentru drepturile poporului român. Inocenţiu Micu Clain trebuia deci să pună deocamdată pe primul plan lupta pentru dovedirea calităţii sale de episcop şi pentru recunoaşterea acestei calităţi. Iar pentru că această calitate i se nega de către Imperiul habsburgic, şi i se cerea şi lui însuşi să renunţe la ea, prin intrigile iezuiţilor, Clain porneşte mai întâi la o luptă şi mai aprigă împotriva iezuiţilor şi împotriva amestecului autorităţilor de stat în treburile Bisericii Române.

2. *Lupta lui Inocenţiu Micu Clain pentru apărarea titlului şi puterii sale de episcop împotriva iezuiţilor şi a guvernului austriac.* – Bunea pretinde că cearta lui Inocenţiu Micu Clain cu iezuiţii a fost mai mult o ceartă pentru chestiuni materiale, născută din dorinţa episcopului de a reduce beneficiile ce trebuia să le acorde teologului iezuit [193].

E drept că Inocenţiu Micu Clain aminteşte şi de chestiunea aceasta în toate plângerile sale împotriva teologului iezuit. E drept iar şi ca Inocenţiu Micu Clain, fiind foarte lipsit, punea preţ pe latura materială şi în fiecare scrisoare din Roma cerea să i se trimită bani. Dar ar însemna să dăm dreptate calomniilor iezuite, care prezentau pe Inocenţiu Micu Clain ca pe un avar meschin, şi să nu vedem trăsăturile mari ale caracterului lui, dacă ne-am opri numai la latura materială în lupta lui cu iezuiţii. Inocenţiu Micu Clain era mai presus de toate un om de principii, în lupta lui cu iezuiţii el urmăreşte eliberarea Bisericii sale, căci ei voiau să o supună, ca pe orice Biserică locală, puterii lor şi prin aceasta puterii centrale a papei, în aceasta îşi vede Inocenţiu Micu Clain cauza duşmăniei iezuiţilor împotriva sa: în opoziţia pe care el a făcut-o voinţei lor de a supune Biserica unita din Transilvania.

[190] *Ibidem*, p. 19 - 20.
[191] *Ibidem*.
[192] «Colecţia Rosenfeld», *dos. cit.*, p. 269.
[193] Aug. Bunea, *op. cit.*, 146.

Înc la 20 august 1746, când afl prin cardinalul Albani c Curtea din Viena refuz s -i permit întoarcerea i-i cere abdicarea de la episcopat, Inocen iu Micu Clain înainteaz un memoriu contelui Harach în care expune toat disputa sa cu iezui ii. El arat cum din sl biciunea predecesorului s u, teologul iezuit i-a extins în mod abuziv tot mai mult atribu iile în Biserica unit   i a deschis i altor iezui i drumul amestecului în treburile acestei Biserici, Ace tia « i-au arogat, atât fa   de-episcop cât i fa   de cler, puteri absolute. Pentru c au exoperat de la episcop ca parohiile s se împart în mai multe districte i aceste districte le-au supus reziden elor celor mai apropiate ale iezui ilor, în a a fel ca parohii uni i s nu îndr zneasc s fac nimic f r superiorii reziden elor. Iar când episcopul i-a obligat pe iezui i s dea socoteal despre aceast administra ie cerut de ei, i s presteze jur mântul de ascultare i recunoa tere a autorit ii lui, iezui ii, pretinzând puterea absolut , au refuzat cele ce li se cereau, n scându-se în ei o ur împotriva episcopului, care a crescut mereu până ast zi».

Fiecare nou iezuit a venit cu noi preten ii, de a c ror aprobare legal s-a îngrijit. i-au ad ugat astfel oficiul de judec tori în toate chestiunile (Officium generalis causarum auditoris). De unde prin diploma împ ratului Carol al VI-lea, prin care se d ruia episcopului domeniul din Blaj, se prevedea s i se acorde iezuitului 300 florini din acest domeniu i hran pentru un servitor i doi cai, iezui ii urm tori au ob inut s li se între in mai mul i servitori i cai. Astfel au ajuns s absoarb succesiv nu numai toate veniturile funda iei episcopale, ci i alte bunuri episcopale i biserice ti.

Dar, dup ce aminte te de aceasta în treac t, Inocen iu Micu Clain continu : «Dar ei î i arog   i o putere absolut asupra episcopului, pentru c iezuitul nu voie te s presteze episcopului jur mântul datorat i s -i declare ascultare i supunere, nici nu îng duie ca episcopul s fac ceva f r consim irea lui». Episcopul, opunîndu-se acestor tentative i cerându-le jur mântul de supunere, iezui ii prin intrigile lor au f cut ca episcopul s fie chemat la Viena i s   i se cear sau abdicarea, sau acceptarea domina iei lor [194].

Prin supunerea episcopului, iezui ii urm reau supunerea întregii Biserici unite i transferarea tuturor bunurilor ei materiale în posesia lor. Dac ne gândim c iezui ii erau maghiari, în elegem c prin aceast ac iune a lor se urm rea i o dezna ionalizare a Bisericii unite i a credincio ilor români din ea. Lupta lui Inocen iu Micu Clain avea i în aceast chestiune un caracter na ional. «Starea Bisericii noastre este tulburat de faptul c iezui ii se amestec   i în alte bunuri, voind s le transfere la ei i astfel prin mijloace line, violente i erpuitoare, printr-o ac iune succesiv   i înl n uit , se dovedesc c voiesc s absoarb puterea i veniturile Bisericii» [195]. Refuzând jur mântul de supunere, iezuitul î i arog puterea i hot rârea absolut în sesiunea sinodului i în toate

[194] Z. Pîcli anu. *op. cit.*, p. 24.

[195] *Ibidem*, p. 38.

chestiunile Bisericii i ale poporului, nemul umindu-se numai cu oficiul de teolog i de sf tuitor în diferite chestiuni, ci voind s dicteze în aceste chestiuni[196].

Iezui ii îns d deau alt motiv interven iei lor împotriva lui Inocen iu Micu Clain la Curtea din Viena. Ei st ruiau ca s fie chemat episcopul acolo i s i se cear abdicarea de la episcopat, sau supunerea sub domina ia lor, pentru a st vili mi carea poporului de p r sire a unia iei. Acest motiv indicat de ei îl red Inocen iu Micu Clain însu i în plângerile sale. Inocen iu Micu Clain era, dup iezui i, cauza marii tulbur ri antiuniatiste izbucnit în popor, prin condi ionarea men inerii unia iei de primirea drepturilor na ionale. De aceea ei cereau un episcop supus puterii lor, fie c acela ar fi Inocen iu Micu Clain, fie altul, pentru c numai în felul acesta se va putea readuce poporul la unia ie, cu metodele recomandate de ei, renun ându-se la lupta pentru ob inerea drepturilor na ionale. Aceste metode constau în mod principal în apelul la for a armatei austriece. Deci salvarea unia iei prin orice fel de metode constituia motivul mai adânc al preten iilor de domina ie ale iezui ilor. Ei începuser din vremea lui Inocen iu Micu Clain i continuau în absen a lui Inocen iu Micu Clain s foloseasc aceste metode.

Inocen iu Micu Clain socotea c tocmai prea marele amestec al iezui ilor, împreun cu refuzul de a se acorda drepturile promise în schimbul unirii i folosirea for ei armate, au produs marea tulburare în popor, care va fi intensificat până la ruina total a unirii. El declara c numai prin întoarcerea sa acas i prin acordarea drepturilor promise se poate lini ti poporul i se poate salva unirea, desigur în condi ii de independen bisericeasc , cum gândea el.

Deci atât Inocen iu Micu Clain cât i iezui ii î i propuneau, prin cearta pentru supunerea sau independen a Bisericii unite, s lupte cu metode diferite pentru salvarea unia iei. Desigur îns c unia ia preconizat de Inocen iu Micu Clain era o unia ie sui-generis. Ea era nu numai o unire condi ionat , ci o alian mai mult teoretic între Biserica Român i Biserica Romano-Catolic , un fel de comuniune între aceste dou Biserici, f r nici o supunere a Bisericii Române celei Rornano-Catolice.

Inocen iu Micu Clain face vinova i pe iezui i i de neconfirmarea de c tre guvernul Transilvaniei a celei de a doua Diplome leopoldine. Pe când Inocen iu Micu Clain cerea întâi aplicarea acestei Diplome, adic acordarea drepturilor promise unia ilor români, pentru a- i dovedi fidelitatea în unia ie, iezui ii cereau mai întâi supunerea Bisericii unite sub ei i prin aceasta asigurarea catoliciz rii i dezna ionaliz rii ei treptate, pentru acordarea acelor drepturi:

«Pe urm acest decret a fost controversat până azi prin staturile regatului i aceast controvers , încurajat de interesul latent al iezui ilor, genereaz sup r ri domnitorului, nepl ceri statului i ur necontenit Bisericii mele. Ca s extirpez aceast cium a p cii i aceast surs de ciocniri prin repunerea în

[196] *Ibidem,* p. 37.

vigoare a acestui decret, am îmbr i at calea justi iei; aceasta i pentru c controversele între Biserica mea i staturile regatului se vedeau c sunt sup r toare i scandaloase pentru sacra coroan i pentru ar . De aceea am cerut o comisie aulic mixt pentru definirea justi iei. Dar sus in torii iezui ilor au fost descoperi i c împiedic progresul acesteia, între timp iezui ii, cu riscul pierderii a numeroase suflete, promoveaz i ob in de la Augusta Curte aplicarea principiului din acest decret, care este în interesul lor i îmi promit mie, episcopului, aplicarea întregului decret dac nu m voi opune inten iilor lor, impii (necredincioase n.n.) i nedrepte; dar deocamdat vâneaz , în acest timp, favoruri de la staturi împotriva Bisericii mele, prin tr darea poporului i împiedicarea (acord rii) acelor (drepturi) care sunt ar tate ca având s se dea prin acel Decret leopoldin Bisericii i poporului» [197].

Clain ap r autoritatea episcopului împotriva tuturor clericilor, deci i a iezui ilor, a eza i pe lâng el, cu temeiuri dogmatice i canonice. Prin porunca lui Hristos, episcopul este p storul Bisericii, mirele ei, soarele spiritual:

«Deci precum o ar nu poate avea simultan doi regi, o turm doi p stori, o so ie doi b rba i, cerul doi sori, astfel iezuitul nu poate fi nici superior nici egal episcopului prin natur si ra iune (...). Fiind supus episcopului, trebuie s -i presteze jur mânt de supunere, cum presteaz to i subalternii i cum presteaz acest jur mânt regelui i papei, supu ii lor (...). Dar acest jur mânt iezui ii refuz s -l presteze. Prin ce ra iune a st rii sale, sau prin ce poart intr iezuitul în staulul i în Biserica episcopului? Numai papa este superior episcopului (...). Dar iezuitul nu poate s - i aroge puterea papal asupra episcopului. Chiar dac prin autoritate papal ar fi declarat egal episcopului, cel egal nu are putere asupra celui egal. Deci cel pu in ca pelerin, prin obliga ia celui ce umbl din loc în loc, cât timp petrece între hotarele jurisdic iei episcopale, pe care se sile te s o nege, e obligat de cel mai adev rat drept s se supun episcopului. Nu-l poate scoate de sub acest drept episcopal pe iezuit nici imunitatea ordinului. C ci de aceasta iezuitul se bucur între limitele colegiului s u, nu în arogarea puterii biserice ti, cât timp se afl sub jurisdic ia episcopului, în afara mân stirii lui» [198].

Dar pentru c iezui ii au f cut totu i asemenea lucru, ajuta i de for a major a puterii de stat, Inocen iu Micu Clain a apelat atât împotriva preten iilor iezuite cât i a abuzurilor puterii de stat, la papa. De aceea a plecat de la Viena la Roma. «Prin aceast perturbare a ordinii, produs de iezuit, am f cut recurs just la papa» [199].

În aceast leg tur Inocen iu Micu Clain aduce o mul ime de texte de legi ale fostului regat al Ungariei, care asigur libertatea episcopului împotriva puterii de stat. Sacrele canoane primite în fostul regat al Ungariei nu îng duie

[197] *Ibidem.*
[198] *Ibidem*, p. 24 - 25.
[199] *Ibidem*, p. 25.

nici o atingere împotriva libert ii i privilegiilor recunoscute Bisericii. Articolul 2 al Decretului Andreian, prevede c nici regelui nu-i este permis ca s ating pe cineva în persoana i bunurile sale în baza unor pâri secrete, până ce acela nu e citat i dovedit ca vinovat [200].

Dar iezui ii nu l-au urm rit numai până la Viena pe Inocen iu Micu Clain, ci i la Roma. Prin pâri îndreptate direct la Roma papal , sau prin mijlocirea Cur ii din Viena, ei au reu it s determine Scaunul Papal s -i cear lui Inocen iu Micu Clain demisia din episcopat pentru salvarea unia iei în Transilvania. Dar st ruin ele cardinalului Albani pe lângă Inocen iu Micu Clain pentru a ob ine demisia lui au avut tocmai efectul contrar [201].

Inocen iu Micu Clain a recurs la m sura extrem , excomunicând pe iezuitul Balogh, teologul Episcopiei din Blaj [202]. F când acest pas, el se bizuia i pe concursul clerului i poporului s u, c ci protopopii Nicolae Pop de Balomir i Avram Pop de Daia îi ceruser îndep rtarea aceasta a teologului iezuit [203].

In actul de excomunicare sunt în irate toate ac iunile iezui ilor pentru supunerea Episcopiei din Blaj, toate intrigile lor la Curtea din Viena pentru înl turarea episcopului, toate argumentele lui Inocen iu Micu Clain pentru drepturile sale de episcop, împotriva m surilor întreprinse contra sa de Curtea din Viena.

Inocen iu Micu Clain a trimis papei decretul de excomunicare, pe care s -l transmit : arhiepiscopului de Strigoniu, arhiepiscopului de Viena – pentru a-l comunica împ r tesei – , episcopului de Alba Iulia. Totodat îl roag s -i refuze iezuitului Balogh dezlegarea de aceast excomunicare i cere permisiunea s se întoarc la scaunul s u, dovedind cu mai multe scrisori din Transilvania c numai întoarcerea sa ar putea aduce la lini te poporul, care p r se te în mas unia ia [204].

Plin de naivitatea bunei credin e, Inocen iu Micu Clain credea c poate doborî el, episcopul valah, for ele coalizate ale puternicului ordin iezuit, ale imperiului habsburgic, ale nobilimii din Transilvania i ale Scaunului roman. El credea c va putea reu i în lupta sa, bazîndu-se pe for a de rezisten a poporului s u. El avea dreptate s cread c până la urm aceast for va reu i s -i ob in libertatea i drepturile sale, dar pentru aceast reu it se cerea timp, i nu era necesar s - i p r seasc Biserica str mo easc . Deocamdat Inocen iu Micu Clain avea s cad victim acestei coali ii.

Inocen iu Micu Clain trimite decretul acesta i vicarului s u Petru Pavel Aron, spre aplicare. Dar Petru Pavel Aron nu mai era cu el. El se d duse de partea for elor str ine. Iar aceast sp rtur în solidaritatea româneasc a contribuit enorm la înfrângerea lui Inocen iu Micu Clain.

---

[200] *Ibidem*.
[201] Aug. Bunea. *op. cit.*, p. 212.
[202] Z. Pîcli anu, *op. cit.*, p. 39.
[203] *Ibidem*, p. 65.
[204] *Ibidem*, p. 30.

Dar să urmărim, în legătură cu aceasta, îndemnurile lui Inocenţiu Micu Clain trimise Bisericii sale, pentru a sta alături de el în lupta lui. Aceste îndemnuri sunt interesante pentru că în ele Inocenţiu Micu Clain poate vorbi despre independenţa Bisericii sale, fără restricţiile la care-l obligau scrisorile către autorităţile Scaunului roman.

3. *Îndemnurile lui Inocenţiu Micu Clain către Biserica unită din Transilvania de a-i sta alături în lupta sa pentru independenţa ei faţă de Scaunul papal.* – În această fază finală şi culminantă a luptei sale pentru independenţa Bisericii din Transilvania, văzând că e încolţit de toţi şi nu mai are nădejde la nici o autoritate străină, Inocenţiu Micu Clain caută să dea un suport luptei sale îndemnând, printr-o corespondenţă bogată, Biserica să-i stea alături. Era singura nădejde ce-i mai rămăsese.

Încă la 10 septembrie 1746, Inocenţiu Micu Clain scria vicarului său, Petru Aron, să evite el şi toţi credincioşii orice legătură cu teologul iezuit Balogh, «până ce acela nu va înceta să folosească reşedinţa mea şi nu va renunţa la uzurparea interzisă a veniturilor mele episcopale şi nu va presta jurământul legal al oficiului de supunere şi ascultare canonică». Această interzicere stătea în legătură cu alte chestiuni. Inocenţiu Micu Clain auzise că Aron vrea să ţină un sinod, fără ca el să fie întrebat. Desigur că prin aceasta voia să procedeze la un act prin care Biserica unită să arate că nu mai e legată de Inocenţiu Micu Clain. Era o acţiune poruncită lui Aron de forurile superioare, concomitentă cu cea din Roma, care cerea lui Inocenţiu Micu Clain abdicarea de la episcopat. Inocenţiu Micu Clain îi scrie lui Aron în acea scrisoare: «Aşteptasem o informaţie de la domnia voastră despre acelea ce ţi-au poruncit prin hotărârea regală, de care, pentru că n-am putut afla nimic până acum, am auzit din altă parte, şi anume că trebuie să se ţină un sinod». Precum a refuzat să se supună cererii Romei papale de a demisiona, Inocenţiu Micu Clain interzice ţinerea unui astfel de sinod. «Nu ştiu cu ce drept se poate face aceasta, fără ştirea şi aprobarea mea, fără propunerile mele, cu călcarea jurisdicţiei mele episcopale şi împotriva canoanelor, a legii şi a obiceiului bisericesc strămoşesc» [205]. Precum se vede, Inocenţiu Micu Clain afirmă independenţa Bisericii ortodoxe strămoşeşti, adică independenţa ei dinainte de unia ţie împotriva tuturor (Roma, Viena etc.).

În scrisoarea ce o trimite lui Petru Aron La 12 noiembrie 1746, împreună cu decretul de excomunicare a iezuitului Balogh, Clain îi cere, dimpotrivă, să convoace un sinod, dar un sinod aşa cum înţelegea el, un sinod care să afirme, nu să sacrifice independenţa Bisericii strămoşeşti. Acum Clain îi scrie de la Roma:

«Astfel, în virtutea sfintei şi mântuitoarei ascultări şi sub aceea şi anatema a excomunicării şi a suspendării care decurge ipso facto şi îmi este rezervată

[205] *Ibidem*, p. 27.

mie în mod simplu i absolut, poruncesc sfin iei voastre, prin prezenta, în mod serios i cu autoritatea competent , ca primind prezentele, îndat s convoci sinodul i s -l ii cât mai repede i în el s promulgi decretul prezent de excomunicare i s fac s se afi eze el i numele excomunicatului i pe u ile bisericilor, cu interzicerea ca nimeni din cei ce se afl sub jurisdic ia mea s nu comunice cu acela, sub cenzura aceleia i excomunic ri, care decurge ipso facto i îmi este rezervat mie» [206].

La aceea i dat Clain scrie protopopilor Nicolae Pop din Balomir, Avram Pop din Daia i Gheorgbe Timandi din Juc s se pun în leg tur cu Petru Aron, s adune sinodul i s publice decretul de excomunicare, iar despre acestea s -l informeze îndat : «S se publice decretul de excomunicare în limba român , ca s se fac cunoscute i s se vad care este originea i adev rul persecu iei i în ce mod e privat poporul i Biserica, atât de fericirea temporal cât i de cea spiritual , i cum, persecutat fiind capul întregului corp, se încearc suprimarea membrelor. Eu, ca p stor al oilor, nu voi dezerta de la datorie până ce m vor urma oile i nu se vor dep rta de la Dumnezeu i de la dreptate i prin aceast dep rtare nu-şi vor lucra osânda lor» [207].

Vicarul Aron, care nu f cea acum nimic f r a întreba pe iezui i, cere sfat nun iului din Viena ce s fac cu decretul de excomunicare al lui Balogh, trimis de Clain. În acela i timp, la 14 decembrie 1746, scrie la Congrega ia De Propaganda Fide, cerând ordinul acesteia, i ap rând pe iezuit împotriva lui Clain. Aceea i ap rare a iezui ilor o ia şi c tre Clain într-o scrisoare din aceea i zi. În aceste scrisori, Petru Aron spunea c poruncile lui Clain sunt r zvr tite i îndeamn la r zvr tire (tumultuaria) i sunt jignitoare pentru împ r teas . În afar de aceea, dac s-ar publica, s-ar împ r i Biserica în dou [208].

Nun iul îl sf tuie te pe Aron, la 18 ianuarie 1747, s   in deocamdat în suspensie decretul de excomunicare, până ce va cere îndrum ri de la Congrega ia De Propaganda Fide. Congrega ia aprob sfatul nun iului i cere s porunceasc vicarului ca pe viitor s nu execute nici un fel de porunci ale lui Clain. Acest lucru îl comunica nun iul lui Aron prin epistola din 25 februarie 1747 [209].

Bunea declar c Aron a lucrat corect, neexecutind decretul lui Clain, c ci iezuitul nu f cuse nimic împotriva drepturilor lui [210]. Dar Clain era condus de concep ia independen ei str mo e ti a Bisericii Române, care la 1698 nu acceptase dogmele i canoanele catolice, pe când Bunea exprim concep ia care se introdusese treptat în Biserica unit despre totala încadrare a Bisericii Române în dogmele i dreptul canonic al Bisericii Romano-Catolice.

Apelând la tradi ia oriental a Bisericii sale, Clain arat cum, sub

---

206 *Ibidem*, p. 47.
207 *Ibidem*, p. 56 - 57.
208 *Ibidem*, p. 65.
209 Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 213 - 214; Epistola la N. Nilles, *op. cit.*, II, p. 581 - 584.
210 Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 213 - 214.

antecesorii s i din vremea «schismei», dreptul de p stor suprem al episcopului în diecez s-a p strat în tot timpul începând de la Hristos, nefiind atins nici de c tre turci i p gîni [211].

Dup ce a scris nun iului în aceast chestiune, cardinalul Lercari, secretarul Congrega iei De Propaganda Fide, a trimis pe clericul Silvestru Caliani la Inocen iu Micu Clain (la 3 februarie 1747), s -i spun c :

«Pontificele suprem a fost foarte scandalizat c domnul episcop a excomunicat pe teologul iezuit f r nici o form , proces i motiv de excomunicare. Supremul Pontifice a cerut secretarului Congrega iei s scrie lui Petru Aron s nu se publice aceast excomunicare, precum a i scris. Sacra Congrega ie a dat ordin lui Petru Aron s nu mai asculte de poruncile domnului episcop f r tirea Sacrei Congrega ii. Dac domnul episcop va depune pe Aron din vicariat, Pontificele suprem îl va face vicar apostolic i el va trebui s r mân acolo. Dac episcopul va mai comite vreo insolen la Roma cum a comis cu excomunicarea. Sanctitatea Sa voie te s -l alunge din Roma.

Cardinalul Paolucci, nun iul din Viena, a asigurat pe domnul episcop s stea sub tutela lui i însu i domnul cardinal va dirija toat chestiunea lui. Cu toate acestea domnul episcop, f r tirea cardinalului, a plecat la Roma, ceea ce e semn de oarecare remu care.

Teologul nu trebuie s jure episcopului credin , ci s fac numai profesiune de credin , pentru c jur mântul dictat de domnul episcop iezuitului este sofistic. Antecesorii domnului episcop au primit pe teolog i fondatorul (împ ratul Leopold) avea drept s pun aceast condi ie, pe care a i pus-o. De aceea, dac domnul episcop nu voie te s p streze pe teologul latin, dup porunca împ ratului Leopold, care prevede ca teologul s fie ales de arhiepiscopul de Strigoniu, s renun e la episcopat» [212].

Roma papal se declara astfel împotriva întregii concep ii a episcopului Inocentul Micu Clain despre independen a Bisericii Unite Române. Respingea chiar i ideea lui Inocen iu Micu Clain de a avea un teolog român, de rit oriental, acum dup ce au i românii teologi preg ti i [213], pentru c tia c printr-un astfel de teolog nu s-ar asigura catolicizarea românilor i dependen a Bisericii unite de Roma. Totodat îi nega lui Inocen iu Micu Clain orice drept de a mai da ordine în Biserica unit , dezbr cându-l în fapt de puterea de conducere a episcopiei sale.

Roma papal îi face cunoscut totodat că, chiar de la început, reprezentantul ei s-a opus plec rii lui Inocen iu Micu Clain de la Viena la Roma, pentru a cere protec ia papei împotriva Cur ii din Viena. Prin gestul acesta, Inocen iu Micu Clain era zvârlit ca un obiect netrebnic i deodat cu aceasta Biserica unit Român era supus total bunului plac al Vienei habsburgice i al

[211] Z. Pîcli anu, *op. cit.*, p. 31.
[212] *Ibidem*, p. 63.
[213] Ibidem, p. 19.

Romei papale.

Ce-a f cut atunci episcopul? Dac ar fi fost un catolic sau un unit convins, s-ar fi supus f r s mai scoat nici un cuvînt, renun ând la toat lupta lui. Dar Inocen iu Micu Clain nu face aceasta, ci porne te acum lupta deschis împotriva Scaunului papal. Acum nu mai întâlnim în scrisorile lui, de cât de tot rar, expresii despre recunoa terea papei ca episcop suprem, ca autoritate suprem de apel, expresii de care se folosise uneori până acum, în voin a disperat de a g si undeva un sprijin pentru sine i pentru obiditul s u popor. Acum lupt cu adev rat de unul singur, cea mai disperat lupt împotriva tuturor, cerând doar sprijinul poporului s u.

Aron l-a declarat, precum am v zut, «r zvr tit» i «r zvr titor». Inocen iu Micu Clain s-a ap rat în toate scrisorile sale de aceste epitete, ar tând cât de mult l-au durut, în realitate, amândoi au avut dreptate. Inocen iu Micu Clain s-a comportat de acum, de fapt, ca un r zvr tit, împotriva Scaunului roman, c ci chiar dac mai amintea teoretic de «summus pontifex», practic nu mai asculta de nici una din poruncile lui. Mai bine-zis, apela la primatul papei, numai când credea ca poate ob ine prin aceasta un sprijin pentru principiul de independen pentru care lupta, adic numai când credea c papa va gândi ca el. Încât Aron avea dreptate din acest punct de vedere. Dar Inocen iu Micu Clain avea i el dreptate, refuzând aceast caracterizare a lui, c ci el cugeta c Biserica sa n-a fost supus niciodat Romei papale i ap rând aceast independen nu se r zvr te te împotriva nim nui, ci ap r un drept de totdeauna al Bisericii sale.

De acum înainte conducerea oficial a Bisericii unite va urma exemplul lui Aron; dar mai to i frunta ii i preo ii acelei Biserici, vor continua s gândeasc ca Inocen iu Micu Clain.

Într-o scrisoare c tre amintitul Caliani, de la 29 iulie 1747, Inocen iu Micu Clain nu se sfie te s dezv luie metodele mincinoase ale Vaticanului, în leg tur cu unele puncte din cele care i s-au comunicat la 3 februarie 1747. El declar c nu-i adev rat ceea ce i s-a comunicat atunci de c tre Lercari, c iezuitul î i are atribu iile lui de la împ ratul Leopold: «Iat c minte nedreptatea! Iar mincinosului nu trebuie s i se cread niciodat . Deci ceea ce se afirm împotriva adev rului deschis, se sper c nu va fi corectat prin faptul c s-a pierdut în momentul de fa dreptul».

Apoi nu-i adev rat, zice Inooen iu Micu Clain, c Nun iatura din Viena i-a cerut atunci s abdice de la episcopat i de aceea s nu plece la Roma. Dinipotriv , «Nun iatura m-a oprit s subscriu în fa a autorit ii seculare i a comisiunii, supunându-m inten iilor vieneze i m-a îndemnat s stau pe pozi ia dreptului i s apar dreptatea Bisericii i privilegiile poporului. Acum aceea i Nun iatur sus ine inten ia iezui ilor, opus inten iei sale de mai înainte, ca: sau s tr dez privilegiile Bisericii i s semnez, supunându-m iezui ilor, inten iile vieneze, sau s pierd oile, demisionînd ca p stor» [214].

[214] *Ibidem*, p. 95.

Dar, încă la 9 aprilie 1747, Inocenţiu Micu Clain îndeamnă prin protopopii săi Nicolae Pop de Balomir şi Avram Pop de Daia – tot clerul şi credincioşii să asculte de el cu orice preţ şi să nu-l urmeze pe Aron: «Dumnezeu cere pocăinţă şi îndreptare şi mărturisirea tare a adevărului până la suflet şi sînge şi ascultare de episcopi şi prin episcopi. Această ascultare o cer şi eu, sub pedeapsa sfintelor canoane şi a sinoadelor ecumenice, cu atât mai mult de la supuşii mei, cu cât legal mă obligă domniile voastre şi aproape întreaga Biserică îndurerată, să rezist. Eu aş fi venit deja la oile mele, dar Petru Aron şi aderenţii săi iezuiţi împiedică drumul meu, pentru că a încercat să încrimineze funcţia mea apostolică în chip calomnios. Pentru a spăla incriminarea şi îndrăzneala printr-un aşa-zis nou proces cauzat mie de Petru Aron, trebuie să men in puterea mea episcopală» [215].

Nemaiputându-se referi acum pentru afirmarea puterii sale la sprijinul papei, Inocenţiu Micu Clain se referă numai la sfintele canoane şi la sinoadele ecumenice, în curat duh ortodox.

Între timp, pentru că Balogh devenise obiectul aversiunii generale prin excomunicarea lui de către Inocenţiu Micu Clain, el e schimbat şi în locul lui e numit ca teolog iezuitul Pallovicz [216]. Inocenţiu Micu Clain însă nu se împacă nici cu această simplă schimbare de persoană. În aceeaşi zi (9 aprilie), scrie protopopului Ion Sacadate din Blaj, dîndu-i o împuternicire lui şi altor protopopi să nu accepte pe Pallovicz, decât dacă declară că se supune lui ca episcop, îi prestează jurământul de credinţă şi se va abţine de la excesele pentru care a fost excomunicat predecesorul lui, între care, de la atribuţia de judecător general (auditor), în chestiunile spirituale şi de la salariu pentru această slujbă. Altfel îl excomunică şi pe Pallovicz, cum a excomunicat pe Balogh, care «împreună cu aderenţii lui şi cu superiorii Societatis Iesu» a făcut să fie depărtat de la scaunul său şi să nu-şi poată apăra oile «de voracitatea lupilor, care devastează Biserica noastră».

Totodată Inocenţiu Micu Clain trimite o împuternicire ca să ceară de la toţi protopopii o declaraţie dacă mai voiesc sau nu un teolog iezuit care să poruncească în sinod, prin vot decisiv, episcopului, clerului, monahilor, care să refuze ascultarea de Biserică şi de episcop» să refuze jurământul de credinţă, să ţină pe episcop departe de Biserică prin tot felul de intrigi şi calomnii. Protopopii vor întreba apoi despre toate acestea pe preoţi şi tot poporul. Să se comunice tuturor că cine nu va asculta de poruncile lui e suspendat din orice oficiu bisericesc şi e supus cercetării [217].

Se înţelege că asemenea porunci, care trebuia să fie comunicate tuturor preoţilor şi întregului popor credincios, erau de natură să ţină în Biserica unită o mare agitaţie şi să alimenteze mişcarea de părăsire a unirii.

[215] *Ibidem*, p. 65 —66.
[216] Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 216.
[217] Z. Pîclişanu, *op.cit.*, p. 68 —72.

Prin scrisori adresate mai multora în aceea i zi, Inocen iu Micu Clain îl face pe Aron vinovat din nou c din cauza alian ei lui cu iezui ii nu poate reveni în scaun. Respinge afirma ia lui Aron din o scrisoare c tre el, c n-a putut proclama decretul de excomunicare al lui Balogh, pentru c era un act r zvr titor i pentru c mul i nu l-ar fi ascultat i s-ar fi împ r it Biserica: «Iat tr d torii! Urm torii lui Iuda, care trebuie alunga i din Biseric , asemenea lui Iuda (...). Nu r zvr te te cel ce cere dreptate i d asisten celui ce cere dreptate» [218]. Nu m ap r pe mine, zice Inocen iu Micu Clain, care azi sunt i mâine nu voi mai fi, împotriva tr d rii i pârilor calomnioase ale lui Aron, ci Biserica i autoritatea episcopilor viitori. «Dar pieirea ta, prin tine, Israile! Eu sunt dispre uit pentru Dumnezeu i Dumnezeu este dispre uit în persoana mea. Va vedea ce roade va da neascultarea sa» [219].

Deoarece Curtea din Viena ridicase chestiunea dac mai sunt valabile actele de jurisdic ie ale lui Inocen iu Micu Clain, s vâr ite la Roma, la 29 aprilie 1747, el î i ap r acest drept c tre arhiepiscopul Vienei. Iezuitul Pallovicz a intrat în dieceza sa f r s i se cear aprobarea. De i spera, zice Inocen iu Micu Clain, c prin excomunicarea lui Balogh iezui ii se vor ab ine de la abuzurile lor, totu i:

«Cu asisten a superiorilor S. J., în dispre ul deschis al puterii apostolice episcopale, al Sfintei Evanghelii, al sinoadelor ecumenice, al înv turii Bisericii universale i al îns i m rturisirii de credin pe care o porunce te Sfânta Biseric Roman , cu dispre ul acestei excomunic ri întemeiat pe legea canonic   i pe legile Ungariei, excomunicatul a fost promovat la un post superior treptei lui [220], a fost suscitat o schism între protopopii i preo ii mei, pe însu i vicarul meu provizoriu l-au îndemnat s -mi reziste i s m contrazic , iar de curând nu s-au temut s introduc în dieceza mea pe un oarecare nou prezbiter pe nume Pallovici, f r prezentarea canonic datorat mie ca episcop, în continuarea delictelor s vâr ite de excomunicatul Balogh i spre uzurparea jurisdic iei episcopale» [221]. «Nu poate s suscite sup rarea Augustei Cur i faptul c eu exercit jurisdic ia mea episcopal din Roma, nici nu trebuie i poate fi atribuit func ia aceasta a mea scaunului apostolic (...). Jurisdic ia rnea nu e împiedicat de nici o circumstan de loc, o dat ce, silit de calomniile iezui ilor, am fost chemat la Viena, de unde a trebuit s plec pentru recurs la Roma. Faptul c am emis în Roma decretul de excomunicare al iezuitului Balogh nu-l viciaz câtu i de pu in, c ci l-am emis cu autoritatea apostolic   i deci în numele Dumnezeului Atotputernic».

Arhiepiscopul Vienei s arate Maiest ii Sale c nu se poate trece peste aceast excomunicare episcopal [222].

[218] *Ibidem*, p. 74—75.
[219] *Ibidem*, p. 75—76.
[220] Balogh a fost numit superior peste Misiunea apostolic din Tîrgu Mure . Aug. Bunea, *op. cit.,* p. 216.
[221] Z. Pîclişanu, *op. cit.*, p. 75—76.
[222] *Ibidem*, p. 75—81.

Inocen iu Micu Clain tia c numirea noului teolog s-a f cut de arhiepiscopul de Strigoniu, cu consim irea ordinului iezuit i cu aprobarea Cur ii din Viena i a Romei. tia c toate aceste foruri au dezaprobat excomunicarea lui Balogh, f cut de el. Totu i el lupta împotriva tuturor, ap rând principiul autorit ii apostolice a episcopatului i independen a Bisericii sale, ap rând dreptatea împotriva «principiilor perverse ale iezui ilor» [223], ale tuturor uria elor for e adverse coalizate împotriva lui.

La aceea i dat scria nun iului din Viena, Serbelloni, argumentând c el poate săvârşi în Roma acte de jurisdic ie pentru Biserica sa f r s întrebe Scaunul apostolic i f r aprobarea Cur ii vieneze: «Am în eles cu durere c Eminen a Voastr , fie spre sup rarea Eminen ei Voastre, fie spre ruina mea (nu îndr znesc s judec), întreab dac anun area excomunic rii în dieceza mea s-a f cut cu asentimentul sau porunca Sfântului Scaun i dac a fost supus Augustei Cur i?» tie c aceast întrebare s-a n scut din calomnia lui Aron i a iezui ilor, c exercitarea func iei sale este r zvr titoare i jignitoare pentru împ r teas . Inocen iu Micu Clain ar ta c articolul 35 al Legii regelui Vladislav al Ungariei interzice s se considere Roma papal ca prim instan pentru rezolvarea chestiunilor locale. «Este o presupunere gre it c eu ca episcop sunt privat în Roma de exercitarea puterii episcopale, c ci puterea episcopal nu e condi ionat de un loc. Deci eu pot dispune, f r încuviin area i tirea Sfântului Scaun, în dieceza mea i pot exercita oficiul meu pentru ea». A a f cut un episcop în fostul regat al Ungariei care a excomunicat din Roma capitlul s u, f r tirea Scaunului roman.

Inocen iu Micu Clain respinge acuza lui Aron c actele lui sunt r zvr titoare, când legile Ungariei nu le socotesc ca atare. Tocmai actele abuzive ale iezui ilor provoac dezordine în Ardeal [224].

În scrisoarea din 29 aprilie 1747 c tre Silvestru Caliani, ca r spuns la scrisorile aceluia din drum spre ar , dup ce transmite prin el lui Rednic, care- i începuse noviciatul de c lug r, sfatul s -l asculte pe el ca episcop, îi spune lui i lui Rednic c se pot apropia de episcopul de Muncaci, dar s fie cu grija:

«S nu se încread celor promise, c ci de ani mul i se promit de mul i multe, dar în fapt se fac altele. Iat , prea eminentul cardinal i Sacra Nun iatur din Viena m-au oprit s m înf i ez în Viena înaintea civililor, ca s nu prejudiciez dreptul st rii biserice ti. Am urmat acest sfat i când trebuia s -mi ap r dreptul a disp rut asisten a sf tuitorilor. C ci acum e învinov it justa mea pruden , de care m-am folosit f când recurs la Roma, i urmarea sfatului mai înalt, spunându-se c am fugit ca s evit cu precau ie r ul suscitat (...). Am ap rat legea; deci nu faptele mele i oficiul meu, ci înv tura lui Hristos, legile sfinte i omene ti sunt învinov ite. Nu putem sluji lui Dumnezeu, Care este adev rul, i s fim pl cu i lumii, care e mincinoas (...). Cine ascult de

[223] *Ibidem*, p. 75.
[224] *Ibidem*, p. 81 —82.

episcopul s u, prin el i în el ascult de Dumnezeu însu i» [225].

O aspr scrisoare scrie Inocen iu Micu Clain lui Petru Aron, la 3 iunie 1747, învinuindu-l de tr darea sa i a episcopilor viitori, mustrându-l pentru alian a cu iezui ii i pentru calomniile trimise la Viena i la Roma [226].

În aceea i zi scrie o nou scrisoare, dup altele, magistrului po tei din Alba Iulia, Ioan Drago , în care explic de ce nu poate pleca din Roma în Transilvania: pentru c nu vrea s tr deze Biserica sa i autoritatea episcopal , supunându-se iezui ilor:

«Sînt a ezat de Dumnezeu p stor Bisericii mele, sunt obligat prin jur mânt s ap r drepturile ei i ale succesorilor mei i de aceea nu pot pleca de aici până nu e terminat cauza conform justi iei. Prin uneltirile iezui ilor, se st ruie pentru tr dare. Eu îns nu pot tr da autoritatea mea episcopal i a succesorilor mei i s m fac p rta de p catele altora. Biserica are un singur p stor, care este obligat s fie ap r torul ei, nu s o loveasc . Dac a fi voit s o lovesc, nu a p timi cele de acum, dar ar trebui s m tem pe drept de cele eterne. Iar pentru c p timesc cele de fa pentru Biserica, cele eterne m ridic la speran . S tr dez autoritatea episcopal , care sub st pânirea turceasc (înainte de 1700) s-a p strat intact ? (...). Dac oile mele nu m ascult , sau m p r sesc, vor vedea unde vor c dea i se vor abate. Eu nu voi înceta s st rui pentru dreptate i s -mi împlinesc datoria. Acestea sunt motivele care m re in aici, c ci nu pot s m întorc în Ardeal cu o bun con tiin f r salvarea autorit ii episcopale i a drepturilor Bisericii» [227].

De i lan urile se strângeau tot mai mult în jurul leului, de i i se promitea i alternativa reîntoarcerii în scaun daca renun la lupt , el continua s lupte. Cu ce speran ? Cu speran a, ca prin solidaritatea poporului s u cu el va învinge până la urm . Iar dac nu, pilda sa de martir pentru dreptatea Bisericii i a poporului s u va însufle i alte lupte viitoare, care până la urm vor fi încununate de biruin .

La 10 iunie 1747 cerea sprijin generalului Anosti din Viena, pe lângă Curtea imperial , pentru Biserica i poporul s u. C ci î i d dea seama c adversarii i-au închis i drumul memoriilor c tre împ r teas . «Eu m consum în opresiuni i persecu ii, dar cea mai mare povar dintre relele ce le suport socotesc c este aceea c orice posibilitate de a fi auzit îmi este t iat . Eu am transmis multe cereri c tre Majestatea Sa, atât pe cale ordinar cât i secret , dar mi se spune c Majestatea Sa a declarat c n-a primit de la mine nici o cerere»[228].

Nun iul din Viena i arhiepiscopul vienez nu-i f cuser nici m car acest serviciu de intermediari a cererilor sale, cu toate c îl asiguraser de aceasta. Inocen iu Micu Clain îl ruga pe generalul Ariosti s intervin la împ r teas

[225] *Ibidem*, p. 83.
[226] *Ibidem*, p. 85 —86.
[227] *Ibidem*, p. 86 —87.
[228] *Ibidem*, p. 88.

pentru u urarea «poporului s u oprimat i a Bisericii sale». La fel îl ruga în aceea i zi pe contele Kolobrad [229].

La fel se c uta t ierea leg turilor lui prin corresponden cu cei din Transilvania, urm rindu-se izolarea sa complet . Erau urm ri i cei ce st teau în corresponden cu Inocen iu Micu Clain. La 17 iunie 1747 Inocen iu Micu Clain scria magistrului po tei din Juc, Ioan Timandi, c «poate ar ta scrisorile sale tuturor, c ci eu nu obi nuiesc s -i descop r pe cei c rora le scriu, ca nu cumva du m nia celor r i s aib ocazia de a v t ma pe cei buni. Asigur pe Domnia Voastr c nu voi dezv lui numele i persoana celui ce-mi scrie» [230].

În dou scrisori, de la l iulie 1747, c tre protopopul Gheorghe Timandi i Ioan Sacadate, Inocen iu Micu Clain spunea c a aflat cum «împotriva tuturor privilegiilor Bisericii Române i a sinoadelor ecumenice (...) Biserica mea de rit grec e dispre uit , oprimat i subordonat de iezui ii de ritul latin», în absenta capului ei, i întreab ce fac protectorii unirii [231].

Între timp, probabil în luna iulie 1747, o parte din protopopi s-au adunat i au adresat lui Inocen iu Micu Clain o scrisoare în care merg mai departe ca el în afirmarea independen ei Bisericii Române [232]. Ei fac i unele repro uri lui Inocen iu Micu Clain: a c utat s aduc pe români la unire prin persecu ii, a plecat la Roma, unde n-avea ce c uta, i a numit un vicar neales de Biseric (pe Aron, în 1745), conform tradi iei Bisericii str mo e ti. Ei se refer la libertatea pe care a avut-o Biserica Român , aceea i acum cu cea de totdeauna, cu cea dinainte de 1700, din tot trecutul. Deci nu prin unire a devenit liber . «Religia noastr a fost totdeauna tolerat în aceast ar . Bisericile noastre vechi o dovedesc suficient». Ei se refer la un privilegiu acordat în 1609 Bisericii Române de Gabriel Bathory, pe care-l anexeaz la scrisoare, sub litera A, i prin care preo ii, chiar dac sunt fii de iobagi, sunt liberi s emigreze i liberi de sarcinile publice:

«Ilustritatea Voastr va vedea ce mari schimb ri s-au produs de la acel timp până la acela când s-a f cut unirea cu religia romano-catolic . Dumnezeu tie dac ea s-a f cut din dorin a clerului sau contra voin ei lui», de i prin rescriptul împ ratului Leopold din 12 septembrie 1701 se vede «c n-a vrut prea augustul împ rat ca unirea s se fac prin violen , cum f cea Ilustritatea Voastr , prin sfatul unora, cu smulgeri i atâtea arunc ri în închisoare ale atâtor am râ i de preo i, silindu-i la unire. Din aceast cauz , vai! câte rele n-au venit, nu este limb omeneasc s exprime; era necesar s se ia acestea bine în considerare de mai înainte. Poate împ r teasa de azi n-ar mai voi s - i

[229] *Ibidem*.

[230] *Ibidem*, p. 91.

[231] *Ibidem*, p. 91 —92. Ace ti «protectori» fuseser numi i de împ r teas dintre func ionarii de stat, dar nu pentru ap rarea Bisericii unite de iezui i, ci de poporul care voia s o p r seasc . Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a romanilor din Ardeal*, vol. I, Sibiu 1920, p. 52 - 58.

[232] Rosenfeld o socote te scris de la Adunarea din septembrie 1747 (Arh. St. Sibiu, Fondul Bruckenthal, «Colec ia Rosenfeld», Cota H. dos. nr. 8, f. 209 .u.). Dar se pare c ea e dinainte de a fi poruncit Clain inerea Sinodului, deci dinainte de 25 august 1747.

înstr ineze supu ii s i, silindu-i cu frica i cu puterea la unire, din cauza c reia până azi mul i au fugit». Nu tim ce face Ilustritatea Voastr , nu de patru zeci de zile, ca Moise, ci de patru ani. Dar clerul, care trebuia s spere în mai bine, cade mereu în mai r u. S nu te miri c n-am intervenit cu rug min i la Viena, ci ne mir m c Ilustritatea Voastr pe care o credeam la Viena, unde lupt , ne scrie din Roma scrisori despre vicariatul «care nu-i obi nuit în ritul nostru (...). C ci până în zilele Ilustrit ii Voastre, n-a fost numit un vicar f r alegere, pe care nici nu-l cunoa tem bine. Ilustritatea Voastr i-a luat rodul. Scrisoarea Ilustrit ii Voastre, prin care nu voie te s se in sinodul mare, nu o putem urma, c ci f r sinod pierim to i, atât spiritual cât i trupe te. De aceea, iat , câ i am putut s ne adun m, am scris aceast scrisoare pe care dac o va judeca de bun poate s-o arate şi altora. Dac Ilustritatea Voastr ar voi s aud rug ciunile noastre, s trimit scrisoare ca s se in sinodul mare, autorizând pe oarecari protopopi, dar nu pe vicar, s o trimit nou i s gr beasc Ilustritatea Voastr trimiterea scrisorii, ca s ne putem aduna până la Sfântul Dumitru. C ci i obiceiul vechi i canoanele ne oblig la aceasta. i ceea ce va judeca de folos, s propun clerului. S ne porunceasc repede cele de folos, c ci dac nu va veni scrisoare pentru convocarea sinodului, s-ar putea s se in i f r binecuvântarea sa. C ci clerul se pierde din disperare».

Se pare c drept r spuns la aceast scrisoare Inocen iu Micu Clain a anun at la 15 iulie 1747 pe protopopii Ioan Sacadate i Timandi c va da dispozi ii s se adune sinodul. Mai întâi îi informeaz c i s-a propus, în numele papei, în mod formal s abdice de la episcopat. Le comunic ce-a r spuns el din cuvânt în cuvânt, ca ei s le transmit tuturor preo ilor cât mai repede: «Eu nu voiesc i nu pot, în con tiin , s p r sesc oile mele. M opresc de la aceasta drepturile ce mi s-au încredin at prin cuvintele de la Ioan (X, 11): «Domnul învinov e te pe «p storul n imit». Printr-un decret al s u transmis în secret lui Galiani, vor vedea drepturile sale canonice care îl împiedic s demisioneze. Ei s stea ferm pe lângă el. Cauza acestor neajunsuri e Petru Aron. El a m rit putin a persecu iei pentru c a creat o fac iune care se opune Bisericii i episcopului. Le spune c va da dispozi ie s se adune sinodul, «pentru a hot rî în acelea ce a prezentat Sfântului Scaun, pentru a proteja puterea mea episcopal apostolic ». Cu Petru Aron s nu mai comunice, până ce sau va face poc in a, pe care o mai a teapt pu in timp, dup a treia admonestare ce i-a f cut-o, sau va primi de la episcop sentin a pe care o merit . Acestea s fie anun ate spre urmare întregului cler, cu pedeapsa excomunic rii [233].

Aceast poc in neproducându-se, la 25 august 1747, Inocen iu Micu Clain scrie mai multor protopopi, anun ându-le depunerea i excomunicarea lui Petru Pavel Aron i numirea protopopului Nicolae Pop din Balomir ca vicar. Prin magistrul po tei din Alba Iulia transmite scrisori în acest sens protopopilor Ioan Sacadate din Blaj, Avram Pop din Daia, Maniu din Armeni, Maniu din

[233] Z. Pîclişanu, *op. cit.*, p. 93 —94.

Brosteni, Maniu din Tiur, arhimandritului Mân stirii din Blaj, Leontie Moschonas, Zaharie din Hunedoara, Gheorghe din Dobra, Samuil din Bistri a, Gheorghe Timandi din Juc, Chira din Sovata, Ioan din Turda, Atanasie din N s ud, Precup i al ii. Inocen iu Micu Clain recurge la excomunicarea lui Aron ca s poat produce o manifestare oficial a Bisericii sale pentru el, pentru ca întemeiat pe ea s reziste, tot mai marilor presiuni prin care i se cerea abdicarea de la episcopat. Inocen iu Micu Clain înainta în atitudinea sa de «r zvr tire».

Scrisorile amintite le înso ea de urm toarea scrisoare c tre magistrul po tei din Alba Iulia:

«Deoarece aici se fac presiuni tari (per fortia urgentur) ca s renun la episcopat, iar aceasta n-o pot face f r asentimentul Bisericii mele, anexez ultimele dispozi ii. Dac oile m vor p r si, sunt scuzat în fa a lui Dumnezeu. Trimit deci cele anexate, ca s am cât mai repede r spunsul sau ajutorul Bisericii» [234].

Inocen iu Micu Clain se sprijinea, în bun tradi ie ortodox , pe Biseric , împotriva dictaturii papale. Scrisorile sale c tre protopopi au toate acest cuprins:

«Pentru c Petru Aron rezist de mai mult de un an poruncilor mele i pune la îndoial puterea mea apostolic , nesocote te decretul meu adresat întregului cler, ap r pe iezuitul excomunicat, ajut la violarea imunit ii “biserice ti i la r pirea veniturilor episcopale, recurge, trecând peste mitropolit, contra mea i a venerabilului cler, la trepte biserice ti mai înalte, cu incrimin ri calomnioase, i s vâr e te i alte excese în mod incorigibil, de aceea l-am depus din vicariat, l-am suspendat din treptele hirotoniei i l-am excomunicat, pentru care motiv domnia voastr îl va evita, sub pedeaps de excomunicare, i va face s fie evitat i de supu i. Am numit vicar general pe Rev. Prot. Dl. Nicolae-Pop de Balomir i am poruncit s se in sinodul cât mai repede. De-aceea poruncesc domniei voastre, sub pedeaps de excomunicare, ca: trecând peste toate impedimentele s vin la sinod i s se sf tuiasc cu numitul domn vicar Nicolae Pop pentru lini tirea controversei, pentru, imunitatea i lini tea Bisericii i pentru împlinirea cât mai grabnic a poruncilor mele» [235].

La aceea i dat , încuno tiin ând pe protopopul Nicolae Pop din Balomir c l-a numit vicar general, face ultimul pas în «r zvr tirea» sa împotriva autorit ii papale. Mai întâi îi spune lui Balomir c ar fi cedat presiunilor de renun are la episcopat pentru a g si lini tea, dar nu poate deroga de la obliga ia ce i-o impune libera alegere a sa ca episcop de c tre Biseric , cler i popor. «De aceea s fie sigur domnia voastr i venerabilul cler c orice ve ti s-ar r spândi despre retragerea mea,, de nu vor vedea manuscrisul meu, s tie c totul e fals». Amintind de-excomunicarea lui Aron, îi spune c , conform Conciliului Tridentin (sess. XXII, De reform.), nu le poate ajuta nici dezlegarea papal celor excomunica i, înainte de restituirea celor însu ite de ei în mod nedrept. i

[234] *Ibidem,* p. 96.
[235] *Ibidem,* p. 97.

acestei cenzuri îi e supus i demnitatea regal :

«Deci, fie c se invoc dispozi ii papale, fie regale, în virtutea sfintei ascult ri i sub cenzura excomunic rii canonice pronun ate i a suspend rii ce decurge ipso facto din ea, s se pun în fa ca r spuns înv tura Apostolilor i a Bisericii i sfintele canoane i porunca prezent a mea i s se provoace la rânduiala canonic a dreptului. C ci până ce episcopul legitim ales nu e condamnat printr-un proces legal de drept canonic, el nu poate fi privat de demnitatea i puterea lui, f r prejudicierea Bisericii. Existând deci puterea mea episcopal , s se publice îndat sentin a anexat împotriva lui Petru Aron i s se comunice venerabilului cler decretul anexat (despre numirea lui Nicolae Pop ca vicar); s se in sinodul cât mai repede posibil (...). Concluziile sinodului s mi se supun cât mai repede spre confirmare (...). Anexez sentin a ce trebuie predat lui Petru Aron, sub sigil, ca s nu nege că a primit-o, iar exemplarul autentic s -l conserve domnia voastr spre publicare. C pe Petru Aron nu-l scoate de sub pedeapsa mea, cum se zvone te, nici pretinsul privilegiu de pretins vicar apostolic, e dovedit atât în anexe cât i în cele de mai sus. Aron, trecând peste mitropolit, i-ar fi procurat sau vrea s - i procure un rescript cu privilegiul de vicar apostolic, direct de la Roma. Nesocotirea mea, a Bisericii mele i a clerului, s vâr it de Petru Aron se constat din aceea c , conform Tit. II, II, P. I,, op. Trip., «Pontificele în Ungaria nu poate conferi beneficii». Acest privilegiu (al Ungariei) l-a confirmat Conciliul din Constan a i de aceea Sigismund i Matei Corvin au stigmatizat pe violatorii acestui privilegiu ca tr d tori de patrie, sub semnul infidelit ii. Iat c Aron se dovede te tr d tor i vrednic de degradat prin atentatul s u care nu poate fi atenuat prin tr darea iezuit sau prin vicariatul apostolic (...). Îmi compete mie ca episcop, iar, în caz de vacant a scaunului, venerabilului cler, s numeasc pe vicar. Aron voie te s dezbrace Biserica de aceast putere. Deci el v t ma Biserica. Nu e valabil argumentul superiorit ii nu este nici o egalitate cu vicariatul de Muncaci, pentru c acel district este sub jurisdic ia teritorial a episcopului de Eger (...). Eu îns sunt episcop grec i am jurisdic ia proprie. Toate acestea voiesc s se comunice cât mai repede domnilor protopopi, pe care va trebui s -i convoci ca s trata i despre data sinodului. Totu i cele de mai sus se pot împlini, nea teptându-se sinodul» [236].

Decretul de numire al lui Nicolae Pop din Balomir, e dat în anex la scrisoarea de mai sus [237].

Men ion m c lui Inocen iu Micu Clain i se pusese în vedere i de Viena habsburgic   i de Roma papal s nu mai dea porunci în Transilvania i i se spusese prin Caliani c papa va numi pe Aron ca vicar apostolic, deci s nu-l excomunice. Inocen iu Micu Clain a trecut peste toate acestea, deplin con tient.

În aceea i zi, Inocen iu Micu Clain scrie lui Silvestru Caliani s comunice

[236] *Ibidem,* p. 97—98.
[237] *Ibidem,* p. 99—102.

lui Nicolae Pap de Balomir, toate cele ce i le-a încredinţat oral la Roma [238].

Tot la 25 august 1747, un apropiat al lui Inocenţiu Micu Clain, Petru Novac, scria din Roma unui protopop, dându-i sfaturi să se lucreze în mod conspirativ: «Fac cunoscut părinţiei voastre, că preasfinţitul papă oferă domnului episcop abdicarea în schimbul unei rente anuale. Domnul episcop a răspuns că nu poate abdica fără consimţământul clerului. Mai notific părinţiei voastre, că la cererea domniilor voastre, domnul episcop a indicat acum să se ţină sinodul şi l-a făcut pe domnul protopop de Balomir vicar general, iar Aron este suspendat şi excomunicat». Toţi să stea lângă Balomir şi să nu mai comunice cu Aron. Că Aron voieşte să zădărnicească toată lupta lui Inocenţiu Micu Clain pentru privilegiile Bisericii. «El a promis iezuiţilor că dacă vor lucra să ajungă el episcop, nu va mai solicita nici un privilegiu şi va menţine pe iezuit în mănăstire. Deci să ia seama bine Domniile Voastre ce fac, ca să nu se piardă. Am auzit că dacă domnul episcop îl va depune din vicariat, Aron va deveni vicar apostolic. Dacă va fi aşa, nici unul din domniile voastre să nu accepte, să nu-l mai asculte în nimic, ci să servească vicariului legitim pe care îl va numi domnul episcop. Şi văzând Curtea din Viena că Domniile Voastre veţi sluji tare episcopului, va ceda ca să-i acorde dreptatea care trebuia sa i-o dea, pentru că nu pot aproba nici un fals contra domnului episcop. De aceea vă scriu cu încredere Domniilor Voastre, să lucraţi cu prudenţă, ca să nu se ştie că vrea să se ţină sinod până nu se vor aduna, întâi să se propună şi să dea în scris ca să strige toţi deodată: «Să vină episcopul nostru. Să vedem ce face. Să ni se dea, să comunice cu noi şi să dea în scris şi dacă nu va veni episcopul nostru, toţi ne vom retrage din unire. Până ce am fost uniţi ne-au promis multe, dar până azi, în afară de promisiuni, n-am obţinut nimic». Şi contra iezuitului trebuie să strige cu tot clerul ca să plece din mănăstirea Vasilianilor. Iezuiţii au scris multe papei contra episcopului, «dar de la Domniile Voastre nu a văzut nici o scrisoare. Sapienti sat».

Novac încheie, rugîndu-l pe adresant să arate scrisoarea şi altor protopopi, căci le-ar fi scris el, «dar mă tem că scrisorile vor fi împiedicate şi le vor vedea adversarii» [239].

Aproape în acelaşi timp, la 28 august 1747, un grup de 16 protopopi, convenind cu o ocazie oarecare şi reprezentând tot clerul, scrie că a «auzii dintr-un zvon că i se cere să renunţe la scaun». De aceea, «cu o inimă şi cu un glas, care sunt şi ale tuturor celor absenţi, potrivit protestului umil de mai înainte, ne-am opus şi ne opunem: nu voim şi nu dorim ca Ilustritatea Voastră să părăsească, într-o situaţie atât de tulbure, clerul şi poporul credincios care e ameninţat de o şi mai mare ruină spirituală, părăsind episcopatul. Mai ales pentru că toată această naţie necăjită lăcrimează fără încetare, se zvârcoleşte în gemete negrăite şi nu e cine să o mângâie, Vă rugăm cu stăruinţă, pentru

[238] *Ibidem*, p. 102.
[239] Colectia «Rosenfeld», *dos. cit*., fila 326 ş.u.

mântuirea lor, s v întoarce i cât mai repede i s nu renun a i la episcopat, c ci pierim i noi i neamul însu i, Prea Ilustre Domn; suntem p r si i de to i, se întrebuin eaz împotriva clerului puterea secular   i se dispune în tot felul de noi». Poporul credincios declar c dac înger din cer ar veni, nu l-ar asculta, ci numai pe Inocen iu Micu Clain îl vrea. În numele tuturor subscriu cei din ii trei, care sunt asesori consistoriali: Leontie Moschonas, Avram Pop, protopopul din Daia i Ioan Sacadate, protopopul Blajului [240].

Lucrurile se precipitau îns   i la Roma. La 9 septembrie 1747 Inocen iu Micu Clain scria vicarului s u Nicolae Pop de Balomir c la 1 septembrie «papa a poruncit s mi se cear a patra oar s abdic de la episcopat, renun ând la toate condi iile ce le-am trimis Rev. Domn Protopop Sacadate spre comunicare celorlal i. Dar pentru c nu o pot face aceasta, cu nesocotirea Bisericii mele, mi s-a interzis s ies dintre zidurile cet ii, astfel c sunt captiv pentru Biseric ». Inocen iu Micu Clain nu confunda Biserica cu papa. Îi cere lui Balomir din nou s execute toate câte i le-a scris la 25 august. Deoarece a auzit c episcopul rutean unit din Muncaci voie te s -i uzurpe jurisdic ia, Inocen iu Micu Clain îi scrie :

«Drepturile sacre opresc privarea episcopului de demnitatea lui i dac toate cele sacre ar putea fi casate, legile Ungariei oblig   i pe rege s observe acest principiu (...). Astfel, episcopul de Muncaci nu poate uzurpa drepturile altuia i nici nu trebuie s fie primit (...). Dac papa poate trece în acest caz, prin dispens , peste toate legile, el nu poate trece peste legile Ungariei. cât prive te drepturile canonice, dispensa este o specie de gra ie i de beneficiu, care nu se confer celor ce nu o voiesc. Biserica nu cere aceast gra ie i acest beneficiu i împotriva Bisericii nimeni altul nu are dreptul s cear acest beneficiu i s -l ob in spre paguba Bisericii. Nu sunt episcop al Austriei, nici al latinilor din Transilvania, deci ace tia *nu pot trece peste Biserica mea v duvit de episcopul ei*».

Inocen iu Micu Clain afirma, se în elege, aceasta i împotriva inten iei Vienei habsburgice i Romei papale care, probabil, s-au gândit la un moment dat s -l înlocuiasc cu episcopul de Muncaci. Oile mele s ajute pe p storul lor «r pus i ap sat de supliciul foamei (...). *Aceast captivitate roman este o injurie pentru, întreaga na iune român , ca i pentru Ungaria i pentru, dreptul gin ilor.* De aceea se poate cere justificarea acestei captivit i de c tre Biseric   i de la papa». Inocen iu Micu Clain d dea o formidabil lec ie de demnitate i de independen   Bisericii sale, înarmând pe frunta ii ei cu tot felul de argumente juridice. El afirm cu îndr zneal c i se poate cere i papei s se justifice pentru actele sale. Nici papa nu-i în afar de orice r spundere i de orice lege:

«C ci cu ce-a p c tuit Biserica mea fa   de Sfântul Scaun, ca Sfântul Scaun s fac captiv pe episcopul legitim al acestei Biserici, f r o procedur de drept, s v duveasc Biserica mea de p stor i s o priveze de drepturile sale

[240] Z. Pîclişanu, *op. cit.*, p. 101 —102.

juste, contrar drepturilor Bisericilor Orientale și a ginților, printr-un act nemaiauzit de putere de dominație (...). Să lucreze credincioșii mei pentru păstorul lor captiv și supus intenției de ucidere prin foame. (Agant oves pro captivo, et famis intento enecando pasiore) ; să lucreze pentru el și pentru succesorii lui» [241].

Cu aceeași dată, Inocențiu Micu Clain scrie și altora, în același sens [242].

Lui Grigore Maior, care a studiat la Roma, îi scrie : «Nu cred că domniile voastre ați învățat în teologia romană că Sfântul Scaun are o putere ordinară directă în episcopatele de dincolo de munți (dinafara Italiei) și deci, până ce nu voi fi lipsit de puterea apostolică în mod canonic, credincioșii mei nu se vor supune nici unei alte obediențe. Căci nici Petru n-a pierdut apostolatul în lanțuri» (...). Un episcop de rit grec, în loc de azil, e ținut captiv contra și în disprețul drepturilor neamului românesc și maghiar și al întregii Biserici Orientale de rit grec» [243].

La 2 septembrie 1747 împărăteasa cerea din nou cardinalului Albani să-l facă pe Inocențiu Micu Clain să renunțe la episcopat, amenințându-l în caz contrar cu proces de les majestate [244].

La 20 septembrie 1747 vicarul Nicolae Pop din Balomir convoacă, după consfătuirea cu mai mulți protopopi la Daia, sinodul cel mare, pentru data de 8 octombrie, la Blaj [245].

Din consfătuirea lor de la Daia, 25 de protopopi trimit și lui Inocențiu Micu Clain o scrisoare, cu data de 22 septembrie 1747, cerându-i de pe acum, să nu renunțe la episcopat, în începutul scrisorii, protopopii vorbesc, ca și în consfătuirea din iunie, despre vechimea poporului român în Transilvania, despre privilegiile pe care le-a avut întotdeauna, «despre arhiepiscopul și sediul arhiepiscopiei»; pe care l-au avut românii «din cele mai vechi timpuri» [246] și pe care nu l-a violat nici principele Transilvaniei, Gabriel Bathory, apoi despre drepturile și privilegiile recunoscute prin împăratul Leopold. În sfârșit, vorbesc despre «răscoala poporului recalcitrant împotriva unirii» în ultimii trei ani. Ei asigură pe episcop că în starea lor disperată nu voiesc în nici un fel ca el să renunțe la episcopat (cum aud «că e silit la aceasta»), căci nu voiesc alt episcop cât timp trăiește el:

«Iți facem cunoscut și aceasta, că dacă Ilustritatea Voastră va fi silită la aceasta cu voie sau fără voie, sau oricum, și poporul român va renunța la unire, precum strigă că de se va întoarce Ilustritatea Voastră va face tot ce le va porunci ea, iar dacă nu se va întoarce nu mai voiește să știe nimic de unire și de uniți. Aceasta trebuie să se ia în seamă și să se arate celor ce au interes să

---

[241] *Ibidem*, p. 102 —103. «Colecția Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 336 ş.u.
[242] Z. Pîclişanu, *op. cit.*, p. 104 —105.
[243] *Ibidem,* p. 105
[244] Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 227.
[245] Z. Pîclişanu, *op. cit.*, p. 126.
[246] Contrar lui Aug. Bunea, care contestă o Mitropolie ortodoxă în Transilvania înainte de Minai Viteazul.

men in unirea». Episcopul s vin repede ca s - i mângâie oile duhovnice ti, «dar f r un teolog adjunct de alt na ie i rit, c ci din cauza aceasta tot clerul i poporul s-a tulburat (accensus) în anul 1747 i a trimis Ilustrit ii Voastre cerere spre a fi promovat ca s fie înl turat» [247].

Îndemnul lui Inocen iu Micu Cîain în scrisorile de la 25 august 1747, ca s se procedeze f r tulbur ri, au f cut mai pu in expansivi pe protopopii «înfl c ra i» la adunarea din vara anului 1747. Inocen iu Micu Clain nu voia s apar ca un «r zvr titor», cum îl pârâse Aron c este, de i amenin area cu p r sirea unia iei, care se f cea de protopopi din îndemnul lui Inocen iu Micu Clain, avea toate elementele unei r zvr tiri fa de Viena habsburgic i Roma papal .

În trei scrisori de la 30 septembrie 1747 (c tre vicarul Nicolae Pop din Balomir, c tre eful po tei din Alba Iulia Ioan Drago i c tre protopopul Ion Sacadate din Blaj), Inocen iu Micu Clain spunea c la Roma vor s -l sileasc s abdice, prin foame, dar chiar dac va trebui s abdice, abdicarea nu va avea nici o valoare (Me hic fame volunt ad resignandum compellere. Etsi deberem famis et arresti necesitate resignare, resignatio non valeret). Ca s nu se întâmple aceasta, roag Biserica s -i trimit mijloace de existen , pe cale ocult . Cere din nou s se împlineasc tot ce a poruncit, dar s se fereasc de orice tumult [248].

Sinodul s-a întrunit la 8 octombrie (calendarul neîndreptat). De i Inocen iu Micu Clain recomandase s se procedeze în secret, Aron aflase de excomunicarea sa i de convocarea sinodului i la 5/16 octombrie 1747 f cuse o plângere la Halier, guvernatorul Transilvaniei. Acesta, la 6/17 octombrie, a emis un act de interzicere a sinodului, c tre protopopul din Blaj. Dar protopopii, aduna i la 8/19 octombrie n-au dat urmare acestei interdic ii [249]. Dup liturghie, vicarul Nicolae Pop din Balomir a anun at c din porunca episcopului s-a convocat sinodul. Dar, întrucât domeniul episcopului a fost luat în st pânire de împ r teas , sinodul se va aduna peste o or în biseric [250].

Sinodul s-a întrunit de fapt în biseric , sub pre edin ia vicarului Nicolae Pop din Balomir. Dup alegerea protopopului Chira de Sovata ca secretar, s-a dat citire actului de interzicere a sinodului. Dup ascultarea acestui ordin, cei prezen i, bazându-se pe faptul c nu cunosc vina de care e acuzat episcopul, precum «nu tiu dac e privat dup canoane de episcopat», apoi luând în considerare tulburarea existent în cler i între credincio ii români, «în numele întregului sinod hot r sc s se dea Excelen ei Sale prea umilitul r spuns cu informa ia c acest sinod trebuie s se in din porunca domnului episcop, cerut fiind de necesitatea absolut a clerului». Protopopii de Ro ia i Bistri a (Bistriensis) s-au retras din sinod, iar al F g ra ului, aflîndu-se atunci în Blaj, n-

[247] Z. Pîcli anu, *op. cit.,* p. 136 - 137.
[248] *Ibidem,* p. 108 - 109.
[249] «Colecția Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 332.
[250] N. Nilles, *op. cit.*, II, p. 395.

a participat [251].

S-a citit apoi decretul de excomunicare a lui Aron i s-a ales o «deputa iune» de doi protopopi, care s i-l aduc lui Aron la cuno tin   i s -l îndemne la poc in , sinodul promi ându-i în acest caz s intervin la Inocen iu Micu Clain pentru iertare.

S-a citit decretul lui Inocen iu Micu Clain prin care instituia pe Balomir ca vicar. Spiritul tradi ional de independen   soborniceasc a Bisericii Române s-a manifestat cu aceast ocazie prin sinod i mai accentuat ca în lupta lui Inocen iu Micu Clain. Sinodul a respins acest decret, «întrucât: întâi clerul are datina i facultatea s aleag   i pe episcop, cu atât mai mult pe subalterni; al doilea, vicariatul n-a fost în uzul clerului i sinodului în timpurile de mai înainte». Totu i sinodul îl admite pe Balomir, numai ca încredin at al domnului episcop, pentru a se îngriji de chestiunile lui, dar din chestiunile clerului se va ocupa numai cu acelea pe care clerul i le va indica. «Vicarul s depun jur mânt c va lucra numai a a i îndat ce se va descoperi că lucreaz contra domnului episcop sau a clerului, prin chiar acest fapt îi va înceta slujba i se va suspenda din oficiu». Aceasta întrucât clerul român f cuse o experien   trist cu comportarea samavolnic a lui Aron, care lucra numai cu iezui ii împotriva lui i a Bisericii unite Române.

Balomir a depus jur mântul în acest sens la 9 octombrie, în aceea i zi protopopul Avram de Daia este ales secretar al Sfântului Mare Sinod, «dup vechea datin ». Acesta depune i el jur mântul.

Biserica avea acum o conducere interimar dup voia ei, a episcopului i a clerului, în aceea i zi se alege o delega ie compus din Nicolae Pop din Balomir, Gheorghe din Dobra i Maniu din Ormeni , ca s mearg la Sibiu s informeze pe guvernator despre cele hotarâte. De asemenea, se hot r te o contribu ie de la parohii pentru episcop i se alege o delega ie compus din protopopul Gheorghe din Dobra i Ion Moise, fostul secretar al lui Inocen iu Micu Clain, pentru a merge cu un memoriu la Viena s cear pe episcop, întrucât în lipsa lui clerul i poporul au c zut în mari suferin e. C ci sinodul nu tie de ce episcopul, chemat la Viena ca s confere cu Augusta Curte în leg tur cu o cerere dat lui i cuprinzând gravaminele nec jitului cler i a na iunii române, a trecut la Roma, unde este i acum.

Vicarul Balomir i secretarul sinodului vor în tiin a pe episcop de toate cele hotarâte [252].

Iezuitul Nilles declar acest sinod «pseudosinod» [253]. Desigur, pentru

---

[251] «Colec ia Rosenfeld», dos. cit., f. 333. Protopopul de F g ra era Vasile Bărau care a trecut de la Ortodoxie numai în 1738, cu cî iva oameni, întemeind de-abia atunci o comunitate unit acolo. Băran fusese cu o zi înainte la Aron, care se afla la vie în M n rade. Dup ce a asistat la anun area sinodului în biseric , s-a dus iar la Aron, apoi a fost trimis de acesta cu o pârâ, la Sibiu, la guvernator (N. Nilles, op. *cit.,* II, p. 395 - 396).

[252] «Colec ia Rosenfeld» *dos. cit*., f. 333 - 336, unde sunt date actele sinodului, dup Hoff-Kanzlei (Cancelaria aulic), nr. 76 din 1748.

[253] N. Nilles, *op. cit*., vol. II, p. 394.

concepţia catolică, un sinod neconvocat cu aprobarea papală este un pseudosinod. Dar în concepţia creştinismului răsăritean, orice Biserică locală este autocefală şi-şi poate convoca sinodul ei, fără autorizaţia unui for bisericesc central. Protopopii uniţi din Transilvania şi episcopul Inocenţiu Micu Clain trăiau încă în această concepţie.

Era de prevăzut, zice Rosenfeld, că aceste hotărâri ale sinodului vor fi considerate ca o «directă răzvrătire împotriva autorităţii spirituale şi lumeşti»[254].

Am văzut că Aron trimisese pe protopopul de Făgăraş la Sibiu să raporteze despre acest sinod. El însuşi raportase nu numai guvernatorului din Sibiu, ci şi nunţiului din Viena despre excomunicarea sa de către Inocenţiu Micu Clain. Nunţiul răspunde, la 18 noiembrie 1747, lui Balomiri şi călugărilor vasilieni Caliani, Grigore Maior şi Cotorea din Blaj la scrisoarea lor din 23 octombrie, în scrisoarea către Balomir nunţiul, condamnând procedeul lui Inocenţiu Micu Clain de a excomunica pe Aron, «deşi ştia bine că papa a numit pe Aron ca vicar apostolic», îi cere lui Balomir să nu publice decretul de excomunicare a lui Aron, să se reţină de la funcţia de vicar, să ceară iertare de la Sfântul Scaun şi de la Curtea împărătească pentru ţinerea unui sinod interzis[255].

În scrisoarea către călugări, nunţiul declară că, făcând aceasta, Inocenţiu Micu Clain «şi-a atras duşmănia Curţii cezaro-crăieşti şi merită o certare serioasă, deoarece petrecând în Roma sub protecţia Sfântului Scaun, prin această faptă scandaloasă a atacat jurisdicţia pontificelui» (Pontificiam jurisdictionem hoc facto scandaloso impugnavit). Le cere să se supună, «lăsând cugetării Sanctităţii Sale şi Curţii cezaro-crăieşti ce trebuie hotărât pentru conservarea şi extinderea sfintei uniri»[256]. Cu alte cuvinte, «de nobis sine nobis». Se cerea totala renunţare la independenţa Bisericii Române unite.

Lui Aron îi scrie că, conferind cu miniştri din Viena, s-a convenit să-i permită să publice decretul papal prin care a fost numit vicar apostolic de mai de mult şi să exercite funcţia lui în mod independent de Inocenţiu Micu Clain, sprijinit de guvernatorul Transilvaniei şi de autoritatea statului catolic, «spre întărirea unirii»[257]:

«În felul acesta se va înlătura orice impresie rea pe care ar fi putut s-o producă în cler publicarea sentinţei din porunca numitului episcop, care în acest act a lucrat foarte imprudent, îndrăznind să dea în mod nul o sentinţă împotriva vicarului apostolic, de a cărui numire a avut o informaţiune deplină»[258].

Trebuie să subliniem această afirmare a nunţiului despre informaţia deplină pe care Inocenţiu Micu Clain a avut-o cu privire la numirea lui Aron ca vicar apostolic, în orice caz, Inocenţiu Micu Clain aminteşte de un zvon în legătură cu aceasta în scrisoarea către protopopul Nicolae din Balomir, din 25

---

[254] «Colecţia Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 337. Pe baza actului Hoff-Kanzlei nr. 236 din 1747.

[255] «Colecţia Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 339.

[256] *Ibidem*, f. 339.

[257] *Ibidem*, f. 338.

[258] *Ibidem*, f. 338.

august 1747, dar îi spune totodat c dac s-ar adeveri, s r spund cu to ii c papa n-are drept s fac aceast numire în dieceza sa, până este el episcop.

Dar exist în actele Vaticanului o contrazicere în aceast privin . Pe când nun iul afirm în scrisorile de mai sus c papa numise pe Petru Aron vicar apostolic de mai de mult, într-o scrisoare din Roma a secretarului de stat, cardinalul Valenti, din 18 noiembrie 1747, adresat nun iului din Viena, se spune c viceregentul Romei a comunicat lui Inocen iu Micu Clain de-abia la 18 noiembrie, la un nou refuz al lui de a demisiona:

«C papa voie te din cauze juste s încredin eze grija Bisericii unui vicar apostolic (velit Sua Sanctitas juxtis ex causis Ecclesiae curam vicarialiam apostolicam committere). Iar ca s se delege vicarul potrivit pentru starea prezent a Bisericii (...), e necesar ca Ilustritatea Voastr ,, dup ce se vor face cercet rile de rigoare, auzind i pe mini trii cezaro-cr ie ti, s -mi propune i pe cel pe care îl ve i judeca mai potrivit în Duhul, ca s promoveze unitatea credin ei, cultul divin i mântuirea sufletelor» [259].

Deci se pare c Aron fusese numit vicar de mai înainte, dar nu în mod definitiv.

Mai era posibil sa se numeasc o alt persoan cu titlul de vicar definitiv. Rosenfeld crede c aceast contrazicere între afirmarea lui Valenti i aceea din scrisorile de mai sus ale nun iului se rezolv în sensul c papa numise de mai înainte pe Aron vicar apostolic, dar numai acum i se permite lui Aron s anun e aceasta, pentru c Roma papal   i Viena habsburgic s-au temut la început c dac se va afla în Transilvania de aceast numire, se va na te o i mai mare revolt , socotindu-se c prin aceasta episcopatul Bisericii unite a fost degradat la treapta unui vicariat apostolic.

Explica ia aceasta poate s fie i ea adev rat . De fapt, c lug rii Grigore Maior i Caliani i vicarul Nicolae Pop din Balomir au declarat c titlul de vicar apostolic este «o noutate nemaiauzit în Biserica greac , care va înmpinge i mai mult poporul spre schisma spre care înclin » [260].

Bunea afirm c papa a cerut demisia lui Inocen iu Micu Clain numai cedând cererilor Cur ii din Viena i ideea aceasta s-a încet enit între corifeii fostei Biserici unite. De fapt papa spunea aceasta lui Inocen iu Micu Clain [261].

Îns din scrisoarea amintit a lui Valenti se constat c papa îi cerea lui Inocen iu Micu Clain demisia în primul rând din propria sup rare pe el, pentru opozi ia ce o f cea deciziilor lui, prin excomunicarea lui Aron i prin porunca de a se ine un sinod, f r aprobarea papal . Iat textul foarte interesant al acestei scrisori a cardinalului Valenti c tre nun iul din Viena:

---

[259] *Ibidem*, f. 341, copie după Hoff-Kanzlei, nr. 315 din 1747.

[260] «Colec ia Rosenfeld», dos. cit., f. 344, conform Hoff-Kanzlei nr. 76 din 1748.

[261] La Aug. Bunea, *op. cit.*, p. 229, e publicat o scrisoare a arhiepiscopului de Tars, Ferdinand Maria de Rubeis, din 22 noiembrie 1744, în care i se spune lui Clain c papa «a mi cat orice piatr la Curtea din Viena, prin nun ii apostolici», ca s permit lui Clain întoarcerea în scaun, dar întrucât n-a reu it i întrucât dieceza nu poate r mâne f r episcop, Clain trebuie s demisioneze.

«Prea Ilustre i Reverende Domn,

Îndat ce Sanctitatea Sa a auzit de gravele scandaluri din dieceza F g ra , a c ror prim cauz a fost modul imprudent de a lucra al episcopului Clain, a în eles c nu exist remediu mai potrivit i mai oportun al acestor rele decât îndep rtarea episcopului din episcopat. Sanctitatea Sa a fost înt rit în aceast inten ie când din scrisoarea Prea Ilustrei Voastre Domnii a în eles c la aceasta înclin   i gândul pios i zelos al împ r tesei i reginei. Din aceast cauz , din porunca Pontificelui, am chemat pe episcop, pe care adeseori l-am îndemnat ca s renun e la episcopat, vorbindu-i de pensia anual pe care Majestatea Sa în mod binevoitor i-a oferit-o spre subzisten , dar în zadar au fost încercate acestea. ti i doar c sunt *expert în arta de a înmuia duritatea i încăpățânarea sufletelor*. N-a voit s ia în seam în nici un fel repetatele mele insinu ri. Nevoind îns Sanctitatea Sa s mai lase în suspensie o chestiune atât de important spre paguba credin ei unite, într-o diecez plin de schismatici, Prea Ilustrul viceregent mi-a poruncit, în numele Pontificelui, s chem pe episcop la sine, ceea ce am f cut azi, ca s fie îndemnat din nou s abdice de la episcopat. Dar cum nici acum nu s-a realizat nimic, la sfâr it, acela i viceregent, în prezen a mai multor martori i în numele Sanctit ii Sale, a poruncit episcopului Clain s nu mai îndr zneasc niciodat s se întoarc în dieceza F g ra ului i s nu se mai amestece în nici un chip în viitor în vreo chestiune cât de mic de administra ie spiritual a acelei Biserici, deoarece Sanctitatea Sa voie te, din cauze juste, s încredin eze grija Bisericii unui vicar apostolic».

La 22 noiembrie 1747, la 4 zile dup refuzul lui Inocen iu Micu Clain de a abdica, acela i viceregent i-a trimis lui Inocen iu Micu Clain o scrisoare în care i se cere ca în timp de 15 zile s r spund , într-un fel sau altul, la invita ia papei de a demisiona, pentru c în func ie de acest r spuns papa «va proceda la cele ulterioare în aceast chestiune, care nu mai sufer amân ri ulterioare».

Dar Inocen iu Micu Clain n-a fost înfrico at nici de acest ultimatum, ci a r spuns din nou c nu poate s - i p r seasc oile sale duhovnice ti, f r voia lor[262].

În timpul acesta, protopopii din Transilvania st teau i ei fermi pe pozi ia lor, precum se constat din hot rârile sinodului din 20 noiembrie/2 decembrie 1747, de la Alba Iulia.

N-avem din acest timp scrisori de la Inocen iu Micu Clain, dar e foarte probabil c Sinodul a fost convocat i a lucrat în acord cu el.

Sinodul acesta, confirmând hot rârile Sinodului de la Blaj din 8– 10 octombrie 1747, men ine pe Nicolae Pap din Balomir ca vicar, dar, pentru cazurile când nu se va putea aduna, hot r te ca Biserica s fie condus de o delega ie de mai mul i protopopi. Manifestând spiritul s u de independen , acuz pe Aron c «n zuie te spre dominarea clerului» i «prin modul s u de a lucra a înstr inat i tulbur poporul». Sinodul cere împ r tesei ca «am râtul

[262] La Aug. Bunea, *op. cit*., p. 229 —231.

nostru cler s fie salvat de Petru Aron», c ci altfel «e sigur c va fi f cut imposibil împ carea clerului cu poporul, ceea ce nu se va putea imputa la timpul s u clerului» [263].

De fapt, clerul unit, împins de Aron la chemarea for ei militare împotriva satelor care refuzau unia ia, s-a f cut odios [264].

La sinodul din 20 noiembrie/2 decembrie 1747 aversiunea împotriva lui Aron se manifest cu i mai mult t rie, tocmai pentru c acum acesta sus inea c a fost numit vicar apostolic, deci sfidându-se aceast hot râre papal [265].

Într-o scrisoare adresat guvernatorului din Sibiu, Haller, dus de Balomir, Sinodul respinge numirea lui Aron ca vicar apostolic, c ci aceast numire «este spre cea mai mare pagub a sfintei uniri i a clerului». Dac   i până acum Aron a fost urât de popor, cât timp lucra în numele lui Inocen iu Micu Clain, acum, când îl va vedea devenit succesorul episcopului absent, «bietul nostru popor ar socoti c aceasta este papism învederat» [266]. Clerul i poporul nu voiau papism. De aceea, Viena si Roma papal au camuflat o vreme vicariatul apostolic al lui Aron, sau «papismul», dar de la o vreme au trebuit s -l dea pe fa   cu orice pre . Toate acestea, spune Rosenfeld, arat marea pornire a poporului contra unirii [267].

Guvernatorul, executând poruncile superioare, a interzis lui Balomir exercitarea func iei de vicar. Dar Balomir, bazat pe voin a episcopului i a Bisericii sale, se comporta ca vicar, în pofida interdic iei nun iului, a guvernului, a guvernatorului i chiar a Romei, în februarie 1748 s-a dus la S li te, a vizitat biserica de acolo i de atunci preo ii ortodoc i de acolo, care de multe ori nu îndr zneau s slujeasc în public, au început s slujeasc pe fa   [268].

Împ r teasa, informat de tulburarea crescând din Transilvania, în urma Sinoadelor din Blaj i Alba Iulia, a hot rât s aib un «sinod» al ei, un «sinod adev rat» cum ar zice Nilles, c ruia s -i dicteze hot rârile ei. De aceea, la 28 martie 1748, porunci guvernatorului din Transilvania; s convoace pe data de 15 mai un sinod al clerului unit, la Sibiu [269].

Unind m surile aspre cu mincinoase cuvinte de iubire, la aceea i dat , împ r teasa, adresându-se într-un rescript clerului i credincio ilor uni i, le spune c a preg tit clerului unit acelea i drepturi ca i clerului religiilor recepte, dar pseudomonahii, tulburând unirea, ea a chemat pe Inocen iu Micu Clain la Viena pentru a da informa ii mai exacte i pentru a rezolva problema drepturilor promise. Dar Inocen iu Micu Clain înainte de a se trata cu el aceast chestiune, a fugit f r   tirea ei la Roma. Acum convoac sinodul, sub pre edin ia episcopului

---

[263] «Colec ia Rosenfeld», dos. cit., f. 346 —348.

[264] A se vedea pentru aceasta imensul material de la Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase...,* vol. II.

[265] «Colec ia Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 344.

[266] *Ibidem,* f. 347: «misera plebs nostra id manifestum papismurn reputaverit».

[267] *Ibidem,* f. 351 - 352.

[268] *Ibidem*, f. 353. Dup Hoff-Kanzlei, nr. 73 din anul 1748.

[269] *Ibidem*, f. 355. Dup Hoff-Kanzlei, nr. 76 din 1748.

rutean Oslavski, ca s discute mijloacele de înt rire a unia iei. «Iar de aici înainte v ve i ab ine de la coresponden a cu episcopul Clain, ca refractar i neascult tor fa de noi» [270].

La aceea i dat împ r teasa trimite o în tiin are lui Oslavski despre numirea lui ca comisar general imperial la sinod. El va avea s spun sinodului c «veniturile episcopale au fost sechestrate, iar cauza unic a acestui act a fost modul imprudent al lui Clain de a lucra»: plecarea lui de la Viena i excomunicarea lui Aron. I se porunce te lui Oslavski s ob in actul original de excomunicare a lui Aron (originale excomunicationis intrumentum exquirere) fie de la Balomir, fie de la notarul sinodului « i s -l aib la mina sa, ca s ni-l trimit cât mai repede noua» (et ad manus suas habere, nobisque quam primum submittere). Îi trebuia acest act împ r tesei pentru ca, în cazul când nu se va putea stoarce de la Inocen iu Micu Clain revocarea excomunic rii, s se poat r spîndi zvonul mincinos c Aron n-a fost excomunicat cu adev rat. Autoritatea lui Inocen iu Micu Clain era atât de mare în cler i popor, încât nu se accepta ca vicar un om excomunicat de Inocen iu Micu Clain. Împ r teasa mai poruncea lui Oslavski s îndemne clerul i poporul să se împace cu Aron [271]. Apoi împ r teasa indica mijlocul cel mai conving tor de care s se foloseasc Oslavski pentru a-i face pe sinodalii recalcitran i s se supun : carcera. Era mijlocul obi nuit pentru înt rirea unia iei. « i aceia care nu s-ar supune i mai ales protopopul Balomir, dac ar fi dintre ei, se va îngriji (Oslavski) s fie prin i i încarcera i, aplicând, unde va fi nevoie, i for a militar , care trebuie cerut de la Comandamentul nostru militar» [272].

Împ r teasa î i confec iona astfel un sinod «cu c lu ul în gur », pentru ca s poat prezenta hot rârile ei ca hot râri ale sinodului. A a se termina cu independen a Bisericii, mo tenit din trecutul neuniatist, pentru care a luptat Inocen iu Micu Clain, sus inut până la o vreme cu convingere de c tre clerul s u.

Dac clerul nu admite nicicum, ad uga împ r teasa, titlul de vicar apostolic, comisarul nostru va studia împreun cu consilierii romano-catolici vreun alt titlu care s se dea lui Petru Aron. «Dar nu vei admite nicidecum ca amintitul protopop Balomir s fie recunoscut ca vicar», împ r teasa anexa la adresa c tre Oslavski scrisoarea lui Balomir din 10 decembrie 1747, în care acela scria c «institu ia vicarului apostolic n-a mai fost auzit în aceast Biseric » i to i preo ii uni i sunt obliga i s considere pe Aron excomunicat, odat ce a fost excomunicat de episcopul lor. Oslavski s spun lui Balomir c titlul de vicar apostolic nu a fost neauzit în Biserica Oriental i s -i mai spun c «actul episcopului prin care a excomunicai pe Petru Aron a fost reprobat de

---

[270] *Ibidem*, f. 356 - 358. Dup conceptul din Hoff-Kanzlei, nr. 76 din 1748.

[271] *Ibidem*, f. 353.

[272] «Et eos qui non obtemperarent, vel maxime archidiaconum Balomirensem, si ex iis esset, comprehendi et incarcerare curabit (Comisarius) adhibitata ubi opus fuerit, militari etiara manu, a Praefectura armorum nostrorum petenda» («Colec ia Rosenfeld», *dos. cit.*, f. 360).

Sfântul Scaun, iar el (Balomir) se dovede te ata at mai mult episcopului decât Sfântului Scaun. Dac este adev rat unit, trebuie s recunoasc în cele biseri-ce ti, ca autoritate suprem , autoritatea papal i deci s se oblige la aceast ascultare i fidelitate mai mare» [273].

Clain adusese lucrurile până acolo c alegerea între ata amentul de el i ata amentul de pap constituia o adev rat alternativ .

Se ciocneau aici dou concep ii: cea tradi onal-ortodox a protopopilor români, care afirma independen a Bisericii locale reprezentat de sinod i de episcopul ei, respingându-se institu ia vicariatului apostolic, care reprezenta dictatura papal într-o Biseric local ; i concep ia catolic , dup care nici Biserica local , nici episcopul, nici sinodul ei nu au decât puterea de mandatari ai papei. Ultima concep ie a fost impus Bisericii Unite prin for a statului habsburgic austriac.

Împ r teasa mai poruncea lui Oslavski: «Va mai fi informat atât Grigore Maior cât i ceilal i c episcopul are porunca s nu plece din Roma, f r tirea i permisiunea Pontificelui, i se poate s - i atrag închisori i mai severe (ac licet severiores carceres sibi attrahere) din cauza hotărârii lui înc p ânate (ob suam pertinaciam sententiam)» [274].

Iat cu ce metode se r pea independen a Bisericii Române Unite i ce fel de presiuni se exercitau asupra lui Inocen iu Micu Clain la Roma.

Lui Caliani îi va spune Oslavski c jurisdic ia episcopului nu se extinde în cea a vicarului instituit de curia roman . Se va mai ad uga: «Dac episcopul ar fi avut râvn pentru binele unirii, *ar fi f cut sa fie prins acel pseudo-monah* (Visarion), care n zuia s perverteasc poporul român, nea teptând bra ul secular, *i ar îi în bu it în fa str duin ele aceluia»* [275].

Acestea erau obliga iile impuse episcopilor uni i i întrucât Inocen iu Micu Clain, dup ce li s-a supus o vreme, în oarecare fel, la începutul episcopatului, nu le-a mai putut suporta, a avut de suferit tot ce a urmat.

Împ r teasa poruncea comisarului s nu spun toate acestea în public la sinod, ci cele mai multe în particular. Erau prea cinice, ca s poat fi spuse în public.

Lucrurile s-au desf urat, în «Sinodul» de la 15 mai 1748, dup comand . Aron a fost recunoscut ca vicar apostolic. Nicolae Pop din Balomir i-a prezentat demisia din postul de vicar (doar i se spusese în particular ce-l a teapt). Totu i, clerul i-a expus motivele pentru care e urât Aron, ca s fie relatate împ r tesei [276].

Protopopii nu s-au prea dovedit capabili s r mân fermi pe pozi ia lor. ov iala lor începuse cu dou , trei luni mai înainte, când au început s se anun e

[273] *Ibidem*, f. 361.
[274] *Ibidem*, f. 362.
[275] *Ibidem*. Tot rescriptul acesta al împ r tesei este copiat dup nr. 76 din 1743, din Cancelaria aulic transilvan .
[276] *Ibidem*, f. 370 —373, conform nr. 131 din 1743 al Cancelariei aulice transilvane.

i s se ia m surile drastice. Totu i ea nu însemna înc o cedare în toate privin ele.

Înc de la 14 martie 1748, într-o scrisoare c tre cardinalul Valenti Gonzaga, ei se scuz c s-au adunat i la Blaj i la Alba Iulia. Ei au f cut aceasta nu ca s   in oarecare «conventicule secrete» pentru d râmarea unia iei, ci tocmai pentru a discuta mijloacele de înt rire a ei (vorba vine! înt reau unia ia, opunându-se papei!). Dac au scris episcopului, au f cut-o pentru c nu tiau c nu e permis. La porunca guvernatorului, s-au prezentat la Sibiu, unde în fa a lui i a câtorva consilieri romano-catolici au dat r spuns la toate acuzele. Dar în ce prive te pe Aron, «dac noi protopopii l-am recunoa te ca vicar apostolic, dezv luim Eminen ei Voastre c aceasta ar fi cea mai mare i poate ultima ruin a unia iei. C ci prin însu i faptul c l-am recunoa te, e sigur c poporul s-ar dep rta de la noi i noi am r mânea f r turm (...), pentru c s-a r spândit zvonul c el este cauza absen ei atât de îndelungate a episcopului i a arestului impus lui la Roma, în loc s   i se dea azil (...), c Biserica nu mai poate avea episcop, demnitatea lui fiind transmis func iei vicariale». Excomunicarea lui Aron, cunoscut întregului popor, i interzicerea de a comunica cu el fac tot poporul s -l evite. La Cr ciun, când a celebrat în od jdii de episcop, tot poporul a ie it din biserica din Blaj. S-a r spândit zvonul c preo ii uni i au trecut de la ritul r s ritean la cel latin. De aceea e bine s vin episcopul acas , c ci altfel nu se va mai putea lini ti poporul i se va ajunge la «ruina unirii» [257]. Se va ajunge la ruina unia iei pentru c în lipsa lui Inocen iu Micu Clain se catolicizeaz Biserica. Aceasta era gândirea paradoxal a protopopilor instrui i de Inocen iu Micu Clain.

«Toat Biserica era într-o fierbere grozav » [277]. De aceea împ r teasa, pe lâng porunca dat la 28 martie, de a se ine sinodul men ionat, la 31 martie a trimis i o adres nun iului din Viena, în care spune c tulburarea unia iei în Transilvania nu numai c cre te din zi în zi, dar nici nu mai e speran   de a fi salvat , până ce episcopul actual de ine puterea episcopatului. Prin actul temerar al excomunic rii lui Aron, clerul e împ r it în dou , din care cea mai mare parte este cu Nicolae Pop din Balomir. Se cere s se impun cât mai repede episcopului: sau s revoce excomunicarea lui Aron, sau s declare c n-a f cut-o el. De nu va asculta, va merita s   i se aplice pedeapsa legii canonice, printr-o procedur sumar (Contra eum, summarissime procedendi) [278]. La 29 aprilie, împ r teasa revenea c tre cardinalul Albani asupra cererii sale din 31 martie 1748, anexând i scrisoarea protopopilor din 14 martie c tre cardinalul Valenti. Albani a mers imediat la papa, iar acesta l-a trimis la Valenti, ca împreun s propun persoana care s trateze chestiunea cu Inocen iu Micu Clain. Papa a delegat pe Francisc Maria de Rubeis, arhiepiscop de Tars i vicegerentul Romei, pentru a trata cu Inocen iu Micu Clain revocarea excomunic rii lui Aron. Deci,

[277] *Ibidem*, p. 236.
[278] *Ibidem*, p. 238 - 240.

paralel cu m surile luate în Transilvania pentru aducerea protopopilor la ascultare i pentru recunoa terea lui Aron în Sinodul din Sibiu, s-au aplicat m - suri similare, anun ate în particular sinodalilor de la Sibiu, împotriva lui Inocen iu Micu Clain, pentru a-l determina la revocarea excomunic rii lui Aron. Inocen iu Micu Clain a rezistat până la 21 mai 1748. Atunci a semnat actul ce i s-a impus, în act se spune c episcopul a fost întrebat întâi dac a emis de fapt acel act. Se dorea s declare c nu l-a emis. Inocen iu Micu Clain r spunzând afirmativ, i s-a cerut s -l revoce. Inocen iu Micu Clain l-a revocat, explicând emiterea lui cu motivul c n-a tiut c Aron a fost numit de papa vicar apostolic. Numai acum a aflat de aceasta [279]. Am v zut îns c autorit ile romane afirmau înainte c Inocen iu Micu Clain a cunoscut aceasta i c el însu i îndemnase pe protopopi s nu se lase impresiona i de argumentul c Aron a fost numit de papa vicar apostolic, c ci papa n-are drept s exercite în dieceza sa o putere ordinar .

Era prima dat când Inocen iu Micu Clain ceda for ei.

Dar prin aceasta lucrurile nu se lini teau. Folosirea for ei militare de c tre Aron, în loc s înt reasc unia ia, o sl bea i mai mult, dând na tere pretutindeni ciocnirilor între popor i plutoanele de solda i trimise în sate pentru a impune unirea.

În speran a c va ajuta pe Aron, Curtea din Viena cerea Romei papale ca Clain s fie obligat s demisioneze, pentru ca credincio ii s nu mai aib n dejdea de întoarcerea lui. Inocen iu Micu Clain a rezistat până la 5 mai 1751, Sleit de foame, supus la tot felul de presiuni, în acea zi a semnat, în schimbul unei rente anuale de 1.200 florini acorda i de împ r teas , actul de abdicare, declarând c «cedeaz în mod liber în mâinile papii puterea sa» în episcopia F g ra ului, pe care a exercitat-o 18 ani, «din concesiunea i cu autoritatea apostolic » [280]. Declar acum ceea ce refuzase toat via a s recunoasc i s declare. Declar c are puterea episcopal din concesiunea papei, c puterea episcopal în fiecare episcopie vine de la pap i poate reveni la pap , contrar cu ceea ce afirmase continuu în duh ortodox i tradi ional românesc, i precum s-a afirmat recent în Conciliul al II-lea de la Vatican de majoritatea episcopilor catolici: c puterea episcopului vine de la Hristos, prin taina hirotoniei, i o are în strâns unire cu Biserica sa. De altfel, se vede o contrazicere în act (pentru c era o contrazicere în doctrina papal); Inocen iu Micu Clain cedeaz «liber» puterea sa, dar ea e totu i «din concesiune papal ».

Dup o îndelungat zvîrcolire, leul fusese trîntit la pământ i imobilizat complet.

Dar toate aceste abdic ri nu i-au adus lui Inocen iu Micu Clain nici m car împlinirea marelui s u dor de a- i vedea ara, cu toate cererile lui ulterioare, din care unele adresate umilitor adversarului s u Petru Aron, devenit episcop. El moare în Roma, la 23 septembrie 1768, în vârst de 76 ani, dup o lung agonie,

---

[279] Acutul e publicat la Aug. Bunea, *op. cit*., p. 242 —243.

[280] Acutul e publicat la Aug. Bunea, *op. cit*., p. 294 —295. Anexa a VI-a.

b trîn, bolnav, neluat în seam de nimeni, înfrânt, sfâ iat de dramatica îndoial în juste ea metodei pe care o folosise în lupta sa, împuns de regretele c s-a încrezut într-o alian   care nu-i putea fi de folos i chinuit de dorul de ar .

Ac iunea început de Imperiul habsburgic în 1700 de a impune poporului român din Ardeal unia ia cu Roma a pus poporul român din acea provincie, în ansamblul lui într-o stare de fierbere i de permanent r scoal .

Poporul s-a obi nuit s înfrunte zi de zi plutoanele i companiile de solda i trimise în sate pentru a-l sili s p r seasc «legea româneasc », s protesteze neîncetat împotriva acestei tentative prelungite i s revendice libertatea sa în chestiuni de credin .

Pe de alt parte, promisiunea drepturilor de na iune celor ce se vor uni i neacordarea lor a ridicat i între frunta ii uni i o personalitate care a pornit lupta de revendicare a acestor drepturi, creând între românii uni i o mi care de revendicare, care se întâlnea cu revendicarea libert ii religioase de c tre majoritatea poporului care refuza unia ia, amestecându-se, oarecum. C ci cei ce- i revendicau drepturile promise pe baza unia iei, neprimindu-le, amenin au cu p r sirea ei i mul i o p r seau de fapt, iar cei ce revendicau libertatea religioas   i-au extins curând obiectivul revendic rilor i la celelalte drepturi politice i sociale pe seama lor ca na iune deosebit . Cei ce luptau pentru ob inerea drepturilor promise celor ce se vor uni cu catolicismul se foloseau de protestul maselor împotriva unia iei pentru a convinge st pânirea s acorde acele drepturi spre a potoli r scoala continu a acelora, iar cei ce luptau pentru libertatea religioas încurajau pe cei ce nu ob ineau drepturile promise în schimbul unia iei s se lepede de ea i s vin al turi de ei, făr s mai uite de obi nuin a de a lupta pentru toate drepturile na ionale. Cu vremea, mi carea revendicativ în Ardeal a devenit în mod total una i indistinct , c ci nu s-a mai argumentat de c tre o parte cu faptul accept rii unia iei i nu s-au mai revendicat drepturile numai pentru uni i, iar revendicarea celeilalte p r i nu a mai avut ca obiectiv numai libertatea religioas , ci i toate drepturile na ionale.

B rbatul care a ini iat i care a dat impuls mi c rii de revendicare a drepturilor în baza promisiunilor f cute celor ce se unesc, dar care s-a folosit de r scoala general   i continu a poporului împotriva unia iei i a stimulat-o, pentru a speria prin ea autorit ile austriece cu pr bu irea unia iei a fost Inocențiu Micu Clain.

Dar, cu toate c lupta lui s-a întregit oarecum cu lupta poporului care refuza unirea, pozi ia de pe care a pornit lupta a generat în el o dram personal . Cauza dramei lui Inocen iu Micu Clain vine din faptul c a încercat s câştige dreptatea cu argumentul unirii poporului s u cu catolicismul. Acesta era un fel de procedur diplomatic . Iar diploma ia « bun când nu const într-o cedare prea substan ial , sau când, sub aparen a unor concesii, nu se face de fapt nici o concesie esen ial . aguna a fost i el un diplomat, dar un diplomat care n-a dat nimic i a câ tigat totul, asigurând mai mult prin forme i cuvinte Imperiul

habsburgic i apoi austro-ungar de fidelitatea poporului român. E adev rat c aguna lupta într-o vreme când poporul român din Ardeal contribuise prin lupta lui îndelungat la eroziunea ideilor medievale ale st pânirii str ine sub care tr ia. O astfel de diploma ie, care nu d nimic substan ial i câ tig totul, trebuie s fie preg tit deci de o îndelungat lupt intransigent "făr concesii, prin care cel ce revendic ceva s-a impus ca un factor de temut, sau de nedispre uit.

Inocen iu Micu Clain a socotit – mai mult de nevoie – c poate s ri peste aceast etap , f când o concesie important , în loc s duc lupta f r nici un compromis cu catolicismul, care s-a dovedit aliatul asupritorilor politici ai poporului s u, deci f r s primeasc nimic din ale lui, a a cum lupta poporul din instinctul lui s n tos, Inocen iu Micu Clain a primit condi ia apropierii de catolicism. Dar prin aceasta el intr nu numai într-o contradic ie sufleteasc , ci i într-o pozi ie de lupta incomod i într-o zbatere între doi poli: pe de o parte lupta pentru neamul s u, iar pe de alt parte vedea c partenerul cu care se aliase a tepta ca neamul s u s se asimileze tot mai mult în cele spirituale i chiar în privin a na ional cu asupritorii s i politici, iar Inocen iu Micu Clain nu putea accepta aceasta. El trebuia, pe de o parte, s se sprijine pe un partener, dar întrucât acesta se dovedea adversar, trebuia pe de alt parte s -l combat . Pe de o parte trebuia s afirme apropierea de el, iar pe de alta independen a fa de el, o anumit distan fa de el. Prin aceasta i-a sl bit lupta, a contribuit ca unii dintre ai s i s -l p r seasc , s se al ture partenerului-adversar. Din fericire, lupta f r concesii a majorit ii poporului care refuza unia ia a f cut s se evite o sl bire general a pozi iei lui Inocen iu Micu Clain în lupta sa.

Dar Inocen iu Micu Clain, comb tând pe de o parte pe partenerii-adversari, pe de alta cerând sprijinul lor, a c zut în plasa lor. Iar aceasta i-a adus nu numai moartea fizic în captivitatea lor, ci i o îndelungat agonie sfâ iat de regretele sau de durerea de a fi c utat sau de a fi trebuit s se sprijine pe ei.

El a sperat c poate împ ca lupta pentru na iunea sa i pentru independen a Bisericii Române Unite cu apropierea de adversarul acestora, prin r mînerea în unirea cu Roma papal . Dar acestea dou nu puteau fi împ cate f r a accepta sl birea uneia sau alteia, a a cum nu poate fi împ cat focul cu apa, f r a le sl bi pe una sau pe alta. În oscilarea între una i alta, Inocen iu Micu Clain s-a aplecat în mod considerabil mai mult spre lupta pentru na iunea sa i pentru independen a Bisericii sale. Iar aceasta i-a adus c derea personal . Dar pentru c aceast aplecare n-a fost o p r sire total a alian ei cu adversarul, cu orice risc, c derea sa nu a fost numai o c dere de martir, ci i o c dere de erou tragic, o c dere cu sens de isp ire.

Desigur, trebuie inut seama c Inocen iu Micu Clain nu putea lucra altfel în situa ia lui. El nu putea denun a alian a cu catolicismul decât acceptând martiriul, de care a crezut c poate sc pa i pe care totu i nu l-a putut evita. Suflete te Inocen iu Micu Clain se rupsese de unia ie, v zând c ea n-a servit poporului român la ob inerea drepturilor pentru care a fost acceptat de Atanasie

şi de protopopi la 1700. Dar el nu putea denunţa formal unaţia cum făcea poporul de rând. S-ar fi expus, cu mult mai mult decât acela, închisorii pe viaţă şi poate pedepsei capitale nedivulgate, ca apostat. Ca să scape de această pedeapsă trebuia să fugă pe ascuns în Principate, ca vicarul său Nicolae Balomir. Dar lui îi era imposibil să ducă acest act la îndeplinire, fiind supravegheat pas cu pas de teologul iezuit şi de autorităţile de stat. Şi apoi s-ar fi găsit imediat un servil slujitor al papalităţii care să ia locul» cum s-a şi găsit în persoana lui Petru Aron.

Cu toate acestea, lupta lui înocenţiu Micu Clain a avut o importanţă uriaşă. Ea este importantă întâi ca deschizătoarea luptei politice naţionale. Inocenţiu Micu Clain a fost primul român la care conştiinţa naţională a devenit sursa unui program politic sau a unei lupte politice necurmate. Este primul român care a înţeles naţiunea ca subiect de drepturi politice, la care conceptul de naţiune capătă înţeles politic, pentru că în acest sens era folosit conceptul de naţiune în Transilvania de către celelalte popoare şi pentru că poporul român era lipsit de dreptul de a fi o naţiune în acest sens.

Iar prin lupta lui, căreia i-a imprimat o notă de o nemaipomenită dârzenie şi tenacitate care se împăca greu cu diplomaţia, de care el totuşi a voit să facă uz, a ţinut în vremea lui într-o fierbere continuă de 20 de ani poporul, român din Transilvania, lămurindu-i termenii politici şi juridici şi ţintele unei lupte pe care acesta şi-a însuşit-o în totalitatea ei şi care a făcut parte din lupta îndelungată a întregului popor român, care a dus la completa liberare a Transilvaniei, în 1918. Era prematur ca Inocenţiu Micu însuşi să-şi vadă lupta încununată de succes. Dar el a iniţiat o luptă care nu se mai putea opri şi care trebuia până la urmă să ajungă la biruinţa totală.

Lupta lui a fost de o importanţă nu mai puţin uriaşă din punct de vedere bisericesc. Concepând unirea cu Roma papală numai ca o condiţie pentru obţinerea drepturilor naţionale, şi subţiind în lupta pentru independenţa Bisericii Române Unite, sensul unaţiei sau legăturii cu Roma papală până la considerarea ei ca un fir aproape aerian, aproape ca o simplă formă oportunistă, el nu numai că a întărit în popor, în vremea lui, curentul de părăsire al unaţiei, ci a şi iniţiat în Biserica unită un curent mereu prezent şi activ, care se opunea oricărei catolicizări (Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Papiu Ilarian, Treboniu Lau-rian, Simeon Bărnuţiu, Gheorghe Bariţiu, Ioan Micu Moldovan, Niculae Densuşianu etc.) şi a pregătit în acea Biserică spiritele, pentru ca atunci când, prin adunarea tuturor românilor în Statul naţional român, unirea cu Roma şi-a pierdut până şi închipuitul ei rost oportunist, să fie denunţată.

Chiar dacă istoriceşte nu s-a produs o abdicare formală a lui de la unaţie, prin faptul că a iniţiat prin concepţia şi lupta lui, în clerul şi credincioşii foşti uniţi, curentul care i-a determinat în 1948, când unaţia nu mai putea invoca nici un fel de justificare, să o denunţe, Inocenţiu Micu merită recunoştinţa şi lauda tuturor românilor, nu numai ca luptător naţional, ci şi ca luptător pentru

independen a i unitatea noastr bisericeasc .

De aceea, în cununa de flori ale recuno tin ei în care încadr m toate marile figuri de lupt tori pentru idealul unit ii politice i al Reîntregirii biserice ti a poporului român, nu poate s lipseasc figura de mare lupt tor a lui Inocen iu Micu Clain.

II. FRUNTAȘII ȘCOLII ARDELENE, CONTINUATORI AI LINIILOR DIRECTOARE ALE ACȚIUNII LUI INOCENȚIU MICU, LUPTĂTORI ÎMPOTRIVA CATOLICIZĂRII BISERICII UNITE ȘI VICTIME ALE IERARHIEI ACESTEIA

Apologeții fostei uniații din Transilvania, prezentau ca o glorie a acestei creații habsburgo-iezuite pe cei trei fruntași ai Școlii ardelene: Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior.

Făcând aceasta ei treceau sub tăcere, pentru un public prea puțin cunoscător al concepției integrale a acestora, faptul că toți trei au fost cei mai hotărâți adversari ai tendințelor de sfărâmare a unității religioase a românilor în credința ortodoxă strămoșească, pentru care motiv au trebuit să părăsească Blajul, unde se afla conducerea fostei Biserici unite, care i-a supus la grele și neîndurate persecuții.

Tentativa de a se legitima uniatismul din Transilvania cu opera acestor personalități, care au fost în realitate cei mai aprigi osânditori ai intransigenților lui susținători din orice timp, beneficia mai ales de faptul că operele cele mai multe și mai caracteristice ale lor nu au fost publicate, nici în timpul vieții lor, nici multe zeci de ani după aceea – , iar altele, publicate în altă parte decât la Blaj, în vreo ediție veche, erau inaccesibile publicului larg.

Această tentativă mai beneficia și de faptul că din operele publicate, dar inaccesibile publicului larg, ale celor trei fruntași ai Școlii ardelene, cei câțiva învățați români ortodocși care s-au ocupat cu conținutul lor, au pus în circulație aproape numai ideile acelora despre originea romană și continuitatea poporului român în Dacia, nu și pozițiia lor anti-catolicizantă. Aceasta, pentru că ideile acelea aveau o importanță precumpănitoare pentru publicul român de pretutindeni, mai ales într-o vreme de pregătire a poporului român pentru lupta de înfăptuire a unității sale politice, cum a fost cea în care s-au făcut cunoscute ideile Scolii ardelene despre ființa și istoria poporului român.

Pe măsură ce tendința de catolicizare a vârfurilor oficiale uniate s-a intensificat, conștiința românească a început însă să nu se mai lase înșelată de acțiunea de amăgire la care era expusă, prin veșmântul luminos pe care aceste vârfuri îl țeseau pe seama uniației din firele de aur furate din opera celor trei fruntași ai Școlii ardelene, care numai la această împodobire a uniației nu s-au gândit, scriind opera lor și ale căror idei contrare catolicizării n-au fost nici cât au trăit ei, nici după moartea lor în grațiile uniatismului oficial. Cercetătorii români neinteresați în lauda uniației au început adică să remarce și să difuzeze și ideile bisericești ale fruntașilor Școlii ardelene. Abordând acest aspect al operei lor, au verificat prin dovezi masive și numeroase ceea ce se știa în mod global din tradiție: că acei fruntași n-au fost deloc niște admiratori ai uniației

catolicizante, ci ni te vajnici propagatori i ap r tori ai independen ei Bisericii str mo e ti de totdeauna i ai unit ii religioase a poporului român, în cadrul legii sale str mo e ti.

Mai trebuie amintit i faptul c admirând pe cei trei frunta i ai colii ardelene pentru opera istoric i filologic r mas de la ei, nu trebuie uitat, cum fac apologe ii fostei unia ii, c au mai fost i al i intelectuali români înainte i deodat cu ei, care au contribuit în mod important, prin scrisul lor, la trezirea con tiin ei noastre na ionale, au pus bazele culturii na ionale, ba au avut o influen chiar mai mare în dezvoltarea cultural a poporului român, datorit faptului c opera lor s-a tip rit în momentul în care i pentru care s-a alc tuit, pe când cea mai mare parte din opera frunta ilor ardeleni, netiparindu-se decât la zeci de ani dup moartea lor, n-a mai putut avea o influen atât de hot râtoare, întrucât poporul român se ridicase f r ajutorul ei la nivelul spre care acea oper inten iona s -l ridice. Asupra acestor b rba i a atras aten ia Al. Odobescu, unitului Al. Papiu Ilarian, dup ce a citit în manuscris discursul de recep ie ce avea s -l in acesta la Academie despre Gheorghe incai, în care declara c înainte de cei trei frunta i ai colii ardelene, în Principatele române domnea, în cursul epocii fanariote, un întuneric total. Al. Papiu Ilarian a inut seam de aceast observa ie i i-a corectat opinia în textul discursului citit la Academie. Iat unele din cuvintele lui Al. Odobescu i unele nume asupra c rora a atras aten ia lui Papiu Ilarian:

«S nu ne gr bim a declara geniul na iunii române ca osândit la o deplin amor ire în tot timpul domniei fanariote; el a tr it, el a vegheat în inima mai multor apostoli ai na ionalit ii, care spre a putea lucra mai în voie în sensul dorin elor lor, au îmbr cat, cei mai mul i, haina pe atunci venerata a c lug riei. Ace tia, în elegând prin instinct, de ce însemn tate este limba pentru o na iune strivit politice te, au luptat cu st ruin spre a traduce c r ile biserice ti în limba româneasc ...

Permite-mi, dar, a semnala câteva nume de prela i români, care, dac în secolul XVIII nu au proclamat, ca fra ii din Transilvania, originea noastr latin , dar cel pu in au umplut ara cu mii de c r i de acelea ce sunau române te la urechea poporului întreg, de la na terea pruncului, până la astrucarea mo neagului în mormânt. Pentru cei ce studiaz dintr-un punct de vedere înalt istoria limbii i culturii românilor, oamenii pe care îi cit m, sunt oameni mari, demni de a *figura pe o treapt al turat cu a Maiorilor, a Clainilor, a Şincailor.*

Nu ne afund m în timpurile relativmente prospere, când înc domneau la noi Brâncovenii i Cantacuzenii. Ne vom referi numai la cei din epoca fanario ilor, de la 1720, până la 1821».

Odobescu nume te pe mitropolitul Daniil (1720– 1731) i pe protopopul Bucure tilor, Nicolae din Prund, pentru tip riturile lor religioase; pe mitropolitul Grigorie I (1760– 1784) «pentru adev rata în l are a culturii române ti în Biseric : mai mult de 12 opere mari liturgice i dogmatice s-au tip rit sub

dânsul în București...». «Mai încoace, la 1819, avem pe mitropolitul Dionisie Lupul, care se interesa așa de mult de instruirea tinerimii și primul trimise, cu cheltuiala sa, juni din țară ca să studieze în Italia (Poenaru, Marcovici, Eufrosin Poteca, Moroiu etc.). Trebuie să menționez pe mitropolitul Grigore al IV-lea care a păstorit de la 1823 până la 1834, dar ale cărui scrieri și traduceri în număr de 20 și mai bine opuri, n-au încetat a se tipări, sau în București, sau în Mânăstirea Neamțu, de la 1801, până la 1832».

«Dar n-am sfârșit! un nume mai ilustru poate decât cele precedente ca literat român este cel al dascălului Damaschin, care a fost succesiv episcop de Buzău (1703) și de Rîmnic (1710– 1726). Acest om învățat, care cunoștea limbile elină, latină și slavonă, a lucrat poate mai mult şi mai bine decât oricare altul la traducerea cărților ecleziastice în limba română. Episcopul de Rîmnic Chesarie (1773– 1792) continuă traducerea cărților bisericești». Odobescu menționează apoi pe călugării Grigorie și Gherontie care traduceau la mitropolia din București, pe Nicodim Greceanul de la Căldărușani și la urmă pe *Eufrosin Poteca* «bunul și virtuosul profesor și egumen de la Motru, care este și el din călugării care au precedat cu tipăririle lor, răscoala națională de la 1821».

În sfârșit Odobescu amintește de poeții din familia Văcărescu: «Enăchiță, fiii lui: Alecu, Nicolae, de Iancu, fiul lui Alecu și de alții». Dar aceștia toți sunt numai din Muntenia, în afară de ei mai sunt alți români ortodocși care au contribuit la promovarea culturii române moderne cu opere originale și cu traduceri, în Moldova, în Transilvania, în Banat și în părțile Aradului (Veniamin Costache, Radu Tempea, Ioan Piuariu, Gheorghe Lazăr, Dimitrie Eustatievici, Paul Iorgovici etc.) [281].

Dar mai sunt încă și azi destui cercetători care folosesc opera celor trei fruntași ai Școlii ardelene, spre lauda unia iei și mai sunt destui intelectuali români care cad victime ale acestei manevre. De aceea lucrarea de scoatere la lumină a atitudinii adevărate a celor trei fruntași ai Școlii ardelene față de uniatismul catolicizant trebuie continuată și cât mai larg difuzată.

Fruntașii Școlii ardelene au preluat și au fundamentat istoric și teologic lupta lui Inocențiu Micu Clain pentru independența Bisericii române din Transilvania. Aceasta constituie una din caracteristicele lor față de cărturarii ortodocși de pretutindeni. Dar lupta lor nu se mai îndrepta direct împotriva autorităților habsburgice și nu mai avea caracterul unei lupte politice directe, purtată cu memorii și prin revendicarea independenței acestei Biserici în fața imixtiunii autorităților de stat austriece, aliată cu autoritatea centrală a Bisericii Romano-Catolice, pentru că ei nu mai aveau o poziție oficială.

Lupta lor a fost dusă împotriva autorității ierarhice a Bisericii unite înseși, căci acum acțiunea catolicizării era condusă de această ierarhie, care își însușise cu servilism și aprindere țintele habsburgo-catolice de catolicizare a poporului

[281] Epistola lui Al. Odobescu către Papiu Ilarian în: Al. Papiu Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Gheorghe Șincai de Sinea*, București. 1869, p. 79 - 82.

român. Du manul nu mai lupta din afar , ci î i crease instrumentul lui în untrul Bisericii unite, lucrând prin acesta i sprijinindu-l pe acesta. Lupta frunta ilor colii ardelene a luat de aceea un caracter doctrinar spiritual, pentru c ei sim eau nevoia s înt reasc pe credincio ii Bisericii unite întregi în ata amentul la tradi iile proprii ale Bisericii str mo e ti, prin dovedirea superiorit ii acestora i a necesit ii de a fi p strate pentru salvarea fiin ei na ionale a poporului român, o parte din el ajuns unit f r voia lui.

Lupta celor trei frunta i ardeleni este de o impresionant unitate. To i trei poart aceast lupt pe plan istoric i teologic, pentru c voiau s dovedeasc cu argumente istorice independen a Bisericii Ortodoxe Române din trecut i cu argumente teologice, conformitatea înv turii i spiritualit ii ei cu cre tinismul originar. Ei duceau îns totodat , prin scrierile lor istorice i filologice, lupta pentru în l area con tiin ei poporului român, pentru revendicarea dreptului la o existen independent i în egalitate cu celelalte na ionalit i din Imperiul habsburgic, pe baza permanen ei lui pe acest teritoriu i a însu irilor lui remarcabile, ca urma al marelui popor roman. Lupta istoric i doctrinar pentru independen a Bisericii era împletit la ei cu lupta istoric-filologic pentru drepturile poporului român; fiecare din aceste independen e îi era necesar celeilalte.

1 Samuil Micu Clain.

Samuil Micu Clain s-a n scut la Sadu, lângă Sibiu, ca fiu al protopopului de acolo, frate cu Inocen iu Micu Clain. Dup ce a studiat la Blaj, a fost c lug rit cam cu sila i trimis la 1766 la continuarea studiilor în colegiul Pazmanian din Viena, de unde se întoarse la Blaj, la 1772. De i nu fu trimis la Roma – desigur, ca s nu se întâlneasc cu unchiul s u exilat acolo, – cu siguran c între 1766 i 1768, ba chiar i mai înainte a aflat de lupta i de suferin ele aceluia pentru independen a Bisericii române i pentru mo tenirea spiritual a poporului român.

La 1773 se întoarse din nou la Viena ca prefect de studii pentru elevii români de la Seminarul Sfânta Barbara, în 1779 se opri un timp i Gheorghe hicai la Viena, venind de la studii de la Roma, în vreme ce Petru Maior pleca de la Roma direct la Blaj. Împreun cu Samuil Micu, Gheorghe incai public «Elementa linguae daco-romanae». În acest timp Samuil Micu î i tip ri dou lucr ri, scrise înc de prin 1768, una despre c s torie i una despre posturi în Biserica Oriental , în care pleda pentru men inerea tradi iei vechi în privin a divor ului i a posturilor în Biserica Român unit din Transilvania, împotriva introducerii dispozi iilor catolice. Se întrecea cu confratele s u mai tân r în

adunarea de documente privitoare la istoria românilor din arhivele Vienei[282]. Gheorghe Şincai învăţă multe de la Samuil Micu ale cărui păreri le citează copios în «Cronica» sa.

În 1784 Samuil Micu se întoarce la Blaj, unde continuă bogata sa activitate cărturărească începută la Viena. La Blaj ajunse curând în conflict cu episcopul unit Ioan Bob, care continua linia catolicizantă, din servilism faţă de Roma papală, inaugurată de episcopul Petru Pavel Aron, pe când Samuil Micu se opunea din răsputeri catolicizării.

În acelaşi conflict ajunseră din acelaşi motiv şi Gheorghe Şincai şi Petru Maior. Ei aveau, în această opoziţie, alături de ei o mare parte din cler şi exprimau atitudinea generală a poporului unit.

Unitul Papiu Ilarian scrie: «Era pe atunci episcop la Blaj Ioan Bob. Şincai, ca şi Clain şi Maior, bărbaţi superiori, cu atât mai puţin puteau să stea bine cu Bob, că pe când acesta cerca a vârî în Biserica română inovaţiuni latine, ei apărau cu însufleţire vechile datine ale Bisericii Orientale. Încă de pe la 1792, dacă nu mai înainte, începuse a se forma în cler o opoziţiune serioasă faţă de administraţia episcopului» [283].

Tot acelaşi zice: «Episcopul Bob, după aceea (după semnarea împreună cu Gherasim Adamovici a lui *Supplex libellus Valachorum)* nu şi-a mai sfărâmat capul cu cauza naţională, ci începu a răsturna aşezămintele cele vechi ale Bisericii Orientale. El răsturnă din temelie constituţia Bisericii: în locul sistemului sinodal, care face firea cea de căpetenie a Bisericii Răsăritene, introduce sistemul cel despotic-ierarhic al catolicilor; în locul călugărilor, întemeie capiţiul, ca la catolici; în loc de a chema sinoadele în trebile bisericeşti, se sfătuia cu capitulariştii; în locul protopopilor celor actuali (ordinari), care după constituţia Bisericii aveau drepturi mari, cu care puteau înfrâna dispoziţiile cele arbitrare ale episcopului, care cum murea nu punea protopopi actuali, ci administratori, notari, inspectori, şi nici de aceştia peste tot protopopiatul, ci împărţea districtele protopopeşti între mai mulţi inspectori şi administratori, care toţi erau creaţiile lui şi în speranţa să capete brâie roşii, nu cutezau a grăi nimic în contra abuzurilor episcopului; afară de aceea, începu a recunoaşte supremaţia mitropolitului unguresc de la Strigoniu. Iar pe bărbaţii şi protopopii aceia, care cutezau a-i aduce aminte că surpă toate drepturile Bisericii, îi gonea înfricoşat; aşa, ca să tăcem de alţii, îl persecuta pe vestitul Şincai, bărbat decât care mai învăţat n-au avut românii. Acest bărbat nemuritor se aruncă ca tulburător în temniţă, sub acuzaţia de complot contra statului, unde se bajocorea de străini; în urma suferinţelor celor multe i se sminti firea acestui român mare, dar nenorocit; aşa a fost silit Petru Maior ... de persecuţiile episcopului a se depărta de dieceză şi a trece la Buda». Aşa păţi şi Samuil Micu Clain [284].

---

282 Al. papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 15.
283 *Ibidem*, p. 18.
284 Idem, *Istoria românilor din Dacia*, I, Viena, 1851, p. 95.

De aceea din vasta oper a lui Samuil Micu nu i s-a tip rit cât a tr it, decât o infim parte, cum s-a întâmplat i cu opera lui incai i Petru Maior. Din opera lui Samuil Micu Clain s-a publicat numai acea mic parte, în care nu se f cea critica catolicismului i lauda Bisericii Ortodoxe. «Conducerea catolicizant a Bisericii Greco-Catolice a continuat atitudinea episcopului Ioan Bob i a inut sub obroc opera teologic a lui Samuil Micu Clain, socotit periculoas pentru unia ie». Mai multe cereri ale Ministerului Instruc iunii publice din Bucure ti, ca cele din 1861 i 1864, adresate Episcopiei greco-catolice din Oradea ca s -i trimit manuscrisele operei lui Samuil Micu spre publicare, au r mas f r rezultat. De aceea nu se cuno teau prea bine ideile anticatolicizante ale lui Samuil Micu Clain, până la cercetarea acelor manuscrise i rezumarea ideilor lor de c tre Dr. N. Mladin, Pr. I. Vlad i Dr. Al. Moisiu, în lucrarea: *Samuil Micu Clain – teologul. Via a, opera i concep ia lui teologic ,* Sibiu, 1957.

Cât a tr it Samuil Micu de-abia i s-a tip rit la Blaj *«Teologia moralicească »* (în dou volume), la 1794 i traducerea *Bibliei* între 1792– 1795, «prima la interven ia guvernului, iar a doua de teama Blajului s nu i se publice la Sibiu.

În traducerea Bibliei, Samuil Micu ine seama de textul Bibliei de la Bucure ti, dar i de evolu ia limbii române de atunci i până în timpul s u. Revizuirea traducerii a f cut-o el împreun cu ortodoxul Dimitrie Eustatievici, care la 1790 a tip rit la Sibiu *«Dezvoaltele i tîlcuitele Evanghelii»,* iar la 1791 *«Sinopsis, adic cuprinderea pe scurt a Bibliei»,* ambele pentru uzul şcoalelor române ortodoxe, al c ror inspector era Eustatievici. Samuil destina traducerea sa, f cut dup textul grecesc al Septuagintei, textul folosit în cultul Bisericii Ortodoxe i de Sfin ii P rin i din R s rit, tuturor românilor i a oferit-o spre publicare Episcopului ortodox Gherasim Adamovici de la Sibiu i numai plângerea lui Ioan Bob c tre autorit i a împiedicat tip rirea ei la Sibiu [285].

O întemeiere istoric am nun it a ideilor sale anticatolicizante i o difuzare a lor în clerul unit a urm rit-o Samuil Micu Clain prin *Istoria bisericeasc* în trei volume, întocmit în mare parte dup opera cu acela i nume a galicanului Fleury, care este o paralel la «Procanonul» lui Petru Maior, întocmit dup Iustinus Febronius. Petru Maior se refer adeseori la ea în aceast oper a sa. Samuil Micu f cuse prin adnota iile sale marginale aplic ri la situa iile concrete din Biserica unit , a a cum Petru Maior adaptase opera anticatolic a lui Febronius la acelea i situa ii.

Samuil Micu încerc s -l determine pe Bob s -i tip reasc aceast lucrare tot prin intermediul guvernului, ca i Biblia. La 27 iulie 1794 guvernul trimise aceast oper lui Bob spre cercetare i eventual publicare. Lucrarea purta o marc atât de anticatolic , încât guvernul o prezent episcopului ca compus de

[285] Gh. I. Moisescu, *Samuil Micu Clain, 150 ani de la moarte,* în «Biserica Ortodox Român », LXXIV (1956), nr. 10 - 11, p. 1061 - 1063.

«preotul neunit» Samuil Micu Clain.

Bob se înfurie mai întâi, pentru c lucrarea era dedicat de Samuil Micu mitropolitului ortodox de Carlovi . Totu i amân un timp r spunsul c tre guvern. Voia s adune dovezi mai concludente împotriva lui Samuil Micu.

În prim vara anului 1796, dup moartea episcopului ortodox Gherasim Adamovici, Samuil Micu, care venea des la Sibiu, particip la o consf tuire a unui num r mai mare de preo i ortodoc i veni i în acel ora , aprobând i sus inând hot rârea lor de a cere un episcop ortodox român. Bob îl acuz pe Samuil Micu c voie te s devin episcop ortodox la Sibiu i socotea sosit momentul s -l înl ture definitiv. În 19 iulie 1796 capitlul, c ruia Bob îi d duse *Istoria bisericeasc* spre cercetare, raport episcopului. «Am aflat-o cu totul nedemn de a se publica, ba chiar i dac s-ar publica ar produce mare scandal între înv torii no tri prin adnota iile adause pe margine». Pe baza acestui referat, Bob r spunse la 30 noiembrie 1797 guvernului c *Istoria bisericeasc* a lui Samuil Micu «cel numit neunit», «în mai multe fe e (privin e) este acomodat religiunii Arhiepiscopului de Carlovi (oriental), c ruia i-o dedicase i de a c rui favoare autorul ei voie te a se folosi», c lucrarea «scoriamque disunionis continet», este «imperfect , defectuoas i scandaloas ».

Bob mai în ira în acest raport la adresa lui Samuil Micu i alte acuze, care toate convergeau în p rerea c acesta vrea s treac la neuni i ca s devin episcop neunit la Sibiu [286]. Înc din 1784 episcopul greco-catolic croat, Ioasafat Bastasicici, într-o scrisoare adresat lui Bob, îi comunicase : «M doare c am auzit de mult c P r. Samuil Micu a scris o epistol mitropolitului de acum al neuni ilor de la Carlovi , în care se recomanda i se ruga ca acela s -l primeasc în clerul s u i c are de gând s p r seasc unirea». În mai 1796, guvernul scrisese i el lui Bob că «i s-a f cut cunoscut că basilitul din Blaj, Samuil Micu, dup moartea episcopului neuni ilor Adamovici, ar fi umblat s treac la neunire i s fie ales episcop» i cerea informa ii lui Bob, precum i luarea de m suri ca Micu s fie pus în imposibilitate de a mai conveni cu preo ii neuni i.

În 29 noiembrie 1797 (deci cu o zi înainte de raportul privitor la *Istoria bisericească*), Bob într-un alt raport c tre guvern se ocupa în mod special de infidelitatea lui Micu fa de unia ie i propune m surile de luat împotriva lui. El aduce în sprijinul acuza iilor sale urm toarele :

1. «La institutul pazmanian din Viena, Micu a citit c r i pline de eresuri de ale grecilor, din care adopt unele», c ci fiind «de un caracter pornit i de o voin schimb toare s-a îmbibat de b utura opiniilor fotiniane».

2. Men ioneaz ni te scrisori de ale lui Micu c tre mitropolitul de Carlovi , prin care cere s fie primit în clerul aceluia. Anexeaz i scrisoarea amintit a lui Bastasicici.

3. Cererea lui Micu de la 1784 de a fi numit paroh la Sibiu, unde

[286] Dr. N. Mladin. Pr. I. Vlad, Dr. Al. Moisiu, *Samuil Micu Clain - teologul. Via a, opera şi concep ia lui teologic* , p. 12.

«c l torea foarte des ... i întârzia foarte mult, umblând s câştige inimile neuni ilor i voturile lor pentru postul de episcop».

4. C l toria lui în acela i scop la Sibiu îndat dup moartea episcopului Gherasim Adamovici, de unde s-a întors numai dup ce i s-a comunicat adresa guvernului din mai 1796. Participarea la o liturghie a neuni ilor la Turda, unde, ajungând zvonul c vrea s devin episcop al lor, a fost admis s in la sfâr it predica. Bob mai aminte te de dedicarea «Istoriei biserice ti» mitropolitului de Carlovi . Bob declar în raportul s u c nu crede c Samuil Micu mai poate fi schimbat în ideile lui i încheie: «Mult m tem ca nu cumva des amintitul preot Clain, am git de speran a de a se face episcop i îndemnat de consângenii lui (de rudele lui din Sadu, care erau ortodoxe), s p r seasc pe fa religia greco-catolic i s fac în popor mare tulburare». El cere guvernului ca «spre nimicirea scandalului», Samuil Micu s fie desp r it de neuni i, prin exilarea lui la Munkâcs, pentru peniten i s i se interzic de a se mai pronun a verbal sau în scris în chestiuni de credin .

Guvernul nu aprob aceast propunere, ci numai ca Micu s nu mai aib voie de a pleca din Blaj, i s fie închis în mân stire. Era mai diplomat s i se fixeze un domiciliu for at în mân stirea din Blaj, ceea ce putea fi interpretat ca un act de disciplinare monahal , decât s fie exilat între str ini, cum fusese unchiul s u, provocând atâta revolt în Transilvania.

Dar Bob, nemul umit cu aceast hot râre i temându-se c din mân stire Samuil Micu ar putea lucra mai departe pentru sporirea opozi iei împotriva ac iunii sale de catolicizare a Bisericii, îl trimite în fa a capitlului s u spre a fi judecat.

În mai 1798, Micu prezenta «apologia» sa. În ea declara c s-a dus adeseori la Sibiu din motive de s n tate. Nu a voit s treac la neuni i, ci s -i câştige pe ace tia la unia ie.

Desigur o p r sire formal a unia iei din partea lui era greu de a teptat, date fiind pedepsele draconice pentru aposta ii de treapta lui i mijloacele de împiedicare cu orice pre a unui asemenea act. Exista la sfârşitul secolului al XVIII-lea un proiect de reunire a celor dou Biserici române ti, întocmit la Sibiu, dar pentru am girea autorit ilor de stat i a c peteniilor uniate, Biserica cea una rezultat din reconcilierea lor, trebuia s se numeasc unit , dar s - i p streze deplina independen . La aceast solu ie se gândeau poate atât cei trei frunta i ai colii ardelene, cât i intelectualii uni i de la 1848, dându- i seama c o declara ie formal de p r sire a unia iei i de desfiin are a Bisericii unite nu era posibil în Imperiul austriac.

Samuil Micu cere s fie l sat liber la aer curat. S n tatea lui ubred o cerea. Ajuns la disperare, el cere s i se permit s treac la ritul latin, ca s fac s înceteze orice b nuial de infidelitate a lui fa de catolicism i s scape de persecu ii.

La 16 iulie 1798, Bob îi r spundea c dorin a aceasta nu-i poate fi

împlinit i de altfel împlinirea ei «nu l-ar putea sp la de macula cu care s-a întinat prin voin a de a trece la neunire».

Cît de «convins» era Micu când declara c e fidel unia iei i e în stare s îmbr i eze ritul latin, ne arat faptul c continu până la moarte s sus in ideile sale anticatolice.

La 28 august 1798 Samuil Micu cere episcopului s comunice guvernului c este nevinovat i dac va fi suspectat ca infidel unia iei s i se dea un teolog catolic s -l instruiasc în timp de 6 s pt mîni, a a cum prevedeau dispozi iile legale pentru cei ce vroiau s p r seasc catolicismul sau unia ia [287]. Se gândea c nu poate sc pa din închisoarea unia iei, din persecu iile i mizeriile neîncetate, la care era supus din cauza b nuielilor c nu este fidel, decât prin certificatul c a ascultat cu supunere catehiza ia prev zut de legi pentru astfel de cazuri. Episcopul nu-i d du nici un r spuns, îi convenea s -l in în regim de închisoare, bazat pe suspiciunea de infidelitate, decât s -l lase liber, s continue ac iunea lui împotriva m surilor episcopale de catolicizare a Bisericii unite.

În sfâr it, Samuil Micu ob inu la 1803 un post de revizor la tipografia universit ii din Buda i permisiunea de a pleca acolo. La Buda era şi Gheorghe incai. Ca i în închisoarea mân stirii din Blaj» Samuil Micu continu   i în Buda s scrie cu asiduitate i s strâng documente împreun cu incai. «Lucrau amândoi pe întrecute i se ajutau ca fra ii. Colec iile lor de documente i chiar lucr rile lor erau comune, ca între amici i oameni în adev r erudi i» [288]. Munca aceasta a lui Samuil Micu dur până în 1806 când, sl bit de atâtea h r uieli i mizerii, se stinse din via   «în bra ele lui incai» [289].

Opera lui Samuil Micu este uria . Ea cuprinde vreo 22.000 pagini, din care nu s-au tip rit decât vreo 4.000 de pagini [290]. Din aceast oper , o bun parte const din traducerea Bibliei, a multor opere ale Sfin ilor P rin i ai R s ritului i a canoanelor celor 7 Sinoade Ecumenice (vreo 14.200 pagini în total). N-a tradus nimic din vreun P rinte din Occident i nici decrete ale Conciliilor din Occident. Voia s înt reasc Biserica sa în spiritualitatea patristic   i în disciplina canonic oriental , împotriva ac iunii de a introduce în ea spiritualitatea i decretele Conciliilor catolice din Occident. Cele dou lucr ri de istorie bisericeasc ale lui, sunt întocmite dup izvoarele istoricilor greci i se opresc la secolul al VIII-lea. Din Occident nu traduce decât *Istoria bisericeasc* , a galicanului Fleury, prin care se comb tea primatul papal i se pleda pentru sinoadalitate i pentru independen a Bisericilor na ionale.

Samuil Micu traduce vreo 37 de lucr ri din Sfin ii P rin i r s riteni: din Sfântul Vasile cel Mare *(Rânduielile monahale)*, din Sfântul Ioan Gur de Aur, *Dogmatica* Sfântului Ioan Damaschin, din Sfântul Grigorie Teologul, din Sfântul Ciril al Alexandriei i din Sfântul Ciril al Ierusalimului, din Efrem Sirul

[287] *Ibidem*, passim.
[288] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 23.
[289] *Ibidem*.
[290] Dr. N. Mladin …, *op. cit.*, p. 75.

etc. Traduce numeroase scrieri de ascetic i spiritualitate r s ritean , autori filocalici: *Scara* lui Ioan Sc rarul, din Sfântul Maxim M rturisitorul, din Nil Sinaitul, Dorotei, *Patericul* etc. Este poate cel mai fecund traduc tor român din Sfin ii P rin i r s riteni, al turându-se marii lucr ri de traduceri patristice declan at în acel timp în Principate de c tre mi carea paisian .

Samuil Micu n-a fost la Roma, ci la Viena i Budapesta. El nu i-a cules de la Roma documentele, ci din arhivele Vienei i Budapestei». Gheorghe incai de asemenea i-a cules cea mai mare parte din documente din Viena i Budapesta i s-a folosit în mare m sur de cronicile române ti. Petru Maior a venit de la Roma numai cu *Procanonul* anticatolic. Roma papal , prin ea îns i, n-a f cut pe nimeni mare român i mare înv at, în cele mai multe cazuri, de la Roma papal cum va spune B rnu iu, nu au venit decât c lug ri de un îngust i medieval fanatism ultramontan care au lucrat pentru catolicizarea i dezmembrarea, poporului român. Din sila de ace ti c lug ri, to i cei trei frunta i al   colii ardelene au cerut s ias din monahism i din mân stirea din Blaj.

Samuil Micu voia s men in credin a i spiritualitatea poporului unit în unitatea spiritualit ii tradi ionale ortodoxe, contribuind, prin traducerile sale, în acela i timp la înviorarea acestora în tot poporul român.

Samuil Micu a întreprins opera de traducere a Sfin ilor P rin i r s riteni, din convingerea c credin a adev rat a Bisericii de la început se cunoa te din scrierile Sfin ilor P rin i i tot ce s-a ad ugat dup aceea este eroare [291]. El traduce canoanele orientale pentru c vedea, cum va spune mai târziu Simeon B rnu iu, cum «introducându-se c lug rii în mân stirea Blajului, de legea-greceasc (cu numele, dar parte mare cu inima de iezui i), ace tia au început a-i suci (pe episcopi) dup placurile lor, au stins dintr-în ii iubirea drepturilor Bisericii noastre i le-au b gat în cap idei iezuitice, inamice libert ilor noastre biserice ti; clerului îns , îi era îndemân a crede c Blajul are grij de toate i nu b ga de seam c c lug rii ... (socoteau drepte) ideile cele (absolutistice biserice ti), c mergeau de tineri la Roma, la institutul de propagand , când înc nu cuno teau drepturile i tocmeala (organizarea) Bisericii Române ti i se întorceau acas hr ni i i crescu i cu (laptele absolutismului Bisericii latine ti) care cu tocmeala Bisericii noastre nu se potrive te» [292].

Samuil Micu merge mai departe i declar c cei mai mul i tineri uni i, trimi i la colile str ine, pierdeau nu numai dragostea pentru tradi iile specifice ale Bisericii române, ci mul i se i dezna ionalizau. De aceea el recomand s nu se mai trimit tineri uni i pe la acele coli: «Aceasta r u fac, c cei mai mul i români care înva   acolo nu numai de lege, ci i de neamul românesc se leap d   i t g duiesc». «Românii i în episcopiile celelalte au nu înva , au care înva   se ru ineaz a se zice români i mai bine voiesc s se zic de alt neam» [293].

[291] *Ibidem*, p. 82.

[292] La G. Bogdan-Duic , *Via a i ideile lui Simian B rnu iu,* Bucure ti, 1924, p. 215 - 216. (Cuvintele dintre paranteze au fost t iate de cenzura habsburgică).

[293] Cf. Dr. N. Mladin..., *op. cit.,* p. 130.

Medievalismul fanatic al c lug rilor veni i de la Roma papal , care frâna, prin colile de la Blaj, progresul culturii române ti i dezvoltarea con tiin ei na ionale, îl prezint în adev rata lui fa Simeon B rnu iu. Acesta, reluând tristele constat ri ce le f cuse «Foaia pentru minte, inim i literatur », num rul 26 din 1842 i ziarul Vasárnapi Uiság din Cluj, din 7 august 1842, scria la 20 septembrie 1842, în ziarul din urm : «Viitorul nostru mai bine cere ca voi, românilor, s v emancipa i de c lug ri, pentru c niciodat prin ace tia nu v ve i ajunge scopul». «De veacuri na iunea noastr i-a c utat fericirea pe drumul acesta i spune i-mi ce a câ tigat?» Noi suntem înc în evul mediu. G. Bogdan-Duic , comentând articolul lui B rnu iu scrie : «Autorul sim ea insuficien a, mai mult, sim ea chiar primejdia pe care monahismul Blajului lui Bob i Lemeny o aducea asupra na iei, prin m rginirea sa, prin neputin a de a în elege veacul, prin plumbul ce-l v rsase în vinele corpului na ional» [294]. Dar monahismul acesta reprezenta catolicismul care adoptase de mult i continua s persiste într-o atitudine de opozi ie fa de orice idee nou , fa de orice progres cultural, fa de voin a de ridicare a maselor la lumina culturii.

Dac cultura româneasc a câ tigat mult prin influen a Occidentului, a câ tigat prin leg tura pe care intelectualitatea ortodox din Principate a avut-o cu alt fa cultural a Occidentului, cu cea care se opunea catolicismului care condamna prin «Syllabus» orice idee modern i catolicismul c ruia c lug rii bl jeni îi erau sus in torii cei mai aprigi.

Din acela i motiv, Blajul acesta «cultural», dominat de episcopii i c lug rii s i r ma i la mentalitatea evului mediu, a oprit, până a avut putere, publicarea operelor celor trei frunta i ai colii ardelene.

Samuil Micu î i d dea seama c traducând canoanele Sinoadelor Ecumenice serve te înt rirea rânduielii canonice a Bisericii române ti din Ardeal i independen a ei sinodal . Biserica româneasc din Ardeal cuno tea aceste canoane prin tradi ia ei vie i prin *Pravila* tip rit la Govora, dup care cere i sinodul din Blaj de la 1739, de sub Inocențiu Micu Clain, s fie l sat s se conduc . Samuil Micu nu face prin traducerea sa decât s înmul easc cunoa terea acestei tradi ii practicate de ea.

Iezuitul pus pe lâng episcopul unit, sub pretextul c clerul român e ignorant, a c utat de la început s introduc organizarea i administra ia catolic . Dar clerul român nu era ignorant, spune Samuil Micu, i « tia legile i canoanele Bisericii R s ritene, care române te le avea atunci în cartea care se chema *Pravila»,* pe când «teologul acesta (iezuit) nu o tia i a a la judec i mare scandel se f cea, c zicea i poporul c prin unire vreau s -l fac s p r seasc legea greceasc i s lapede sfânta *Pravil »* [295]. Dar nu numai teologul iezuit, ci i unii din uni i «latinizesc». Îndurerat, Samuil Micu exclam , dup ce ceruse s treac «la ritul latin» : «O, c de n-ar fi i acum (1801) între ai

[294] G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 59 - 60.
[295] Cf. Dr. N. Mladin..., *op. cit.,* p. 126.

no tri, care i în canoane i în afacerile biserice ti i între altele latiniz luiesc» [296]“. Parc am auzi protestul recent al patriarhului melchit unit Maxim al IV-lea i al celorlal i ierarhi uni i sirieni i egipteni împotriva latiniz rii Bisericii orientale [297].

Prin traducerea *Istoriei biserice ti* a galicanului Fleury, Samuil Micu voia s dovedeasc istoric c Papa e supus sinoadelor i c Biserica nu are nici o putere asupra statului. Prin afirmarea sinodalit ii, Fleury nega primatul i infailibilitatea papal . Samuil Micu voia s înt reasc prin aceast oper atitudinea aceasta în clerul Bisericii sale. Era aceea i gândire pe care voia s o înt reasc în Biserica sa i Petru Maior prin «Procanonul», întocmit dup Iustinus Febronius. Samuil Micu a verificat ideile lui Fleury cu ajutorul istoricilor vechi ai Bisericii R s ritene: Eusebiu de Cezareea, Sozomen, Evagrie, Teodoret, Nichifor Calist etc., prin actele Sinoadelor Ecumenice i prin al i autori [298].

Dar Samuil Micu voia s arate prin aceasta c credin a Bisericii Române ti este credin a de la început a Bisericii cre tine: «Nimic mai mult nu înt re te pe cre tini în credin , decât c de va citi, cum c înv tura care ast zi o inem, de la începutul Bisericii este» [299].

În lucrarea *Cuno tin a pe scurt a istoriei Bisericii,* în 404 file, Samuil Micu dovede te falsitatea concep iei catolice despre primatul lui Petru i adev rul înv turii ortodoxe despre organizarea sinodal a Bisericii. În ea este expus , de aceea, numai istoria primelor secole cre tine [300].

El a întocmit i o a doua redactare a acestei opere, intitulat *Istoria bisericeasc pe scurt,* în trei volume, format 4%, în 1335 pagini: 442 + 491 + 582. În volumul al III-lea trateaz , între altele, despre «începutul st pânirii politice ti a episcopilor de la Roma».

O alt lucrare istoric a lui se intituleaz *Istoria împ răchierii între Biserica R s ritului i a Apusului, carea s-a f cut pe vremea lui Mihail Cherularie, patriarhul arigradului i a s borului de la Floren a.* În prima parte se expune istoricul dezbin rii de la 1054. Recunoscând i o anumit vin formal a lui Cherularie, Micu pune în eviden vina cu mult mai mare, vina de fond a lui Humbert i a romano-catolicilor, care au ad ugat în crez «Filioque» i au dat papei st pânire lumeasc , urm rind s supun întreaga Biseric sub st pânirea papei, în partea dedicat Conciliului de la Floren a, Samuil Micu dezaprob atitudinea papei, care a voit s profite de situa ia politic strâmtorat a Imperiului bizantin, pentru ca prin împ ratul de Constantinopol, s sileasc pe ierarhii r s riteni s semneze o unire care nu se va aplica niciodat [301].

---

[296] *Ibidem.*
[297] *La voix de l'Eglise d'Orient,* 1959.
[298] Cf. Dr. N. Mladin..., *op. cit.*, p. 43.
[299] *Ibidem*, p. 44.
[300] *Ibidem*, p. 63.
[301] *Ibidem*, p. 65.

În general teologia lui Samuil Micu se poate rezuma în urm toarele idei:

Credin a cre tin cea adev rat este cea a Bisericii de la început i ea se g se te în operele Sfin ilor P rin i. Credin a aceasta o p streaz i o tâlcuie te Biserica. În scopul acesta Biserica este înzestrat cu darul infailibilit ii. Dar ea este infailibil numai în chestiuni de credin , nu i în chestiuni politice sau de alt natur . Glasul Bisericii sunt Sinoadele Ecumenice, din care ultimul s-a inut în secolul al VIII-lea. Hot rârile lor sunt obligatorii pentru to i membrii Bisericii, deci i «pentru papii de la Roma» [302]. Samuil Micu combate primatul papal. «Cum c unuia singur s-ar fi dat s aib puterea de st pânire peste toat Biserica, nici o urm de acest lucru nu se vede în istoria evangheliceasc i apostoleasc ». Mântuitorul «tuturor apostolilor asemenea putere a dat». «Apostolii i nu Petru singur au r mas în locul lui Hristos episcopi i ocârmuitori ai Bisericii». «Ace tia sunt temeliile i nu Petru singur, pe care Hristos a a ezat Biserica Sa» [303]. Samuil Micu aduce în acest sens dovezi din Noul Testament: Sinodul apostolic din Ierusalim, mustrarea lui Petru de c tre Pavel, trimiterea lui Petru i a lui Ioan în Samaria de c tre ceilal i apostoli[285].

Admite numai un primat de onoare, de drept omenesc pentru papa, cum au câ tigat un primat de onoare între episcopi, mitropoli ii i ceilal i patriarhi, în baza faptului c având scaunele în cet i mai mari, ceilal i episcopi îi rugau s -i ajute s - i rezolve anumite chestiuni la autorit ile politice. De aici «se vede cât de f r temei înva cei ce zic c pe papa nici soborul, f r numai Dumnezeu îl poate judeca» [304].

Între Bisericile de Apus i de R s rit sunt deosebiri de credin i de obiceiuri. Deosebirile de obiceiuri nu trebuie s dezbine Bisericile. Dar înnoirile în credin nu pot fi acceptate. Biserica R s ritului a r mas p str toarea credin ei de la început. Schimb rile de credin care au ap rut în Occident i care nu pot fi acceptate sunt primatul papei, Filioque, purgatoriul [305].

Din aceast atitudine a lui Simion Micu fa de cele patru puncte deosebitoare (de azim nu mai vorbim, c ci ea niciodat nu s-a introdus în Biserica unit), atitudine împ rt it i de Petru Maior i de Gheorghe incai, vedem c de i ei declar c Biserica unit a acceptat la 1700 numai aceste patru puncte ale Romei (ei nu cunoscuser falsul acestui act, descoperit numai la 1879 de istoricul unit Niculae Densu ianu), ei le refuz în fapt i pe acestea i îndeamn poporul unit s fac la fel.

Dup ce arat abaterea Bisericii Romano-Catolice de la credin a originar a cre tinismului, prin adoptarea celor patru puncte deosebitoare (de celelalte inova ii dogmatice ale Bisericii Romano-Catolice nu se ocup pentru c nu deranjau deocamdat Biserica unit), Samuil Micu întreab ironic: «Grecii pentru c au p zit Simbolul credin ei întreg, nici au adaus, nici au sc zut, sunt

[302] *Ibidem*, p. 87.
[303] *Ibidem*, p. 89.
[304] *Ibidem*, p. 95.
[305] *Ibidem*, p. 101 - 102.

eretici, iar francii care au cutezat s adauge la Simbol singuri cu cei care au urmat lor, s fie pravoslavnici?» [306].

În chestiunea cauzelor schismei de la 1054, Samuil Micu are aceea i atitudine critic fa de Romano-catolicism, refuzând r st lm cirile istoriografiei catolice i urmând izvoarelor r s ritene. El vede dou cauze ale schismei: una politic   i una în înnoirile catolice de credin . Prima cauz este descris de Samuil Micu astfel: «Pipin, craiul frâncilor, a pus început st pânirii politice ti a episcopilor de la Roma», iar aceasta a fost «începutul, r d cina i pricina schismei între Biserica R s ritean   i a Apusului» [307]. «Nu dogma credin ei i înv tura cea rea au f cut pe latinii de pe greci i-au zis schismatici i s-au l sat de la împ rt irea Bisericii R s ritului, ci puterea, st pânirea peste Bulgaria i peste alte episcopii în Iliric i în ara greceasc , prin Tesalonic, i veniturile din Sicilia i Calabria ... i mânia cea rea a frâncilor, carea o au avut asupra împ ratului (din r s rit) i pisma au f cut de Biserica R s ritului este latinilor schismatic ».

A doua cauz a dezbin rii sunt «înnoirile latinilor», care «au f cut de Biserica Apusului grecilor este schismatic ». i astfel apusenii au declarat pe greci eretici «pentru c au p zit simbolul credin ei întreg, nici au adaus, nici au sc zut», pe când «frâncii care au cutezat a adauge în Simbol» pe Filioque sunt declara i de papa «pravoslavnici».

Despre anatematizarea patriarhului Mihail Cherularie de c tre Humbert, dup o relatare a celor petrecute în Constantinopol cu acea ocazie, conform izvoarelor bizantine, Samuil Micu scrie: «Multe neadev rate se pun întru aceast afurisanie, ca cum grecii i Mihail Patriarhul întru atâtea eresuri ar fi c zut, care eresuri Biserica greceasc pururea le-a osândit. Precum neadev rat este i aceasta, cum c grecii i patriarhul Mihail au t iat de la Simbol c Duhul Sfânt i de la Fiul purcede, i aceasta în Simbol niciodat nu au fost, ci mai târziu apusenii au ad ugat ... Nici se c dea ca acei soli în Tarigrad i în scaunul s u s afurisasc pe un patriarh» [308].

Românii, cu toate prigonirile îndurate în Transilvania, au r mas statornici în «legea R s ritului» [309]. Când s-a întins st pânirea habsburgic în Transilvania, aceasta, ca s înt reasc partida catolic din aceast provincie, i-a atras pe români la unirea cu Roma f g duindu-le toate privilegiile i cerându-le s recunoasc numai «pe patriarhul Romei a fi cel mai întâi». Am v zut c Samuil Micu în elegea aceast întâietate a papei, recunoscut de greco-catolicii români, în sensul onorific, ca însemnând prima treapt dintre treptele pe care se în irau ceilal i patriarhi. Iar aceasta o socotea Samuil Micu împreun cu protopopii de la 1700, ca o recunoa tere teoretic , care nu trebuia s aib nici un efect practic în Biserica greco-catolic româneasc , a a cum recunoa terea celorlal i

[306] *Ibidem*, p. 103.
[307] *Ibidem*, p. 108 - 109.
[308] *Ibidem*, p. 113.
[309] *Ibidem*, p. 119.

patru patriarhi pe trepte onorifice superioare mitropolitului propriu nu era decât o chestiune teoretic , f r nici un efect în via a Bisericii proprii.

Totu i protopopii st teau la 1700 la îndoial , temându-se ca nu cumva prin unia ie s fie du i la lep darea «legii Bisericii R s ritului în care au fost crescu i». Se temeau s nu fie la mijloc «ceva vicle ug» i prin aceast unia ie pe încetul s -i fac s p r seasc legea r s ritului i sa-i încadreze în organizarea Bisericii Apusului [310]. De aceea protopopii n-au isc lit actul unirii religioase decât dup ce au fost sili i. La aceasta i-a îndemnat mai ales situa ia grea în care se aflau i f g duin a «scutin elor i privilegiilor». «Pentru aceasta au socotit s se uneasc i s scape de atâtea nevoi» [311]. Samuil Micu spune c greco-catolicii români au v zut vicle ugul catolicilor dându-se pe fa dup moartea episcopilor Atanasie i Patachi, când iezui ii conduceau episcopia, i de aceea «mai to i p r sir unirea, temându-se ca cu vremea i cu încetul vor trebui s p r seasc legea greceasc » [312].

De fapt, vicle ugul iezuit a intrat în func ie înc de la 1700: pe de o parte i-au l sat pe protopopi s cread c nu primesc decât recunoa terea patriarhului Romei ca întâiul din punctul de vedere onorific i nici un punct de credin catolic; pe de alta dosind acest act i pl smuind i punând în circula ie altul, în care se spune c românii primesc cele patru puncte i *«toate câte le admite Biserica Romano-Catolic »*.

2. Gheorghe incai

Gheorghe incai, men ionat totdeauna ca al doilea frunta al colii ardelene, militeaz pentru acelea i idei ca i Samuil Micu i împ rt e te aceea i soart de victim a Blajului.

S-a n scut la 1753 sau 1754 în Rîpcea de Cîmpie, jude ul Turda, din p rin i pleca i din Sinea veche a F g ra ului, care arendaser acolo o mic mo ie. Un an din coala primar l-a f cut la unitarienii din Sabed, apoi la Sam ud, lâng S rma , unde tr ia bunicul s u dup mam [313]. Trecu apoi la gimnaziul reformat din Tîrgu Mure , la un colegiu iezuit din Cluj, la o coal s seasc din Bistri a, la un gimnaziu al piari tilor tot de acolo. La 1773 se c lug re te i intr în mân stirea din Blaj cu scopul s fie trimis la studii în str in tate. Deocamdat fu încredin at cu predarea retoricii în coalele din acel ora . În 1774 fu trimis împreun cu Petru Maior, pentru studii, la Institutul de Propaganda Fide din Roma. Între 1779– 1780 petrecu un an în seminarul Sfânta Barbara din Viena, unde Samuil Micu era prefect de studii, urmând studii de

---

310 *Ibidem*, p. 123.
311 *Ibidem*, p. 121.
312 *Ibidem*, p. 123.
313 Gh. incai, *Opere, I, Hronica românilor,* tom. I. edi ie îngrijit şi studiu asupra limbii de Florea Fugaru. Prefa de Manole Neagoe, Bucure ti, 1967, p. XXI.

drept i de pedagogie (catehetic) i continuând culegerea de documente din arhivele ora ului, dup ce începuse aceast activitate la Roma. Înc la 1730, la vârsta de 27 ani, avea adunate 27 de volume de documente [314]. Din 1782 func ioneaz la Blaj ca director al coalelor unite din tot Ardealul, vreme de 12 ani, până la 1794, când e destituit din acest post.

La ordinul împ ratului Iosif II pentru înfiin area de coli la sate, el întemeiaz 300 de coli în timpul directoratului s u. În 1783, tot la ordinul împ ratului Iosif II a publicat în Blaj o gramatic latino-român , un catehism mare i dou abecedare, iar la 1785 o aritmetic . La 3 august 1784 se l s de c lug rie împreun cu Samuil Micu i Petru Maior, neavând nici o simpatie pentru c lug rii catolicizan i bl jeni, cum nici ace tia nu aveau pentru el.

Împ ratul Iosif II murind în februarie 1790, în Austria se instaura din nou regimul autocratic. Românii ardeleni înaintar în 1791 Dietei din Cluj : *Supplex libbelus Valachorum,* prin care cereau i pe seama poporului român drepturile umane i cet ene ti. Eder, istoric sas, întreprinse o critic   i o respingere a acestui document. incai îi d du o replic energic , dar nu o putu tip ri. Aceasta îi atrase du m nia autorit ilor de stat. Fu acuzat de idei revolu ionare i declarat tulbur tor al ordinei publice. Episcopul Bob se alie cu du manii lui incai pe care îi ura, cum ura i pe Samuil Micu i pe Petru Maior, pentru c to i trei se opuneau inova iilor lui catolicizante i «ap rau cu însufle ire vechile datini ale Bisericii Orientale» [315]. Înc la 1784, Bob se l uda în privin a lui incai: «Dabo operam ut destruam illum» («îmi voi da silin a s -l distrug») [316].

Printr-o adres de la 1787, incai ceruse guvernului transilvan s fie mutate colile din Blaj într-un ora ca Media sau Sibiu, pentru ca elevii s poat înv a mai u or limba german . Acest lucru a fost r u interpretat de conducerea Bisericii din Blaj. «În ac iunea lui incai era în fond dorin a de a scoate colile din Blaj de sub influen a episcopiei unite i de a curma într-un fel conflictul cu Bob» [317].

Bob îl pâr te, în 24 iunie 1794, la guvern pentru diferite vini. «Nelini tit c guvernul nu ia m suri urgente, Bob îl cheam , cu îng duin a prefectului Iosif Bob, cumnatul s u, pe vicecomitele Gyujto Sándor, care îl aresteaz pe incai la 24 august 1794» [318]. Acuzat de uneltire la rebeliune, este b tut, insultat, i se ia, în septembrie 1794, un interogatoriu. La interogatoriul din timpul arestului incai arat c nu s-a gândit la guvern când a vorbit de rebeliunea ce o inten iona, ci la Bob. «Fiind denun at la guvern pentru niscai cauze, se ordonase cercetarea asupra mea. Cu aceast ocazie, mergând la mân stire, c lug rii îmi zise între pahare: Ah, incai, dar bine ce-o dreser asupr - i. Eu zisei: Dac astfel se poart episcopul cu mine, apoi ego etiam ero dux et author rebellionis

[314] *Ibidem,* p. XXVII.
[315] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.,* p. 18.
[316] Petru Maior, *Istoria Bisericii românilor,* p, 342.
[317] Manole Neagoe, *Prefa* la op. cit., p. XXXI.
[318] *Ibidem,* p. XXXIII.

atque conjuratorum (i eu voi fi capul rebeliunii i al conjura ilor). Profesorul de filozofie observ zicând: mare vorb ai gr it incai; tu î i pui capul în joc. Iar eu r spunsei: n-am gr it nimic contra rii, nici contra împ ratului, am vorbit contra episcopului». Cuvintele acestea, comunicate autorit ilor ca îndreptate împotriva statului, au fost cauza arest rii lui [319]. incai a cerut s fie judecat de un tribunal pentru nobili, încearc s ob in iertarea lui Bob. Dar acesta, drept r spuns îl destituie din postul de director în septembrie, dup ce fu arestat, i îi confisc pământul i casa. «Scrisorile lui incai, interven iile fra ilor s i pe lâng guvernul transilvan, determinar pân la urm autorit ile s -l judece, între 18– 23 iunie 1795, de an tribunal nobiliar». Constantându-se c amenin rile lui incai fuseser îndreptate împotriva lui Bob i nu a guvernului, fu eliberat, în 10 dugust 1795 se afla din nou în Blaj pe picior liber, dar «foarte sup rat», i cerea lui Bob s -i restituie pământul i casa şi s fie iertat pentru tot ce a f cut. Numai la interven ia guvernului, Bob îi pl ti «de mil » o mic parte din banii ce-i datora pentru cas , dar nu-i d du nici el, nici guvernul, nici un post.

 incai f cu un drum la Viena, la 1796, unde înainta un memoriu împ ratului pentru repunerea în postul ce l-a avut înainte. Cererea se respinse la 3 septembrie 1796 [320]. «P r sit de soart » incai se v zu silit sa recurg la bun voin a comitelui Daniil Vass de ega, unde r mase timp de 6 ani, instruindu-i copiii i îngrijindu-se de mo iile lui. Departe de un centru cultural i prins de asemenea ocupa ii, trebui s neglijeze în oarecare m sur , studiile şi cercet rile sale, pe care le continuase i în timpul ederii la Blaj. Înc la 1800, Engel v zuse la Tîrgu Mure , în biblioteca asocia iei pentru limba maghiar , un manuscris al lui incai în 3 volume in folio, cuprinzând date cronologice de Rebus Valachorum, culese din diferi i autori.

La 1803, plec la Buda, pentru a se consacra cu toat asiduitatea studiului istoriei românilor. În drum se opri la re edin a episcopului Vulcan, la Oradea, unde se traducea Cronica lui Miron Costin pentru Engel, care începuse s scrie Istoria Principatelor Române i de unde i se trimiteau i alte documente. incai i-a f cut i el copii de pe acestea.

În 1804 primi la Buda postul de diortositor la tipografia regal , unde Samuil Micu era revizor (cenzor) de c r i. Acum începe redactarea *Cronicii* sale. În 30 februarie scrie lui Engel: «Mi-am propus s scriu analele na iunii române întregi... începând de la cel dintâi r zboi al lui Decebal contra romanilor... Continuez aceast lucrare zi de zi, o înavu esc i o netezesc, nici cutez a o tip ri înainte de ce voi aduna i strânge tot ce voi putea spre complertarea i continuarea anilor». La 20 septembrie 1804 spera ca peste 2 ani s poat scoate la lumin *Cronica* sa [321].

[319] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.,* p. 19.
[320] Lucia Protopopescu, *Contribuţii la biografia lui Gheorghe Şincai*. Extras din culegerea «Limbă şi literatură», vol. VI, Bucureşti, 1962, p. 489 —491.
[321] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.,* p. 23.

În 1807, incai tip re te «Istoria românilor» la finea calendarului de Buda de pe acest an. În 1808 începu s tip reasc «Cronica», tot ca anex la calendarul de Buda de pe acest an. În calendarul de pe 1809 continu cu tip rirea Cronicii. Dar mai departe nu mai putu înainta cu tip rirea. El însu i la începutul lui 1809 nu se mai afla la Buda.

Dup moartea lui Samuil Micu, la 1806, ceruse pentru sine postul de revizor (de cenzor) al aceluia, dar nu-l primise. «Prietenul» s u, Samuil Vulcan, episcopul Oradiei, c ruia i se ceruse recomandarea unor persoane, fiind vorba de cenzura c r ilor române ti, recomandase la primul loc pe Petru Maior, la al doilea i al treilea pe Mihai David i pe Alexiu Aron. Pe incai nu-l recomanda din cauza «vîrstei». Se vede c «Procanonul» lui Petru Maior, cu anticatolicismul lui, nu era cunoscut lui Samuil Vulcan, cum îi erau cunoscute ideile lui incai care fusese pe la curtea lui. «Vîrsta nu putea constitui o piedic de netrecut (pentru incai), dac ne gândim c Micu avea 60 de ani i era bolnav când a fost numit cenzor. incai avea acum numai 52 de ani. Iar Petru Maior, propus de Vulcan, avea aceea i vârst ca incai. În martie 1809, Petru Maior î i lua postul în primire. incai plec din Buda înainte de sosirea lui Petru Maior. Spre sfârşitul anului 1808 plec la comi ii Vass din Sinea, fo tii lui elevi, care îi scriseser în acela i an trei scrisori prin care îl chemau la ei, «unde va avea cas i mas cât va tr i» [322].

Aici continu vreme de doi ani, cu mare asiduitate s lucreze la Cronica sa, având de gând s r mân acolo până o va termina. Prescurta adeseori expunerea româneasc , gr bindu-se a o traduce în latine te, c ci spera c a a o va putea tip ri mai u or, scapând de cenzura oficialit ii. Desigur, era vorba de conduc torii Bisericii unite, c ci lor li se cerea avizul. Iat ce scrie incai la 1810: «Al i mai mul i (autori) pentru aceea nu-i pomenesc aici, pentru ca s nu-mi lungesc munca, ci s o ispr vesc mai repede... i s o întorc pe latinia, de unde i nume i folos mai mare voi avea... tip rindu-se odat munca aceasta pe latinia, slobod îmi va fi a o tip ri i , pe românia...» [323].

În anul 1811 incai veni la Oradea, unde î i încheie *Cronica* i f cu o copie la curtea episcopului Vulcan [324].

«El, cu Cronica, dup multe refaceri... era gata c tre sfârşitul anului 1811» [325]. De ce s-a oprit îns incai cu ea la 1739? De-abia de atunci încoace ar fi avut s spun lucrurile cele mai interesante despre atitudinea lui fa de Inocen iu Micu Clain i despre persecu ia ortodoc ilor. Nu cumva s-a oprit la 1739 pentru a nu sup ra pe Vulcan, al c rui oaspete era, sau pentru a nu îngreuna situa ia Cronicii sale la cenzur ?

La începutul anului 1812, incai prezent *Cronica* sa cenzurii din Oradea, spre a ob ine aprobarea pentru tip rire. Anton Szerdahely, cenzorul din Oradea

---

[322] Manole Neagoie, *op. cit.*, p. XLI.
[323] *Cronica*, an 1595.
[324] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 26.
[325] Ioan Modrigan, *Soarta Cronicii lui incai*, în «Cultura cre tin », m. 1. 1916, p. 18.

Mare, aprob tip rirea ei în cuprinsul Ungariei. Neavând îns un editor în Ungaria («prietenul» Samuil Vulcan nu-i era de nici un folos în aceast chestiune), incai se adreseaz tipografului Martin Hochmeister din Sibiu. Se pare c în acest scop, incai vine în 1812 în Transilvania, f când drumul de la «prietenul» s u Vulcan, pe jos, cu toiagul în mân i cu desaga în care purta cronica sa, în spate. Hochmeister, neîncrezându-se numai în cenzura de la Oradea, dori s aib i aprobarea cenzurii transilvane. incai supune la începutul anului 1814 primul volum al *Cronicii* în latine te cenzurii transilvane de la Alba Mia i toate trei volumele în române te direct guvernului ardelean. eful cenzurii transilvane, Martonfi, înainteaz la 5 martie 1814 guvernului un raport cu cele mai aspre cuvinte de caracterizare a *Cronicii,* în urma acestui raport guvernul transilv nean refuz aprobarea. incai ceru guvernului s -i restituie manuscrisele. Guvernul r spunse la 16 august 1814 c manuscrisele se confisc , atât cel latin, cât i cele române ti. Ba cere i consiliulului locotenen ial din Ungaria s nu mai aprobe în viitor tip rirea pe teritoriul Ungariei a unor c r i ce intereseaz Transilvania, f r referatul cenzurii transilvane [326]. Noroc c incai f cuse o copie de pe manuscrisul s u pentru episcopul Vulcan, ca s se achite pentru g zduire. Dup ea s-au f cut apoi mai multe copii. incai a f cut în drumul acesta i un drum la Blaj, pe jos, cu desaga cu *Cronica* în spate. Ba se pare c dup ce i s--a refuzat tip rirea de c tre cenzura din Alba Iulia, a venit a doua oar pe la Blaj. Ultima oar se spune c ceruse s fie iar primit în mân stire [327]. Speran a i-a fost i de ast dat zadarnic . Astfel plec iar cu toiagul în mân , la comi ii Vass, în nordul Ungariei. Ilarian zice : «Ioan Bob, de i vedea pe incai cel plin de merite ajuns în extrema mizerie, totu i nu s-a putut împ ca cu dânsul. incai plec pe jos plin de mîhnire» [328].

Din acel an incai nu mai fu v zut. Până în 1966 nu se tia nimic nici de locul, nici de timpul mor ii lui. În 1966 se descoperi c , p r sit de to i, se retr sese la elevii s i, comi ii Vass, în satul Sinea, de lâng Kassau, unde a murit la 2 noiembrie 1816.

Explica ia acestei persecu ii continue a lui incai din partea conducerii Bisericii unite o avem în ideile lui incai în chestiunile biserice ti care nu puteau fi pe placul episcopului Bob i al anturajului lui catolicizant. Aceste idei coincid cu cele ale lui Samuil Micu i Petru Maior.

Iat pe scurt aceste idei:

incai vede începutul dezbin rii între Biserica de R s rit i cea de Apus în pofta de suprema ie a papei, Împ ratul Bizan ului, Foca, pentru a nu fi anatematizat de patriarhul de Constantinopol, a c utat s ob in sprijinul patriarhului Romei, dându-i titlul de patriarh ecumenic? «care titlu l-au i inut patriarhii Romei până în ziua când scriu acestea. Batîr de nu l-ar fi inut! Pentru

[326] *Ibidem,* p. 20 - 22.
[327] T. Cipariu, în «Foaie pentru minte, inim i literatur », 1941. m. 42.
[328] Al. Papiu Hartan, *op. cit.,* p. 27.

c titlul acesta a stricat dragostea între r s riteni i apuseni» [329]. «Fotie era bun cre tin i mare pravoslavnic ... Drept aceea s-a pornit a ap ra credin a r s ritenilor împotriva apusenilor, care toat ocârmuirea Bisericii lui Hristos o tr geau la ei, care nu o au putut dobândi vreodat , precum toat teologia cea curat , înc   i cea din Roma veche, unde am înv at acestea, arat » [330].

Vorbind despre unirea ce a f cut-o Ioni   împ ratul româno-bulgarilor cu Biserica Romei, incai zice: «Românii i bulgarii nu i-au l sat legea i obiceiurile cele mai dinainte i numai a a s-au supus Bisericii Romei, ca s   ie pe papa cel mai întâi între patriarhi i s nu huleasc pe latini i obiceiurile lor cum au f cut i românii din Ardeal când s-au unit» [331].

Ajungând la introducerea protestantismului în Transilvania, incai zice: «Dumnezeu cel de sus prin Isabela i prin fiul ei a început a bate pe românii din Ardeal, pe care îi mâncase papa de la Roma mai înainte, c nu s-au plecat lui ca s -i fie dobitoace i nu oi suflete ti ... C fie ice episcop numai atâta putere are, cât i-a dat Domnul nostru Iisus Hristos, nu cât i-a dat împ ratul Foca, Carol cel Mare, Mohamed II sau Bonaparte acuma. Aceasta este credin a cea adev rat » [332]. În alt loc scrie: «Iar dup ce s-a milostivit Atotputernicul Dumnezeu a certa mândria Bisericii Romei prin m dularele ei, adic prin protestan i ..., neamul nostru cel românesc întreg ... pentru c n-am primit r t cirile protestan ilor precum nu primiser m obiceiurile Romei mai înainte, la atâta au ajuns, cât numai suferi i (tolera i) s-au inut în Ardeal i p r ile   rii ungure ti» [333]. Ce departe e incai de Augustin Bunea i de uni ii de mai târziu, care declarau c unirea cu Roma a sc pat Biserica româneasc din Ardeal de calvinism!

Foarte sever critic   incai metodele iezui ilor i «regulile lor cele ascunse i numai cu mâna scrise», pe care le-a cunoscut el însu i cât era bibliotecar la colegiul de Propaganda Fide din Roma. Fiind recruta i numai dintre b rba ii boga i, sau de neam mare, sau chipe i la trup, ei lucrau cu bani, prin rela ii influente, sau prin femei [334].

În alt loc incai vorbe te de obiceiul necinstit al iezui ilor de a fura i dosi acte publice: «Scrisoarea aceasta» (e vorba de o scrisoare a mai multor boieri români din F g ra) «care trebuia s r mân în original în arhivul vl dicesc din Blaj, dup r ul obicei al lor o au furat iezui ii i o au trimis provincialului lor Hevenesy, care o au legat între scrisorile cele multe, care tot cu r pirea i cu furti aguri le-au adunat, spre marea pagub a multora dar mai vârtos a ardelenilor» [335]. Reamintim c   i actul original al unirii religioase de la 1701 l-a

---

329 *Cronica*, an 602.
330 *Ibidem*, an. 869.
331 *Ibidem*, an. 1202.
332 *Ibidem*, an. 1571.
333 *Ibidem*, an. 1514.
334 *Ibidem*, an. 1604.
335 *Ibidem*, an. 1711.

g sit Nicolae Densu ianu tot între hîrtiile lui Hevenesy, la Budapesta.

În privin a unirii religioase, unitul Papiu Ilarian red astfel gândirea lui Gheorghe incai: «Nimeni nu tia mai bine, nimeni mai mult ca dânsul nu a avut curajul de a ar ta frauda i violen a prin care se f cu aceast unire. El, ca i Clain, a ar tat c scopul ei era de a înmul i prin uni i ... num rul sc zut al catolicilor, i a dezbina, a sl bi i a arunca pe români, sub pretextul religiei, în noua robie a grofilor unguri». El a ar tat cum protopopii români au fost du i ca ni te berbeci la unire, unii plângând, al ii crezând c au devenit prin unire boieri; cum împ ratul, pe de o parte da patente şi f g duieli de privilegii, pe de alta scria în secret autorit ilor din Transilvania s nu se uite la patente i s l easc cu orice mijloace unirea; «cum se trimeteau c tane nem e ti asupra celor ce r mâneau credincio ii Bisericii str bune» [336]; cum cei ce nu primeau unirea, «multe baiuri i nevoi au avut, pentru c acelora nici pruncii nu li se botezau, nici mor ii li se îngropau» [337]; «a ar tat, în fine, goanele, întemni rile i toate suferin ele credincio ilor care nici episcopi nu aveau» [338].

incai întrebându-se nu odat , ce folos au avut românii de pe urma unirii religioase, r spundea: «Latinii prea mult s-au ajutat prin uni i, pentru c propor ia lor, num rând i pe uni i, cu mult mai mare era ... Ci noi românii, de vom lua afar clerul cel unit, care îns mai înainte numai atâta se [339]socotea cât a cincea roat la car, ce folos am avut din toate acestea ..., m car c i acum se afl nebuni ca aceia, care gândesc c greco-catolicii, pentru c se numesc uni i, trebuie s fie supu i romano-catolicilor; ci în elepciunea spune c a fi unit cuiva atâta înseamn , cu a fi al lui asemenea i nu supus» . Şincai, ca i Samuil Micu i Petru Maior, în elegea unirea religioas cu Roma Papal ca o federalizare între dou Biserici, care r mân independente; ei erau predecesorii ideii ecumenice ce- i face azi drum în mi carea ecumenist i chiar între unii catolici, în privin a unirii între Biserici.

Românii i-au pierdut prin unia ie Mitropolia. Episcopul Patachi «care i latin se f cuse, î i b gase în cap înc de tân r, c nu poate fi o episcopie adev rat pe lume, de nu ar fi înt rit de patriarhul Romei». De aceea ceru aprobarea înfiin rii episcopiei F g ra ului de la papa. Îns «Biserica românilor din Transilvania, al c reia arhiepiscop Sf. Teofil au ezut în soborul cel din âi a toat lumea de la Niceea, unul fiind din cei trei sute Sfin i P rin i, ce lips a avut de înt rirea patriarhului Romei? Au nu pentru aceea s-a f cut episcopia F g ra ului, ca s îngroape Mitropolia Belgradului? Dar pentru ce să se îngroape Mitropolia? Au nu pentru aceea ca românii s fie supu i neamurilor acelora pe care ei i-au întors la cre tinism?» [340]. Pentru incai, subordonarea bisericeasc implica subordonarea na ional a poporului nostru. Mândria lui

---

[336] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.,* p. 34.
[337] *Cronica,* an. 1696, 1698, 1700, 1701.
[338] Al. Papiu Harian, *op. cit.,* p. 34; *Cronica,* an. 1702, 1703 etc.
[339] 321. *Cronica*, an. 1701.
[340] Ibidem, an. 1721.

românească nu admitea aşa ceva. Vorbind de bula papei Clement al XI-lea, referitoare la înfiinţarea episcopiei Făgăraşului, în care se menţionau ca credincioşi ai ei, greci, ruteni, români, rasciani (sârbi) şi alţii, Şincai spune: «Multe bule patriarhiceşti am citit în viaţa mea, dar bulă mai încâlcită şi fără înţeles ca aceasta n-am citit; dar Dumnezeu a tulburat mintea celui ce o a scris, pentru că n-a fost spre binele şi folosul, ci spre stricarea românilor din Ardeal».

Iar după ce dă extrase din bulă, zice: «Despre bula aceasta cu adevărat mai multe aş putea grăi, căci ce greci, ce ruteni, ce rasciani, sau sârbi au fost pe vremea aceasta în Transilvania, care să se afle uniţi? Au nu şi-a arătat curtea Romei prin numirea neamurilor ce nici au locuit în Transilvania, necum să se fi unit cu miile, toată neştiinţa şi necunoştinţa neamurilor pe care vrea să le pască?» Desigur, neştiinţa papei nu era singura cauză a menţiunării acestor credincioşi de multe naţii ai episcopiei unite de Făgăraş; neştiinţa lui era folosită de sfătuitorii lui din Imperiul habsburgic pentru a obţine un document de autoritate prin care să dovedească odată că în Transilvania, printre greco-catolici, nu sunt numai români; eventual se gândeau chiar la introducerea în Transilvania a acestor naţii, care să aibă pretenţii de a considera episcopia de Făgăraş şi ca episcopie a lor şi de a cere să se folosească oficial şi limbile lor, sau limba latină, sau maghiară ca limbă bisericească comună, cum s-a întâmplat mai târziu cu episcopia greco-catolică de Hajdudorog. Pe de altă parte, era în spiritul zisului universalism catolic să tindă a vedea naţiile integrate într-un tot catolic, dar să separe cu înverşunare pe catolici de necatolici chiar când sunt de aceeaşi naţie.

Poate că Şincai s-a gândit şi la aceasta când a spus că se teme să grăiască mai multe în legătură cu această bulă. Dar din cele de mai jos, coroborate cu cele de mai înainte, rezultă că el s-a gândit sigur că această episcopie nu este legitimă, ci că episcopia românilor este cea al cărei titular este Vasile Moga. «Zisei că aş putea spune mai multe cuvinte, dar mă tem de limbile cele clevetitoare şi de creierii cei goi care lesne ar putea stârni despre mine ce nici gândesc când scriu acestea. O întrebare însă totuşi gândesc a face, care este aceasta: dintre doi arhierei români din Transilvania, adică Ion Bob şi Vasile Moga, care astăzi în ziua de Sfânta Mărie Mare din anul 1811 trăiesc, care s-ar putea zice cel adevărat următor al Sfântului Teofil?»[341]. Unitul Papiu Ilarian, biograful lui Şincai, socoteşte că răspunsul implicat în întrebarea lui este: Vasile Moga. «Şincai găseşte de prisos a răspunde ca Moga»[342].

Şincai, citând pe Samuil Micu, declară că «unirea n-a stat nici stă în alta, fără numai să nu clevetim pe cei ce ţin de Biserica Romei... şi latinii să nu ne clevetească pe noi». El adaugă: «căci cele patru punturi, care sunt între uniţi şi neuniţi (cu iertare să fie zis de mine) necum să le ştie românii cei proşti (simpli) şi neînvăţaţi, dar dintre cărturarii români încă mulţi nu le înţeleg, ci numai pleve

---

[341] *Ibidem*.

[342] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 36.

vorbesc, neîn elegând unii pe al ii» [343]. Frunta ii colii ardelene, pe de o parte nu tiau de actul original semnat de protopopi la 1700 i înlocuit de iezui i cu un altul, c el a fost descoperit de-abia la 1879 de Nicolae Densu ianu, act în care nu e nici o pomenire de cele patru puncte, deci ei credeau ca ele au fost acceptate de protopopi; pe de alta vedeau c ele nu fuseser introduse în via a Bisericii unite i exista o rezisten general împotriva lor. Devenise deci o tradi ie s se spun c cele patru puncte au fost acceptate, dar pe de alta s fie comb tute. Aceast contrazicere constituia, desigur, o încurc tur pentru to i frunta ii uni i, inclusiv pentru frunta ii colii ardelene. Dar credeau c aceast încurc tur î i are i ea rostul ei i în i i protopopii de la 1700 au acceptat-o ca o ambiguitate folositoare. Declara ia c primesc cele patru puncte, dar hot rârea de a nu le lua în serios, i-ar fi ajutat pe protopopii de la 1700 s dea impresia autorit ii habsburgo-catolice c au acceptat catolicismul, în vreme ce în realitate erau hot râ i s r mân la credin a lor. Iar pe frunta ii colii ardelene i dup ei i pe al i frunta i uni i, declara ia c r mân uni i pe baza acestor puncte, în timp ce pe de alt parte le criticau, le d dea aceea i acoperire în fa a autorit ilor. incai c uta o alt ie ire din încurc tura acestei contraziceri. Poate c de fapt aceasta era ie irea tuturor frunta ilor uni i, cu excep ia conducerii oficiale a Bisericii unite. incai declar c cele patru puncte sunt pleav f r con inut, deci o simpl vorb rie, care de form poate fi acceptat , pentru a-i am gi pe asupritori, dar în fond trebuie dispre uit . Felul acesta de a gândi îl arat incai i prin urm torul fapt:

În 1783, el trimite un raport congrega iei de Propaganda Fide despre activitatea sa, dat fiind c în timpul studiilor la acel colegiu trebuise sa se oblige, ca to i studen ii acestei coli, s trimit anual rapoarte despre activitatea sa, pentru ca s se poat cunoa te acolo ce au realizat pentru l irea catolicismului. Era pre ul ce trebuia pl tit pentru posibilitatea ce li se d dea tinerilor r sariteni de a studia acolo. incai declara în raport c lucreaz pentru întoarcerea sufletelor la catolicism. Dar «comparând cuprinsul acestui raport cu con inutul lucr rilor lui incai, unde întâlnim în mod sistematic o interpretare ortodox a problemelor religioase, rezult c istoricul în elegea s - i respecte jur mintele, trimi ând informa ii eronate despre activitatea sa, pentru a nu deveni suspect în ochii celor de la Propaganda Fide» [344]. Tocmai în acel timp, incai publica *Catehismul* s u de con inut pur ortodox [345].

Am men ionat c *Cronica* lui incai se opre te la 1739. Biograful lui incai, Papiu Ilarian întreab : «Unde e continuare Cronicii de la 1739 înainte?»[346].

Cu siguran c cel pu in documentele pentru aceast parte care ne lipse te a *Cronicii* lui se cuprindeau în cele mai multe zeci de volume ale

---

[343] *Cronica*, an. 1514.

[344] Manole Neagoe, *op. cit.*, p. XXIX.

[345] *Ibidem*, p. XCIX.

[346] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 60.

«Culegerii celei mari», ale «Analelor românilor», ale «Scrisorilor celor mari» [347]. Unde sunt toate aceste documente? Oare n-au fost distruse?

Şincai însuşi spune că tace în privinţa anumitor lucruri «ca să înconjoare pieirea ce i s-ar putea întâmpla din spunerea adevărului» [348], sau de frica «taurilor celor graşi din cucuruz şi de coarnele cele ascuţite ale ţapilor» [349]; apoi de câte ori vorbeşte de unirea religioasă cu Roma papală, de papi, declară că e nevoit să tacă în privinţa anumitor lucruri de frica «creerilor goi şi a limbilor clevetitoare» [350].

Cronica este numai o prescurtare a marilor opere şi colecţii de documente amintite. Multă vreme a rămas şi ea nepublicată. Unitul Papiu Ilarian spunea la 1869: «Moartea însă nu îmblânzi furia soartei şi a inimicilor lui (Şincai) şi a gintei române; el fu prigonit în *Cronica* sa şi după ieşirea din viaţă. Murind Vulcan, căruia îi lăsase Şincai un exemplar din *Cronica* sa, scaunul episcopiei de la Oradea rămase văduvit până astăzi de succesori cu inimă şi simţ de român şi tezaurul lui Şincai şi al naţiunii se ţinu şi se ţine îngropat până astăzi în Oradea» [351].

Sunt semne care justifică bănuiala că însuşi Samuil Vulcan, ca şi antecesorul lui, Ignatie Darabant, amândoi «prieteni» ai lui Şincai, n-au voit să publice *Cronica* acestuia. Căci la 1804, când Şincai cere lui Darabant din Buda să-l ajute să-şi tipărească *Cronica*, acesta răspunde că episcopia nu-l poate ajuta, iar hârtie nu are decât de calitate proastă [352]. E de menţionat însă că la 1781 episcopia unită de Oradea primea de la stat domeniul de la Beiuş pe un teritoriu vast, cuprinzând vreo 70 de sate locuite numai de românii ortodocşi, care, după documentul papal, trebuia să fie aduşi în staulul Romei [353]. Iar de «prietenul» Samuil Vulcan ne amintim că nu l-a recomandat pe Şincai pentru postul de revizor la tipografia din Buda. De altfel se ştie că Samuil Vulcan († 1839) a fost cel mai zelos propagator al uniaţiei în părţile orădene şi arădane [354]. Aceştia trebuie să fie românii de la care Şincai scrie că a aşteptat ajutor în zadar [355].

De abia la 1843, arhimandritul Gherman Vida, profesorul lui Kogălniceanu, tipări o parte din *Cronica* lui Şincai (până la anul 1000), în tipografia Mitropoliei din Iaşi, după o copie (copia Mărcuţiu) de pe autograful rămas la Vulcan, ajunsă în mâinile lui Vida. La anul 1844 un alt ortodox, Alexandru Gavra din Arad, începu după o altă copie, publicarea *Cronicii*, dar nu ajunse decât până la anul 1383. În sfârşit, la anul 1852 principele Grigore Ghica, cumpărând copia lui Vida, tipări întreaga *Cronică* la 1853. Ediţia de la 1886 fu

---

347 *Cronica*, an. 1467, 1599, 1600, 1711 etc.
348 *Ibidem*, an. 1440.
349 *Ibidem*, an. 1490.
350 *Ibidem*, an. 1514, 1563, 1721.
351 Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 58.
352 Manole Neagoe, *op. cit.*, p. XXXIX.
353 *Papism şi Ortodoxie în Ardeal, sau Porfir şi cununa de spini*, Arad, p. 67.
354 Gh. Ciuliandu, *Episcopul Gherasim Raţ şi Samuil Vulcan*, Arad, 1935.
355 *Cronica*, an. 1510.

tipărită tot după manuscrisul lui Vida, aflat în Biblioteca Universității din Iași. Conducerea Bisericii unite nu s-a mișcat niciodată. Nu-i convenea această operă. Iar după ce *Cronica* a fost publicată de ortodocși, nemaiavând ce face, porni să se laude și cu Șincai, ca și cu Samuil Micu și Petru Maior.

În sfirșit, în 1967, s-a publicat la București primul volum din *Hronica românilor,* după autograful lui Șincai, predat spre cenzură guvernului transilvan și nerestituit autorului, aflător în biblioteca «Muzeului transilvan» din Cluj, urmând a se publica și celelalte două volume și a se reedita și alte scrieri ale lui Șincai, tipărite în cursul vieții lui, între care și *Catehismul Mare.*

3. Petru Maior

Petru Maior (1754– 1821), al treilea fruntaș al Școlii ardelene, a făcut aceeași opoziție tendințelor de catolicizare ale Blajului și de aceea a suferit și el persecuțiile aceluia.

După studiile făcute în Transilvania, a studiat la Roma împreună cu Șincai (1774– 1779). Numit profesor la Blaj, după 4 ani fu nevoit, datorită episcopului Bob, să plece protopop la Reghin (1784). El era în relații așa de bune cu românii ortodocși, încât apare la 1798, alături de cei de la Consistoriul din Sibiu și de alți protopopi greco-catolici – ca inițiator al încercării de reunire a românilor ortodocși și uniți într-o singură Biserică, al cărei episcop urma să fie el însuși. După mai mulți ani de activitate ca protopop la Reghin, sătul de intrigile episcopului Bob, își găsește refugiu la Buda, în calitate de «revizor crăiesc» pentru cărțile românești la tipografia Universității din acel oraș, urmând în acest post lui Samuil Micu.

Vârfurile oficiale ale unației au avut aceeași atitudine negativă și față de opera lui Petru Maior. Ele au refuzat să publice *Procanonul,* cea mai caracteristică operă teologică a acestuia, nu numai pentru ideile lui, ci și ale tuturor celor trei fruntași ai Școlii Ardelene în problema Ortodoxiei și Catolicismului, mai precis în problema învățăturii ortodoxe pe care trebuia să o mențină credincioșii români uniți în fața tendințelor Bisericii Romano-Catolice de a îngloba Biserica unită în sânul catolicismului din punct de vedere dogmatic, canonic și liturgic. Menționăm că nici *Istoria pentru începutul românilor in Dacia* și nici *Istoria Bisearicii românilor,* n-au fost publicate la Blaj, ci la Buda, prima la 1812, iar a doua la 1831, abia la 10 ani după moartea autorului. *Procanonul* a fost tipărit abia la 1894 în tipografia cărților bisericești a Bisericii Ortodoxe Române din București, de către Prof. C. Erbiceanu și a doua oară ía tipografia arhidiecezană a Mitropoliei ortodoxe din Sibiu, la 1948.

Iubirea de neam și iubirea pentru credința strămoșească, strâns împletite în gândirea lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, sunt tot atât de îngemănate și în scrisul lui Petru Maior, încât una se explică din alta. Datorită acestei împletiri,

vajnica lui str danie de ap rare a poporului român, nu are nimic de a face cu vreun ata ament fa de catolicism, ci dimpotriv e alimentat de iubirea lui înfocat pentru poporul român în tot ce are el specific; dar i invers, lupta lui pentru ap rarea dreptei credin e a poporului român împotriva catoliciz rii, nu-i o lupt pentru un sistem teologic abstract, ci pentru o spiritualitate specific , ancorat , în trecutul nostru i în via a concret a poporului român.

a) Febronianismul i tradi ia ortodox româneasc în gândîrea i sim irea lui Petru Maior. -- Gh. Bogdan-Duic a demonstrat în studiul *Petru Maior i Iustinus Febronius,* sau *Petru Maior ca vr jma al papii,* Cluj, 1933, redus ca extensiune, dar foarte dens în probele aduse, dependen a *Procanonului* lui Petru Maior de cartea lui Iustinus Febronius: *De statu ecclesiae et legitima potestate romani pontificis, liber singularis ad reuniendos dissidentes in religione christianos compositus.* Numele lui Iustinus Febronius este pseudonimul lui Iohannes Nicolaus Hontheim, n scut în 1701 la Trier. Autorul, dup studii la diferite universit i, a ajuns profesor universitar i apoi episcop auxiliar la Trier. Galican convins, dup alte numeroase studii, el a publicat la 1763 opera, cu titlul de mai sus, precum se vede, într-un scop ecumenic. Ea cuprinde un ir bogat de dovezi despre netemeinicia primatului jurisdic ional i a infailibilit ii papale, pe care le consider , ca i în vremea noastr , piedica principal în calea reunirii Bisericilor. Cartea aceasta a declan at curentul febronianist, cu deosebire în Germania i în Austria.

De i papa a condamnat aceast oper , îndat dup apari ia ei, la 1764, iar la 1768 autorul a fost silit sa o retracteze, curentul febronianist i-a g sit un patron ferm i un sus in tor în practic în împ ratul Iosif al II-lea (1780– 1790) i în ministrul s u Kaunitz, chiar dup retractarea c r ii de c tre autorul ei. În forma aceasta de aplicare practic , febronianismul a luat numele de iosefinism.

Gh. Bogdan-Duic a demonstrat c Petru Maior reproduce în *Procanonul* s u în mod strâns argumentarea c r ii lui Febronius. Petru Maior f cea aceasta la 1783, deci nu se sinchisea deloc de condamnarea ei de c tre papa la 1764 i de retractarea ei de c tre autor în 1778, fapte pe care trebuie s le fi cunoscut în timpul studiilor sale la Roma, între 1774 i 1779, perioad în care problema lui Febronius era aprig discutat în acest centru al catolicismului universal, care opunea o rezisten   hot rât ideilor înnoitoare ale timpului.

Nu e locul aici de a stabili pas cu pas ce este luat în *Procanonul* lui Petru Maior din cartea antipapal a lui Febronius i ce e prelucrare i adaos propriu, cu un cuvânt ce e contribu ie personal . Cineva va trebui s se îns rcineze în viitor cu o asemenea cercetare, punând în relief mai bine decât a f cut Bogdan-Duic semnifica ia româneasc a contribu iei personale a lui Petru Maior.

Dar indiferent de propor iile contribu iei personale, este un fapt extrem de semnificativ c to i cei trei frunta i ai colii ardelene [356] sau tot ce avea Biserica

[356] Despre galicanismul lui Samuil Micu, a se vedea la Gh. Bogdan-Duic , *op. cit.,* p. 50 - 53.

unit mai ridicat din punct de vedere intelectual în acea vreme, au îmbr i at în tot ascu i ul lor ideile febronianiste-galicaniste, cât vreme în tot cuprinsul Bisericii Romano-Catolice nu s-au aflat teologi mai de seam care s fi îmbr i at i dezvoltat în mod temeinic febronianismul, temându-se de condamnarea Romei papale.

Chiar dac s-a invocat – a a cum face i Gh. Bogdan-Duic – pentru curajul celor trei mari ardeleni, faptul c febronianismul era patronat de Iosif al II-lea, r mâne totu i semnificativ faptul c îndat ce s-a g sit la Viena un împ rat care a încetat s sus in catolicismul cu toate mijloacele cunoscute, frunta ii intelectuali uni i i-au dat pe fa sentimentele anticatolice. De altfel vom vedea c cei trei frunta i ai colii ardelene au r mas la ideile lor i dup ce moartea împ ratului Iosif al II-lea a pus cap t iosefinismului.

Frunta ii colii ardelene s-au folosit de febronianism i de iosefinism nu pentru a sus ine o reform în sinul Bisericii Romano-Catolice universale, ci pentru a revendica respectarea tradi iei de independen a Bisericii române din Transilvania i a spiritualit ii ei tradi ionale, c lcat în picioare de voin a de dominare i de uniformizare a ei în sânul catolicismului universal din partea Romei papale.

Deci, chiar dac n-ar cuprinde nici o contribu ie personal , *Procanonul* lui Petru Maior este prin el însu i o dovad a voin ei autorului lui de a milita pentru independen a Bisericii unite române i a spiritualit ii ei. Îns chiar numai prin ceea ce ne este indicat la Gh. Bogdan-Duic   i din ceea ce e v dit din textul *Procanonului,* putem constata c aceast carte a lui Petru Maior nu e o simpl transpunere în române te a ideilor i argumentelor lui Febronius, ci ea cuprinde pe lângă accentul pasional o contribu ie personal foarte apreciabil a lui Petru Maior. Iar din con inutul i din spiritul acestei contribu ii se poate trage i mai mult concluzia c nu de concep ia lui Febronius pe plan universal cre tin îi ardea lui Petru Maior, ci de ap rarea tradi iei de independen a Bisericii sale str mo e ti din Transilvania.

Chiar în capitolul I al titlului I, care trateaz despre puterea Bisericii, Petru Maior afirm c Bisericii i s-a dat de c tre Hristos putere de a «pov ui turma cea cuvânt toare (sau) pravoslavnicii cre tini» (Ed. Erbiceanu, p. 2). Deci de la început Petru Maior declar c Biserica adev rat este pentru el cea alc tuit din cre tinii ortodoc i i pe uni ii români nu-i socote te ie i i din aceast Biseric . El nu vorbe te niciodat de dou Biserici ale credincio ilor români: una a neuni ilor i alta a uni ilor, ci de o singur «Biseric a românilor», sau «pravoslavnic », sau a «R s ritului», în care sunt i unii i al ii. Titlul însu i al c r ii sale, *Istoria Bisericii românilor,* arat aceasta.

În capitolul al IV-lea al aceluia i titlu al *Procanonului,* comb tând cu Febronius teoria protestant c arhiereii urma i ai Apostolilor nu au o putere special în Biseric , Petru Maior se întoarce i împotriva conduc torilor biserice ti care s-au f cut asemenea st pânitorilor lume ti, p r sind smerenia,

blânde ea i purtarea p rinteasc cu credincio ii. El «se aprinde de mânie i de râvn duhovniceasc » împotriva acestor arhierei care «atâta i-au în l at cornul», c cei s raci nu mai g sesc nici o mângâiere la ei. «Ba flutureaz , suduie, blast m pe supu i, bor sc cuvinte urâte», p lmuiesc pe preo i, îi bat, îi arunc în temni cu desfrânatele i cu tâlharii, tr iesc în ospe e luxoase, in robi nenum ra i. Ba unii poruncesc s fie du i pe umeri în tronuri de c tre 12 oameni împodobi i, îng duie s li se s rute picioarele i s li se stea înainte în genunchi, le dau unor preo i titluri mari i unduiesc s le slujeasc » (Ed. Erbiceanu, p.7-8).

Rândurile din urm se refer la papa, dar cele de mai înainte la to i episcopii i prela ii catolici în general, dar i la unii din episcopii greco-catolici, care începuser s -i imite pe cei catolici. Acestor obiceiuri opunându-le smerenia i apropierea de popor, care trebuie s caracterizeze pe adev ra ii conduc tori ai Bisericii, cu siguran c Petru Maior avea în vedere tradi ia ortodox din Transilvania, potrivit c reia episcopii i preo ii împ rt eau soarta grea a poporului român.

Este v dit c Petru Maior a voit prin aceast parte introductiv s arate de pe ce pozi ii i cu ce scop întreprinde critica nimicitoare a primatului jurisdic ional al papei din urm toarele 15 capitole ale titlului prim al *Procanonului* (VI– XX), în care s-a folosit de cartea lui Febronius. Pentru c spiritul lumesc al domina iei papale s-a generalizat în comportarea întregului episcopat catolic.

Petru Maior porne te de la constatarea c : «Italienii (teologii ui-tramontani din Italia, cum se zicea atunci), vrând i prea cu asupra pohtind s înal e pe papa deasupra Bisericii i a soborului i s supuie supt picioarele lui pre to i episcopii, mitropoli ii i patriarcii într-atâta cât f r papa nimica s nu pl teasc nici arhiereii, nici soborul a toat lumea, ci de i au ceva putere, de la papa s se în eleag împrumutat i cer it ; el s o l rgeasc acea putere cât va vrea i s o strâmteze cât i se va p rea i s o r dice (suprime) sau despre o parte, sau de tot, când va socoti... Ba el nu numai în biseric , ci i în cetate se vrea monarh, ca i craii i împ ra ii s -i fie supu i; el pe care va vrea s -l puie jos din tronul împ r tesc, care au i f cut-o, i pe care va vrea s -l înal e la acela i». Italienii pun ca prim temei al acestei teorii afirmarea c papa este urma ul lui Petru, iar Petru a avut putere asupra tuturor Apostolilor.

Petru Maior respinge, rând pe rând, tâlcuirea ultramontan a textului de la Matei XVI, 18 («tu e ti Petru...»), de la Ioan XXI, 18 («paste oile Mele...»), de la Luca XXII, 31, de la Fapte XV, 7 în favoarea unui primat al lui Petru a fost reinstalat de trei ori în apostolie (Ioan XXI, 18), «pentru c lui Petru mai mari p cate i s-au iertat decât celorlal i, care la patima lui Hristos numai cât au fugit, iar de dânsul nu s-au lep dat, precum s-a lep dat Petru» (Ed. Erbiceanu, p. 27).

Respingând afirma ia iezuitului Cornelius a Lapide (n. 1566 în Olanda, † 1637 la Roma), care «dominat de patima ce înstr ineaz de tâlcuirile i înv turile Sfin ilor P rin i», declara c lui Petru i s-a dat puterea de a str muta

i de a îndrepta pe Apostoli, ba chiar de a le lua puterea, Petru Maior izbucne te, plin de indignare, adresându-se lui Hristos i Maicii Biserici, care ea ne înva adev rul: «O Hristoase! de vom crede neîn elep iei omului acestuia, cât de imitatoare, juc toare i nestatornic putere ai dat apostolilor T i i p storilor a toat lumea. O maic Biseric ! (cum) ne vom da dup în elesurile, cum ne înve i, ca cele ce au înv at Sfin ii Apostoli sunt f r îndoial ? C ci de-au putut Apostolii gre i atât de tare, cât Sfântul Petru s poat i s trebuiasc înc a le lua puterea i a-i lipsi de p stornicie i de apostolie, cum epistoliile lor, cum evangheliile lor vor fi nesmîntnice? Poate doar prin aproba ia i judecata lui Petru? Dar de e aceasta adev rat , cine va înt ri evanghelia lui Ioan care s-a scris dup r stignirea i moartea lui Petru? F -te Doamne ajut tor nou i nu l sa s se vesteasc unele bl st muri ca acestea în Biserica Ta, ci mute s se fac gurile celor ce gr iesc asupra Apostolilor T i» (Ed. Erbiceanu, p. 23).

Este evident c în rândurile din urm Petru Maior roag pe Hristos s nu se vesteasc asemenea «bl st muri» în Biserica unit , care f cea parte din Biserica românilor din Transilvania, c ci în catolicismul de pretutindeni ele se vesteau de când au fost scrise, de la începutul secolului al XVII-lea, de Cornelius a Lapide, ba chiar cu secole înainte. Petru Maior considera Biserica românilor din Transilvania în mod propriu ca Biserica lui Hristos, spre deosebire de cea romano-catolic . C ci cere lui Hristos s nu se vesteasc în Biserica Lui («în Biserica Ta») asemenea «bl st muri» sau hule. Petru Maior cerea în acest sens ajutor lui Hristos, c ci nu vedea din ce alt parte i-ar mai putea veni Bisericii unite din Transilvania un asemenea ajutor. El cerea deci în fond ca Biserica unit s nu se supun papei prin acceptarea primatului lui jurisdic ional. El cugeta în aceast chestiune exact ca Gheorghe incai, care scria: « i acum se afl nebuni ca aceia care se gândesc c greco-catolicii, pentru c se numesc uni i, trebuie s fie supu i romano-catolicilor; ci în elepciunea arat c a fi unit cuiva înseamneaz cât a fi asemenea lui» [357].

A a se conciliaz unele contradic ii în gândirea celor trei corifei ai colii Ardelene: ei se declar uni i, dar combat primatul papal i ap ra independen a Bisericii lor, socotit o Biseric Ortodox . Frunta ii colii Ardelene acceptau s fie uni i cu Roma, în sensul în care unii ecumeni ti de azi se gândesc la o federalizare între Biserici, fiecare din ele r mânând pe pozi ia ei dogmatic i în independen a ei canonic deplin . Dar ei erau naivi (cum sunt i azi unii teologi ortodoc i) când socoteau c acceptând o alian (o «unire») cu Roma, până ce se sus ine un primat jurisdic ional al papei, aceasta nu va c uta s aserveasc Biserica unit papei. Vîrfurile unite, care au urmat de atunci şi pînâ în 1948, au dovedit aceasta din ce în ce mai mult.

În sensul acesta trebuie solu ionat i contradic ia între afirma ia frunta ilor colii Ardelene c «unirea» s-a f cut pe baza accept rii de c tre românii din Transilvania a celor patru puncte (pe vremea lor înc nu ie ise la

[357] *Hronica Românilor şi a mai multor neamuri*, III, p. 319.

iveal documentul original semnat de protopopi la 7 octombrie, 1698, i dosit de iezui i, care nu cuprindea cele 4 puncte) i lupta lor împotriva acestor puncte. Ei duc lupt deschis mai ales împotriva primatului, c ci Filioque n-a fost niciodat introdus la Blaj în Crez, nici azima, nici doctrina despre purgatoriu i indulgen e; împotriva celor trei din urm a rezistat întreaga Biseric unit . Frunta ii colii Ardelene consider deci cele patru «ponturi» acceptate doar în mod formal, nu în realitate, c ci ei refuzau s le introduc în credin a i în via a Bisericii unite, ba chiar comb teau orice tentativ a cuiva din aceast Biseric de a le lua în serios.

C Petru Maior nu s-a erijat în sus in tor al febronianismului i al iosefinismului, pentru c erau la mod , sau pentru ca s plac împ ratului Iosif al II-lea, o vedem i din faptul c el ap r   i la 1813 (atunci începe s tip reasc *Istoria Besearicii Românilor...),* când febronianismul i iosefinismul nu mai erau la mod , sobornicitatea Bisericii române ti din Transilvania, pe baza tradi iei ei dinainte de unire. «Vl dicii cei de demult ai românilor din ara Ardealului, bine tiind c în elepciunea st în sfatul a mai mul i, aceast eparhie atât de mare... nu o pov uiau dup n lucirile capului lor, nici cu sfatul unuia singur, carele totdeauna a a vrea s p easc precum tie c gânde te i voie te vl dica, a ijderea vl dica cele ce va sf tui acel unul cu ochii închi i s le fac , ci avea 12 b rba i ale i din cler care închipuia soborul mare» [358]. Aceasta era mo tenirea din str buni, care «cu de-a dinsul s-au inut mai de mult», «ca în tot anul odat s se adune to i protopopii din fie tecare protopopiat câte cu doi preo i cu vl dica lor la sobor, care se cheam soborul mare». Dar în timpul din urm vl dicii uni i voiesc s introduc în Biserica unit absolutismul ierarhului, pentru ca în felul acesta sa poat introduce înnoirile «papist e ti». Prin aceasta la conducerea Bisericii unite «au crescut zburdarea de a lucra dup volnicie... Fie tecarele vl dic a avut unul c ruia cu totul se încredin a... i pre carele din cler se mînia acela, nu era cu putin m car ce om vrednic s fi fost, s fie vl dicului pl cut, i oricare nu se închina lui... acesta se pornea nu numai pe acela, ci i pe toat familia lui s o strice. Ba i vl dica, ca un om, pe al ii se mînia, altora din multe pricini f r de cale le p rtinea» [359].

Dup ce a r sturnat, cu ajutorul lui Febronius argumentele romano-catolicilor pentru întâietatea jurisdic ional a lui Petru, Petru Maior trece la dovedirea istoric a faptului c papii n-au avut un, primat în Biseric   i nici n-a fost necesar un asemenea primat. El combate teoria latin c primatul papei e necesar pentru a men ine unitatea Bisericii. Dac ar fi fost a a, când se ivea vreo disput dogmatic în Biseric cre tinii ar fi alergat la papa ca s o rezolve, în realitate îns , unitatea în Biseric o restabilea sinodul.

Petru Maior invoc , dup istoria galicanului Fleury, «care acum pe rumânie o au întors întru tot înv atul Samuil Clain», mustrarea ce o adresa

---

[358] *Istoria Bisericii Românilor*, p. 229 —230.

[359] *Ibidem*, p. 231 —232.

Ciprian al Cartaginei în secolul al III-lea papei tefan: «Cât de mare p cat i-ai gr m dit, când de la atâtea turme te-ai t iat; c ci te-ai t iat pre tine însu i, nu te în la. C ci acela iaste adev rat schismatic, care de împ rt irea unirii cei biserice ti s-au p r sit». i Petru Maior continu : «Precum la aceste prici (dispute), a a i la celelalte pururea soborul au f cut sfâr it, nu papa, pururea soborul au împreunat, a unit inimile credincio ilor, iar nu cel întâi ez tor, nu papa. Ci pe papa înc îl aducea la rând soborul i cu ceilal i îl unea, precum toate istoriile m rturisesc» (E. 41).

De la aceast rânduial Biserica Romano-catolic s-a ab tut «când înv tura cea bl st mat a lui Isidor Mercator tot Apusul îl cuprinsese, pe papa monarh i în Biseric i în cetate îl în l ase i pre to i cre tinii din Apus supt jugul cel de robie al papei îi b gase» (E. p. 47). Din pricina acestei înv turi «bl st mate» Biserica R s ritului s-a desp r it de Biserica Apusului, iar Biserica româneasc a respins i ea împreun cu toat Biserica R s ritului aceast înv tur «bl st mat », spune Petru Maior.

Petru Maior admite pentru papa un fel de primat de onoare, sau de simbolizare a unit ii Bisericii, o întâietate fr easc între episcopii egali cu el. Unitatea e men inut de aceast fr ietate a episcopilor, nu de papa. Faptul c unul are o întâietate de onoare e numai semnul unit ii între episcopi, sau al unit ii Bisericii; nu acela e creatorul i sus in torul unit ii. Din aceast întâietate nu rezult nici m car un rol de pre edinte al papei în Sinod. Poate c în acest sens admitea Petru Maior o «unire» cu Roma papal : în sensul recunoa terii unui primat de onoare al papei. El respinge cu hot râre ideea «c toat lumea trebuie s se uneasc cu acel episcop (al Romei) într-atâta, cât oricare din toat lumea cu dânsul nu s-ar uni, s fie eretic, sau schismatic» (E, p. 43). Naivitatea lui Petru Maior i a celorlal i uni i care voiau s r mân în legea str mo easc consta în n dejdea lor c în unire cu o Biseric în care se credea nestr mutat în primatul jurisdic ional al papei, vor putea s se men in în refuzul acestui primat.

Petru Maior consider c în chestiunea aceasta mai mult crezare trebuie s se dea P rin ilor din R s rit decât celor latini, care treptat s-au supus preten iilor papale. «Drept aceea ni se pare cu dreptate a zice c în pricea (cearta) despre încep toria papei mai mare autentic au p rin ii cei de la R s rit decât cei de la Apus i cu zisele lor mai tare s ne îndrept m decât a celor de la Apus» (E. p. 46). «P rin ii mai sus numi i nu zic c întâia edere este mijlocirea de a inea unirea, ci numai zic c întâia edere iaste semn, icoan i tip unirii Sfintei Biserici» (E. p. 42). Nu Biserica e obligat s r mân cu acest întâi ez tor, ci el e obligat s r mân în unire cu Biserica. Cu Biserica e obligat s r mân în unire fiecare credincios. «Trebuie, adic s m unesc nu atâta cu cel întâi ez tor, cât cu Biserica cu care de va fi unit cel întâi ez tor i cu dânsul sunt unit, nu pentru dânsul, ci pentru Biseric » (E. p. 44).

Dar «Romei înc din vremurile de demult începur a-i r s ri coarne, care

dup curgerea vremurilor mai tare i mai tare au crescut» (E. P- 47).

Dup acestea, Petru Maior se întoarce iar i la st rile din Biserica unit din Transilvania, men ionând cu indignare pe unii care, ab tându-se de la înv tura cea dreapt , adopt înv tura Vaticanului despre primatul jurisdic ional al papei. «Ba i acum se afl unii i prin p r ile noastre, carii înv ând la Roma theologhia socotesc c numai acelea sunt adev rate, care le-au auzit la Roma i doar sângele i l-ar v rsa pentru monarhia papii. O! de-ar fi ap rat Dumnezeu neamul românesc de acest feliu de oameni înv a i i theologi! carii numai cu autentia, cu tiful i cu vîlfa ce au în haine... vreau s înving pe to i; de spun ceva de la Roma s taci, s înlemne ti, s c ti gura. De ar i din Sfin ii P rin i, din soboare, din istoria cea veche a Bisericii, asupra pove tilor lor, îndat e ti schismatic i mai r u decât eretic». El osânde te apoi în repetate rânduri categorisirea de schismatici sau eretici a cre tinilor care nu admit primatul jurisdic ional al papei, în primul rând a românilor care nu vor s admit acest primat. El se declar în chestiunea aceasta solidar cu românii neuni i i vrea ca to i românii sa gândeasc la fel.

Semnalând cu îngrijorare fenomenul abaterii de la înv tura tradi ional ortodox atât de legat de smerenie i de bun cuviin , la unii din uni ii care studiau la Roma, Petru Maior î i încheie diatriba lui împotriva celor cu min ile stâlcite de scolastica romano-catolica cu cuvintele: «Trebuie înaintea acestora to i s - i plece capetele, s -i chemi Rabi, Domnule, M ria Ta i alte titluri ce se împotrivesc chipului c lug resc. O, vremi! O, obiceiuri!» (E. p. 47). Petru Maior are pentru teologia scolastic cel mai mare dispre   i consider o nenorocire introducerea ei în teologia românilor din Transilvania. Astfel vorbind de traducerea operei lui Turneli în limba român , la ini iativa, episcopului Ioan Bob, Petru Maior spune: «Carte mai netrebnic nu putea alta din Blaj s se dea românilor..., care chip de lucrare e n scut spre a aduce întunecare cu atâta mai vârtos, întrucât carte aceea e întocmit de Turneli dup chipul scolasticesc cel de demult» [360]. Cu aceasta Petru Maior condamn în bloc toat teologia scolastic a Apusului, ridiculizînd ifosele ei de a explica cu defini ii formale totul. Aceasta ne aminte te de ridiculizarea aplicat acestei scolastici de Molliere. Ea e menit s stâlceasc graiul i mintea preo ilor i prin ei a credincio ilor români i s -i dep rteze de sim irea cuviincioas   i respectuoas a tainei, cultivat de scrisul i graiul liturgic i patristic. De altfel e-de remarcat c la nici unul din frunta ii colii Ardelene nu g sim nici o f râm din modul scolastic de a gândi i de a scrie.

Ridiculizînd pe «doctorii» de Roma care socoteau c trebuie s introduc în Biserica unit tot ce auzeau acolo, Petru Maior îndeamn pe români s p zeasc ceea ce e al lor i s se fereasc de ceea ce vine de la Vatican; mai ales s nu devin robii altora, desigur în cele biserice ti i spirituale: «Numai întru aceasta to i cu un gând i cu un cuget trebuie s ne nevoim, ca cele vechi ale

[360] *Istoria pentru începutul românilor în Dachia …*, p. 337.

Bisericii s ne înv m i întru înv tura Sfin ilor P rin i s ne deprindem, ca s cunoa tem ce e *al nostru i* ce e *al altuia;* i precum ce e al altuia nu trebuie s r pim sau s t g duim, a a i ce cunoa tem chiar de ar fi al nostru s p zim, s ap r m, s scutim, *nici robi nim nui sa nu ne facem» (E.* 51). Era o afirmare a con tiin ei valorii bunurilor spirituale ale poporului nostru, a necesit ii ap r rii lor; acesta era factorul principal care însufle ea pe Petru Maior i pe ceilal i doi frunta i ai colii ardelene. Cât haz trebuie s fi f cut împreun cu colegul s u Gheorghe Sincai, amândoi de un pronun at spirit satiric, la Roma de g unoasele i preten ioasele defini ii obtuze ale scolasticii romano-catolice, înt rindu-se unul pe altul în convingerea despre superioritatea spiritual a gândirii r s ritene i române ti! Repudierea aproape general a scolasticii de c tre teologii catolici de ast zi îi arat pe cei trei frunta i ai colii ardelene ni te precursori ai unei spiritualit i i gândiri superioare, în loc s - i însu easc gândirea oficial a Romei papale, Petru Maior scria poate chiar ca student la Roma *Procanonul* ca o pledoarie în favoarea independen ei Bisericii, citea pe Sfin ii P rin i r s riteni i c uta s în eleag i s studieze istoria poporului român.

În titlul II al *Procanonului,* Petru Maior afirm i argumenteaz infailibilitatea Bisericii împotriva infailibilit ii («nesmîntniciei») papei. Odat cu aceasta el afirm , împreun cu Febronius, c Biserica e infailibil numai în înv tura dogmatic de credin , nu în chestiuni de filozofie, de istorie i de alte domenii, am zice, azi, sociale i tiin ifice (E. 63). Prin aceasta respinge preten ia Romei papale de a dirija toat via a omenirii, a statelor, în toate domeniile. Teoria infailibilit ii papale este o inven ie, «o n lucire» (E. 65). «De-ar fi papa nesmîntnic, la ce ne mai rumpem capetele cu atâtea înv turi, la ce ne cheltuim bog iile pentru cump ratul c r ilor i cu primejdia vie ii a ne zlobozi pe mare, spre câ tigarea tiin elor? Destul ar fi s scrii la Roma, ca de acolo prin o epistolie, prin o bul s - i vie toat tiin a dogmaticeasc . Nici nu era de lips s trage i atî ia Sfin i P rin i, atî ia b trâni i neputincio i, carii orbi, carii chiopi s se adune la soborul de la Nicheea i la celelalte i s - i p r seasc bisericile i oile sale. Destul era s aduc graiul papei». i Petru Maior trage concluzia: de aici vine îngustimea gândirii teologice în Apus. «Bag seama dintru aceast socoteal dasc lii Apusului în vremile trecute de tot au fost lipsi i de cetania c r ilor Sfin ilor P rin i i au fost la nimica toat theologia» (E. 66).

În titlul III al *Procanonului,* Petru Maior se ocup în special cu separarea între puterea bisericeasc i cea politic . Biserica n-are putere în cele temporale, pentru c scopul ei este via a duhovniceasc a credincio ilor. Puterea în cele temporale apar ine exclusiv statului. Petru Maior atac aici o alt înv tur a Bisericii Romano-Catolice.

Cu acest prilej, Petru Maior descrie unele din abuzurile Bisericii Rornano-Catolice care au golit-o de spiritualitatea în care s-a men inut Biserica Ortodox i din care a desprins i poporul o în elegere i o tr ire în cele ale

dreptei credin e. «Oare d Domnul Hristos Bisericii bastonul în mân , sabia s taie pe cineva, sau s bat , sau s ard , precum au lucrat apusenii nu o dat ? Oare îi d mo ie p mântease , împ r ie mireneasc , vâlf i fum i putere de a lua mo iile de la unii i a le împ r i la al ii, precum cu jalnic pomenire ne aducem aminte c a lucrat papa, i ast zi ar lucra de nu s-ar fi trezit împ ra ii i nu s-ar ap ra de tirania lui?» (E. 70).

În leg tur cu aceasta, Petru Maior vorbe te iar i de smerenia i blânde ea cu care trebuie s pov uiasc preo ii pe credincio i «nu cu chip domnesc i cu vâlf mireneasc », nu c utând «cu puterea s dobândeasc sufletele» (E. 70). Petru Maior avea un exemplu de acest mod de a câ tiga cu puterea sufletele, în metodele cu care au rupt iezui ii atâtea suflete de români transilv neni de la Biserica str mo easc . Descrierea cruzimilor la care s-au dedat conduc torii Bisericii Romano-Catolice pentru a câ tiga sufletele sau a le ine în supunere, o continu Petru Maior, ar tând totodat c aceste cruzimi au fost condamnate de Sfin ii P rin i (ai R s ritului). Petru Maior vorbe te aici iar i nu numai despre inchizi ia din Apus dup cartea lui Febronius, ci i din amintirea celor ce se petrecuser cu pu in timp înainte cu românii din Transilvania: «Greu dar gre esc aceia, carii pe eretici îi bag prin temni e,îi chinuie te, îi spînzur , îi ard de vii, împotriva Evangheliei». Petru Maior condamn aceste cruzimi bazat mereu pe Sfin ii P rin i ai R s ritului, singurele lui izvoare în gândirea teologic : «Aceast socoteal iaste hulit de to i Sfin ii P rin i... Ci Sfin ii P rin i necum s osândeasca pre cineva spre moarte, pentru credin , ci înc când vrea împ ratul s lucreze aceasta, to i într-un suflet alerga i se ruga s -l iarte, s nu-l piard . Numai Apusenilor în vremile acestea mai de pre urm le-au venit acea râvn , c pentru m car ce prepus de eres s bage pe oameni în temni e i s -i ard de vii. i înc spre osîndirea acestora sunt orândui i judec tori c lug rii lor carii se cheam predicatori (ordinul Dominicanilor), adic propov duitori, carii ar trebui, dup rânduiala cinului c lug resc, s ad ascun i în mân stire, întru rug ciune i t cere, nu s propov duiasc credin a cu sabia i cu v rsarea sângelui i cu nemilostenii ca turcii. Ba înc ace tia, nici s -ți fie mil de p timirea acelora pe care îi chinuiesc nu îng duiesc, c de- i va fi mil numai te vestesc îndat eretic i nu se uit c din fire ne îngrozim i ni-i mil nu numai de om, ci i de un dobitoc când îl vedem chinuindu-se. Dar ace tia, bag seama, au pierdut toat sim irea» (E. 72).

In titlul IV, în care *Procanonul* se ocup cu soboarele, Petru Maior dovede te mai întâi cu istoria c nici un sinod ecumenic n-a fost convocat de papa. De aici trage concluzia c nu e în puterea papei de a convoca sinodul. Când nu se poate aduna un sinod ecumenic, se adun sinoade locale, ale c ror hot râri sunt trimise spre însu ire «pe la toate bisericile, pentru în elesul i hot rârea deob te» (E. 76, 80). Evident, Petru Maior sus ine practica Ortodoxiei despre «consensus ecclesiae dispersae» i realitatea Bisericilor autocefale.

În al doilea rind, Petru Maior argumenteaz tot cu istoria c pre edin ia

sinodului n-a fost dat de Hristos papei (E. 81). În sinod trebuie s domneasc deplin libertate. C ci cind s-a exercitat vreo sil , «îndat înceta soborul a fi dup lege, îndat înceta a fi a toat lumea i s sfâr a te în tâlh rie» (E. 82). Sinodul de la Floren a nu se poate socoti ecumenic. C ci «curgerea soborului au fost cu spaim , zicând papa c de nu se vor uni grecii se vor sup ra craii Apusului, ba zice c nu tie cum s-ar putea întoarce acas » (E. 83).

De i manuscrisul *Procanonului* se încheie brusc aici, rezult din tot ce scrie Petru Maior c el nu cunoa te decât cele apte Sinoade Ecumenice, inclusiv pe cel Trulan. În mod apriat el spune c la tocmelile biserice ti ale soborului «de la Trident... nice cum românii, ca cei ce sunt de lege greceasc , nu sunt supu i» [361].

b) Iubirea de neam a lui Petru Maior, tradi ie a Bisericii Ortodoxe. – În acest sens se pot aduce numeroase dovezi din operele lui istorice, mai ales din *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* i *Istoria Bisericii românilor...*

Unii cercet tori ai operelor reprezentan ilor culturii române ti din ultimele trei decenii ale secolului al XVIII-lea i începutul secolului al XIX-lea, ca de exemplu Alexandru Du u [362], au remarcat c ace ti intelectuali, de i influen a i de iluminism (febronianismul i iosefinismul se resim eau i ele de iluminism), totu i au realizat «un iluminism românesc» [363]. Ei n-au fost preocupa i de eliberarea i formarea numai în spirit ra ional a individului izolat, conceput ca o realitate uniform , ci în primul rând de lupta pentru drepturile poporului român i a ridic rii lui culturale. Ei au pus iluminismul în slujba con tiin ei na ionale. De i se ad pau din operele literare ale Occidentului iluminist, iluminismul pentru ei n-a însemnat o occidentalizare în sens individualist i cosmopolit [364]. Intelectualii români nu erau o elit de spirite str lucitoare la suprafa a societ ii române ti. Ei apar ineau unei comunit i, unei patrii (Homeland), unui popor ce lupta pentru drepturile lui. Ei nu se considerau f când parte dintr-o universal «Republique des esprits», ci din via a poporului lor.

Frunta ii colii ardelene, dac au fost în conflict cu episcopul Ioan Bob, au fost pentru c acesta începuse s copieze chipul unui episcop catolic. Când critic în general acest chip de conduc tor bisericesc, ei spun apriat c se gândesc la episcopii i prela ii catolici i dau ca model de ierarh adev rat chipul vl dicilor de demult ai Bisericii române. Critica iluminismului occidental la adresa ierarhiei catolice dominatoare, frunta ii colii ardelene o foloseau pentru a opri extinderea acestui tip de ierarhie l-a poporul român (Nu mai vorbim de

---

[361] N. Mladin, *Biserica Ortodox Român una i aceea i în toate timpurile,* Sibiu, 1968, p. 119.

[362] «National European Consciousness in the Romanian Enlightment», din volumul *Studies on Voltaire and the Eightenth Century,* Geneva, 1967.

[363] *Ibidem,* p. 467.

[364] *Op. cit.,* p. 475. «Another feature characteristic of the Romanian Enlightment it was not a matter of Westernisation»: «is the absence of cosmopolitism».

iluministul Chesarie al Rîmnicului, el însu i episcop i plin de o iubire de popor pe care o laud cercet torii acestei epoci). Este de observat c cel pu in în ce prive te pe frunta ii colii ardelene i pe Chesarie de Rîmnic (recunoscu i ca activi ilumini ti pe terenul culturii i al r spândirii ei în popor), ei n-au încetat de loc s fie preocupa i i de problemele religioase. Petru Maior a scris *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, dar i *Istoria Bisericii românilor...* i *Procanonul*. Samuil Micu are, de asemenea, atât opere de cuprins religios, cât i de interes cultural i na ional.

Ei erau pe linia tradi iei, care vedea func ia slujitoare a Bisericii în mijlocul poporului la care era trimis de Dumnezeu. Ei nu s-au încadrat nici în privin a aceasta în tradi ia Bisericii Romano-Catolice, care, urm rind domina ia universal , nu permitea preo ilor s se preocupe i s se lege de interesele concrete ale unui popor sau altul.

În ce prive te «ra ionalismul ortodox», pe care l-ar fi inaugurat clericii ilumini ti din secolul al XVIII-lea, chestiunea este iar i cu mult mai complex . Petru Maior, dimpotriv , combate ra ionalismul teologiei scolastice romano-catolice, al «doctorilor» de Roma care pretindeau c tiu i în eleg totul, c rezolv orice problem t ind, cu specula ia lor prezum ioas , firul în patru. Scriind opere pentru ap rarea drepturilor poporului, pentru educarea con tiin ei na ionale, ei cl deau pe fundamentul pus anterior, în secolele al XVI-lea - al XVII-lea, prin introducerea limbii române în Biseric .

Al. Du u are dreptate când spune c ilumini tii români n-au adoptat individualismul uniform i abstract al iluminismului occidental, ci se sim eau încadra i în aspira iile poporului român. Dar dac remarca aceasta e dus pân la cap t, se va observa c ei f ceau aceasta pentru c nu considerau poporul ca o sum de indivizi abstrac i, ci ca purt torul unui con inut spiritual specific.

Frunta ii colii ardelene ap rau tradi ia spiritual româneasc ; dar f ceau aceasta pentru c nu vedeau în ea nimic antiuman, ci dimpotriv germenii unui progres adev rat. Ei ap rau libertatea Bisericii din Transilvania, în care protopopii puteau alege i depune pe vl dici; ei ap rau iubirea episcopilor i a preo ilor pentru poporul credincios; ei ap rau independen a Bisericii lor. În acela i timp ei comb teau despotismul, feudalismul, setea de putere lumeasc , l comia, centralismul i universalismul uniformizator al Bisericii Romano-Catolice. Dar ap rând tradi iile biserice ti ale românilor, ei aveau bucuria s constate c ele se conciliaz cu spiritul de progres umanist al timpului, cum nu se conciliaz «inova iile» catolice pe care servilii admiratori ai Romei se sileau s le introduc în via a poporului român, din interese egoiste proprii.

În vreme ce istoricii proveni i din rândurile uni ilor nu v d nimic bun în istoria si în spiritualitatea românilor dinainte de unire, ca unele care ar fi fost pervertite de Biserica Ortodox , Petru Maior scrie *Istoria Bisericii Românilor din trecut* în aceia i termeni de laud în care a scris i *Istoria pentru începutul Românilor în Dachia*. Ba mai mult, din felul cum deplânge tendin ele de a

schimba tradi iile vechi ortodoxe, tendin e ap rute dup unire, i din felul cum le ap ra pe cele vechi, se desprinde convingerea c el a scris aceast carte tocmai împotriva tendin elor de catolicizare.

În prefa la *Istoria Bisericii Românilor,* el declar c scrie aceast istorie pentru a ar ta i prin ea virtu ile i însu irile vrednice de lauda ale poporului român.

Departe de a huli, ca istoricii uni i de mai târziu, Biserica Ortodox Român în perioada calvin , ca pe una care ar fi fost gata s accepte calvinismul, de care numai unirea religioas cu Roma papal ar fi sc pat-o, Petru Maior are cuvinte de laud pentru rezisten a pe care au opus-o ierarhii, preo ii i credincio ii ortodoc i români împotriva calvinismului [365], ca i pentru folosul ce l-a tras din acea epoc Biserica Român , introducând limba româneasc scris în slujbele Bisericii. Dar Petru Maior vorbe te indistinct de Biserica Ortodox din acea perioad (ca i de cea din tot trecutul) i de cea din timpul lui. Cu toate silin ele principilor calvini, zice el, de a r spândi erezia lor printre români, prin c r ile tip rite de ei în limba româneasc totu i credinciosul ortodox român a r mas statornic în Biserica sa i în datinile sale [366].

«Românilor le r mase acea facere de bine de la principele acela (George Rakozy) c sc par de limba cea sloveneasc » (p. 333). Romano-catolicismul s-ar fi opus acestui fenomen dac ar fi câ tigat pe români înainte de secolul al XVI-lea, înainte de a se fi obi nuit cu limba româneasc în Biseric . Uniatismul a beneficiat de un fapt care s-a realizat înainte de apari ia sa, nu numai prin principii calvini, ci i prin ierarhii i preo ii ortodoc i, lega i de poporul român. «Cu aceast fericire întrec românii pre toate neamurile cre tine: greci, ru i, sârbi i ori de ce limb papista i, pentru c nici unii din ace tia nu în eleg cele ce cetesc în sfânta liturghie i întru alte c r i biserice ti, deoarece alta e limba lor în c r ile biserice ti alta în gura poporului; iar la români care limb o gr ie te mul imea aceea i iaste în c r ile biserice ti i pentru aceea tot poporul românesc pricepe cele ce aude cetindu-se în sfintele c r i. Pentru aceea dintre alte neamuri, carii tiu limba româneasc , mai bucuro i merg la biserica românilor ca la biserica neamului lor, pentru c în biserica românilor se îndulcesc de în elesul cuvintelor celor sfinte, iar în biserica neamului lor numai cât sunetul cuvintelor le bat urechile» (p. 334).

Toat partea a doua a *Istoriei Bisericii Românilor...* are ca scop ap rarea vechilor orânduiri ale Bisericii române ti dinainte de unire. Când, dup moartea episcopului Ioan Patachi, se auzise c e vorba s fie numit episcop al uni ilor rectorul iezui ilor din Cluj, românii «având grea de unire» i fiind «alipi i cu inima de str mo easca lege», «socoteau c mai bine ar fi de cu bun vreme s rump unirea cea cu Biserica Romei f cut , decât str mo easca lege i tocmelile ei s sufere a se schimba. De aceea, dac mai înainte numai câte unii i mai mult

[365] *Istoria Bisericii românilor in Dachia*, p. 71 —81.
[366] *Istoria pentru începutul românilor în Dachia …*, p. 334.

cu cuvântul decât cu fapta s-au împotrivit f cutei uniri, acum cu gloata i cu larma au început a se sc dea de la unire, ba înc i sil a face acelora ce vrea s r mân în unire». Se v zu aceasta din sinodul din 1728, adunat l-a Mân turul Clujului [367].

Între tradi iile Bisericii str mo e ti ap rate de Petru Maior împotriva tendin elor de catolicizare este dreptul preo ilor de a săvârşi taina mirului. Petru Maior se bazeaz în aceasta pe tradi ia Bisericii din R s rit i pe m rturia patriarhului Fotie, atât de hulit de catolici. «Precum adev rat cuvânta Fotie c nici un Apostol i nici un P rinte sau sobor de la R s rit n-a oprit ca s nu miruiasc preo ii» [368].

Cu mare str nicie ap r Petru Maior drepturile tradi ionale ale protopopilor din Transilvania, în aceste drepturi vede el asigurat p strarea independen ei Bisericii str mo e ti. Ei aveau dreptul s aleag i s destituie un episcop f r nici un amestec dinafar . Iar pe un protopop nu-l putea judeca i destitui decât soborul mare al protopopilor. Ei sunt considera i de Petru Maior urma ii vechilor horepiscopi. Dar ei au avut un adev rat rol de cneji în Transilvania, dup dispari ia cnejilor na ionali. Socotim ca prin ace ti protopopi s-a men inut Biserica str mo easc în Transilvania, unde episcopii ap reau uneori destul de rar i aveau doar func ia de a hirotoni preo i. Episcopul Ioan Bob c uta s limiteze drepturile protopopilor, ascultând desigur de ordinul Romei papale pentru a depinde întru totul de papa i pentru a putea introduce inova iile catolice. Petru Maior contest episcopului competen a de a mic ora aceste drepturi, care au fost totdeauna în vigoare în Transilvania «nu de la vl dica oarecând d ruite protopopilor române ti, ci dup tocmelile legii grece ti întrebuin ate; a a vl dica nicecum nu are putere acele c din e (competen e) protopope ti a le sparge i a le mic ora, sau ori în ce chip a le schimba i cu atât mai pu in poate vl dica cel unit din Transilvania a face aceasta, c românii cu aceast tocmeal s-au unit ca suflet de om în tocmelile i în datinile lor s nu fac schimbare» (p. 315).

Vorbind de dreptul tradi ional al protopopilor de a alege i destitui pe vl dic . Petru Maior izbucne te iar i în cuvinte de laud pentru aceast rânduial , care reprezint cea mai avansat democra ie bisericeasc : «Acest obicei între românii din Ardeal de a alege pe arhiereu până ast zi vecuie te; nici aceast c din nu are nici un cler în toate rile împ r iei, c într-o vreme protopopii români din Ardeal aduna i în soborul mare aveau c din s şi judece pe vl dica, sau de tot a-l lep da din vl dicie» (p. 315).

Protopopii au i atribu ia s supravegheze pe preo i s nu introduc obiceiuri «papist e ti» în s vâr irea liturghiei: de exemplu s nu « ing leasc » clopo elul la cuvintele «Lua i mînca i», ca s fac poporul s îngenuncheze, pentru c nu atunci are loc prefacerea, ca la catolici; s nu împ rt easc pe

[367] *Istoria Bisericii românilor*, p. 93.
[368] *Ibidem*, p. 291.

credincio i din p rticele pentru sfin i i pentru mor i, ca papista ii, pentru c numai agne ul se preface în trupul Domnului.

O mare extensiune d Petru Maior ap r rii tradi iei ortodoxe de a se admite divor ul so ilor pentru motiv de adulter.

În general Petru Maior ap r «tocmelele» de demult ale Bisericii str mo e ti, considerându-le în epoca lui ca un mijloc de ap rare a independen ei poporului român. Sarcina ap r rii independen ei Bisericii str mo e ti o socotea mai u oar , pentru c aceast Biseric avea, dac voia, ajutorul lui Hristos. În acest sanctuar puterile lume ti contrare nu puteau intra a a de u or. «Dac am fi ataca i numai în ceea ce prive te religia, poate c Biserica ar trebui s se încredin eze capului lui Hristos (evident, e vorba de Biserica «româneasc », nu de cea dispus s se catolicizeze; aceasta nu era amenin at cu distrugerea de puterile str ine, ci ajutat s se dezvolte) i noi am fi scuti i de sarcini private (speciale); îns suntem ataca i ca valahi» [369].

În acest context considera Petru Maior cu atât mai imperioas lupta de ap rare a independen ei Bisericii fa de tendin ele romano-catblice.

[369] Petru Maior, *Scrisori i documente inedite*, Ed. de Nicolae Albu, 1968, p. 29.

III. LUPTA FRUNTAȘILOR GRECO-CATOLICI DIN SECOLUL AL XIX-LEA PENTRU INDEPENDENȚA BISERICII UNITE ȘI PENTRU PĂSTRAREA CARACTERULUI EI STRĂMOȘESC

Fruntașii uniți ardeleni din generația care a pregătit, împreună cu fruntașii ortodocși, revoluția de la 1848 și au militat după aceea pentru ideile ei, au gândit în problema unirii cu Roma sau a dezbinării bisericești a românilor ardeleni de la 1700 întru totul identic cu cei trei fruntași ai Școlii ardelene.

Nestudiind teologia, sau făcând foarte puțină la Blaj, ei n-au fost teologi și istorici erudiți ai Bisericii ca fruntașii Școlii ardelene. De aceea ei nu mai aduc argumente teologice noi împotriva primatului papal și dovezi din istoria bisericească despre originile și ambițiile politice ale acestui primat. Singur Bărnuțiu, filozof și jurist, a adus argumente noi pentru justeța organizației sinodale a Bisericii Ortodoxe, de care a ținut și Biserica românească. Menționând în treacăt argumentele teologice și de istorie bisericească ale fruntașilor Școlii ardelene, ei privesc chestiunea exclusiv din punctul de vedere al răului pe care îl reprezenta unirea de la 1700 cu Roma papală pentru unitatea poporului român și pentru independența Bisericii românești din Transilvania. Dar ei biciuiau tot așa de energic opera de catolicizare a Blajului ca și fruntașii Școlii ardelene și vedeau în ea o adâncire continuă a despărțirii sufletești dintre români și a aservirii Bisericii unite față de Roma papală și față de ierarhia romano-catolică din Transilvania.

Vom prezenta într-un scurt rezumat ideile lor în această problemă.

Simeon Bărnuțiu, născut în 1809, la Bocșa Română, în ținutul Sălajului, după învățământul primar făcut în sat și la Șimleu, a studiat în liceul piarist din Carei (între 1820–1826), apoi vreme de 3 ani (1826–1829) teologia în Blaj. În 1829, în vârstă de 20 de ani, el este numit profesor de sintaxă, apoi de filozofie la școlile din Blaj, funcționând în această calitate până la 1834, când fu mutat în postul de notar consistorial, ca să redevină profesor între 1839–1843.

În calitatea aceasta avea, între alții, de colegi, pe Timotei Cipariu și pe Gheorghe Barițiu [370]. Bărnuțiu a inițiat un curent de românizare a școlilor din Blaj, dar prin aceasta și-a atras curând dușmănia episcopului Ioan Lemeny, care a urmat în scaun de la 1832 lui Ioan Bob. Ioan Lemeny studiase teologia la seminarul romano-catolic din Oradea și de la el s-au păstrat două predici ținute și rostite în ungurește, una în Cluj, pe când era preot acolo, și una, la moartea episcopului Bob, în biserica episcopală din Blaj [371]. În curtea episcopului nu se mai auzea altă limbă decât cea ungurească, din care cauză curtea se și numea Kis-Magyarorszâg (Ungaria mică) [372]. Mulți preoți ca să facă plăcere

[370] G. Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simeon Bărnuțiu*, București, 1924, p. 9 - 20.
[371] *Ibidem*, p. 47.
[372] Al. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 105.

episcopului î i înaintau cererile la episcopie în ungure te. În seminar limba român era interzis , pentru ca teologii s vorbeasc latine te; dar ne tiind latine te, ei vorbeau ungure te [373]. Se confirm faptul c prin latinizare se mergea spre maghiarizare. Episcopul mersese pe la 1841 atât de departe încât a cerut de la guvernul transilvan voie s tip reasc în limba ungureasc c r ile liturgice, traduse în ungure te de un preot din secuime; despre aceast inten ie episcopul scrisese – servil i dornic de a se eviden ia – i arhiepiscopului romano-catolic de Strigoniu, primatul Ungariei. Raportul cu acesta însemna o tendin de supunere a Bisericii unite aceluia în chestiuni dogmatice i chiar în administra ie [374].

Ca tân r profesor la colile cu limb de predare latin ale Blajului, B rnu iu însu i a trebuit s predea la început filozofia în latine te. Dar în 1839, dup ce revine profesor i dup ce în august 1839 f cuse o c l torie prin Principate «ca s fac experien » (desigur, în privin a posibilit ii de predare în coli, în limba român), B rnu iu începe s predea dreptul natural în limba român   i s înlocuiasc în predarea filozofiei în mod treptat limba latin cu cea român [375]. În 17 octombrie 1839 el scria lui G. Bari iu: «Am socotit c s scap pe încet i în cât m vor l sa împrejur rile din afar , filozofia din jugul i robia limbii latine ti (bat r pe jum tate), în care gemând i n du it fiind ast zi, tare pu in au luminat min ile auditorilor români» [376]. «Împrejur rile din afar », de care se temea B rnu iu aveau s fie «rezisten a serioas » pe care o punea Blajul oficial grupului de profesori care începea curentul românesc. Aceast rezisten o descrie Dr. I. Pop în «*Amicul familiei*» din 1890, p. 3 - 4. Era o rezisten a *frico ilor* i a *m rgini ilor*; frico ii se temeau de guvern i de episcopul romano-catolic; m rgini ii socoteau c limba româneasc nu poate exprima idei filozofice [377]. Dar e neîndoielnic c pe lângă aceste dou categorii mai era i categoria celor interesa i în catolicizarea Bisericii unite, care era reprezentat prin conduc torii oficiali ai acestei Biserici.

Prilejul pentru cererea de a se reactualiza via a sinodal a Bisericii str mo e ti în Biserica unit   i conflictul lui pe aceast chestiune cu episcopul Lemeny, i l-a dat lui B rnu iu articolul de lege votat de Dieta din Cluj la începutul anului 1842 de a se înlocui din 1852 limba latin   i orice alt limb din biserici i coli cu limba maghiar . În lipsa episcopului Lemeny din Blaj, Simion Crainic, vicarul general i prodirectorul liceului, amicul lui Simeon B rnu iu, convoc pe canonici i pe profesori, într-o edin , la 25 februarie 1842, pentru întocmirea unui protest pe care îl trimite lui Lemeny, care participa la Dieta din Cluj, ca s -l prezinte. Protestul i motivarea lui fur alc tuite de B rnu iu. Lemeny a citit protestul în Diet , dar n-a f cut nimic pentru a-l

373 *Ibidem*, p. 106.
374 *Ibidem*. p. 107, 117, 135; G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 48.
375 G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 38 - 40.
376 *Tribuna poporului* din 1903, 18 martie, nr. 43. la G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 33.
377 G. Bogdan-Duic , *op. cit.*, p. 39.

sus ine. «*Foaia pentru minte...*», din Bra ov, scria c românii n-au nici un reprezentant în Diet , pentru c «acel episcop ce se afl acolo nu este trimis de c tre na ie» i na ia n-a g sit nici un ap r tor.

Aceast pasivitate a episcopului l-a decep ionat profund pe B rnu iu. «El trase fireasca concluzie, c dac episcopul nu- i face datoria, trebuie s   i-o fac Biserica convocat în sobor» [378]. El cerea convocarea sinodului, care s se întemeieze pe baza larg a întregului popor. O Biseric sinodal în care î i exprim voin a poporul, este o Biseric care e în stare s lupte pentru c un popor întreg lupt prin ea i poporul întreg î i organizeaz lupta pentru interesele sale; este o Biseric capabil s - i apere independen a sa. «Episcopului ideea aceasta nu-i era simpatic . Sinodul acesta despre multe lucruri ar fi putut s vorbeasc » [379]. El era pentru centralismul catolic, care dispune de popor în mod dictatorial i f r   tirea poporului. De aceea n-a voit s convoace sinodul [380].

B rnu iu a a teptat vreo 8 luni, apoi public în «*Foaia pentru minte...*» din Bra ov (nr. 4 i 5 din 1843), studiul s u despre «S borul cel mare al episcopiei F g ra ului». Era vorba de sinodul care se aduna în trecutul Bisericii în fiecare an, compus din to i protopopii, din reprezentan i ai preo ilor i ai poporului. D m unele extrase din acest articol [381]. În paranteze se cuprind expresiile t iate de cenzur . B rnu iu î i ia ca punct de plecare pe Petru Maior, a c rui *Istoria Bisericii românilor* este izvorul convingerilor sale i ar trebui s fie izvorul hot rârii tuturor preo ilor români de a lupta împotriva despotismului în Biseric   i pentru constitu ia (tocmeala) Bisericii lor de totdeauna. Soborul cel mare este o datin veche a Bisericii române din Transilvania, în care «neamul nostru», în mijlocul n v lirilor i al greut ilor de tot felul «mai avea un fel de sc pare i un mijloc foarte puternic de unire religioas ». Era mijlocul prin care neamul întreg se sf tuia i decidea în problemele neamului întreg. Datorit acestui sobor, episcopul r mânea apropiat de cler i de popor, «cu via   simpl   i cinstit , nu pompoas »,, nu într-un «lux necuviincios statului popesc», «b rbat cuvios i nu politic», «de care nu se putea teme Biserica, c -i va trage la sine toate drepturile ca s domneasc peste bietul cler i peste bie ii cre tini cu putere ne rmurit ». E o critic v dit a despotismului romano-catolic, întemeiat prin dogma primatului papal i introdus de episcopul unit în Biserica unit româneasc din Transilvania, pentru ca sa o poat supune autorit ii centrale a Romei. «Temeiul surp rii acestui drept (al Bisericii din Transilvania) îl puser iezui ii atunci când au început a se amesteca dintru-ntâi în administrarea Bisericii române ti».

«De abia sc pase, numai ieri, alalt ieri, Biserica româneasc din jugul limbii sl ve ti i al Bisericii reformate i îndat a fost silit a lua alt jug (întocmai de ru inos), jugul iezui ilor. Ace ti (doritori de domnie) nu puteau s

---

[378] *Ibidem,* p. 55 —56.

[379] *Ibidem,* p. 56.

[380] Al. Papiu Ilarian. *op. cit.,* p.117.

[381] Publicat de G. Bogdan-Duic . *op. cit.,* p. 212 -219.

vad cu ochi buni aceast tocmeal a Bisericii noastre, care cu (absolutismul) lor, nu se putea n r vi, totu i, ca cei ce erau mai buni politici (decât oameni), o suferea cu cât greutate, cu toate c lucrul era înc cam pe la început i se temea ca nu pripindu-se s le fie a- i sc pa (de-a mân i a ceea ce vânaser); drept aceea deocamdat , se îndestula a fi dictator în sobor... Drept c numai un iezuit era pus veghetor peste aceast vie cuvânt toare ce se zice Biseric ; dar cine nu tie c glasul unui iezuit era glasul a toat ceata iezuitic ? Nu f cea el nimic de voia sa, ci în toate ce f cea, bune i rele, nu era decât un organ orbesc ascult tor de poruncile generalisimului». În acesta «era concentrat toat puterea (întunericului) i cine ar fi îndr znit a se împotrivi aceluia?».

Datina soborului a inut «până când se face mân stirea c lug rilor din Blaj» («A a, r s ritul mân stirii din Blaj pe cerul Bisericii noastre a fost o comet cobitoare de multe nefericiri ce era s vie asupra ei...). Soborul cel mic al celor 12 protopopi care cutezau s înfrunte pe mitropolit odinioar i mai târziu pe iezuit, s-a dat uit rii. C lug rii din mân stire au luat locul soborului celor 12 protopopi, mai bine-zis dictatura episcopului peste clerul lui i dictatura Romei peste episcop i prin el peste clerul i poporul unit s-a putut impune f r nici o frân .

«Astfel, introducându-se c lug rii în mân stirea Blajului, de legea greceasc (cu numele, dar parte mare cu inima iezui i), ace tia au început a-i suci dup placurile lor (pe episcopi, n.n.), au stins din tren ii iubirea drepturilor Bisericii noastre (i le-au b gat în cap idei iezuitice) inimice libert ilor noastre biserice ti ...». Clerul nu observa cum se dezvolt prin ei «ideile cele (absolutistice biserice ti), c mergeau de tineri la Roma, la institutul de propagand , când înc nu cuno teau drepturile i tocmeala Bisericii române ti i se întorceau acas hr ni i cu (laptele absolutismului Bisericii latine), care cu tocmeala Bisericii noastre nu se potrive te».

«Strecurându-se în acest chip (duhul iezui ilor) prin (c lug ri) în cler i r cindu-se astfel iubirea c tre drepturile Bisericii, u or i-a fost episcopului Ioan Bob a scoate cu totul din obicei soboarele cele de peste an».

«În anul 1821 s-a adunat sobor mare la Blaj, dar nu dup vechiul obicei». S-a adunat i la 1831 pentru alegerea unui nou episcop dup moartea lui Ioan Bob. Cu aceste prilejuri s-a i vorbit, i s-a i hot rât câte ceva. «Îns astfel de hot râri putere de canoane nu pot s aib , din pricin c nici sunt subscrise de episcop, nici subscrise i înt rite cu pece ile protopopilor, nici s-au f cut în fa a deputa ilor protopopiatelor, i pentru aceea numai ca ni te *pia desideria* vin de a se socoti».

Dup aceste observa ii istorice, B rnu iu trece la o întemeiere juridic a popoarelor. Argumentul lui principal pentru sobornicitate este libertatea fiin ei umane. Prin acest argument B rnu iu dep e te pe frunta ii colii ardelene. Biserica are ca misiune s fac , prin cultur morala i religioas , pe oameni mai buni, s preg teasc viitorului «o omenie mai bun i mai în eleapt ». Aceasta

cere «o lucrare neîncetat ». « i înc o lucrare slobod a tuturor m dularelor Bisericii, potrivit cu dreptul cel neînstr inat al libert ii con tiin ei, cu care l-a cinstit Dumnezeu pe om, când l-a f cut fiin cuvânt toare, *i când intr în Biseric nu i-l ia»*. Acest drept la libertate i-l poate activa omul, i deci Biserica î i poate realiza scopul ei de formare a omului, numai când Biserica are o tocmeal sau o constitu ie bun . Propriu-zis, constitu ia Bisericii se dovede te bun când se acord cu libertatea omului. Iar aceast constitu ie a avut-o Biserica la început i ea s-a prelungit în tradi ia Bisericii Ortodoxe i a Bisericii române ti. «Biserica noastr a avut buna tocmeal ; c precum ne înva istoria bisericeasc , puterea de a pune legi i de a trata despre treburi biserice ti a a a fost stâmp rat , încât episcopii nu erau volnici a dispune de trebile biserice ti singuri dup capul lor, ci în sinoduri se puneau legi i canoane i episcopii erau datori a chivernisi Biserica dup canoanele celea, i aceasta e o tocmeal minunat pentru c almintrelea nici însu i episcopul înc nu poate fi încredin at, oare chivernisirea Bisericii i toat osteneala lui aduce Bisericii vreun folos sau doar e tocmai spre stricare, c oricum judecata unui episcop, s fie cât de harnic, e totdeauna numai o p rere singur ». «Deci tocmeala Bisericii astfel cugetat , e asigur toarea vie ii biserice ti, iar via a Bisericii se cuprinde în starea de sine sau în subzisten a i în neatârnarea sau libertatea bisericeasc , prin urmare, dac doresc clerul i neamul nostru ca Biserica noastr s tr iasc într-adev r ca o societate vie i s nu fie singur o fiin le inat , are întreit Sfânta datorie a- i ap ra tocmeala cea bisericeasc ; c numai lucrând a a e n dejde de înaintare». Altfel «duhul vie ii a zburat din Biseric i ea nu mai e trup organic i însufle it, ci se aseam n cu o ma in ». B rnu iu avea despre Biseric idei la care a ajuns timpul mai nou. El anticipa pe Homiacov prin ideile sale.

«Acum, dac privim la Biserica noastr , îi afl m tocmeala v t mat i temeiul cel juridic cl tit». Acum nu se mai convoac soborul cel mare i nu se mai respect dreptul canonico-oriental, sau *Pravila,* cum au voit str mo ii no tri când au primit la 1700 unirea cu Roma. *Pravila* nu se mai înva nici în teologie, ci «în locul ei cel pu in până acum s-a propus dreptul canonic al Bisericii latine ti, un lucru ce cu de-a dreptul se împotrive te atât voii i hotărârii str mo ilor no tri, cât *i voii a tot clerul ce tr ie te în ziua de ast zi».* «Astfel fiind cl tit fundamentul Bisericii prin v t marea tocmelii ei, n-avem a ne mira dac vedem cr p turile cele primejdioase ale zidului Bisericii, pe care altul nu le poate drege f r numai soborul cel mare, dac vedem Biserica z când de ni te boli grele ... Obiceiul Bisericii grece ti de a desp r i pentru preacurvie ar trebui introdus iar ; câ i oameni s-ar mântui prin aceasta de iadul cel din lumea aceasta i de cel din cealalt !».

Clerul n-ar trebui s a tepte pasiv s le fac Blajul toate, ci s privegheze i el, «c ci roga iunile episcopului oriunde mai mare întip rire ar face unite cu ale clerului, decât singure; din mormântul soborului mare izvor sc o mul ime de nefericiri pentru clerul românesc, i din restaurarea aceluia i o mul ime de

n dejdi, i oare de ce nu- i reclam clerul acest drept nepre uit ?».

Articolul lui B rnu iu a avut mare ecou în Blaj. Mul i începeau s cear frânarea despotismului episcopului prin convocarea Sinodului. Conflictul a izbucnit pe fa când în joia Pa tilor anului 1843, cei 11 studen i teologi destina i s primeasc sp larea picioarelor din partea episcopului, refuzar aceast onoare, din solidaritate cu colegul lor Iosif Cri an, care fusese exclus pentru c mâncase tocan în miercurea mare. Studen ii fur elimina i, 9 profesori, printre care i B rnu iu, le luar ap rarea. Lemeny ceru ajutorul cur ii imperiale i al primatului de Strigoniu. Profesorii cerur convocarea sinodului diecezan. Fu trimis la Blaj episcopul Gaganetz de Eperies, care hot rî suspendarea lui Simion Crainic, vicarul episcopiei, pe trei ani i îndep rtarea din slujb a trei profesori, între care i B rnu iu. Profesorul Dr. Iosif Pop se înec de disperare în Tîrnava Mic . Revolu ia bisericeasc pornit de B rnu iu fu înfrânt de Blajul oficial, sprijinit de autoritatea de stat. B rnu iu plec în 1844 la Academia s seasc din Sibiu, unde studie mai mul i ani dreptul, fiind ajutat financiar, printre al ii, de prietenul s u Avram Iancu. La Blaj nu s-a mai a ezat niciodat , c ci dup Revolu ia din 1848 s-a dus la Pavia unde a continuat s studieze dreptul, iar pe la 1855 ajunge profesor la Ia i, unde îmboln vindu-se, moare în drum spre satul s u natal, în 1864.

La Sibiu, în preajma evenimentelor din 1848, preg ti împreun cu mai mul i frunta i ortodoc i i greco-catolici, adunarea de la 3/15 mai, având rolul hot rîtor în determinarea curentului care i-a manifestat atitudinea în acea adunare, prin cele dou proclama ii c tre români, în Sibiu compuse discursul însu i inut la acea adunare [382].

Iat cum descrie B rnu iu în acest discurs robia în care a c zut Biserica unit prin actul de la 1700: «Sub înalta protec iune a acestui Strigoniu fabricau iezui ii deplome false, scoteau rescripte de la curte i bule de la Roma pentru subprigonirea Bisericii române, sub titlul de episcopat al F g ra ului. Numai simplicitatea preo ilor români ap rau demnitatea mitropoliei române de n-a apus cu totul, c nu luar întru nimic atare bule i rescripte ... îndat , la începutul unirii, vedem în sinoadele noastre pe patărul rector al iezui ilor prezidând în locul superintendentului reformat i pe alt iezuit îl vedem în coastele episcopului nostru priveghindu-l ca pe un f c tor de rele ... O dat cu episcopul catolic din Alba Iulia încalec peste arhiepiscopul nostru i-l face vicar, îl înfrunt , îl dojene te, îl viziteaz ... Iar arhiepiscopul din Strigoniu îl dezbrac de demnitatea arhiepiscopeasc , îl face sufragan i Biserica noastr o leg în jug nou ... Cu erbitatea aceasta nou se introduce în clerul român un servilism nou, împreunat cu o îngâmfare mesaravere, mai ales în referin c tre cei neuni i, care n-aveau privilegiul uni ilor. Acest spirit necurat locuie te în mân stirea din Blaj sub c lug ri... Episcopii, capitlul, protopopii i vicarii lucrau pe întrecute spre cea mai profund durere a clerului i a toat na iunea, ca s nu mai scape

[382] G. Bogdan-Duic , op. cit., p. 64 - 94.

Biserica român de sub aceast putere ru inoas ; fii nenoroci i! cine v va ap ra, dac p rin ii vo tri (spirituali) dau mâna cu str inii în contra voastr ? Ce-ar zice episcopul Inocen iu, când ar vedea, c acum n-are iezuitismul numai un avocat în Biserica lui cea aservit i sfî iat de iezui i? Ce a p c tuit Biserica noastr – întreb m noi cu episcopul Inocen iu – dac nu cumva n-a p c tuit unindu-se ... Cu unirea a intrat de odat o ur între români în aceste timpuri nefericite. Nu cere i s descriem cum se certau fiii cu p rin ii, cum se b teau fra ii cu fra ii, f r s tie pentru ce, cum se afuriseau popii no tri unii pe al ii ..., cum înt râtau pe episcopii uni i i pe c lug ri ca s fac prozeli i din români ... atâta erau de mari relele, care le suferea na iunea român de pe urma unirii, încât înc pe la anul 1735 ... se plânge amar protopopul unit Nicoar Beianu c tre episcopul Inocen iu cu aceste cuvinte: «Tare m tem c nu vom avea alt folos din unirea aceasta, care o am f cut, ci vom r mânea cu ura între fra i i cu mustrarea cugetului». Nu mult dup aceea alt protopop predica în Biserica aceasta c «i-au în elat pe români cu unirea».

Ideile expuse ale lui B rnu iu despre independen a Bisericii române i despre sinodalitatea ei, vor fi contribuit i ele la formularea punctului 2 al programului politic al na iunii române în 16 puncte, citit i explicat de August Treboniu Laurian în edin a a doua de la 3 - 15 mai din Blaj : *Independen a Bisericilor române ti, restaurarea Mitropoliei i a Sinodului general anual.* Sunt onai multe motive care întemeiaz convingerea c frunta ii ardeleni, uni i i ortodoc i, au în eles acest punct în sensul reunific rii românilor ardeleni în Biserica Ortodox str mo easc , c ci numai ea este Biseric independent i sinodal .

Mai întâi, în sensul acesta trebuie s fi explicat unitul August Treboniu Laurian, profesor la Ia i i autor al unui catehism pur ortodox, acest punct, în cadrul explic rii întregului program în fa a adun rii. Cuvântarea aceasta a lui Laurian s-a pierdut, dar el scria din Bucure ti la 5 aprilie 1848, profesorului Niculae B l escu de la Sibiu o scrisoare însufle it în care îi cerea: «aduna i-v , vorbi i, face i cereri la universitatea s seasc , la guvern ... la Diet , la curte. S se adune românii, s se uneasc între sine. Legea român f r deosebire între uni i i neuni i. Cere i arhiepiscop românesc în Transilvania. *Strica i unirea ca catolicii.* Doi episcopi în Banat, unul la Arad, unul la Cern u i, doi în Transilvania, va s zic opt Ace tia pot s aib un arhiepiscop român. Cere i sobor universal românesc»[383].

În sensul acesta, delega ia român aleas de adunarea de la Blaj având în frunte pe episcopul aguna, pentru a interveni la împ ratul pentru revendicarea celor 16 puncte, a prezentat mai multe memorii împ ratului i în problema religioas . Cererea nu a fost satisf cut . Refuzul s-a datorat în mare parte opozi ie episcopului Lemeny. La 14 iunie 1843 acesta, adresând o circular

[383] Cf. T. Matei, *Problema unit ii religioase în revolu ia din 1848,* în «Omagiu fra ilor Al. i I. Lapedatu», Bucure ti, 1963. p. 472.

c tre cler, în care se arat nemul umirea pentru modul cum a decurs adunarea de la Blaj, st ruie mult asupra punctului 2 din program, comb tând t lm cirea lui ortodox . El spune textual: «Iar despre alt parte, ve i înv a i îndemna poporul a sta în *unirea credin ei, nici s se am geasc c doar prin adunarea de la Blaj s-ar fi hot rât ca de aici înainte în treaba religiei tot una s fim,* ci numai atâta vine de a se în elege, c uni ii i neuni ii ca fra ii s ne socotim» [384]. Dup moartea lui Lemeny, candidatul de episcop Al. Sterca ulu iu, adresa la 14 iulie 1850 lui aguna o scrisoare, în care îi propunea pur i simplu acestuia s treac la unire, în care caz va deveni mitropolit de Alba Iulia pentru to i românii. aguna respinge, fire te, cu dispre , o asemenea ofert jignitoare.

Era o temere general între catolicii din împ r ie i între conduc torii Bisericii unite c curentul ini iat la adunarea de la 3/15 mai va readuce pe to i uni ii la Ortodoxie. Primatul Ungariei, Ioan Scitovski, înfiin a o societate de propagand pentru catolicism i convoc în august 1850 într-o conferin pe to i episcopii catolici de ritul latin i grecesc. Episcopul unit de Oradea V. Erdelly se plânse c multe comune din Transilvania au p r sit unirea, în urma faptului c «la adunarea na ional de la Blaj 40.000 de români au decretat, sub conducerea lui aguna, s smulg din unire pe to i greco-catolicii i s -i uneasc cu sine în schism sub un singur mitropolit». Conferin a a hot rât s se intervin la împ rat pentru înfiin area a dou noi episcopii unite i a ridic rii episcopiei din Blaj la treapta de mitropolie. Drept urmare, la 12 decembrie în acela i an, împ ratul înfiin a episcopiile unite de Gherla i Lugoj i ridic episcopia din Blaj la treapta de mitropolie [385].

Viena habsburgic «instig   i Biserica unit la rezisten , f urind chiar vaste proiecte ofensive contra ortodoxiei române ti generale, cum o dovedesc ac iunile noului episcop Al. Sterca ulu iu. Cuvântarea acestuia la instalare fu o provocare neobi nuit la adresa Sibiului, c ci prin ea declara f i , c scopul vie ii sale este s aduc la unire cu Roma pe to i românii de la Tisa până în Mun ii Pindului» [386]. Reac iunea politic absolutist împotriva evenimentelor de la 1848 î i g sea în orientarea ultramontanist a Romei papale un convins aliat.

Curtea imperial din Viena persista s mearg pe linia Mariei Tereza, obsedat de ideea c are misiunea s fac pe to i cet enii împ r iei sale catolici[387]. În executarea hotărârii acesteia, se presa mai mult asupra românilor, care erau lipsi i de orice drepturi politice, deci de orice mijloc de ap rare legal .

«Politica aceasta nefericit a regimului vienez, spunea aguna, a culminat în numirea episcopului ulu iu ca membru a Societ ii de propagare a unirii în R s rit, – întemeiat de arhiepiscopul de Strigoniu – adic de membru al societ ii ultramontane care i-a pus în cap de-a atrage pe to i românii din

[384] *Ibidem,* p. 485.
[385] *Ibidem,* p. 484.
[386] *Ibidem,* p. 486.
[387] G. Bari iu, *P r i alese din istoria Transilvaniei,* vol. I, p. 396.

Principatele Române i din provinciile turce ti la unirea cu Roma» [388]. Când aguna a înfiin at la Sibiu, în 1850, o tipografie. Blajul a înaintat o reclama ie guvernului de la Viena, cerând s fie suprimat [389].

Nu e de mirare c Prof. Ion Maiorescu scria la 3 iulie 1850 lui aguna: «De alta v-a mai ruga pentru diferen ele ce auzim din toate p r ile c se nasc între uni i i neuni i pentru *orbia Blajului.* V-a ruga s v pune i toat în elepciunea în lucrare, ca s nu se fac r ul mai mare. Mul umi i-v deocamdat cu aceea, c to i românii cei buni, uni i i neuni i, cunosc c *piatra scandelei vine de la Blaj i nu de la Sibiu»* [390].

 aguna, v zând c Blajul ob ine o mitropolie deosebit pe seama lui proprie, întreprinde o ac iune pentru reînfiin area mitropoliei autocefale pe seama românilor ortodoc i din Transilvania. La 1864 ac iunea lui este încununat de succes. La 1868 ob ine aprobarea «Statutului organic», prin care d Bisericii Ortodoxe o larg organizare constitu ional   i reprezentativ   i putin a de a se ocupa în adun rile ei nu numai cu chestiunile biserice ti, ci i cu cele colare, culturale i na ionale ale poporului român, ca într-un adev rat parlament na ional, în spiritul vechii tradi ii sinodale a Bisericii române din Transilvania.

Prin articolul 2 de la 1848 se cerea ca o condi ie a unific rii, independen a atât pentru Biserica unit , cât i pentru cea ortodox , în elegându-se pentru cea unit independen a de arhiepiscopia de Strigoniu i de Roma, iar pentru cea ortodox , independen a de arhiepiscopia de Carlovi . aguna a putut ob ine pe seama Bisericii Ortodoxe aceast independen , pentru c dependen a de Carlovi fusese impus românilor ortodoc i exclusiv dinafar , de Viena. Biserica unit n-a ob inut prin înfiin area mitropoliei sale independen a de Roma i sinodalitatea reprezentativ pentru c dependen a sa de Roma papal nu era impus numai din afar , ci o voia i conducerea îns i a acestei Biserici. Aici boala era în untru. Era în firea Bisericii unite s fie dependent de Roma papal centralist   i singura infailibil   i prin ea într-o anumit dependen de intermediarii pe care-i voia Roma, deci si de Strigoniu. Vom vedea cum ceva mai târziu arhiepiscopia de Strigoniu va începe ac iunea de aducere total a Bisericii unite în subordinea ei, cum a fost i mai înainte. Dar Blajul, accentuând tot mai mult dependenta sa de Roma papal , într-o vreme când aceasta a dezvoltat până la culme absolutismul papal i lupta împotriva ideilor de libertate i progres, nu lucra numai împotriva poporului unit de rând, ci i împotriva celor mai de seam intelectuali uni i. Am v zut c August Treboniu Laurian cerea la 1848 denun area unirii cu catolicii. El era consecvent cu atitudinea sa critic fa de unire, pe care i-o exprimase înc de mai înainte în: *Magazinul istoric pentru Dacia,* tom. III, 1846. El scria atunci în leg tur cu

[388] A. aguna, *Memorii,* p. 65, la I. Matei, *op. cit.,* p. 438.
[389] I. Matei, *op. cit.*, p. 439.
[390] A. aguna, *op. cit.,* p. 44. cf. I. Matei, *op. cit.*, p. 490.

unirea cu Roma papal de la 1700: «Românii afar de mici scutin e ale persoanelor biserice ti, nu dobândir nimic prin unire, ba înc   i pierdur . Pierdur independen a lor ca români i ca religionari de ritul oriental, care o aveau ei mai înainte, pe lângă toate asigur rile ce întâmpinau din partea eterodoc ilor; pierdur arhiepiscopatul, c ci aceasta dup unire se degrada la starea de simplu episcop supus jugului iezui ilor i suprema iei arhiepiscopilor catolici; pierdur chiar na ionalitatea, c ci drepturile pretensiunii care le aveau ca români uni i – la dreg torii mai înalte între ungurii catolici, trecur de la legea de ritul orientat la cea de ritul occidental, sub pretextul c acestea sunt acum tot una. i cu modul acesta se lep dar   i de na iunea lor ... Afl ri exemple avem multe. Aceasta stric atât de mult încât românimea nu putu deloc s se ridice din starea de plebeitate, c ci oricare se în l a peste dânsa, î i i p r sea na iunea. Vezi unde duce lucrurile intriga machiaveleasc » (p. 328).

Tot a a gândea istoricul unit Al. Papiu Ilarian. Ideile sale în acest sens sunt exprimate deschis în lucrarea sa «Via a, operele i ideile lui Gheorghe incai» i le-am redat mai înainte. El î i însu e te cu totul ideile lui incai în privin a unirii. Mai d m aici un citat din opiniile lui,, exprimate în aceea i lucrare: «Voi iezui i români de la Oradea Mare i Gherla i de aiurea, voi care în aceste zile ale luminii i ale libert ii cuteza i a îndemna pe români s merg la sinodul catolicilor de la Pesta; voi care merge i cu cutezan a până a da românilor numele str in i urât de catolici, ca i cum a fi unit în patru puncte cu catolicii ar însemna a fi catolic, papist, adic iezuit, voi care prin acestea i alte *apuc turi criminale cerca i a rupe de tot o parte însemnat o românilor din corpul cel mare al na iunii,* auzi i pe profetul incai i, până mai e timp, converti i-v » [391].

Aceste idei le exprim el i în *«Istoria românilor din Dacia»,* vol. I, Viena, 1851. D m numai câteva citate din ea: sunt «inimici care ar vrea s fac poporul român s cread c este deosebire între ei». «Noi tim c cre tinii români până ast zi nu vroiau s   tie nimic de vreo deosebire, ci numai atâta, c preotul din cutare sat sau din cutare parte a satului se ine de Sibiu pentru c e sfin it la Sibiu, iar cel lalt de Blaj, pentru c e sfin it la Blaj. Apoi tim de alt parte, din experien a de până acum c preo ii uni i i neuni i servesc împreun ca adev ra i fra i în Hristos, f r a voi sa tie ceva despre subtilele i netrebnicele dispute ale scolasticilor despre purgator .a. Deci bigo i i inimici ai românilor sunt aceia care încearc s strice între români aceast fr ietate sfânt ... Acum o nou ur ce s-ar stârni între români din cauza inimicilor românilor, ar fi cauza unui nou jug ...» (p. 73 -75). «Tot reazemul existen ei românului fu în Biserica R s ritean – care înc atât de înfrico at era persecutat – i mai cu seam în constitu ia cea sinodal a Bisericii R s ritene ..., în puterea c reia românii, clerul împreun cu reprezentan ii mirenilor (poporului) se mai puteau în elege despre trebile biserice ti i ale na iunii. Afar de cercul Bisericii române, erau cu totul închi i afar de legisla ia i

[391] Al. Papiu Ilarian, *op.cit.*, p. 44.

administra ia rii» (p. 76).

La peti iile lui Inocen iu Micu de a se recunoa te, în baza unirii, poporul român ca o na iune egal cu celelalte na iuni, a a cum s-a promis, se r spunse cu art. 6 din 1744, prin care se punea baza «sugrum rii totale a na ionalit ii române. C ci se spunea c în baza acestor promisiuni, persoanele biserice ti i nobilii care primesc unirea sunt primi i a face parte din acea na iune pe teritoriul c reia sunt a eza i». «Astfel se socoteau dup acest articol de lege românii din comitate ca alipi i de unguri, sau ca unguri, cei din fondul regiu ca sa i, cei din secuime ca secui – dup apriatele vorbe ale legii – dar i ace tia numai dac erau nobili sau liberi i uni i. Astfel se dezna ionalizar românii cei mai de frunte din ce mergeau spre izolarea total de cel lalt corp al na iunii» (p. 78-79).

Foarte semnificativ este declara ia ce o face Papiu Ilarian în «Via a, operele i ideile lui incai» (p. 37): «Din care toate se vede c el, Sincai, ca i Clain episcopul, Clain c lug rul, Petru Maior i bl jenii lumina i din sec. XVIII, cunoscur tot r ul papal produs prin unire, *nici vedeau alt leac, deocamdat , spre a mic ora sau alina r ul, decât stricta m rginire la cele patru puncte, de nimeni în elese».*

Frunta ii uni i cu adev rat inteligen i i cu sentimente române ti î i d deau seama c nu pot lep da formal unirea cu Roma papal atâta timp cât se aflau sub st pânirea habsburgilor, care i-ar fi declarat pe cei ce o lep dau, aposta i i i-ar fi supus la pedepse în consecin . *Deocamdat ,* unirea, cu Roma papal considerat ca constând în acceptarea formal a celor patru puncte, trebuia inut , dar tot numai de form . C ci aceste puncte nu trebuiau luate în serios. To i conduc torii uni i î i d deau seama c o Biseric ce se deosebe te atât de cea ortodox prin cele patru puncte luate în serios, cât i de cea catolic , întrucât nu ine decât cele patru puncte din înv tura catolic , nu e nici catolic deplin , nici ortodox , deci e un hibrid inconsistent. Ei socoteau c Biserica unit trebuie s fie sau ortodox sau catolic . C ci cele patru puncte cre teau dintr-un întreg organic catolic. Dar pe când frunta ii intelectuali cu sentimente române ti – în acord cu poporul, socoteau c Biserica unit este i trebuie s fie ortodox   i cele patru puncte trebuie tratate ca o simpl form , conduc torii ierarhici ai Bisericii unite socoteau c ea trebuie s devin deplin catolic   i conduceau lucrurile în direc ia aceasta, cu toat opozi ia frunta ilor mireni i cu toat rezisten a pasiv a poporului. Intelectualii uni i de sentimente române ti luptau s men in pe credincio ii uni i în corpul na iunii până la unirea politic a tuturor românilor; conduc torii oficiali luptau s -i rup de corpul na iunii până atunci.

Gheorghe Bari iu se f cea ecoul poporului unit când spunea: românii «nu se pot nar vi cu înv turile pe care unii din preo ii cei tineri le între in cu vreme i f r vreme». Aceasta pentru c la români «datinile vechi, apucate, supte i pref cute în m duv   i în sânge, din vremi i veacuri, au avut pururea mai adânci i mai puternice r d cini decât la al ii». Poporul român a r mas

«neab tut în legea str mo easc ». De aceea el «ur te i urgise te orice înnoire cât de mic în cele mai neînsemnate datini religioase». «De s-ar pune clerul românesc întreg, de ar întreprinde cu toat fierbin eala vreo reform , fie aceea în oricare privin , care s se ating de trebile cele religioase ale românilor, ei ar ti s dea acest cler afar pe strung i s r mân în ceea ce au apucat» [392].

R spunzând dispre ului iezui ilor fa de românii pe care îi socoteau ignoran i în cele ale religiei i ca atare obiect de prozelitism, dispre însu it i de vîrfurile ierarhice i teologice ale unia iei, Bari iu declar : «Iezuitul Balogh et consortes ar fi trebuit s afle odat c aici în Dacia nu aveau a face cu s lbaticii din republica Paraguay organizat de c tre societatea iezui ilor, ci cu un popor care, în ciuda tuturor calamit ilor seculare i în lipsa mare de literatur scris , era în proprietatea unui tezaur bogat de tradi iuni milenare, avea rosturi de o cultur foarte înaintat în limba sa, într-o fântân nesecat de literatur nescris .... în fine mai presus de toate poporul român avea o religie cre tin , cuprins într-un cadru elegant în ritul s u clasic» [393]. Observ m îns c nu numai dintr-o literatur nescris s-a hr nit poporul român cu cre tinismul s u superior celui catolic, ci cel pu in cu dou secole înainte de venirea iezui ilor la Blaj începuse s aib i o literatur bisericeasc scris , în orice caz nu mai târziu, ci mult mai curând decât popoarele catolice din Europa care nu aveau decât o literatur bisericeasc în limba latin neîn eleas de ele.

Un alt înv at istoric unit, Niculae Densu ianu, a fost un mare lupt tor pentru independen a Bisericii unite fa de papa i a exprimat cu consecven voin a poporului unit de a r mâne în credin a str mo easc , f r nici o alterare.

Despre actul unirii religioase cu Roma papal el scria: «Dar unirea de la 1698 fu un pas gre it al românilor de peste Carpa i. Prin actul de la 1698 mitropolitul Atanasie i clerul din Transilvania sacrificar integritatea Bisericii Române pentru o simpl speran a unor drepturi care mai curând sau mai târziu se puteau câ tiga i pe alt cale. i de fapt unirea cu Biserica Romei nu schimb de loc pozi ia social i politic a românilor din Transilvania. Biserica român r mase i de aici înainte numai o Biseric tolerat , na iunea român o na iune f r drepturi politice, preo ii uni i iobagi ai nobililor, f r privilegii i f r venituri, poporul f r reprezentan i în camera transilvan , oficiile rii distribuite numai aderen ilor celor patru religii, celei catolice, calvine, luterane i unitariene i f r nici o considera ie fa de religia român unit , iar poporul român care nu voi s treac la unire, lipsit de biserici, lipsit de episcopi i persecutat în toate modurile i pe toate c ile de guvernul din Transilvania i de guvernul din Viena; a a c unirea cu Biserica Romei, care se f cuse din simple motive politice, nu aduse de loc rezultatele pe care le sperase mitropolitul Atanasie i clerul la 1698. Deziluzia era mare» [394].

---

[392] «Foaia pentru minte, inim i literatur », nr. 6, din 3 februarie 1843, p. 42 - 44.

[393] *P r i alese din istoria Transilvaniei,* p. 435.

[394] *Revoluția lui Horia, București*, 1884, p. 71 —74.

ACȚIUNEA DE EXTINDERE ȘI DE CATOLICIZARE CONTINUĂ A UNIAȚIEI

1. Cu tot protestul intelectualilor mireni, cu toată opoziția preoților de rând și a credincioșilor, conducerea uniației din Transilvania își desfășura mai departe misiunea ce-i era impusă de a-i aduce pe toți românii ortodocși din Transilvania și apoi și pe ceilalți la sânul ei și de a-i catoliciza pas cu pas pe credincioșii ei.

Sub papa Pius al IX-lea (1846– 1878), sub care spiritul absolutist în Biserica Romano-Catolică s-a accentuat la culme, se vorbea pe față că Biserica Romano-Catolică urmărește «latinizarea Orientului». Austria habsburgică era chemată să aibă un rol mare în această operă, având să se folosească nu atât de catolici, cât de «uniți, prin legătura lor națională, a aceleiași limbi și a aceleiași liturghii», cu popoarele ortodoxe. Austria habsburgică a înzestrat Biserica unită în acest scop cu mijloace materiale considerabile [395]. Se urmărea alipirea popoarelor balcanice pe veci la imperiul catolic al Austriei, făcându-le incapabile de-a se unifica durabil în state naționale.

Mitropolitul Sterca Șuluțiu a divulgat la 1850 acest plan cu sinceritate. Ceilalți conducători ai Bisericii unite lucrau în vederea acestui scop fără să o spună fățiș, în special, în prima jumătate a secolului XIX, în timpul episcopului Vasile Moga, căruia i se pusese cele mai mari îngrădiri în apărarea față de uniație, aceasta a cuprins numeroase sate din Transilvania. Tot în acea vreme a desfășurat ierarhia unită o acțiune prozelitistă neînfrânată în Banat și în părțile de vest și nord ale Transilvaniei, în scopul acesta conducerea acelei Biserici primea mari ajutoare financiare și latifundii întinse cu zeci de sate ortodoxe pe teritoriul lor. Iobagii ortodocși din acele sate erau siliți prin tot felul de mijloace să treacă la uniație. Cei ce treceau la uniație primeau bani, pămînt de lucrat pe domeniul episcopiilor unite și romano-catolice și fel de fel de scutiri și făgăduințe, iar copiii lor erau trimiși în școlile romano-catolice. Ceilalți mari latifundiari făceau la fel [396]. Numeroși ortodocși erau înscriși fraudulos ca uniți, iar când aceștia aflau și cereau să li se dea libertatea de a fi ortodocși, erau amenințați cu pedepse draconice ca apostați. Toată administrația de stat: prefect, solgăbirău, organele de represiune trebuiau să dea ajutor [397].

Ortodocșii erau obligați să primească în bisericile lor pe episcopii uniți și pe alți propagandiști ai uniației pentru a le asculta făgăduielile și amenințările, în vreme ce biserica ortodoxă era oprită să se apere.

---

[395] Dr. Aurel Eberhard, *Die orientalische Kirchenfrage und Oestereichs beruj in ihrer Lösung,* la Dr. Gh. Ciuhandu, *Dezbinarea religioasă a românilor ardeleni,* Arad, 1927.

[396] G. Ciuhandu, Episcopii *Gherasim Raț și Samuil Vulcan,* Arad, 1935, p. 140 etc.

[397] *Ibidem,* p. 578, 127, 138, 131, etc.

Nu se pot reconstitui precis împrejur rile în care o mul ime de comune ortodoxe au fost silite s treac la unia ie în prima jum tate a secolului al XIX-lea i nici o list complet a lor. Doar o parte din ac iunea prozelitist din Banat i din partea de vest a Transilvaniei e cunoscut ceva mai bine datorit studiilor lui G. Ciuhandu.

Ac iunea de extindere a unia iei era condus în p r ile de vest ale Transilvaniei cu un zel înfocat de episcopii greco-catolici ai Oradiei. «Episcopia aceasta î i are r d cina în politica episcopului romano-catolic din Oradea, cel mai mare latifundiar al Bihorului din veacul XVIII i, pe o vreme lung , purt tor al demnit ii de fi pan – prefect – al jude ului» [398]. Dar până când a lucrat în mod direct pentru trecerea ortodoc ilor la unire, el n-a cucerit vreme de 47 de ani (1700 - 1747) decât 6 sate. Sub Meletie Kovâcs, vicar, cu grad de arhiereu oriental, supus episcopului romano-catolic, au fost cucerite în curs de 22 de ani (1748 - 1770) numai 13 sate. Dup organizarea episcopiei greco-catolice îns , primul titular al ei, Moise Drágossy a cucerit în 11 ani, 22 de sate (1776 - 1787), iar urma ul s u Ignatie Darabant (1788 - 1805) numai 10 sate. Deci în 105 ani Ortodoxia pierdu în Bihor numai 52 de comune.

Aceast mo tenire o spori considerabil Samuil Vulcan mai întâi în Bihor, apoi i în Arad i Banat, în cursul celor 33 de ani ai p storiei sale (1806 - 1839). În Bihor el a cucerit 15 sate, în Arad 19 sate, în Banat 9 sate, deci în total 45 de sate, dublând num rul de sate cucerite înaintea lui în 105 ani [399]. Urma ul lui Vulcan, episcopul Erdely a mai cucerit în Bihor 14 sate, în Arad 4, în Banat 14, total 32 de sate, în cei 20 de p storie ai lui (1842 - 1862). Deci treptat satele unite din Bihor s-au ridicat la 83. Pentru cele aproximativ 76 comune unite din Banat i p r ile ar dane, la 1853 a luat fiin episcopia de Lugoj. Titularii acesteia dintre 1855 - 1903 au mai r pit 35 de sate ortodoxe, ridicând num rul lor la 111 [400].

În Transilvania, în timpul episcopilor ortodoc i Ghedeon Nichitici i Gherasim Adamovici, apoi în timpul sedisvacan ei de 14 ani (între 1797 - 1810), episcopul de Blaj, Ioan Bob a mai r pit 44 de comune ortodoxe, iar în timpul episcopului ortodox Vasile Moga, acela i Bob a mai r pit până la moartea sa (1830) 92 de comune. Urma ul lui Bob, Ion Lemeny a mai r pit în timpul lui Vasile Moga 32 de comune ortodoxe. Deci în total între 1780 - 1846 Ortodoxiei transilv nene i-au fost r pite 168 de comune, din care numai sub Bob 134 de comune [401]. Astfel de unde dup «dezmembrarea» f cut de generalul Buccow la 1760, num rul uni ilor reprezenta numai a cincea parte fa de ortodoc i, în 1912, fa de num rul de 1.858.942 de ortodoc i, num rul

[398] *Ibidem*, p. 95.
[399] *Ibidem*.
[400] Papism i Ortodoxie în Ardeal..., p. 28.
[401] Ioan cavaler de Pu cariu, *Propaganda unia iei*, în «Revista teologic », Sibiu, VII (1913), p. 408 .u. Izvorul s u de informa ie au fost «Sematismele» oficiale ale Bisericii unite: Cf. G. Ciuhandu, op. cit., p. 9, nota 1.

uni ilor era de 1.259.019 [402]. Deoarece în p r ile de sud ale Transilvaniei, unia ia nu s-a putut extinde înmul irea aceasta considerabil s-a f cut în nordul Transilvaniei. Pentru aceast parte, devenit aproape compact unit , s-a înfiin at la 1853 Episcopia de Gherla.

La 1823, tot episcopul Samuil Vulcan de la Oradea a mai r pit 72 de parohii din protopopiatul S tmaru (Satu Mare), care, împreun cu întreg Maramure ul, r pit de la Ortodoxie înc din secolul XVIII, au fost subordonate episcopului unit rutean de Muncaci [403], iar de la 1912, dup ce preo ii ruteni introduseser în ele limba maghiar , nou înfiin atei episcopii greco-catolice de Hajdudorog.

Se ducea, precum se vede, o ac iune de reducere continu a Ortodoxiei ardelene, care, dac n-ar fi venit eliberarea Transilvaniei de la 1918, ar fi continuat până la desfiin area total a ei.

2. Paralel cu aceasta, conducerea Bisericii unite intensifica continuu ac iunea de catolicizare.

Dup desfiin area organiz rii sinodale, dup crearea capitlului i dup introducerea treptat a dreptului canonic catolic, de c tre episcopii Ioan Bob i Ioan Lemeny, mitropolitul Alexandru Sterca ulu iu face un mare pas înainte, introducând în colile poporale i în masele largi de credincio i, un catehism în care identific total credin a Bisericii unite cu credin a Bisericii Rornano-Catolice, înlocuind catehismul lui Gheorghe incai, care fusese în uz până atunci i care nu avea nici o dogm catolica. Catolicizarea credin ei se f cuse până atunci numai în p tura ierarhiei i a teologilor. Acum se încearc s se introduc în popor, însu i catehismul o spune aceasta chiar în titlu: «Catehism în care se arat ... adev rul credin ei sfintei uniri cu apostoliceasca Biseric a Romei, compus i dat la lumin prin ... Alexandru Sterca ulu iu ... în Blaj 1857». În «Cuvântul înainte» se spune între altele: «Am întocmit acest catehism pentru sfânt unire ... ca to i s vad ... c credin a sfintei uniri cu Sfânta catoliceasc i apostoleasc Biseric a Romei, este *credin a cea adev rata i singur mântuitoare..., afar de care nu este nici o mântuire»* ... «... tare îndator m pe to i preo ii ... ca *poporul i tinerimea* f r preget, des, cu tot prilejul, iar mai vârtos în Sfânta Biseric , duminicile i în s rb tori, luând *înainte acest catehism să-i înve e i să-i catehizeze».*

«Iar mai vârtos s se deie *acest catehism pruncilor în toate coalele, ca din pruncie,* cunoscând c ei sunt în staulul lui Hristos i *în sânul adev ratei Biserici a lui Hristos,* s fie tari în credin i *s tie înfrunta ... pe to i am gitorii cei ce înva minciuna».*

Ce-ar zice Sterca ulu iu i to i cei ce intensificau dezbinarea i vrajba în poporul român, dac ar auzi azi pe papa declarând c Biserica ortodox i

---

[402] *Romanii ortodoc i i uni ii români,* de Un om al Bisericii, Sibiu, 1922.
[403] *Ibidem*, p. 14.

catolic sunt *Biserici surori* (în întâlnirea dintre Papa Paul VI i Patriarhul Athenagora la Constantinopol în 25 iulie 1967)? Ce-ar zice dac ar auzi Conciliul Vatican II, declarând în «Decretul despre Ecumenism» c «Bisericile Orientale au adev ratele Taine i, mai ales, datorit succesiunii apostolice, predica i euharistia, prin care r mân înc unite cu noi, cu leg turi foarte strânse i de aceea o anumit comuniune în cele sfinte, prezentându-se împrejur ri oportune i cu aprobarea autorit ii biserice ti, este nu numai posibil ci i de sf tuit»? [404]. Ce-ar zice în fa a acestei recunoa teri to i intransigen ii catolicizan i ai uniatiei, care până la 1948 interziceau elevilor uni i s intre în Bisericile Ortodoxe sub pedeapsa excluderii lor de la împ rt anie? Ce-ar spune auzind pe Cardinalul Lercaro, declarând într-un comentar al «Decretului despre ecumenism»: «Bisericile Orientale ... au p strat intact esen ialul credin ei apostolice i al structurii esen iale. Au p strat în mod real caracterul lor de Biserici în leg tura credin ei apostolice i a comuniunii sacramentale ... Este vorba de Biserici surori care au oferit mult Occidentului cu trecutul lor i care trebuie respectate ca atare în integritatea patrimoniului lor de adev r» [405]; sau pe Lanne OSB : «în ciuda separ rii lor de comuniunea catolic , Bisericile orientale sunt recunoscute drept Biserici, datorit întemeierii lor i succesiunii apostolice i a patrimoniului lor autentic ... sunt i r mân *Biserici-izvoare.* Cre tinismul a venit în Occident din Orient, lucru pe care uneori îl uit m. Până ast zi aceste Biserici au p strat acele elemente esen iale ale substan ei Bisericii lui Hristos. De aceea este posibil «communio în sacris» cu ele» [406]. Corifeii colii ardelene se dovedesc în mare m sur precursorii gândirii atâtor romano-catolici de azi. Oare adep ii din trecut ai catoliciz rii, ar fi ast zi în stare s se ru ineze c n-au v zut valorile proprii ale Bisericii române pe care o p storeau i a trebuit s vin str inii s li le arate acum? Fapt e c câ iva urma i ai lor, peste hotare, continu s mearg pe linia integral catolic , r mânând cei din urm ap r tori ai unei astfel de mentalit i. C ci altfel, dac ar admite c românii se pot mântui i în Biserica Ortodox   i dat fiind c nici «privileghiomurile» politice pentru care s-a n scut unia ia nu mai sunt ast zi un motiv pentru acceptarea ei, ar trebui s recunoasc , c ra iunea de a fi a uniatismului la noi a încetat.

Pentru ulu iu criteriul credin ei adev rate era Roma papal , nu Sfânta Scriptur   i Sfânta Tradi ie a Bisericii de la început. «S. *Unire este a crede i a m rturisi aceea i credin   ... care o ine simt Biserica Romei,* inând ritul i obiceiurile biserice ti r s ritene» (p. 7). i spre a adânci pr pastia între românii uni i i cei ortodoc i i a cultiva în cei dintâi dispre ul pentru cei din urm , ulu iu spune mai departe în catehismul s u destinat poporului unit: *«Biserica*

[404] *Decretul despre ecumenism*, nr. 15.

[405] *La signification du Decret sur l'Oecumenisme pour le dialogue avec les Eglise Orientales noncatholiques, în* - «Irenikon», XXXVII (1964), nr. 4, p. 467 - 468.

[406] *De Oecumenismo* (cursus specialis), Pios, Romae (ad usum auditorum), p. 473 i 480; cf. Dr, Cezar Vasiliu, *Raporturile Bisericii Romano-Catolice cu Biserica Ortodox , de la anun area Conciliului Vatican II (ianuarie 1959) până ast zi (decembrie 1970),* p. 130, nr. 307.

R s ritului acum nu m rturise te aceea i credin cu Biserica Apusului i înva multe ce sînt cu totul contrarii a ezământului Domnului nostru Iisus Hristos, al Sf. Apostoli şi Sf. Părin i» (p. 10).

Inaugurând un obicei, care a fost practicat în tot înv mântul teologic i catehetic al Bisericii unite, catehismul nu face nici m car o aluzie la dogmele esen iale despre Dumnezeu i despre mântuire, ci se ocup numai cu expunerea i ap rarea dogmelor diferen iale ale catolicismului i îndeamn pe credincio ii uni i s nu se amestece cu românii ortodoc i: «Ci... *de înv turile i amestecul în cele suflete ti tare s ne ferim... ca unii ca aceia nu slujesc lui Hristos».* Conform acestei mentalit i cine nu se închin papei, nu se mai închin lui Hristos.

Acest catehism nu servea numai centralismului papal, ci i politicii habsburgilor de desp r ire sufleteasc i apoi i na ional a românilor. Cu cât dispre nu trebuiau s priveasc românii uni i dac ar fi ascultat de aceast ierarhie, la fra ii lor ortodoc i, odat ce erau înv a i s nu-i mai considere nici m car credincio i în Hristos (G. Ciuhandu, *Dezbinarea religioas a românilor ardeleni,* Arad, 1927, p. 15 - 17). În acest catehism î i are începutul obiceiul catehe ilor uni i de a interzice elevilor lor intrarea în bisericile ortodoxe sub pedeapsa excluderii de la împ rt anie i îndemnul dat de a frecventa, acolo unde n-au biseric unit , bisericile catolice ale altor na ii.

Ce-ar spune ulu iu i cei ce gândeau ca el până acum un sfert de veac, auzind îndemnurile date de Conciliul Vatican II chiar romano-catolicilor de alt neam de a intra în bisericile ortodoxe, de a cânta la stran i de a împlini rolul de na i, i v zând mireni i preo i romano-catolici cerând Sfânta împ rt anie de la preo i ortodoc i? Dac ar asculta de Papa i de Conciliul Vatican II i ar cere Sfânta împ rt anie de la ortodoc i, n-ar mai putea spune c singura Biseric mântuitoare este cea romano-catolic i n-ar avea nici un motiv s st ruie pentru dezbinarea poporului român.

Dar actul catoliciz rii dogmatice totale a Bisericii unite cu cea romano-catolică l-a f cut urma ul lui Sterca ulu iu, mitropolitul de la Blaj Ioan Vencea. F cându- i toate studiile în coli romano-catolice din Oradea i Viena, el n-avea alt ideal decât s serveasc catolicismul, f r nici o considera ie pentru interesele neamului românesc [407].

Dar inten iile i ac iunile mitropolitului Vancea au provocat o nou manifestare a voin ei frunta ilor, uni i cu sentimente române ti împotriva catoliciz rii.

Sinodul electoral din Blaj de la 1868, convocat de form , tiind c va trebui s -l «aleag » pe Vancea ca mitropolit i însp imântat de perspectiva viitoarei lui ac iuni catolicizante, a crezut c poate pune o frân acestei ac iuni, stabilind unele dispozi ii în acest sens. Vicarul de F g ra , Ioan Antonelli, pornind de la «starea de confuziune i de decaden în care ajunsese Biserica

[407] G. Ciuhandu, *Dezbinarea religioas ...,* p. 13.

unită din cauza împiedicării vieţii sinodale», propune şi sinodul aprobă în unanimitate următoarea hotărâre: «Considerând că tendinţele absolutiste necontenit s-au încordat a ne altera disciplina şi în fapt au alterat-o, introducând instituţiuni cu totul străine prin bărbaţi crescuţi în institute iezuitice ...; considerând că antecesorii noştri îndată după Atanasie, n-au lipsit a protesta la toate ocaziile contra acestor fel de atentate, care au adus atâta umilire şi stricăciune Bisericii noastre ...; considerând condiţiile puse episcopului de Sinodul din 1850, care a fost format din 207 reprezentanţi ai clerului şi poporului; considerând că spărturile ce s-au mai făcut de la acest timp (1850) încoace în instituţiunile Bisericii noastre au crescut într-un mod atât de înspăimântător, încât existenţa Bisericii noastre pe tot minutul e periclitată în gradul cel mai mare ... şi ne ameninţă Biserica cu nimicirea totală», sinodul decretează următoarele:

1. Autonomia constituţională şi sinodală a Bisericii greco-catolice se stabileşte după sinoadele ecumenice şi «după praxa noastră bisericească», observată înainte «de a se fi alterat prin măsurile absolutismului».

2. «Uniunea noastră cu Biserica Romano-Catolică este şi rămâne în seculi numai dogmatică în cunoscutele patru puncte şi alt nimic».

3. «Dependenţa ierarhiei noastre de scaunul Romei este cea prevăzută în consiliul de la Florenţa, care menţinea drepturile şi independenţa patriarhilor orientali şi ale Bisericilor Orientale. De aceea ştirbirea mai departe a libertăţilor şi drepturilor noastre nu o vom suferi sub nici un fel de împrejurare».

4. Se opreşte facerea de recurs la «arhiereii sau consistoriile romano-catolice».

5. Se cere ca «episcopii să fie aleşi de sinoade compuse din cler şi mireni şi ca mirenii să aibă vot decisiv în sinod în toate chestiunile nedogmatice».

Aceste puncte erau puse ca condiţii viitorului mitropolit. Adunări protopopeşti anterioare luaseră hotărâri în acelaşi sens. Un sinod întrunit în 1869, după alegerea mitropolitului Vancea, întăreşte hotărârile celui din 1868 şi stabileşte constituirea unui sinod al mitropoliei greco-catolice a Blajului, compus din 1/3 reprezentanţi ai clerului şi 2/3 ai mirenilor – asemeni celui al mitropoliei de la Sibiu – ales prin vot direct. Dar aceste hotărâri nu s-au pus în aplicare [408].

Un rol important în sinoadele de la 1868 şi 1869 l-a avut Prof. Ioan Micu Moldovanu (Moldovănuţ). El continuă lupta în favoarea hotărârilor lor şi după aceea. El pledează pentru vechiul drept al Bisericii române din Transilvania de a-şi alege pe episcop, criticând absolutismul introdus în Biserica unită. Aplicarea hotărârilor sinodului din 1868 ar fi, zicea el, un zid de apărare al Bisericii în faţa ameninţărilor, «ori din partea ultramontanilor (aderenţi ai

[408] I. M. Moldovanu, *Acte sinodale ale Bisericii române de Alba Iulia şi Făgăraş*, tom. I, Blaj, 1869: citat după † Nicolae, mitropolitul Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română, una şi aceeaşi în toate timpurile*, Sibiu, 1968, p. 161 - 167.

primatului papal), ori dintru a regimului».

La criticile ce s-au adus hot rârilor sinodului din 1868 i anume: 1. C ele au displ cut nun iaturii din Viena, atingînd «lucruri dogmatice i autoritatea pontificelui roman»; 2. C aceste hot râri nu oblig ierarhia unit , pentru c au fost luate de un «conventicul» f r putere legal ; 3. C ele sunt în opozi ie cu Corpus juris canonici i decretele papale, I. M. Moldovanu r spunde: 1. Nun iul nu are de ce se sup ra, pentru c sinodul s-a « inut strâns de pactul de unire»? 2. Dac sinodul ar fi fost numai un conventicul, tot conventicul ar fi fost i în actul de alegere al mitropolitului Vancea i deci alegerea ar fi nul ; 3. Apelul la Corpus juris canonici i la decretele papale dovede te ori o complet ne tiin a dreptului Bisericii noastre, care nu are nimic a face cu Corpus juris i cu surorile lui», ori «n zuin a de a surpa a ez mintele Bisericii noastre» [409].

Dar Ioan M. Moldovanu a fost i unul din sus in torii însufle i i ai unit ii religioase dintre fra ii desp r i i. El recunoa te c «românii, i cei din Transilvania i cei din rile Române, ineau tare la religia lor (se în elege cea ortodox) i de aceea aveau de a suferi multe ap s ri i nedrept i» de la regii Ungariei, care «st ruiau foarte mult pentru l irea Bisericii apusene i nu puteau suferi pe cre tinii de lege r s ritean ». Românii care «avur a suferi greu pentru religia lor», s-au unit cu Roma papal din dorin a de a- i u ura soarta, dar f r a accepta schimbarea legii str mo e ti, în urma unirii cu Roma papal , «românii care până aici au fost una i la bine i la r u, de aici încolo sunt rup i în dou i de multe ori împerechia i între ei, ca i cum nu ar fi fra i de un sînge i cei ce se in de o Biseric i cei ce se in de alta» [410].

În ciuda acestor puneri în gard , mitropolitul Vancea, impus sinodului de la 1868, a întreprins pasul catoliciz rii dogmatice complete a Bisericii unite, prin «conciliile provinciale» din 1872 i 1882. Conciliile acestea nu erau sinoade în sensul vechii tradi ii a Bisericii din Transilvania, a a cum le cerea clerul i poporul din Biserica unit . La ele nu avur vot decisiv decât cei trei episcopi sufragani, inclusiv mitropolitul. Acesta, pentru a da aparen a c dogmele catolicismului sunt adoptate de tot poporul unit, ceru episcopilor «s mai aduc » i pe al i «venera i în Hristos fra i», pe care vor voi ei i de care vor fi siguri, ca s fie de fa la acest conciliu în calitate de «teologi» f r vot decisiv, înc din edin a a II-a a «conciliului» din 1872, mitropolitul Vancea prezent acestuia un elaborat despre credin a catolic , pe care, dup declara ia lui, trebuie s-o in întreag i mitropolia unit din Transilvania. Era un elaborat despre *puterea absolut* a papei i despre diferite alte dogme *noi,* primite recent în Biserica romano-catolic . Istoricul unit Niculae Densu ianu scrie despre acest elaborat: «Peste tot acest elaborat dogmatic al mitropolitului Vancea era numai o compila iune prejudicioas din scrierile celor mai celebri iezui i, o motivare

---

[409] *Ibidem*, p. 169.

[410] I. M. Moldovanu, *Istoria Ardealului,* ed, H. Blaj, 1373, p. 33, 47 —43, citat dup † Nicola mitropolitul Ardealului, *op. cit.,* p. 171.

sofistic a unei mul imi de chestiuni dogmatice i administrative, care din premisele Sfintei Scripturi ajung la concluziile cele mai false, i care toate tind într-acolo, ca s supun lumea cre tin la domnia absolut bisericeasc i lumeasc a papei i a societ ii iezuite»[411].

Iat dogmele acceptate în acest «conciliu» rupt de corpul poporului român unit: c papa nu numai c este capul v zut al Bisericii universale, dar «are deplin putere de a pa te, de a cârmui i a administra», precum în Biserica Romano-Catolic , a a i în Biserica Greco-Catolic ; c Mitropolia de Alba Iulia «prime te, m rturise te i crede toate câte le prime te, le m rturise te i le crede Biserica Romano-Catolic »; c pe viitor to i episcopii i preo ii greco-catolici care vor lua parte la conciliile provinciale, vor avea s fac «m rturisire public a credin ei catolice dup formula prescris de Urban VIII»; c papa are «dreptul perfect i independent de guvernare i legisla ie precum în Biserica Catolic , a a i în mitropolia greco-catolic de Alba Iulia»; c «pontificele roman când vorbe te de la catedr i când dispune în baza supremei sale autorit i ca Biserica întreag s in vreo dogm de credin sau de moravuri, atunci el se bucur de infailibilitate i din aceast cauz astfel de hot râri ale pontificelui nu se mai pot schimba».

Aceasta este formula dogmei despre infailibilitate, impus de papa Pius IX cu atâta greutate conciliului Vatican I la 1870. Mitropolitul Vancea se gr bea s o impun i Bisericii unite, sacrificând orice independen de gândire i de ac iune româneasc a acesteia.

De altfel mitropolitul Vancea excelase la Conciliul Vatican I prin interven iile sale în favoarea infailibilit ii papale, cât vreme vreo 250 de episcopi din cei vreo 600 n-au voit s semneze hot rârea în favoarea ei decât ulterior, pe rând, sub presiuni exercitate asupra fiec ruia. Arhiepiscopul Vienei, Rauscher s-a opus definirii acestei dogme, iar guvernul austriac a adresat Vaticanului un protest împotriva ei. Conduc torul Bisericii unite întrecea pe Habsburgi în fidelitatea fa de pap i era mai catolic decât romano-catolicii deschizând total poarta Bisericii unite dictaturii papale. Reac ionarismul papal din acea vreme î i g sea unul din cei mai aprigi sus in tori în episcopatul latifundiar al bietului popor de iobagi români din Transilvania, luându-se la întrecere cu episcopatul i conducerea iezuit a popula iilor indiene din America de sud. O delega ie de episcopi maghiari i s-a prezentat într-o pauz a conciliului lui Vancea spre a-l felicita pentru interven iile lui. Episcopatul maghiar putea s -l felicite pentru c Vancea rupea total suflete te pe credincio ii uni i din comunitatea religioas a poporului român[412].

În sfâr it, conciliul de la 1872 mai accepta:

C «pontificele roman, dup dreptul divin ... este judec torul suprem al credincio ilor i în toate cauzele supuse judec ii biserice ti se poate face recurs

---

[411] N. Densu ianu, *Independen a bisericeasc a Mitropoliei române de Alba Iulia*, Bra ov, 1893, p. 6.

[412] G. Ciuhandu, *Dezbinarea religioas a românilor ardeleni*, *p.* 22 - 23.

la el»;

C «judecata scaunului apostolic nu se mai poate anula de nimeni i nici nu este iertat cuiva s judece asupra judec ii papii»;

C «este fals ceea ce sus in unii c de la judecata pontificelui roman s-ar mai putea apela la conciliul ecumenic».

Iat -l pe papa proclamat judec tor suprem, f r posibilitate de recurs de la el, nu numai în toate chestiunile de credin i de moral ale unei p r i a poporului român, ci i «în toate cauzele supuse judec ii biserice ti», care sunt foarte greu de distins, în concep ia catolic , de alte chestiuni de via : de chestiuni de politic , de ordin social, na ional etc.

Dar ceea ce era i mai grav, printr-o alt hot râre se accepta dreptul papei de dispunere suprem chiar în chestiunile de cult:

C papa «ca suprem autoritate, c reia i s-a încredin at depozitul credin ei, are dreptul exclusiv de a impune forma cultului public i privat», precum în Biserica Catolic , a a i în Biserica Greco-Catolic . Iat cedându-se unei persoane str ine de poporul nostru dreptul de a dispune de tradi iile i datinile suflete ti bimilenare ale poporului român.

Ce-ar fi spus Inocen iu Micu, care a suferit atâta luptând pentru independen a Bisericii române din Transilvania, v zând ce a f cut din aceast independen mitropolitul Vancea? Ce ar fi spus frunta ii colii Ardelene v zând ce s-a ales "din demnitatea neamului românesc, pe care o afirmau i pentru care luptau ei cu atâta mândrie, suferind din cauza aceasta f r încetare? Poporul român unit e predat legat de mâini i de picioare celei mai absolutiste i exclusiviste autorit i str ine.

Mai departe, Conciliul de la 1872 accepta:

C «mitropolitul este numai un grad intermediar între pontificele roman, capul Bisericii, i între episcopi».

Niculae Densu ianu comenteaz aceast hot râre astfel:

«A adar papa, capul Bisericii Catolice, fu primit acum chiar în ierarhia intern a Bisericii române de Alba Iulia» [413].

Papa nu devine numai un oarecare ierarh «al Bisericii române unite ci fac totum în ea [414].

Mitropolitul Vancea, temându-se c deciziile ce se vor lua în acest conciliu vor provoca o mare rezisten în Biserica unit , i-a luat m surile de rigoare, înc de la începutul conciliului a obligat cu jur mânt pe episcopi sub epitrahil, pe preo i în od jdii, s promit c nu vor divulga nimic din hot rârile ce se vor adopta până nu vor fi aprobate de Roma i publicate, pentru ca nu cumva Roma, în fa a protestelor din aceast Biseric s ezite a le aproba. Chiar cererea adresat Romei de a le aproba era un act de servilism. Roma ezit de fapt aprobarea lor vreme de mai mul i ani. Dar când papa Leon XIII le aprob la

[413] N. Densuşeanu, *op. cit.*, p. 7.

[414] Textele adoptate de acest conciliu, la N. Densu ianu, *op. cit.,* dup : Conciliul provincial prim.

8 martie 1882, aprobarea era înso it de anularea tuturor institu iilor Bisericii unite contrarii acestor hot râri ale conciliului din 1872. Toat tradi ia sinodal a Bisericii române unite mo tenit dinainte de 1700 era desfiin at . I se optise papei s fac   i aceasta.

Episcopatul greco-catolic accept   i aceast decizie a papei cu servilismul lui atât de dep rtat de demnitatea lui Inocen iu Micu. Acest servilism mergea a a de departe c folosea formula: «S rutându-v piciorul ... r mânem ai Prea Sfin iei Sale prea umili i i supu i fii» [415].

Dup ce ob inu aceast aprobare, Vancea trecu la un nou pas. «Preg tirile oculte de a trece la catolicism, începute în anul 1872, se continuar   i în anul 1882 cu acela i sistem ascuns de a converti pe cineva f r s   tie» [416]. Se convoc un nou sinod cu aceea i compozi ie, cu acela i jur mânt de a p stra secretul, ca i cel din 1872. Se aduse la cuno tin   acestui conciliu aprobarea de c tre papa a hot rârilor conciliului de la 1872 i se hot rî punerea lor în aplicare, deocamdat tot în mod secret. Apoi se trecu la adoptarea altor m suri de catolicizare. Fur acceptate adic toate conciliile Bisericii catolice de dup cele apte Sinoade Ecumenice, singurele inute în Biserica R s ritean . Fu primit între altele conciliul de la Trident cu mul imea lui de decrete dogmatice i de dispozi ii administrative; de asemenea Vatican I care a formulat dogma infailibilit ii papale.

La 30 septembrie 1884, papa Leon XIII înt ri i aceste decizii, anulând toate dispozi iile i datinile existente în Biserica unit , contrarii dogmelor i decretelor conciliilor din Occident i potrivite împrejur rilor de acolo.

Hot rârile conciliilor de la 1872 i 1882 nu se tip rir decât la 1887, iar public nu fur f cute cunoscute decât la 1892, când reac ia clerului i a mirenilor era tardiv   i înfrânt prin «Roma locuta». Totu i se g sir   i acum oameni de curaj care le deplânser . Printre ei fu glasul de cel mai mare prestigiu al istoricului Niculae Densu ianu, care public la 1893 articolul: «Independen a bisericeasc a Mitropoliei române de Alba Iulia». El declara în acest articol: Biserica unit «s-a dizolvat cu totul în biserica papista ». «Ceea ce f cu mitropolitul Vancea în 1872 i 1882, întrece de o mie de ori ce a f cut Atanasie în 1698». «Din punct de vedere al catolicismului unirea cea adev rat catolic cu biserica Romei nu o f cu Atanasie, ci ... mitropolitul Vancea» [417]. «De aceea to i suntem într-o form îngrijora i, ba chiar însp imânta i de consecin ele periculoase pentru Biserica i na ionalitatea noastr , în urma lep d rii noastre de credin a str mo easc , în urma catoliciz rii for ate, f cut în 1872 i 1882, în urma despuierii mitropoliei de Alba Iulia de toate drepturile sale, de autonomie i libertate, în urma deschiderii întregului cler, afar de episcopi, de a mai avea vot decisiv în sinoadele mitropolitane, sau în sinoadele în care se trateaz despre

---

[415] † Nicolae, mitropolitul Ardealului, *op. cit.,* p. 193.
[416] N. Densuşeanu, *op. cit.*, p. 9.
[417] *Ibidem*, p. 1, 4, 14.

credin a noastr , în urma deschiderii poporului român credincios din orice fel de sinoade». «Ast zi în Mitropolia de Alba Iulia s-a furi at o religiune str in , ea s-a dezbr cat de caracterul ei na ional, guvernarea bisericeasc suprem nu mai este în mâna românilor, ci în mâna str inilor» [418]. Sau: «starea într-adev r trist în care a l sat r posatul mitropolit Vancea Mitropolia de Alba Iulia i cu deosebire încerc rile sale periculoase de a introduce în Biserica român credin a catolic i întregul sistem de guvernare catolic , au tulburat adânc con tiin a religioas a poporului român i pacea bisericilor din aceast Mitropolie». «In urmarea acestor încerc ri nefericite, poporul român din Mitropolia Alba Iuliei se afl azi în pericolul de a fi rupt pentru totdeauna din sânul Bisericii sale na ionale române ti i din corpul na iunii române» [419].

Dar i al i români uni i deplângeau pierderea total a independen ei Bisericii unite i a sinodalit ii ei i priveau cu jind la sinodalitatea larg reprezentativ a Bisericii Ortodoxe din Ardeal. Chiar Augustin Bunea, în alte privin e apologet al unia iei i denigrator al Ortodoxiei, scria: «Cauza c poporul nu are drepturi sinodale i pricinuitorii tuturor relelor de care sufer Biserica noastr » sunt «doctorii de Roma». «Teologii care au studiat la Roma i pe la seminariile episcopiilor latine, au eschis pe mirenii cul i, cu carte i lumina i, din Biseric , au introdus un curent str in absolutistic în sânul Bisericii române unite, care tinde a înn bu i glasul poporului i a ignora drepturile lui, un spirit de exclusivitate clerical-absolutist al catolicismului modern, care a f cut s amu easc nu numai glasul mirenilor, ci i al preo ilor, i s-a omorât sinodalitatea» [420].

Dar sinodalitatea nu se putea împ ca cu dogma infailibilit ii papale i cu primatul absolutist al papei. O unia ie care prime te primatul papal i sinodalitatea sunt dou lucruri care se exclud. Sinodalitatea nu este numai o chestiune administrativ care s se poat împ ca cu dogma primatului papal. Sinodalitatea este în acela i timp un concept dogmatic contrar primatului papal. A lupta pentru sinodalitate înseamn a lupta pentru independen a total de Roma papal . Dar concluzia aceasta nu o tr geau f i to i frunta ii uni i care luptau pentru sinodalitate; unii se temeau s trag aceast concluzie i s militeze pentru ea, atâta vreme cât tr iau într-un stat catolic, c ci socoteau c aceasta ar fi însemnat s intre într-o nou perioad de martiraj ei i poporul unit. Pentru tragerea acestei concluzii logice trebuia s se înf ptuiasc întâi eliberarea politic a românilor din Transilvania.

Completa catolicizare dogmatic a Bisericii unite va forma baza pentru catolicizarea treptat a cultului, a spiritualit ii i a limbajului ei religios tradi ional, spre des vâr irea separa iei suflete ti a credincio ilor uni i de cei ortodoc i.

---

[418] *Ibidem*, p. 15.

[419] *Ibidem*, p. 1.

[420] Dr. A. Bunea, *Discursuri*, Blaj, 1903 p. 404, 406, 408, 381, la † Nicolae, mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 173.

3. Dar între timp alte măsuri de catolicizare şi deznaţionalizare, înlesnite de acţiunea oficialităţii unaţiei, începură să fie întreprinse de autoritatea Imperiului habsburgic austro-ungar în alianţă cu Vaticanul.

Una din acestea a fost înfiinţarea episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorog care cuprindea pe lângă o sumă de parohii greco-catolice rutene, 83 de parohii greco-catolice române (77.225 credincioşi), declarate de naţionalitate maghiară. Măsura aceasta a fost înlesnită de participarea episcopilor greco-catolici români – fără să fie obligaţi legal – la conferinţele episcopatului maghiar. Astfel «Cultura Creştină» din Blaj, în nr. 10/1913, scria: «Dacă episcopii noştri (greco-catolici) nu luau parte la conferinţele episcopeşti (romano-catolice), unde mai întâi s-a discutat, într-o formă mai pozitivă, noua episcopie, Roma nu ar fi putut trece cu atâta uşurinţă peste părerile româneşti ale corului episcopesc român unit».

Antecedenţele acestei măsuri sunt a se căuta în faptul că comunele româneşti din acele părţi trecute de episcopii Oradiei, cu mijloacele obişnuite de amăgire şi forţă, la unaţie, au fost supuse episcopiei greco-catolice rutene de Muncaci [421]. Interzicându-li-se de a-şi mai aduce cărţi rituale din Moldova şi Muntenia, preoţii ruteni uniţi, trimişi de episcopul de Muncaci ca păstori în acele sate de pe teritoriul judeţelor Szabolcz, Hajdu, părţile de şes ale judeţelor Bihor şi Satu Mare, au început a introduce pe încetul şi în mod abuziv limba maghiară, ajutaţi de autorităţi, în scopul distrugerii oricărei legături sufleteşti între ele şi restul poporului român. După 1848 s-a introdus limba maghiară chiar şi la liturghie. Supuşi vreme îndelungată acestei acţiuni de înstrăinare, credincioşii din satele amintite au putut fi declaraţi prin bula papală din 1912, maghiari greco-catolici şi încadraţi în nou înfiinţata episcopie greco-catolică maghiară de Hajdudorog [422].

În 1911, guvernul ungar ceru Vaticanului să întemeieze această episcopie greco-catolică maghiară de Hajdudorog. Vaticanul consultă episcopatul catolic din Ungaria. Conferinţa episcopilor catolici din 9.XI.1911, la care participa şi mitropolitul Victor Mihaly de la Blaj şi episcopii Dimitrie Radu de la Oradea şi Vasile Hossu de la Gherla, şi-a dat avizul pentru înfiinţarea acestei episcopii, fără ca episcopilor greco-catolici români prezenţi să li se spună ceva despre aceasta. Când s-a aflat despre aceasta, un val de proteste s-a pornit în toată Transilvania.

Într-o conferinţă ţinută la Blaj în 17.11.1912, compusă din episcopi şi mireni, se redactează un memoriu de protest în care se semnalează primejdia ca – precum a precizat guvernul – «cu timpul» să se «adauge la noua dieceză şi alte parohii», ceea ce înseamnă că «cu timpul toţi românii greco-catolici vor fi

[421] *Cultura creştină*, 1914, nr. 5, p. 151.

[422] Ştefan Manciulea, *Episcopia greco-catolică maghiară de Hajdudorog şi românii, în* «Cultura creştină», 1942, nr. 7 - 8, p. 386 - 394.

încorpora i diecezei maghiare...».

La 29 mai 1912 s-a inut o nou conferin la Alba Iulia, la care au participat peste 20.000 de delega i. «Un uragan s-a îndreptat împotriva Bisericii noastre», zicea tefan Ciceo Pop. «Vor s izbeasc cu securea la temelia casei Domnului». Gheorghe Pop de B se ti preciza c noua episcopie are ca scop dezna ionalizarea tuturor românilor greco-catolici. Unia ia începea s - i dea la iveal ultimele consecin e urm rite de patronii ei.

Iar frunta i uni i declarau: Au dreptul domnitorul i papa s fac oricât de multe episcopii, dar n-au dreptul s bage în fiin a noastr un suflet str in: «Pentru c dac ar încerca aceasta, noi am rupe pece ile documentului, a a cum a spus Atanasie».

Conferin a înainteaz episcopatului greco-catolic un memoriu, în care cere acestuia s trimit neîntârziat la Roma «un memoriu energic», pentru c altfel «sim mântul românesc i opinia public româneasc ar fi adânc jignite, v zând c chiar arhiereii greco-catolici români ... prin o conlucrare activ , dau în i i jertf ... o mul ime de fii suflete ti...» i «s-ar submina încrederea i alipirea românilor greco-catolici r ma i la vechea mitropolie de Alba Iulia i F g ra fa de p storii lor suflete ti». Preo ii i mirenii trimit din toate p r ile memorii la Mitropolia Blajului, declarând c prin noua episcopie s-a dat «o lovitur de moarte» Bisericii greco-catolice române [423].

Cu tot valul de proteste, papa a emis la 8 iunie 1912 bula «Christi fideles graeci», prin care d fiin episcopiei de Hajdudorog. În ea papa spune c deoarece «între credincio ii de ritul grecesc s-au înmul it i de aceia care folosesc limba maghiar i care foarte st ruitor au cerut de la Sfântul scaun s se înfiin eze pentru ei o diecez », «ascultând cu bun voin dorin a majest ii sale Francisc Iosif, împ ratul Austriei i regele Ungariei, precum i rug min ile venerabililor no tri fra i, ale cardinalului Primate al Ungariei, Arhiepiscop de Strigoniu i ale altor sfin i prela i ai aceluia i regat, cump nind cu diligent i studiu matur», «din plenitudinea puterii apostolice hot râm s înfiin m ... o diecez catolic de ritul grecesc, care se va numi Hajdudorog». În vederea acestui scop; separ «cu autoritate apostolic » parohiile respective (le d cu numele). din diecezele Eperies, Muncaci, Gherla, Oradea, arhidiecezele de F - g ra (Blaj) i Strigoniu, anexând astfel nu numai parohii rutene, ci i 83 parohii române din vestul Transilvaniei i din secuime acestei episcopii, fiindc în unele din aceste parohii – se spune în bul – «credincio ii aproape to i vorbesc ungure te». Aceasta diecez va sta sub jurisdic ia Congrega iei de Propaganda Fide i va fi «sufragan arbidiecezei de ritul latin a Strigoniului». Aceasta pentru ca ruperea de corpul românesc a respectivelor parohii s fie total i pentru ca s poat fi folosit ca instrument pentru extinderea unei unia ii de limb str in între români. La liturghie se va folosit limba greac veche, iar la celelalte slujbe, în pastora ie i administra ie, limba maghiar . De fapt s-a

[423] Cf. † Nicolae, rnitropolitul Ardealului, *op. cit.,* p. 189, 192, 195.

introdus i la liturghie limba maghiar .

Românii greco-catolici se gândeau acum la modalit ile concrete de revenire la Ortodoxie. «Din coresponden a între un exponent unit i Dr. Ioan Ciorda (avocat din Beiu , martir na ional în toamna anului 1918), purtat în 1912, pe vremea când se d deau cele mai înver unate lupte împotriva episcopiei de Hajdudorog, reiese clar c pe chestia revenirii la Ortodoxie între cei doi domnea o în elegere deplin ». Preg tirea trebuia s se fac treptat, întâi s se in adun ri în satele amenin ate, apoi s se amenin e cu trecerea la Ortodoxie i apoi s se fac în mas trecerea la Biserica Ortodox [424].

De fapt în 18, 19 i 20 august 1912 se in adun ri de protest în comunele din S tmar, la care particip Dr. T. Mihali, Dr. tefan Ciceo-Pop, Dr. Ioan Ciorda , Dr. Aurel Vlad i al i frunta i mireni ai celor dou Biserici [425]. în ziarele române ti din Transilvania se cerea cu insisten   ruperea pece ilor.

Episcopatul greco-catolic român a adresat un memoriu nun iaturii din Viena, s nu se treac la executarea bulei. Dar nun iatura, fiind asigurat de fidelitatea neclintit a conducerii Bisericii unite fa   de Roma, a trecut peste aoest memoriu i peste altele asemenea i la 17 noiembrie 1912 execut bula papal . La 6 mai 1913 episcopia de Hajdudorog, dup ce a fost votat de Parlament, a fost confirmat prin lege. La 5 octombrie 1913 fu instalat primul ei episcop, Miklosy István.

Revolta între românii greco-catoiici a crescut i mai mult. Unul din ei scria în «Gazeta Transilvaniei» nr. 50 din 3/15 martie 1913: «Trebuie s spunem pe fa   i ar fi p cat s ocolim adev rul: c întreg clerul romano-catolic (de azi), i Biserica Romano-Catolic e cel mai îndîrjit du man al ... Bisericii noastre na ionale greco-catolice române i al obiceiurilor noastre str bune».

Românii din satele înglobate episcopiei de Hajdudorog n-au voit s mai intre în biserici, ci cântau cînt ri religioase în limba român lâng zidurile de afar ale bisericilor. S-au pornit persecu ii împotriva lor. «Preo ii i credincio ii fereca i în lan uri plecau în iruri f r sfâr it s umple temni ele». Li s-au intentat procese de tulbur tori ai ordinei publice. Avoca ii români, între care excela Dr. Ioan Ciorda , erau ap r torii lor la aceste procese [426]. Abia unirea Transilvaniei cu ara mam la 1918 a salvat o parte din acele comune i a oprit procesul de extindere a greco-catolicismului de alt limb în Transilvania. La l iunie 1919 un decret papal a retrocedat 46 de parohii române din cele 83 episcopiilor de Oradea i Gherla [427].

În mijlocul acestei mi c ri generale de protest i hot râre de a reveni la Ortodoxie s-a auzit, ca un du rece, glasul Blajului oficial, repetat neîncetat, care reafirma fidelitatea fa   de Roma papal cu orice pre . Solidaritatea

[424] Petru E. Papp, *Din trecutul Beiu ului*, p. 110; a se vedea i † Nicolae, rnitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 195 - 196.

[425] Petru E. Papp, *op. cit.*, p. 121.

[426] *Ibidem*, p. 122.

[427] † Nicolae, mitropolitul Ardealului, *op. cit.*, p. 193.

românească se sfărâmă şi în acest moment de gravă ameninţare pentru poporul român, făcând imposibilă o acţiune comună eficace. Cererea de revenire la Ortodoxie s-a auzit tot mai puţin între fruntaşii greco-catolici după aceea, conştienţi că vor întâmpina opoziţia cercurilor conducătoare ale Bisericii unite şi nevoind să producă vrajbă într-un moment aşa de sărbătoresc, fruntaşii greco-catolici n-au mai voit să proclame reunificarea românilor în Biserica strămoşească nici măcar la 1 decembrie 1918, cu toată experienţa tristă a Hajdudorogului. Ideea acestei reunificări o susţineau mai mult ziarele din mediile ortodoxe de la Braşov, Sibiu şi Arad.

În aceste condiţii alăturarea conducerii Bisericii unite la protestele poporului, în chestiunea Hajdudorogului, era ceva pur formal şi aceste proteste nu mai aveau nici un sorţ de succes. Protestele ierarhiei unite erau proteste «respectuoase» şi menite mai mult să amăgească poporul cu ideea că şi conducerea Bisericii unite e cu el şi să-l liniştească în privinţa viitorului, aşa cum autorecomandarea acestei conduceri ca purtătoare a sentimentelor româneşti ale corifeilor Şcolii Ardelene avea acelaşi scop de acoperire în faţa poporului a acţiunilor sale de continuă catolicizare şi dezmembrare a poporului român, adică de adormire a vigilenţei poporului prin convingerea că conducerea Bisericii sale veghează la apărarea intereselor naţionale ale lui.

De fapt «Cultura creştină» de la Blaj, deşi caracteriza bula «Christi fideles graeci», pe care o publica în nr. 13/1912, de «odioasă», scria în acelaşi număr: «Domnul Mihai Popovici a dat lozinca (a se remarca ascuţişul menţionării exclusive a acestui mirean ortodox, ca şi cum numai el ar fi fost de vină pentru ideea aceasta) ca credincioşii din satele rupte de corpul naţiunii române să treacă la neunire şi aceasta, amplificată mai târziu cu îndemnul de a trece cu toţii la neunire, sprijinită pe condeie agere, s-a prefăcut, am putea zice, în convingere la ziarele noastre din Arad şi Braşov». *«Aceasta nu se mai poate»*; «nu numai pentru că avem o tradiţie mai mult ca de două ori seculară» (parcă la 1700 nu avea poporul o tradiţie de 1600 ani de Ortodoxie şi totuşi unirea cu Roma s-a făcut n.n.), «*ci şi din motivul că pentru o greşeală politică a Romei ... noi nu putem primejdui mântuirea noastră sufletească* »[428].

Dar cine a creat acea *tradiţie* deosebită de cea a Bisericii străbune, comună întregului popor român? Nu era avertizată continuu conducerea Bisericii unite de către fruntaşii uniţi cu sentimente româneşti şi de către românii ortodocşi: Nu introduceţi instituţii şi practici catolice în viaţa religioasă a poporului unit, nu introduceţi în credinţa strămoşească dogme catolice, căci prin ele săpaţi prăpastia sufletească între el şi românii ortodocşi! Şi nu răspundeau teologii catolicizanţi ai acelei Biserici, că nu-i nici un pericol ca prin aceste dogme, practici şi instituţii catolice să se rupă unitatea spirituală a poporului român? Acum recunoşteau că noua «tradiţie» a Bisericii unite face imposibilă reunificarea religioasă a românilor. N-au urmărit ei anume crearea

[428] *Cultura creştină*, 1912, nr. 13. p. 388.

acestei situa ii, în scopul împiedic rii pe veci a acestei reunific ri? Noroc c poporul român unit nu tia de fapt nimic de aceast nou «tradi ie» bisericeasc a sa.

«Tradi ia» aceasta nou , a r mas în p tura de suprafa ierarhic-teologic a acelei Biserici. Dovada e c la 1948 nici o astfel de «tradi ie» deosebit n-a împiedicat poporul român greco-catolic s revin în sânul Bisericii Ortodoxe, f r s simt c vine la ceva deosebit de ceea ce a avut el întotdeauna.

Blajul oficial îndemna poporul din satele rupte din corpul poporului român s renun e la orice protest i s - i vad de «mântuirea sufleteasc ». Problema înstr in rii o considera ca o mic chestie «politic » care nu înseamn mare lucru fa de problema «mântuirii suflete ti». Dar, în acest fel, universalismul Bisericii catolice arat c nu-i preocupat s împace mântuirea cu varietatea na ional a planului crea iei, i – - în cazul nostru -- conducerea ierarhic-teologic a Bisericii unite se îmbibase de acest universalism. Acest universalism cu tendin uniformizatoare nu- i d seama c experien a lui Dumnezeu e tr it i exprimat de credincio ii din fiecare popor în felul lor propriu, care nu poate fi dep it i care face cu atât mai bogat i mai pl cut lui Dumnezeu r sfrângerea Lui în via a omenirii. Legea aceasta este atât de legat de existen a omeneasc , încât atunci când pe plan religios anumi i credincio i vor s se ridice din planul na ional propriu, ei nu devin ana ionali, ci se las practic absorbi i într-o comunitate str in . Dar pe când acest universalism abstract r mânea o teorie pentru popoarele st pânitoare, Blajul oficial l-a aplicat în mod tragic pe pielea poporului român, supus unei st pâniri str ine.

În alt num r din timpul acestei disperate fr mânt ri a poporului român din Transilvania, «Cultura cre tin » scria (nr. 9/1912, p. 257 - 258), scufundat în nep sarea ei total , un articol redac ional, în care afirm mai presus de toate necesitatea devotamentului fa de papa: «O l murire care se impune»: «în aceste împrejur ri de însemn tate istoric se g sesc mul i care, lipsi i total de busola unei orient ri sigure (sic !), cred c fac un bun servici cauzei noastre, aruncând la suprafa ideea ruperii leg turii religioase cu Biserica Romei». «In fa a acestor încerc ri, care în loc s slujeasc – în elegându-se c sunt utopii (sic!) – se înmul esc, devin tot mai înte ite, pentru a preveni o dezorientare, credem c trebuie s strig m un puternic: Veto ! Oricum ar sim i, adic , cineva, privitor la cauzele care la 1700 au determinat Biserica noastr s se uneasc cu Roma, i chiar presupunând c întreaga unire a fost o fapt curat politic , trebuie s se tie, c ast zi, dup 200 de ani de la Unire, credin a noastr c facem parte din corpul adev ratei Biserici a lui Hristos este cu mult mai adânc înr d cinat în noi i e mult mai vie, decât s putem permite ca cineva s ne b nuiasc m car, c din motive *politice* (na ionale n.n.) am putea s ne rupem de aceast Biseric ». Deci – dup logica aceasta – nu conta decât s se r mân în catolicism! «îndr znim s spunem, în numele Bisericii noastre i împ ca i în con tiin , c avem convingerea c Biserica noastr i în cazul c s-

ar întemeia episcopia nedorit , va fi i în viitor un paladiu al romanit ii noastre» (sic!).

4. Simultan se contura tot mai mult o alt perspectiv pentru poporul român unit. Se vorbea de încorporarea *Mitropoliei de Alba Iulia i F g ra în Biserica Catolic din Ungaria,* dat fiind faptul c conducerea Bisericii unite declara aceast Biseric întru totul catolic i deci nedeosebit în esen de Biserica Romano-Catolic din Ungaria. Ideea a încol it înc din 1869 i s-a dezvoltat continuu până la 1919. Amenin area aceasta a îndemnat clerul de rând i pe intelectualii greco-catolici s accentueze din nou caracterul «r s ritean» al Bisericii unite, ca argument pentru afirmarea independen ei ei de Biserica Romano-Catolic din Ungaria, cât vreme ierarhia i teologia unit continuau s afirme i s dezvolte caracterul catolic al acestei Biserici. Ea î i continua func ia de «cal troian» în cetatea româneasc (a a caracteriza ziarul grec «Sotir» din 6 ianuarie 1971 rolul Bisericilor unite în mijlocul popoarelor ortodoxe).

Când «Congresul autonom regnicolar» al Bisericii Romano-Catolice din Ungaria i-a arogat dreptul de a supune potest ii si jurisdic iei sale întreaga provincie mitropolitan greco-catolic » român , conferin a preo ilor i intelectualilor mireni greco-catolici de la Alba Iulia (1871) a declarat c înf ptuirea proiectului acestuia ar duce la nimicirea na ionalit ii române i la desfiin area Bisericii unite [429]. Un protest asem n tor formuleaz conferin a clerului unit, întrunit la Blaj în 16 aprilie 1893. O alt conferin a clerului i mirenilor din 27 iunie 1897, de la Cluj, declara că « ine neclintit la condi iile de existen ale acestei Biserici (greco-catolic): independen a, caracterul na ional-românesc şi institu iile ei r s ritene», ca la singurele salvatoare.

Toate aceste memorii nu s-au bucurat de nici o aten ie. «Congresul catolic din Ungaria din 1897 a hot rât s contopeasc Biserica Greco-Catolic în autonomia Bisericii Romano-Catolice» [430].

Sinodul episcopilor uni i, întrunit la 22 noiembrie acela i an la Blaj, cerea autonomie pentru Biserica unită, cum are i Biserica Ortodox înc de la 1868; era un exemplu pe care îl d duse i conferin ele greco-catolice anterioare, ar tând c pot fi dou Biserici catolice autonome în Ungaria, cum sunt i dou ortodoxe (sîrb i român). Cei ce d deau acest exemplu uitau îns c o Biseric Ortodox na ional este total independent de alta, pe când Bisericile catolice chiar cele de rit oriental sunt legate între ele în corpul juridic uniform i dependent de acela i centru, al catolicismului.

Sinodul de la Blaj din 1899 declara c Biserica Greco-Catolic «dac va înceta s fie româneasc , va înceta de a mai fi unit », deci «îns i existen a acestei Biserici poate fi amenin at » [431]. Pe episcopii greco-catolici îi durea mai

[429] † Nicolae, mitropolitul Ardealului, *op. cit.,* p. 197.
[430] *Ibidem*, p. 200.
[431] *Ibidem*.

mult dispari ia Bisericii unite prin contopirea ei în Biserica Romano-Catolic , decât dezna ionalizarea poporului pe care îl p storeau.

Cu mult mai categoric i mai clar se exprim intelectualii români uni i în 1899: «S ne preg tim a terge i noi Biserica aceea care nu ar mai fi Biserica noastr , ci numai o punte spre pierzare» i «s ne în l m la o nou via în sânul Bisericii noastre na ionale» [432].

În fa a acestei primejdii, unul din frunta ii greco-catolici, Alexandru Vaida Voievod, exprimând opinia clerului i credincio ilor mireni, scria în «Tribuna» la 25 septembrie 1899: «S strig m în lumea larg , c îndat ce contopirea noastr în autonomia Bisericii catolice ar fi un fapt s vâr it, to i uni ii vom trece f r preget în sânul Bisericii Ortodoxe Române ... Urm rind interese mai mult particulare, decât ob te ti s-au rupt antecesorii no tri din sânul Bisericii surori – român din fire, român prin sânge, român prin limb – care ca un liman mântuitor ne prime te în momentul supremului pericol na ional în sânul s u». El î i termina chemarea, condamnând aspru pe cei ce nu ar consim i cu acest punct de vedere [433].

Alexandru Vaida Voievod relua ideile frunta ilor colii Ardelene i ale lui Papiu Ilarian, când scria: «Când noi descenden ii semnatarilor actului de uniune, noi în interesul c rora s-au rupt str mo ii no tri de c tre Biserica româneasc Oriental , c ut m s ne d m seama, ce rezultat au produs iluziile antecesorilor no tri, atunci cu inima frânt vedem c r splata iluziilor i jertfei lor pentru noi nu este decât crâncen deziluzie. Poporul român dezbinat în dou tabere, uni i i neuni i, sufere i a suferit toate relele ce rezult din dezbinare. Veleit ile confesionale sunt r ul mai mic, dar ura între fra i numai cu greu se poate în du i prin presiunea opiniei publice i exist între noi ca un morb cronic, care în tot momentul amenin cu izbucnirea unei crize acute.

Purgatoriul, papa, pîinea dospit sau nedospit , purcederea Spiritului Sfînt, cu un cuvânt cele patru puncte ale uniunii, s fie oare cauza acestei uri latente? Întreba i poporul, întreba i inteligen a noastr laic de ambele confesiuni! Cel mult 1% are idee despre aceste subtilit i de natur pur confesional -dogmatic .

Nu în aceast parte este de a se c uta izvorul r ului. Nu, – el este cauzat prin firul ro u al trecutului uni ilor, prin tendin a în veci neadormit a Bisericii Catolice de a ne escamota pe nea tiute cu des vîr ire, iar nu numai pro forma, cum ar trebui s fim pe baza pactului de unire, în sânul «singurei mântuitoare Biserici catolice».

Biserica unit de ast zi de mult nu mai este Biserica unit , precum a în eles-o Atanasie i preo ii s i. Moravuri, ceremonial, apuc turi str ine catolice au fost contrabandate cu încetul în Biserica unit de rit oriental. Suntem de mult

---

[432] A. Bunea, *Discursuri*, p. 464 - 465.

[433] I. Lupa , *Chestiunea Concordatului*, Sibiu, 1921, p. 21 - 22.

pe cale de a deveni cu totul papista i» [434].

Lucrurile s-au tergiversat până în anul 1917. În num rul 13 (iunie) din 1917 al «Culturii cre tine» (p. 408), Dr. Al. Rusu scria: «Dispozi iile mai noi luate la conferin a episcopeasc , la care i de ast dat au luat parte arhiereii no tri de la Oradea Mare i Lugoj, nu le cunoa tem mai de aproape ... Am aflat doar atâta c autonomia de fapt a format obiect de discu ie; nimic nu se putea îns întrez ri privitor la ceva faz nou , în care ar fi ajuns chestiunea. Nici din cercurile arhiereilor no tri, care au participat la conferin , nu s-a desprins un singur gând de nedumerire sau de îngrijorare pentru viitorul Bisericii noastre».

«De cât va vreme, foile din capital (din Budapesta), mai cu seam cele catolice, aduc îns tirea pozitiv c autonomia catolic a intrat în fazele realiz rii. Ni se spune c proiectul de lege referitor la ea este gata i c în timpul cel mai scurt va fi supus dezbaterii parlamentului». Iar mai departe scria: «Ce-i drept, st rile excep ionale între care tr im, iar pe de alt parte i mai ales ajutorul de stat pe care-l prime te preoțimea noastr în forma congruei i a cvincvenalelor, ca s nu amintim i întregirile de salariu ale profesorilor no tri, constituie f r îndoial piedici foarte însemnate în calea desf ur rii unei energice ac iuni de ap rare».

În nr. 1 din 1918 al «Culturii cre tine», acela i Dr. Al. Rusu, publicând proiectul de statut al autonomiei catolice maghiare, constata cu oarecare u urare c în ea nu se vorbe te decât de «Biserica catolic din Ungaria», nu i de cea greco-catolic . Totu i declara c expresia este ambigu , întrucât se poate referi i la Biserica Greco-Catolic . Aici aduseser catolicizan ii Biserica unit , c prin expresia «Biserica catolic din Ungaria» se putea în elege i Biserica Greco-Catolic . Statul putea folosi acest text de lege fie spre lini tirea românilor, fie spre r ul lor, dup cum era potrivit cu împrejur rile. Echivocul acesta i-a f cut pe episcopii uni i participan i la conferin a episcopatului catolic din 1917, s cread c nu e vorba i de Biserica unit .

Acest proiect plin de un echivoc primejdios pentru Biserica unit urma s fie adus la îndeplinire în toamna anului 1918. Numai 1 decembrie 1918 a salvat Biserica unit de aceast primejdie posibil .

Dureros este îns c nici aceast primejdie prin care trecuse Biserica unit n-a îndemnat pe conduc torii ei s se pun de acord cu frunta ii politici uni i pentru a proclama la 1 decembrie 1918 reîntregirea celor dou Biserici na ionale într-o singur Biseric str mo easc independent de Roma.

5. În pofida acestor primejdii conducerea ierarhic-teologic -monahal a unia iei a continuat ac iunea de catolicizare de până la 1918 i dup ziua de gra ie de la 1 decembrie 1918 până la 1948 i prin aceasta opera de dezbinare sufleteasc a poporului român.

Înc de la 1870, sub mitropolitul Vancea, aceast conducere a început s

[434] *Ibidem*, p. 20—21.

introduc în cultul acelei biserici un nou limbaj, un limbaj p s resc, neîn eles de popor, pentru a face i în felul acesta cele dou p r i ale poporului s nu se mai în eleag . Dac latinismul colii latiniste a fost eliminat din literatur , el a fost men inut în mare parte cu tenacitate în cultul Bisericii unite. În «Liturghierul» tip rit la Blaj în 1870 se poate citi rug ciunea aceasta: «Cerceteaz lumea aceasta cu *misericorde i* cu îndur ri, trimite peste noi îndur rile tale cele *copioase* ... înc ne rug m pentru sc parea celor *captiva i* i pentru fra ii no tri ce sunt în *erbitie* i pentru to i cei ce *erbesc* i au *erbit* în sânta locuin a aceasta ... înc ne rug m ca s se p zeasc sânt locuin a aceasta de *peste,* de foamete, de cutremur, de *ezundare*». Ce oribil sun textul acesta fa de textul tradi ional românesc : «Cerceteaz lumea aceasta cu mil i cu îndurare, trimite peste noi milele tale cele bogate ... înc ne rug m pentru ca s se p zeasc Sfântul loca ul acesta de cium , de foamete, de cutremur, de potop». «Schimbatu-te-ai la fa », devine *«transfiguratu-te-ai la fizionomie»;* «mila p cii, jertfa laudei», devine: «îndurarea p cii, *sacrificiul laudei»;* «cel ce se m nânc pururea i niciodat nu se sfâr e te», devine: «cel ce se m nânc pururea i niciodat nu se consum »; «trupul cel f r chip» devine «trupul cel *f r figur »;* «înfrico atul jude » devine *«înfrico atul tribunal»;* «cerem iubirea ta de oameni» devine «implor m filantropia ta»; «uneltirile dracilor» devin «*insinuările demonilor*». «T ria cerului» devine *«firmament»;* «uria ul Goliat» devine *«gigantul Goliat»* [435].

Observ m c nu totdeauna tendin a de a înlocui un cuvânt de origine slav cu unul de origine latin îi mâna pe conduc torii oficiali ai unia iei s schimbe cuvintele vechi (de ex. în cazul *filantropiei* sau *tribunalului),* ci tendin a de a obi nui poporul unit cu un limbaj bisericesc deosebit de cel al fra ilor lor ortodoc i.

Nu atât dorin a de a apropia limba româneasc de limba str mo ilor no tri romani st tea la baza acestei ac iuni, cât dorin a de a duce limba de cult a Bisericii Greco-Cadolice spre limba latin folosit în toat Biserica Romano-Catolic , dep rtând-o de via a de toate zilele. Cât vreme ierarhii ortodoc i erau condu i, în ac iunea de introducere a limbii române în cultul Bisericii, de dorin a de a în elege tot poporul cuvântul lui Dumnezeu (predoslovia mitropolitului Simion tefan la *Noul Testament de la B lgrad* din 1648: «Noi drept aceea ne-am silit, de cât am putut, s izvodim a a cum s în eleag to i ... c Scriptura f r în eles iaste ca i trupul f r suflet»), conducerea Bisericii unite lucra în spiritul Bisericii catolice, care s-a opus introducerii limbii poporului în cult, acceptând doar în anii recen i, sub presiunea timpului actual, s introduc limba vorbit în cult. Conducerea Bisericii unite, care se l uda atâta cu opera ei cultural în via a poporului român, dac n-ar fi fost silit s in seama de limba româneasc introdus în cult de mai înainte de Biserica Ortodox , orientându-se dup refuzul Bisericii Romano-Catolice de a introduce în

---

[435] S. C., *Limba veche bisericeasc si inova iile introduse în ea de fosta Biseric unit* , Sibiu, 1954, p. 30 - 34.

cult limbile na ionale, n-ar fi introdus poate nici până azi limba românease în cultul Bisericii unite.

Dar nu numai prin limbajul cultului s-a silit conducerea Bisericii unite s despart pe credincio ii ei de fra ii lor ortodoc i, ci i prin cuprinsul lui. E o ac iune pe care ea a continuat-o i dup 1 decembrie 1918. S-a introdus rozarul, binecuvântarea cu Iisus euharisticul, devo iunile fa de tot felul de sfin i occidentali, cultul inimii lui Iisus, statuile, se practica de c tre unii episcopi i c lug ri biritualismul.

Dar i în aceast privin , în Biserica unit era o continu lupt între partida redus , dar conduc toare, catolicizant   i între poporul i clerul de rând, însufle it de bunul sim   i de dragostea lui pentru unitatea na ional .

Un reprezentant al direc iei catolicizante se plângea de rezisten a opus de preo i i de credincio i inova iilor catolice în cult: «Prea mult dragoste am dovedit c avem fa de Biserica greco-oriental », zicea el [436]. Un altul se plângea: «Cîte cazuri sunt când fratele preot pentru a- i men ine raporturile de prietenie cu preotul ortodox n-a dat cre tere religioas catolic credincio ilor s i i n-a atins de loc chestiunile diferen iale ca s - i cunoasc credinciosul religia lui? (Cum e religia lui, dac n-o cunoa te? E dovad c n-a devenit bun general al poporului unit. *n.n.).* De ce unii preo i uni i particip la servicii în biserici ortodoxe? În felul acesta oricât ar munci unii (catolicizian i) ..., la rezultat nu se va putea ajunge, împlinindu-se proverbul «O rândunic nu face prim var » (Cu adev rat catolicizan ii erau ca ni te rândunici ce se puteau num ra pe degete în mijlocul poporului unit. *n.n.).* Să nu ne mir m dac de la credincio ii no tri auzim vorbele de indiferen , c tot un Dumnezeu e, tot români sunt i ei, atâta doar c ei zic «Doamne miluie te-ne i Duhul Sfânt» [437].

O mân de catolicizan i aprin i luptau s dezbine suflete te poporul român din Transilvania, cu mult mai în elept decât ei, s -l fac s p r seasc tradi iile lui biserice ti, superioare procedeelor de mântuire automat ca cele ale purgatoriului, ale copierii de texte în 9 exemplare etc., iar marea mas a clerului i poporului nu numai c rezista, ci lupta împotriva acestei ac iuni nefaste.

Unul din ei, care se d dea drept «preot catolic de rit românesc i fost alumn al colegiului de Propaganda Fide», manifesta, într-un num r din revista amintit din acela i an, o adev rat furie fat de opozi ia ce-o f ceau acestei ac iuni catolicizante a cultului ortodox, preo ii uni i r ma i ata a i tradi iilor biserice ti ale poporului român. Inova iile catolice în cult le socotea acesta unicul mijloc pentru salvarea lumii. Preo ii care se opuneau acestor inova ii erau taxa i de: demoni, demen i, iude care tr deaz din nou pe Hristos, mi ei, mercenari. «Inovatori îndr zne i»! ... «Iat expresia care nu rar ni se întâmpl s ni se adreseze într-un ton ironic i comp timitor, nou celor veni i din centrul

---

[436] Ra iu luliu, *Deziderate în vederea conciliului provincial,* IV, în «Cuvântul Adev rului», Blxad, 1929», nr. 1, p. 8l.

[437] Berinde P. P., *Mai mult via   pentru suflete !,* în «Cuvântul Adev rului», 1935, nr. 4 - 5, p. 203 - 204.

catolicismului» ..., condu i «de dorul fierbinte i de voin a hot rât de a contribui la intensificarea evlaviei i credin ei în *comunit ile noastre catolice de rit românesc».* «Când aceste gânduri am cerca s le realiz m, ne lovim de zidul înd r tnic al unei *indiferen e demoniace i de inut dement a unor mercenari i angaja i, care numai preo i nu se pot numi»,* «în zadar vor spune r ut cio ii i pu in în eleg torii, c binecuvântarea cu Iisus euharisticul, cultul sfintei inimi, rozarul i altele asemenea, sunt «particularit i» ale ritului latin, c ci nu sânt. Aceste exerci ii de pietate nu sunt «particularitatea» vreunui rit, oricare ar fi el, ci sunt «particularitatea» Bisericii catolice, sunt nota caracteristic a sufletului catolic». Cel ce ar fi contra lor, «ar *fi un mi el i tr d tor, un Iuda tic los, care insidiaz din nou condamnarea lui Hristos i nimicirea Bisericii».*

Parc totdeauna Biserica a stat în rozariu i parc Biserica ortododox româneasc n-a d inuit aproape 2000 de ani f r rozariu!

Revista respectiv , redactat de c lug rii greco-catolici de la Bixad, abunda în articole intitulate: «Preotul i inima lui Iisus». În bisericile greco-catolice se introduseser rug ciuni care începeau: «O, sfânt inim a lui Îisus!». Parc n-ar fi mai firesc s se spun ; «Preotul i Iisus», sau: «Doamne Iisuse!». Parc nu în fa se arat toate gândurile i toate sim mintele unei persoane! Parc nu spre fa a cuiva îndrep i toate aten iile, ca una ce red concentrat i într-un mod spiritual toat via a unei persoane, cât vreme inima descoperit nu ne comunic nimic i e nefiresc ca s tai de deasupra ei carnea ce-o înv luie te pentru a o privi în mod descoperit i penibil înecat în sânge. Parc din întruparea Fiului lui Dumnezeu n-a rezultat persoana integral a lui Iisus, ci numai inima Lui. Parc rela ia intim nu se face de la persoan la persoan , prin fe ele lor spiritualizate, ci de la persoan la inima de carne a celeilalte persoane. Dac ar fi dus până la cap t aceast evitare a rela iei prin fe e, ar trebui ca i credinciosul s nu priveasc cu fa a sa la inima lui Iisus, ci s - i descopere inima de carne ca s se realizeze rela ia între acestea dou . Toate acestea erau afect ri teatrale, fa de care cultul Bisericii R s ritene se caracterizeaz printr-o profund , autentic i sub ire spiritualitate, admirat azi unanim de tot Occidentul cre tin, inclusiv de catolici.

Un alt colaborator al revistei amintite condamna tendin a de a p stra cultul Bisericii unite în unitatea i puritatea lui organic , necople it haotic de inova iile catolice i cerea formul ri oficiale pentru aceste inova ii. P. Augustin Pop, în «Cuvântul Adev rului», nr. 1/1935, condamna voin a clerului i poporului acestei Biserici de a r mâne fidel condi iei puse de cei de la 1700, ca «toat legea» româneasca s stea pe loc. Reprezentând tendin a statului-major catolicizant al unia iei, el pleda pentru o treptat uniformizare a Bisericii unite cu cea romano-catolic i în rit, pentru a nu se mai deosebi de Biserica Romano-Catolic a altor na ii din Transilvania. El scria: «Condamn m tendin a de a ne p stra i pe mai departe, *ca Biseric i ca rit,* în izolare hermetic de orice curent religios i avânt de spiritualitate ce vine de la Roma. Nu ne *putem împac de a*

figura ca o ramur str in în marele arbore al Bisericii catolice, ramur care nu vrea s primeasc sucul d t tor de via   al trunchiului. *Ori suntem catolici, i atunci trebuie s particip m din plin la via a Bisericii (catolice),* ori, dac aceasta nu se face, trebuie s recunoa tem c suntem foarte defectuo i în catolicismul nostru». Spre marea durere a celor de soiul lui Augustin Pop i cu toate silin ele lor, Biserica unit nu putea s fie decât «foarte defectuoas » în catolicismul ei, era condamnat s nu fie nici catolic   i s nu vrea s fie nici ortodox ; s vrea s fie ceea ce nu-i permitea natura s fie i s nu vrea s fie ceea ce îi impunea natura.

Desigur, invita ia adresat Bisericii unite de a nu mai r mâne «o ramur str in » în arborele catolic echivala cu invita ia de a se contopi deplin cu acest arbore. Dac nu o invita s fac aceasta dintr-odat , ci treptat, era pentru c nu se putea face un asemenea salt dintr-odat   i pentru c deocamdat Liturghia ortodox mai avea s serveasc drept momeal pentru cucerirea altor suflete de români ortodoc i pentru catolicism. Dar a nu voi vreun unit s mearg pe drumul unei catoliciz ri complete era cea mai mare crim pentru autorul articolului.

El cerea instituirea unei comisii care s întocmeasc ritualurile pentru inova iile catolice, ca s poat încadra în mod oficial în cultul r s ritean al Bisericii unite aceste inova ii, care crescuser deocamdat în jurul lui.

«S se instituie deci o comisie ritual din toate eparhiile... având menirea precis : nu de a ine ritul nostru în izolarea actual , ci de a face leg tura între ritul nostru i între via a catolic a Bisericii universale» (p. 9). «Aceast comisie va avea s discute temeinic i adânc ritualul binecuvânt rii cu Sfânta Cin Euharistic , care în una din eparhii (Oradea) e introdus pe toat linia. Deoarece, odat ce principiar, înaltul Cor episcopesc a hot rât introducerea acestei binecuvânt ri, trebuie pus la punct ritualul ei» (p. 10). «Aceea i comisie va avea s se pronun e pentru curmarea oric ror nedumeriri asupra îndrept irii folosirii rozariului marian în via a religioas a poporului nostru» (p. 10).

Promovatorii introducerii inova iilor catolice în cultul r s ritean al Bisericii unite sus ineau c prin acestea nu se înl tur cultul r s ritean, ci se adapteaz unor trebuin e moderne, ine pas cu progresul. Aceasta o spuneau desigur pentru adormirea con tiin ei celor îngrijora i de aceste inova ii. Dar c ror «trebuin e moderne» r spundeau afect rile teatrale ale acestor inova ii care condi ionau mâtuirea de privirea unor spectacole care n-aveau în ele nimic spiritual i de procedee mai mult automate? Nu se mergea prin ele mai departe pe linia dezvolt rii unor procedee înapoiate medievale?

 i dat fiind bog ia cultului r s ritean, introducerea continu de inova ii catolice trebuia s mearg inevitabil mân în mân cu l sarea în desuetudine a altor i altor p r i ale cultului r s ritean, ceea ce ar fi f cut până la urm s nu mai r mân aproape nimic din acestea. Pe de alt parte, afirmarea c inova iile catolice pot fi adaptate cultului r s ritean, c se poate exprima o «via

religioas catolic » în forme adaptate cultului r s ritean, era i ea fie o autoam gire, fie o afirma ie inten ionat am gitoare. Cultul ortodox are un spirit al lui, nu e numai o form egal cu o m nu care poate fi tras peste orice spiritualitate. Cultul r s ritean i cultul catolic reprezint dou spiritualit i deosebite, dintre care f r îndoial cea mai înalt este spiritualitatea reprezentat de cultul r s ritean. A introduce în el p r i dintr-un cult care reprezint o alt spiritualitate, înseamn a atenta împotriva organicit ii cultului r s ritean, a acoperi în tot mai mare m sur în l imea acestei spiritualit i, printr-o spiritualitate afectată, de caracter inferior.

Rug ciuni ca: «O, sfânt inim a lui Iisus» nu se potrivesc cu rug ciuni ca «Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru»; în cea din ii e o dogm nou   i un spirit nou care inten ioneaz mântuirea printr-o impresionabilitate a sim urilor, nu printr-o concentrare care spiritualizeaz . Binecuvântarea cu trupul lui Hristos descoperit r sare iar i dintr-o» afectare melodramatic , str in sobriet ii ortodoxe, echilibrului i bunului sim spiritual care a devenit o caracteristic a poporului nostru; r sare dintr-o afectare care a uitat c Hristos e ascuns sub speciile euharistice, c nu- i impune vizibil puterea, ci r mâne în starea de smerenie benevol   i de delicat i neconstrâng tor apel la aten ia credincio ilor cât ine chipul acestei lumi, ca s nu for eze libertatea oamenilor de a crede sau nu. Aceasta sus ine i în spiritualitatea ortodox – deci i în cea româneasc – o smerenie,- o delicate e i o absen a voin ei de a domina. Spiritualitatea catolic crede c poate face pe Hristos să se impun vizibil, constrâng tor, – prin ar tarea Lui euharistic – oamenilor, ca s I se închine, i odat cu aceasta poate impune i Biserica în mod constrâng tor societ ii umane. Dar Hristos nu vrea s ias în planul vizibil din starea Sa de ascunzime sub speciile euharistice. Iisus nu se face cunoscut decât în mod spiritual, cât ine lumea aceasta, într-un mod spiritual care d un mare rol libert ii umane. Crezând c -L, poate impune vizibil, într-un mod oarecum material, catolicismul nu reu e te s impun decât speciile materiale, ni te înf i ri din lumea aceasta. E modul lui de a proceda: evitând s se impun spiritual i vrând s se impun ca for constrâng toare, în mod vizibil, nu reu e te s se impun decât ca o for lumeasc . A a e i cu cultul inimii. Credinciosul prive te în icoan la fa a lui Iisus. Fa a reprezint spiritualitatea plin de tain a întregii persoane, pe când un organ oarecare, nu are decât o înf i are pur vizibil . Biserica catolic a l sat pe al doilea plan voin a de a face oamenilor cunoscut pe Hristos într-un mod spiritual, crezând c -L poate impune material. Prin aceasta a l sat pe al doilea plan grija de spiritualizare a credincio ilor, s dind în ei tendin a de a impune cre tinismul în mod grandilocvent ca o for lumeasc .

Aceea i renun are la sugerarea spiritual a lui Hristos o manifest catolicismul prin tridimensionalitatea statuilor introduse în biserici, cât vreme icoanele bizantine sugereaz mai mult spiritualitatea sfin ilor, apartenen a lor la o alt lume, necuprins deplin cu bra ele i cu privirea.

În sensul spiritualit ii ortodoxe, e destul dac ar t m Crucea lui Hristos i Sfintele Taine acoperite, ca o mare i neîn eleas tain a celui ce, jertfindu-se, arat chiar prin aceasta suprema smerenie i marea Sa putere spiritual .

Mintea sau voin a catolicizan ilor nu le permitea s în eleag imposibilitatea de a încadra astfel de inova ii triumfaliste, stil lumesc i teatral, în cultul r s ritean, expresie a spiritului de smerenie (chenotic).

Suntem împotriva unui progres în actele de cult; în principiu se pot admite anumite adapt ri la unele necesit i ale vremii, a a cum s-a f cut i în Biserica veche. Dar aceasta trebuie s se fac pe încetul i în mod organic din însu i cultul r s ritean, prin rug ciuni adaptate spiritualit ii lui, nu prin introducerea de produse ale altui duh în el, produse ale unui duh gr bit s înnoiasc continuu i s impresioneze mai mult prin noutate.

P. Alexandru Pop avea dreptate când socotea c Biserica unit este «o ramur str in de catolicism, care n-are nici r d cinile proprii». Ea trebuie s se afle într-un arbore, din care s - i soarb seva. Prin ea însu i se usca. i sunt doi arbori cu r d cini proprii: Ortodoxia i Catolicismul. Ea crescuse în arborele Ortodoxiei. Acum voia s se transplanteze în arborele Catolicismului. Alexandru Pop socotea c ea nu trebuie s mai r mân în leg tura organic a ei cu arborele Ortodoxiei, ci trebuia s devin ca un altoi al catolicismului, contopindu-se total cu el.

Spre aceast int de total desprindere spiritual de poporul român ortodox se sileau conduc torii catolicizan i ai Bisericii unite s conduc pe credincio ii acestei Biserici. Acest proces for at a fost oprit de reîntregirea bisericeasc româneasc de la 3 octombrie 1948.

I - COLILE GRECO-CATOLICE I OPERA EDUCATIV A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Devenise un obicei al statului major catolicizant al Bisericii unite s justifice existen a acestei Biserici i s - i acopere ac iunea catolicizant , prin provocarea la colile ei, prin care ar fi reprezentat prin excelen Biserica culturii în via a poporului nostru. i f când s sune mereu aceast fraz la urechea oamenilor, ajunseser i mul i români ortodoc i s o cread .

Se mai spunea c unia ia a prilejuit trimiterea de tineri români la studii în str in tate, care ne-au adus cultura modern . Pentru a r spunde la a doua afirma ie, trebuie men ionat c afar de corifeii colii Ardelene, adversari hot râ i ai unei unia ii luat în serios, aproape to i tinerii români trimi i la colile catolice din Austro-Ungaria, sau de peste hotarele acelei ri n-au venit înapoi ca oameni de cultur româneasc , ci, cum spuneau frunta ii colii Ardelene i al i români uni i cu sentimente române ti de dup aceea, ca oameni înstr ina i de sufletul românesc, care s-au str duit din r sputeri s rup , prin catolicizare, poporul unit din marea comunitate a poporului român i s impun dogmele si spiritul medieval întârziat al catolicismului, în afar de aceea, trebuie men ionat c oricând autorit ile Imperiului habsburgic i Biserica Romano-Catolic erau dispuse s trimit cât mai mul i tineri ortodoc i la asemenea coli catolice, i uneori o f ceau aceasta aproape cu sila, în vederea înstr in rii lor. Norocul a fost c poporul român ortodox refuza în general s - i dea copiii la asemenea coli.

Iar colile Blajului n-au dat, propor ional, c rturari mai buni i mai mul i poporului român decât colile Bisericii Ortodoxe din Transilvania, ca s nu mai vorbim de num rul cople itor de c rturari ai colilor din Principate i ai colilor statului român unificat.

Mai întâi men ion m existen a colilor române ti sus inute de Biserica Ortodox din Transilvania, înainte de înfiin area colilor din Blaj. Amintim îns în treac t i de colile din rile Române.

Un hrisov al lui Antonie Vod din 28 martie 1670 cedeaz pentru coala din Cîmpulung, jum tate din toate veniturile v mii de la Ruc r i Dragoslavele, ca «s fie de plat dasc lilor i de hran copiilor» i instituie ca «ispravnic i purt tor de grij colii acesteia pe mitropolitul Teodosie Ve temeanul i pe to i urma ii lui». «Iar care mitropolit va l sa aceast coal în uitare i f r nici o grije i va r mâne aceast coal p r sit de dasc li i de înv tur , s aib s dea seama înaintea lui Dumnezeu» [438]. Era o coal cu internat, precum se vede, i n-avea numai un singur dasc l, ci mai mul i. Cea mai veche coal cunoscut din tot trecutul românesc este cea din Bra ov, men ionat la 1495. Ea dateaz dinainte de Reform i de p trunderea ei în Transilvania. Doi factori pot explica

[438] I. Lupa ,*Opera cultural a Bisericii Ortodoxe în via a poporului român,* Cluj, 1933, p. 12.

crearea acestei coli: leg tura Bra ovului cu ara Româneasc i leg tura românilor de acolo cu mediul s sesc deschis Occidentului. Aceast dubl leg tur a ajutat Bra ovul s se men in în autenticitatea sa româneasc i totu i s dezvolte o activitate cultural continu . Ea trebuie s fi fost o coal de grai i de scris românesc, pentru c în leg tur cu ea au ap rut manuscrisele române ti care s-au tip rit de diaconul Coresi. Existen a acestui focar de cultur româneasc din Bra ov a trebuit s fie factorul determinant care a adus pe Coresi la Bra ov. Astfel se poate spune c aceast coal în con inutul ei se orienta mai mult spre ara Româneasc , decât spre Ungaria i spre Occident. De la mediul s sesc i prin el din Occident, Bra ovul românesc a luat numai exemplul de a crea o coal . Ea trebuie s fi fost o coal de nivelul celor s se ti, din vremea aceea, deci de nivelul celor din Occident.

Orientarea, în ce prive te forma, dup coala s seasc se vede din faptul c la 1534, când la coala s seasc s-a desfiin at didactrul, sau taxa colar , ca s fie înlesnit accesul tineretului la înv tur , p strindu-se numai vechiul obicei ca elevul s aduc în fiecare sîmb t profesorului câte un dar, exemplul acesta a fost urmat i de coala româneasc . coala progreseaz în secolul al XVI-lea a a de mult c pe la 1579 diaconul Oprea, ginerele popii Dobre, în epilogul Octoihului românesc, transcris cu cheltuiala umanistului Mihail Csáky (valahul) cancelarul Transilvaniei, declara în cuvinte entuziaste – influen ate de oda lui Hora iu «exegi monumentum aere perenius» – c «cine înv turii s la ridic , sie- i ridic s la în ceruri, prealuminat i între oameni pomean mai delungat i mai tare decât hierul i arama, care furul nu va fura, nice vântul va strica, nice apa va nneca»... E foarte probabil c profesorii colii din Bra ov înv au i la coala s seasc limbile clasice i poate c le predau i la coala lor.

La 1597 luminatul protopop Minai, contemporanul lui Mihai Viteazul, izbuti s procure mijloacele necesare, spre a cl di o coal româneasc din piatră [439].

In secolul XVII existau coli române ti i la Gioagiu, Caransebe , Ha eg, Lugoj, S li te, F g ra . Cea din F g ra era un fel de coal superioar cu dou sec iuni pentru preg tirea preo ilor şi dasc lilor necesari satelor din ara Oltului[440].

«S-a p strat chiar legea de organizare i regulamentul colii române din F g ra , de la 3 aprilie 1657». Din ele se vede c în satele din ara F g ra ului existau în timpul acela numeroase coli române ti. Cap, II, art. 9, dispune s nu se trimit în sate române ti dasc l, care nu cunoa te deplin scrisul i cititul românesc i care nu tie bine cânta i nu a înv at catehismul. La cap. III art. l, se spune: «Gr m ticii din întreg inutul F g ra ului sunt datori s vin de pretutindeni s înve e în coala româneasc din F g ra , altfel vor fi sco i din starea de gr m ticie, iar i în starea de iob gie».

---

[439] *Ibidem*, p. 10 —13.
[440] *Ibidem*, p. 13.

În art. 10 se prevedea s nu poat fi instituit în ara F g ra ului preot din alt parte, cât vreme în coala româneasc din F g ra se afl cineva bun pentru a deveni preot.

Prin alt dispozi ie se impunea i dasc lilor obliga ie de a se obi nui s predice în biseric . Aceasta cerea o anumit cultur . Art. 11 avea urm torul cuprins: «Acei gr m tici care sunt bine deprin i în înv   tur , s poat predica chiar i când sunt în coal , în biserica româneasc din F g ra   i pe sate, mai ales duminica i în zilele de s rb toare, sau i cu alte prilejuri când au timp, pentru ca s se deprind cu predica. Aceasta îns cu tirea i învoirea preotului local» [441].

 coli s te ti ortodoxe, ca cele din ara F g ra ului, au existat i în alte regiuni transilv nene. Putem constata aceasta din hot rârea luat de Sinoadele bisericii greco-catolice din 1728 i 1732, prin care erau amenin a i protopopii i preo ii uni i cu amenda de 24 florini, iar mirenii cu pedeapsa de 12 florini dac î i vor trimite copiii la colile ortodoc ilor (ad scholas schismatichorum) [442]. Deci aceste coli ortodoxe nu au putut fi desfiin ate nici în cursul secolului XVIII, în cursul c ruia ortodoc ii erau atât de crunt persecuta i i cea mai mare parte a satelor ortodoxe r m seser f r preo i.

La Blaj, episcopul Petru Aron a înfiin at la 1754, din porunca Mariei Terezia, în vederea sustragerii copiilor uni i de la colile ortodoxe, seminarul Mân stirii Sfintei Treimi, proiectat de Inocen iu Micu, i dou   coli. Ele aveau la început doi profesori c lug ri, iar din 1757 înc unul. Tot Petru Aron a mai înfiin at un seminar personal [443]. Probabil c aceste seminarii erau un fel de internate cu un num r foarte mic de elevi, c ci Timotei Cipariu spune c episcopul inea la început în seminarul s u cu cheltuiala proprie un num r de 12 elevi, în actul de deschidere al acestor coli se dispunea ca un profesor s tâlcuiasc diminea a poruncile dumnezeie ti, iar dup masa s predea înv   tura despre Taine, (dup o metod   i terminologie scolastic); al doilea profesor s predea «ceva cuno tin e din începerea citaniei limbilor latine ti i ungure ti». Iar al treilea «cuno tin a credin ei», «având a se sârgui a le dovedi cu bun temei adev rul sf. uniri». Cu acest scop de înt rire a unirii poruncise împ r teasa Maria Terezia s e înfiin eze aceste coli i confirmase pe seama episcopiei i a mân stirii un num r mare de latifundii, d ruite de împ ratul Carol VI [444]. Împ ratul Carol VI, d ruind la 1738 aceste latifundii episcopiei unite de F g ra pentru înfiin area unei mân stiri i a unor coli legate de ea la Blaj (latifundiile ce se întindeau peste satele: Blaj, M n rade, Sp tacul, Cerg ul mare, Tiuriul, Vezea, Cîufudul, Saucel, Petrifal u, Iclod, Panade, ona, Spini, a ezate în mai multe jude e [445], dispunea c   colile ce se vor între ine din ele vor avea menirea

[441] *Ibidem*, p. 14—15.
[442] I. M. Moldovan, *Acte sinodele*, vol. II, p. 100—106.
[443] Timotei Cipariu, *Acte i fragmente pentru istoria Bisericii române unite*, Blaj, 1854, p. 105.
[444] *Ibidem*, p. 220—221.
[445] *Ibidem*, p. 94.

s formeze «oameni activi spre cre terea sfintei uniri cu Biserica romano-catolic », deci spre dezbinarea poporului român i înstr inarea p r ii unite a lui[446].

Cele dou coli erau un fel de scoli elementare. Atanasie Rednic, fost alumn al institutului de Propaganda Fide la Roma i viitor episcop unit, unul din cei 2 sau 3 profesori, inea în toate duminicile în fa a colarilor ni te exorta ii în care «atâta l uda unirea până ce unii elevi î i pierdeau gustul de a-l mai auzi»[447].

coli la sate, conducerea bisericii unite n-a înfiin at. Unitul G. Bari iu ne spune c la 1778: «Românii uni i apucaser a- i înfiin a coalele din Blaj cu mân stire i seminar atâta tot...» [448]. De-abia, Şincai a înfiin at în timpul directoratului s u, la ordinul împ ratului losif II, 300 de coli la sate, din care dup moartea lui nu s-a mai ales nimic, cum se vede din cuvintele lui Bari iu de mai sus. De aceea Biserica unit n-a înfiin at nici o Preparandie pentru preg tirea înv torilor. Primele Preparandii le-au înfiin at ortodoc ii. Episcopia ortodox a Aradului a înfiin at la 1812 o Preparandie îmbinat cu un Seminar pentru preo i. Iar Episcopul Vasile Moga a f cut acela i lucru la Sibiu la 1811.

Se pare c ortodoc ii n-au încetat niciodat s aib coli la sate. A fost în spiritul Ortodoxiei s dea în primul rând aten ie ridic rii poporului.

Am v zut c mai existau numeroase coli ortodoxe s te ti i în anii 1728 i 1732. La 1761 generalul Bucow a aflat în Transilvania 2.858 de preo i ortodoc i i 2.719 dasc li ortodoc i [449]. Generalul acesta, d râmând la 1761 numeroasele mân stiri ortodoxe, a suprimat cu aceasta i colile de preo i din ele [450].

Unirea e l udat c prin ea ne-au venit colile române ti. Dar nu trebuie s se uite c din cauza ei s-au desfiin at un num r cu mult mai mare de coli ortodoxe, care s-ar fi dezvoltat în cursul secolului XVIII, potrivit cu nivelul cultural al timpului. Probabil c odaia cu colile din mân stiri n-au încetat îns i cele din sate.

În orice caz la 1790, exista un inspector al colilor române ortodoxe din Transilvania, bra oveanul Dimitrie Eustatievici, care ajuta pe Samuil Micu la revizuirea Bibliei traduse din grece te i el însu i a întocmit i a tip rit la Sibiu în 1791 o *Sinopsă, adic cuprinderea pe scurt a Bibliei,* precum i *Dezvoaltele i tîlcuitele Evanghelii,* adic ni te comentarii la Evanghelii. Aceste coli au continuat s existe dup aceea tot timpul. Petru Maior spunea la 1812 în *Istoria Bisericii române ti* în aceast privin : «Iar cu colile cele de prin sate până acum întrec neuni ii pe cei uni i în Ardeal», Întâietatea au men inut-o ortodoc ii i în timpul lui Saguna, care a reorganizat aceste coli i le-a ridicat la num rul de 800, dar i dup aceea, ridicându-se spre sfîr itul secolului XIX, în

---

[446] G. Ciuhandu, *Unia ia i analfabetismul în eparhia Gherlei,* Arad, 1939, p. 5.
[447] T. Cipariu, *op. cit.,* p. 105.
[448] G. Bari iu, *P r i alese din istoria Transilvaniei,* vol. II, p. 150.
[449] I. Lupa , *Istoria Bisericii române ti din Ardeal,* p. 159.
[450] G. Bari iu, *P r i alese...,* vol. II, p. 450.

Mitropolia Sibiului, la num rul de 1886 fa de cele 1295 ale Blajului. Pe lâng aceea, Blajul primea pentru ele subven ii de la stat, admi ând în schimb o predare masiv în ele a limbii maghiare, pe când cele ortodoxe erau între inute de credincio ii parohiilor i de aceea puteau p stra un caracter pur românesc. S-a remarcat de mul i, între al ii i de N. lorga, c pe când colile Blajului erau înainte de toate coli în spirit clerical catolic, crescând propagandi ti ai unia iei, cele ortodoxe erau « coli na ionale» i de aceea coli pentru tot poporul [451].

Cu admira ie scrie tot Petru Maior la 1812: «Nu trecur doi ani de când s-a a ezat episcop român (la 1810) i iat în Sibiu au neuni ii seminarul pentru clericii lor i din mila împ r teasc e f cut rânduial „ c patru clerici neuni i din Ardeal s înve e la Beciu (Viena), care, întorcându-se apoi acas , s fie profesori» [452].

Chiar i la 24 decembrie 1881, un memoriu înaintat de 1251 reprezentan i ai clerului i poporului greco-catolic, episcopului unit de trist celebritate de la Gherla Ioan Szabo, scria: «Apoi înv   mântul elementar (primar), în Biserica Oriental , de i sunt înc multe defecte de suplinit, peste tot luând, st mai bine decât în Biserica unit , în care mergem retrograd, i numai în foarte pu ine locuri (spre exemplu în coalele gr nicere ti .a.) putem zice c este o prop ire îmbucur toare (aceste coli nu erau ale Bisericii unite, ci ale statului *n.n.)*; dar se observ totodat c aceste excep iuni nu sunt a se ascrie îngrijirii respectivei superiorit i eclesiastice, ci singur numai altor superiorit i, cu totul independente de aceasta. A a, luând de exemplu partea moral religioas , în p r ile apusene ale diecezei F g ra ului (Blajului), până în 1848 se afla o singur   coal elementar mai buni oar , în Strâmba Fâze ului» [453].

 colile din Blaj erau înc   i la 1831 într-o stare deplorabil . Cursul de teologie era de $2^1/_2$ ani, deci nu mai mult ca la seminarul teologic pedagogic din Sibiu. La acest curs de la Blaj erau primi i absolven i de la vreo facultate filozofic sau juridic str in . Liceul care urma dup gimnaziu, nu avea decât «un curs macru de un an pentru psihologie i logic » [454]. Dar din alte puncte de vedere colile din Blaj erau într-o situa ie jalnic fa de Sibiu i Arad.

«Starea în care se afla pe la 1831 limba român în colile din Blaj, nu era de invidiat. Sutele de elevi câ i veneau din comunele vecine... din clasa III-a normal (primar) începeau cu latina i în cele cinci clase gimnaziale era impus cu pedepse vorbirea numai în limba latin ... În anii episcopatului lui Ioan Bob limba maghiar se înfipsese tare tocmai în seminariu între clerici. Aceasta se întâmplase a a ca o parte dintre cei vreo 50 de clerici erau mul i din comitatele feudale, care în lipsa aproape total de coal româneasc ..., din mic copil rie erau da i la o coal tot numai în ora e ungure ti, iar la facultatea

[451] N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal i Ungaria,* vol. II, p. 84 - 85, la G. Ciuhandu, *Uniația i analfabetismul...,* p, 7.

[452] La T. Cipariu. *op. cit.,* p. 158.

[453] G. Ciuhandu, *Unia ia i analfabetismul...,* p. 18.

[454] G. Eari iu, *op. cit.*, p. 611.

filozofic mergeau la Cluj, de unde apoi primi i la seminar vorbeau foarte r u române te, iar c r i biserice ti tip rite tot cu cirile nu tiau citi... De aici, a urmat c mai ales în anii când veneau mai mul i tineri de la Cluj i de aiurea (din nordul Transilvaniei, unde unia ia st pânea aproape total *n.n.)* limba maghiar era foarte mult i limba matern cu atât mai pu in vorbit la seminar. Se vorbea latine te i ungure te, latina ca de dor. Morbul acela începuse a se introduce i în clerul din afar » [455]. Îndreptarea -a f cut prin literatura român din Principate, adus de c r u ii bra oveni ortodoc i [456]. Dar aceast îndreptare începe într-un timp când apare i un gimnaziu ortodox la Bra ov (1850), devenit treptat liceu i completat cu o coal comercial , cu o coal real   i cu o coal civil de fete, care au dat poporului român iruri nu mai pu in bogate i nu mai pu in str lucite de c rturari, în vreme ce seminariile ortodoxe teologic-pedagogice de la Sibiu, Arad i Caransebe , au dat poporului român, rânduri, rânduri de preo i i înv tori, dintre care nici unul n-a lucrat la dezmembrarea sufleteasc a poporului român i la sl birea con tiin ei lui na ionale.

Chiar i în anii 1940– 1944, colile din Blaj se prezentau într-o situa ie destul de mediocr . Ele se l udau, ca totdeauna, cu trecutul lor. Propriu-zis totdeauna prezentul era mediocru, dar dup ce trecea era idealizat. De fapt glorios a fost Blajul numai prin cei trei frunta i ai colii Ardelene i de câ iva dup aceea. Dar aceia au fost persecuta i la Blaj.

D m câteva rânduri despre starea colilor din Blaj în anii 1940– 1944, notate de scriitorul tefan Luca, ajuns în acei ani elev al liceului din acel ora : «Or elul vestit prin coli dispunea în anii aceia de o garnitur mediocr , tr ind din orgoliul trecutului; profesorii nu se comparau cu cei pe care i-am avut (în alte ora e), risipi i acum. Se perpetua un sistem cu totul diferit, oricum vetust, încremenit în rutin   i prudent în inova ii. Senza ia a fost brutal , ca i cum a fi fost îmbrâncit, tras înapoi». «Nu ne a teptam ca cel de român , de pild , s -l admire pe Blaga. Motivul e nemaipomenit: Ortodoxia. Nu poezia lui Blaga, c reia ne-am declarat adep i ferven i, nici filozofia, greu de p truns înc , nu ele, ci faptul c era ortodox, îl acoperise pe poet de un v l al t cerii». Era o « coal care dormita în ni te tipare», «poreclisem aerul învechit, bl jenism». Erau în ea «exemplarele derizorii produse de rostog nism» [457].

Indiferen a conducerii Bisericii unite fa de educa ia poporului român, în spirit na ional, s-a manifestat i mai târziu, mai ales prin episcopiile greco-catolice din partea de nord a Transilvaniei, care nu erau obligate la o emula ie cu conducerea Bisericii Ortodoxe. Un statistician maghiar remarca: «Dintre toate jude ele române ti, Solnoc-Dobîca, de i are locuitori uni i peste 50% din totalul popula iei (sau 147.322 uni i fa de 36.247 ortodoc i) i centrul ierarhic al episcopiei unite de Gherla, totu i prezint cea mai înapoiat stare cultural ,

---

[455] *Ibidem*, p. 613 —614.
[456] *Ibidem*, p 615.
[457] tefan Luca, *Intre mobile vechi*, în «România literar », nr. 10. din 2 martie 1972, p. 15 - 19.

având cel mai mare num r de analfabe i. Acolo unirea s-a încuibat de la început i a dus o via netulburat , i trebuia s fi lucrat pentru prosperarea cultural a poporului. Maramure ul, care a apar inut aceleia i episcopii unite, zace în aceea i osând cultural .

St rile, sub acest raport, pe teritoriul Bisericii Ortodoxe Române, nu sunt nici pe departe a a de dezolante. Din analfabetismul jude ului Solnoc-Dobîca, cel catolic de toate categoriile reprezenta între 1881 – 1891, 67%». Acela i statistician spunea că «situa ia cultural în popor este cea mai defavorabil , în general, la greco-catolici» [458].

Starea aceasta a continuat până la 1918 ca o stare profund inapoiat din punct de vedere cultural i social fa de nivelul poporului român din sudul Transilvaniei, din Banat i din p r ile ar dane unde Biserica Ortodox avea marea majoritate a credincio ilor. Mitropolitul Nicolae B lan spunea la 1928: «Ah, Maramure ul! *Maramure ul este ultimul petec de ev mediu întârziat în Europa.* Sub fosta st pânire, acolo domneau cele dou clase privilegiate ale evului mediu, aristocra ia i clerul, care stapâneau ca ni te adev ra i pa i peste poporul din Maramure , n p stuit de s r cie, de alcoolism, de analfabetism». Adresându-se ierarhilor uni i, Mitropolitul B lan spunea: «Dac a i în elege condi iile de existen ale poporului i ale rii noastre, ar trebui ca voi s fi i cei dintâi care s ne spune i i s ne chema i a a: Fra ii no tri ortodoc i, veni i în Maramure i face i s circule sufletul şi sim mintele române ti ale întregului popor cu putere în acea parte a rii, c ci numai a a vom putea s înt rim elementul pre ios din care au coborât odinioar (când erau ortodoc i *n.n.)* desc lec torii din Maramure ul nostru» [459].

Boicotarea colii primare de c tre popor în p r ile de nord ale Transilvaniei i peste tot marea lui înapoiere cultural în regiunile acelea, avea urm toarea cauz : conducerea diecezei greco-catolice din Gherla manifesta la sfârşitul secolului XIX i începutul secolului XX acela i dezinteres pentru limba român , pe care îl manifestase Blajul în prima jum tate a secolului XIX. În colile greco-catolice de la Gherla limba de predare era în cea mai mare parte cea maghiar . Se afirma continuu pasiunea ierarhiei greco-catolice pentru asimilarea preo ilor ei cu preo ii romano-catolici în limba latin i nep sarea fa de cultura na ional a preo imii i a poporului. Memoriul amintit, înaintat episcopului Szâbo, spunea: «În dieceza Gherlei, ast zi când toate popoarele culte ale lumii întregi au venit la acea convingere c fiecine, chiar i clericul, în limba matern se poate perfec iona i poate mai u or înainta în tiin e, decât în orice alt limb str in , *în seminarul diecezan, cu excep iunea teologiei pastorale,* se *propune în limba latin , foarte pu in priceput de cea mai mare parte a elevilor»* (în nota subliniar de la acest loc al memoriului se spunea: «În Fran a catolic studiile teologice se propun în limba francez , a a i în mare

[458] Dr. Ráth Zoltan, *Magyararszdg Statiszhdja*, la G. Ciuhandu, op. *cit.,* p. 9.
[459] Mitropolitul N. B lan, *Biserica neamului i drepturile ei,* Sibiu, 1928, p. 152 - 153

parte a seminariilor din Germania)». Dieceza Lugojului i a Or zii mari până acum nu au seminarii clericale (ortodoc ii din Transilvania aveau în fiecare din cele trei eparhii: Sibiu, Arad, Caransebe , câte un seminar sau institut teologic *n.n.).* Dieceza unit din Oradea înainte de segregarea românilor de ruteni, î i cre tea clericii parte în seminarul romano-catolic maghiar, parte în cel greco-catolic rutean din Oradea...» [460].

Acela i «memoriu» declar c preparandiile (colile normale) greco-catolice sunt «una mai defectuoas decât cealalt » [461].

colile diecezane din Gherla au r mas continuu în aceast stare deplorabil . C ci în nr. 29– 30 al revistei «Luceaf rul» din Sibiu, un om de coal scria: *«Seminarul din Gherla, în care* se *preg teau pe latine te elevii ie i i to i din gimnazii ungure ti, pentru ca s p storeasc mai bine un popor s rac i trupe te i suflete te, r spundea foarte pu in chem rii sale; Preparandia, în care unele studii se propun ungure te, iar altele într-o româneasc stricat , era i ea în afar de orice grij special a înaltului prelat (Ioan Szabo) ...Preo imea foarte pronun at în direc ia catolic i foarte pu in în direc ie româneasc ... învă ătorimea, adânc nemul umit cu conducerea din centru, în schimb foarte menajat de inspectorii colari unguri, ajunge s - i croiasc o cale proprie, care a devenit, mai ales dup legea lui Appony, de-a dreptul antina ional ...* În i i profesorii de la Preparandia din Gherla nu socoteau ca o datorie a lor s ia parte la Adunarea general a înv torilor români gherleni; în schimb îns au luat parte în corpore, dimpreun cu to i elevii din anul IV la adunarea înv torilor unguri, inut în Gherla» [462].

Un preot greco-catolic anonim a publicat în «Tribuna» din Sibiu o serie de articole în problema aceasta [463]. El scria: «Precum unii parohi, în p r ile mai expuse i amestecate, amestec în limba româneasc i limb str in , à la Dorog, chiar a a st m în acele locuri i cu înv mântul în coal . Tot a a, ba înc i mai r u, pentru c limba maghiar o introduc unii înv tori în coal i în acele parohii, unde în biseric decurge liturghia în române te; a a, p. e. se amintesc numai coala elementar greco-catolic din Oradea Mare, în care, în clasa III– IV toate obiectele se propun în ungure te» [464].

Iar «din 160 familii preo e ti abia sunt 30, care s posed bine limba român în integritatea ei» [465].

Preo ii din dieceza Gherlei luaser obiceiul de a scrie extrasele matricolare biserice ti în limba maghiar i în general de a folosi în toat administra ia bisericeasc aceast limb [466].

---

[460] *Memoriu*, p. 16 —17, la G. Ciuhandru, *op. cit*., p. 17.
[461] *Ibidem*, p. 18.
[462] *Ibidem*, p. 19.
[463] Reproduse în bro ura, *Chestiuni biserice ti,* Adaos *la chestiunea, – Cum se administreaz dieceza Gherlei şi Or zii Mari,* Sibiu, 1896.
[464] *Ibidem*, p. 31 - 32, la G. Ciuhandru, *op. cit*., p. 20.
[465] Broşura citată, p. 18, la G. Ciuhandru, *op. cit*., p. 21.
[466] «Cultura creştină», Blaj, 1911, nr. 1, p. 29.

Din situația aceasta atât de gravă pentru poporul nostru scăparea a fost adusă de 1 decembrie 1918 și de 3 octombrie 1948.

II - ÎNCETAREA DEFINITIVĂ A UNEI DIVIZĂRI RELIGIOASE FORMALE A POPORULUI ROMÂN

Poporul român din Transilvania a regretat profund că la 1 decembie 1918 nu s-a realizat, o dată cu eliberarea lui de sub jugul stăpânirii străine și cu unificarea sa cu țara mamă independentă, și eliberarea părții greco-catolice a lui de sub stăpânirea bisericească străină și reunificarea tuturor credincioșilor români în sânul Bisericii ortodoxe strămoșești independente.

S-a explicat neîmplinirea acestei dorințe pe câmpia de la Alba Iulia, prin rapiditatea cu care s-au desfășurat evenimentele care au dus la fericitul act al întregirii de la 1 decembrie 1918 și prin grija fruntașilor politici români cu rol conducător în pregătirea și realizarea acestui act, de a nu tulbura, datorită opoziției ierarhiei greco-catolice, frumusețea marii sărbători a unificării politice. Dar a rămas cu nădejdea că actul reîntregirii bisericești se va realiza după aceea, printr-o temeinică pregătire a lui.

Dar pe măsură ce timpul trecea, poporul român constata cu o tot mai mare nemulțumire, că conducătorii Bisericii greco-catolice, în loc să arate înțelegere pentru reîntregirea bisericească a poporului român se străduiau să sape tot mai adânc șanțul despărțitor între credincioșii Bisericii greco-catolice și frații lor ortodocși.

Am văzut în capitolul precedent cum au continuat ei să înmulțească inovațiile catolice ce le introduceau în cult, chiar după 1918,

Voința de a rupe pe plan religios pe credincioșii lor total de frații lor români, au manifestat-o ei în mod eclatant și cu ocazia îndelungatelor tratative dintre Statul român și Vatican în vederea încheierii Concordatului și prin bucuria cu care au acceptat Concordatul însuși. Se știe că aceste tratative au început în 1923 și Concordatul a fost ratificat în 1929.

Câtă vreme, Statul român declara în Constituția votată la 1923 Biserica Greco-Catolică, «Biserică națională», egală în drepturi cu Biserica Ortodoxă, prin Concordat, statul român, sub presiunea regelui catolic Ferdinand, amenințat de Vatican cu refuzul împărtășaniei în cazul morții, a trebuit să accepte prin art. I al Concordatului încadrarea Bisericii Greco-Catolice în Biserica Catolică, ceea ce însemna ruperea totală a credincioșilor greco-catolici din comunitatea națională sub raport religios. Art. I al Concordatului suna: *«religia catolică apostolică romană de orice rit* se va practica și exercita liber și în public în tot regatul României». Iar în art. II se spunea: «în regatul României *ierarhia catolică va fi astfel constituită:* A. Pentru ritul grec ...» urmau scaune ierarhice.

În toate celelalte articole, Concordatul, consecvent cu art. I i II, nu mai vorbe te decât de Biserica catolic din România, subîn elegând prin ea i Biserica Greco-Catolic i aplicându-i celei din urm toate dispozi iile prev zute pentru Biserica Catolic : *Patrimoniul sacru interdiecezan comun* (art. XIII), încadrarea total a activit ii episcopilor greco-catolici «în disciplina aprobat de Biserica Catolic » (art. XII), «comunica ia direct a episcopilor, clerului i credincio ilor cu Sfântul scaun i viceversa, în materie spiritual i în afaceri biserice ti» (greu de distins de alte afaceri) (art. IV) etc.

În loc de a fi încercat vreo manifestare a dezacordului cu aceast încadrare deplin a Bisericii unite în Biserica catolic , compus din alte na ii, ierarhia greco-catolic î i exprima satisfac ia pentru aceast nou biruin a catolicismului în statul român i pentru sc parea de «pericolul» de a fi considerat «Biseric româneasc » deosebit de Biserica catolic , cum încercase articolul 21 din Legea cultelor din 1928 s-o prezinte, în baza prevederii din constitu ie. «Unirea» organul oficial al mitropoliei din Blaj declara, în num rul din 1 iulie 1929, dup votarea Concordatului de c tre parlamentul guvernului Iuliu Maniu i dup ratificarea lui de c tre Regen – cu excep ia patriarhului Miron: «prin aceast conven iune de ordin interna ional, *catolicismul câ tig un nou temei de siguran pentru existen a i activitatea sa în România, iar biserica noastr particular , român -unitâ, se readuce şi pe calea unei legi a ării în comunitatea de interese a bisericii romane, de care voia s-o despart cunoscuta dispozi ie din art. XXI a legii cultelor, care o prezenta drept un cult deosebit de celelalte culte catolice din ar ».*

Cum ar fi putut o astfel de ierarhie s protesteze împotriva încadr rii Bisericii Greco-Catolice în Biserica Romano-Catolic din Ungaria, înainte de 1918?

Aceast ierarhie era preocupat de asigurarea «activit ii» nestingherite a catolicismului în aceast «terra misionis», cum era înscris România în anuarele Bisericii Romano-Catolice i de încadrarea Bisericii Greco-Catolice «în comunitatea de interese a Bisericii romane», compus din alte na ii, nemaicunoscând nici o comunitate de interese cu poporul român, în ale c rei tradi ii de toate felurile tr iau totu i credincio ii ei.

O îngrijorare tot mai mare cuprindea sufletul românesc în fa a ac iunii tenace a ierarhiei greco-catolice de divizare tot mai adânc a poporului român, dându- i seama c aceasta poate s duc la rezultatele cele mai nefaste pentru existen a poporului român din Transilvania i pentru interesele poporului nostru în general.

Riscurile pentru o nou tragic experien , rezultat de pe urma dezbin rii lor religioase de poporul român ortodox, i-a îndemnat pe românii greco-catolici din nordul Transilvaniei, dup readucerea lor la patria-mam , în 1944, s cear cu insisten prin mii de adrese colective primirea lor în sânul Bisericii Ortodoxe. Ei voiau ca reunirea lor cu ara mam s devin de ast data

desăvârşit şi definitivă, prin completarea reîntregirii politice cu reîntregirea bisericească.

Câţiva ani s-a amânat răspunsul la această cerere, încercându-se să se satisfacă dorinţa credincioşilor greco-catolici după reîntregirea bisericească printr-o înţelegere cu episcopatul greco-catolic. Dar membrii acestuia, continuând tradiţia catolicizantă a înaintaşilor lor, au manifestat aceeaşi neînţelegere faţă de dorinţa poporului greco-catolic de a fi una în credinţă cu fraţii lor, ca şi în trecut [467].

Atunci mişcarea poporului şi clerului greco-catolic spre reîntregire a început să se organizeze independent de episcopat. Membrii acestui episcopat vor continua până la moarte să se dovedească legaţi mai mult de catolicism decât de poporul român. De fapt ei au lăsat cu limbă de moarte să fie înmormântaţi cu preot catolic şi în cimitir catolic [468].

Clerul şi poporul greco-catolic au mers înainte pe linia indicată de conştiinţa lor românească. Mişcarea lor în vederea reîntregirii s-a intensificat mai ales după ce în întîmpinarea ei a venit chemarea mitropolitului Nicolae Bălan şi cea a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Mitropolitul Nicolae Bălan a adresat Chemarea sa la 15 mai 1943 de pe Câmpia Libertăţii din Blaj, cu prilejul aniversării unui veac de la marea şi istorica adunare de la 1848 din acelaşi loc. Vorbind în faţa miilor de români ortodocşi şi greco-catolici, adunaţi acolo pentru această aniversare, mitropolitul Nicolae Bălan, după ce a constatat că programul naţional şi social al revoluţiei de la 1848 s-a realizat, a observat că «mai avem de realizat unitatea noastră bisericească în Biserica strămoşilor noştri dinainte de 1700», unitate care a constituit punctul 2 al programului adunării naţionale de pe Câmpia Libertăţii de la 3– 15 mai 1848. Apoi a adresat fraţilor greco-catolici următorul călduros apel : «Habsburgii au rupt naţia noastră din Ardeal în două, ca să ne slăbească şi să ne poată mai uşor stăpâni. Azi ei nu mai au putere asupra noastră, deci nu ne mai pot împiedica de a ne readuna iarăşi toţi la un loc. Ca urmaş al vechilor mitropoliţi ai Bălgradului, care aveau sub oblăduirea lor toată naţia românească din Ardeal, îndrept acum – ca şi altădată – către voi cei pe care interese străine v-au amăgit, despărţindu-vă de maica noastră cea bună, Biserica Ortodoxă, o chemare caldă de părinte, să vă întoarceţi acasă.

Aceea va fi ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa ... Veniţi, că noi vă aşteptăm cu braţele deschise ... rupeţi peceţile cu care v-au încătuşat străinii, veniţi acasă» [469].

Acestei chemări i-a urmat Chemarea căpeteniei Bisericii Ortodoxe Române, a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, la 6 iunie 1948, cu prilejul instalării sale. După ce a arătat cum habsburgii au rupt cu 250 de ani înainte de

[467] Din Cuvintarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, ţinută la consfătuirea cu reprezentanţii clerului din eparhia Oradiei, la 17 august 1971.
[468] *Ibidem*.
[469] «Telegraful român», nr. 9 —10/1948.

la sânul Bisericii str mo e ti o parte din fiii ei prin f g duin e am gitoare i prin silnicii, cu scopul de a-i dezna ionaliza i de a sl bi na ia noastr , i cum Vaticanul a men inut aceast dezbinare i dup 1918, g sind «sprijin în dinastia Hohenzolerilor» i în Concordatul impus prin ea, Prea Fericirea Sa a adresat românilor greco-catolici aceast chemare impresionant : «C tre clerul greco-catolic ... i c tre românii greco-catolici îmi îndrept p rinteasca grij , înso it de o cald rug minte. Nu v mai l sa i am gi i. Fi i vrednici români ca i înainta ii vo tri, care au p strat cu via a lor ... toat legea i credin a ortodox ». Am n dejdea c acest «tezaur comun» al nostru i al vostru «va înlesni revenirea voastr într-o singur Biseric , într-o singur credin ... Cele mai largi perspective ni se deschid pentru activitatea noastr în viitor, când nu vom mai munci izolat, ci vom fi închega i într-o puternic Biseric na ional , care s cuprind în sânul ei tot clerul i poporul român din scumpa noastr patrie».

Chem rile acestea au intensificat mi carea de revenire în sânul clerului i credincio ilor greco-catolici. Tot mai mul i din preo ii greco-catolici, urma i ai înainta ilor care totdeauna s-au opus ac iunilor catolicizante ale vârfurilor oficiale ale unia iei, au început s se întâlneasc , s se consf tuiasc , s - i aleag purt torii de cuvânt ai dorin ei lor de revenire în sânul Bisericii Ortodoxe str mo e ti, nemai inând seama de ierarhia care, ca totdeauna, nu vedea decât interesele catolicismului supra-na ional i centralist. Ca urmare a acestei în elegeri între preo i, cu consim mintul credincio ilor, la l octombrie 1948, s-au întrunit la Cluj 38 de protopopi i preo i reprezentând aproape 500 din preo ii greco-catolici din Transilvania i Banat i sub pre edin ia P. C. Prot. Traian Bela cu au hot rât ruperea leg turilor cu Vaticanul i revenirea în sânul Bisericii Ortodoxe str mo e ti.

Apelul îndreptat de aceast adunare c tre clerul i credincio ii greco-catolici este valoros nu numai prin con tiin a r spunderii fa de unitatea na ional a poporului român, de care e str b tut, ci i prin spiritul ecumenic care se degajeaz din el, ca o prevestire a mi c rii de reunire a cre tinilor ce s-a declan at la câ iva ani dup aceea. Semnatarii apelului erau con tien i c mi carea pe care o reprezentau r spunde spiritului general al mi c rii ce se desemna în sânul cre tinismului i spiritului general de înfr ire între oameni.

Ar tând c dezbinarea de la 1700 a fost produs de condi iile economice i politice, c rora era supus poporul român i care azi nu mai exist , *apelul* continu : azi «când lumea întreag lupt pentru ap rarea p cii i pentru realizarea înfr irii între popoare, noi fra ii de aceea i obâr ie nu putem sta dezbina i, luptând în tabere opuse unii împotriva altora ...

Reîntoarcerea noastr în unitatea Bisericii Ortodoxe Române – de care de-a lungul celor dou veacuri i jum tate nu ne-am înstr inat nici prin datinile noastre str bune, nici prin slujbele noastre religioase i nici prin credin a noastr – este ast zi o sfânt datorie, nu numai ca buni fii ai poporului nostru, ci i ca urm tori ai cuvântului Mântuitorului Iisus Hristos, care prin graiul Evangheliei

ne îndeamn , ca «to i s fim una, precum i EL i Tat l Una sunt». «Întorcându-ne în sânul Bisericii Ortodoxe Române, de care vremelnic ne-am desp r it acum dou veacuri i jum tate, s avem cu to ii con tiin a împ cat c prin acest act istoric servim i vrerii lui Dumnezeu, care pe to i ne vrea s fim una, i interesele mari ale poporului nostru».

De fapt preo ii greco-catolici s-au dovedit c au pornit pe linia pe care se mi ca timpul, pe când episcopii greco-catolici au încremenit în pozi ia so iei lui Lot, pozi ie pe care o p r sesc azi tot mai largi cercuri din îns i Biserica Romano-Catolic .

La 3 octombrie membrii adun rii de la Cluj s-au prezentat Sfântului Sinod la Bucure ti, spre a aduce la cuno tin hot rârea ce au luat-o în numele celor aproape 500 de preo i greco-catolici.

Cu aceast ocazie, Prea Fericitul Patriarh Justinian a inut în edin a Sfântului Sinod, o memorabil cuvântare: «...v m rturisim c tr im cea mai frumoas zi din via a noastr   i a Bisericii noastre str mo e ti ... De mult v-am a teptat, de mult am n zuit cu inimile înfrigurate s tr im aceast zi istoric ! Câ i ierarhi, câ i preo i, câ i credincio i ... n-au dorit s vad cu ochii lor o zi atât de m rea   i atât de cople itoare pentru inima i cugetul nostru cre tinesc i românesc! i iat c Dumnezeu ne-a învrednicit s vibr m în aceste clipe într-o singur sim ire i într-o inim de iubirea de fra i i de o lege întru Hristos Domnul nostru». Prin împlinirea dorului str bunilor no tri, «prin revenirea voastr în sânul Bisericii dreptsl vitoare se pune o temelie nou nu numai la înt rirea Ortodoxiei noastre, dar i la înt rirea scumpei noastre patrii ... Când marea noastr familie româneasc nu este tulburat de neîn elegeri i dezbin ri, se cimenteaz temeliile p cii i mântuirii noastre a tuturor».

T lm cind sentimentul clerului i credincio ilor greco-catolici ce se întorceau la sânul Bisericii Ortodoxe str mo e ti, P. C. Prot. Traian Bela cu spunea : «...ast zi ne înfr im i ne unim pentru totdeauna», «pentru vecie».

O cuvântare vibrant de fericire a rostit Mitropolitul Nicolae B lan. El a spus între altele: Biserica ortodox a creat «acea admirabil   i indestructibil unitate sufleteasc » pe care n-au reu it s-o sfarme nici cei 250 de ani de «separa ie formal », impus ei, de str ini i de uneltele lor. «Poporul apar in tor bisericii unite tr ie te i azi în aceea i credin a i în aceea i tradi ie de via religioas în care au tr it i înainta ii s i până la 1700 i în care tr ie te majoritatea covâr itoare a poporului nostru». De aceea reîntregirea bisericeasc nu întâmpin nici o greutate. «Dumnezeu ne-a dat aceast bucurie ast zi, învrednicindu-ne s tr im momentul mult a teptat de a vedea fra ii întorcându-se de bun voie i cu inima cald la sânul Bisericii noastre». Actul acesta este rodul luptelor celor ce «au murit de dorul acestui mare ideal... Precum avem o limb , a a se cade s ne închin m i la acelea i altare, ar tând cum credin a noastr a r mas una ca i c ma a necusut a lui Hristos, neputând fi rupt de du manii no tri». «V primim cu dragostea cea mai duioas a sufletelor noastre.

Să fiți asigurați de toată calda noastră iubire frățească și să vă simțiți în sânul Bisericii Ortodoxe ca la voi acasă. Căci ea e tot așa de mult a voastră, ca și a noastră».

Precum se vede, atât în cuvîntările celor reveniți cât și în ale ierarhilor ortodocși s-a accentuat faptul că despărțirea a fost numai «formală», numai de «suprafață». Dar dacă e așa, nu era fără motive încercarea de a menține o dezbinare de credință în sânul unui popor, când toți creștinii de azi se străduiesc să ajungă la unitate, chiar daca nu sunt de aceeași nație și chiar dacă există între ei profunde deosebiri de credință?

După actul de la București, comitetul celor 38 de protopopi și preoți a pregătit adunarea de la Alba Iulia, din 21 octombrie 1948, în care s-a consfințit în mod solemn, printr-o largă participare de cler și credincioși greco-catolici, revenirea la sânul Bisericii strămoșești. Au participat peste 20.000 de credincioși, delegați ai tuturor parohiilor revenite și 1.150 de preoți, căci în cele 3 săptămîni la atâta se urcase numărul preoților reveniți.

Adunarea a fost deschisă de P. C. Prot. Traian Belașcu, care a subliniat ca evenimentul acesta «depășește din punct de vedere spiritual toate evenimentele (bisericești) din ultimul sfert de veac». A vorbit apoi țăranul Andrei Avram (Măjina, prot. Aiud, jud. Alba), arătând că nădejdea strămoșilor că prin unirea cu Roma papală vor obține o situație economică mai bună a fost o amăgire, căci «unirea ne-a adus numai ruperea fraților în două, pentru ca împărțiți să putem fi mai ușor robiți de către asupritorii noștri». Dar credincioșii români au rămas totdeauna una în credință și în viața lor religioasă.

În numele intelectualilor uniți, Prof. univ. Dr. Coriolan Tătaru a declarat: «Prin voința hotărâtă a marei majorități a românilor greco-catolici actul unirii cu Biserica Romei de la 21 octombrie 1698 este astăzi, când se împlinesc 250 de ani de la semnarea lui, cu totul desființat. Urmașii acelor români care s-au despărțit atunci de Biserica strămoșească ... s-au reîntors acum la sânul Bisericii Ortodoxe, refăcându-se cu aceasta mult dorita unitate spirituală și religioasă a poporului român». Acest lucru se datorește faptului că «marile mase ale poporului nu au înțeles niciodată deosebirile care despărțeau pe uniți de ortodocși». Prof. Coriolan Tătaru declara în spiritul lui Samuil Micu, Petru Maior, Bărnuțiu, că dezbinarea confesională o întrețineau numai teologii de la Roma «rupți de Biserica Greco-Catolică și devotați Bisericii romane». Exprimând voința clerului și a credincioșilor greco-catolici reveniți, Prof. Coriolan Tătaru declara și el definitiv închisă paranteza dezbinării bisericești a poporului român: «Acum, prin voința clerului și a poporului greco-catolic, *capitolul unirii unei părți a românilor din Transilvania cu biserica Romei s-a închis pentru totdeauna.* Cu începere din ziua de astăzi un nou capitol de viață ni se deschide: acela al consolidării noastre românești într-una și aceeași credință ortodoxă, în care s-a născut și a crescut întreg neamul românesc până acum două veacuri și jumătate».

Adunarea a aprobat apoi Mo iunea, în care, în numele tuturor românilor greco-catolici reveni i, se declar : «rupem pentru totdeauna leg turile noastre, de orice fel, cu Vaticanul i cu Roma papal ; ne încorpor m cu toat fiin a noastr în Biserica Ortodox Român , ale c rei înv turi de credin i rânduieli canonice în elegem s le ascult m».

Mo iunea declar c aceast hot râre este definitiv : «De *azi înainte to i românii suntem i vom r mâne pururea una în credin a dreptm ritoare, una în slujirea statornic a poporului nostru».*

O delega ie a adun rii a invitat apoi pe Prea Fericitul P rinte Patriarh Justinian s vin în mijlocul ei i s fac parte din prezidiu.

În numele clerului i credincio ilor reveni i a vorbit P. C. Prot. Traian Bela cu, care a spus între altele: «Am hot rât refacerea unit ii religioase a poporului român, con tien i c ast zi nici unul din motivele care au stat la baza unirii cu Biserica Romei nu mai st în picioare. Am f cut acest lucru cu con tiin a împ cat c s vîr im un act salutar pentru poporul nostru i în acela i timp binepl cut lui Dumnezeu». Ast zi «poporul român, robit suflete te timp de dou veacuri i jum tate pe malurile Tibrului, se întoarce ... din aceast captivitate babilonic , acas la el, dând slav i mul umit lui Dumnezeu în Biserica milenar a str mo ilor s i».

«Durerea sfâ ierii unit ii Bisericii ardelene de acum 250 de ani este r spl tit ast zi de bucuria reîntregirii ei». C ci pe când «actul unirii cu Roma ... a fost un act silit, un act smuls cu silnicie, cu amenin ri i cu f g duieli», «actul de repara ie istoric , pe care l-am s vâr it acum, prin reîntoarcerea noastr în sânul Bisericii Ortodoxe, este un act liber». Actul acesta n-are numai o importan bisericeasc , ci i una patriotic . Biserica Romei papale era str in de aspira iile poporului român, pe când Biserica Ortodox Român «a fost întotdeauna al turi de popor».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat glas, într-o alt în l toare cuvântare, bucuriei de a primi la sânul Bisericii str mo e ti pe fiii ei smul i de lângă ea. Ei au putut săvârşi acest act cu u urin pentru c au r mas totdeauna «ortodoc i în fundul inimii». Acum s-au întors « i în form la casa lor ortodox ».

Mitropolitul Nicolae B lan declara: Mul umesc lui Dumnezeu c m-a învrednicit s tr iesc «aceste clipe pe care cu dor le-am a teptat în toat via a mea, ca s ne îmbr i m unii pe al ii, fra ii din cele doua strane, nemai fiind între noi nimic care sa ne despart ». Dezbinarea religioas «între inut de du manii poporului nostru», «n-a putut p trunde în sufletul neamului, ci ... a fost ceva cu totul de suprafa , a fost o firm atârnat pe peretele -dinafar al bisericii unite». Ea n-a reu it «s rup în dou unitatea sufletului românesc». «De aceea, ast zi, când Dumnezeu, care conduce destinele popoarelor, a adus ceasul potrivit, fra ii no tri, sili i acum 250 de ani de vitregia împrejur rilor istorice s primeasc jugul ap s tor al Romei, se întorc acas într-o pornire cu

totul fireasc , de bun voie i bucuroas , mâna i de trebuin a sufleteasc , de dorul care niciodat nu i-a p r sit de a fi i la rug ciune la un loc cu to i fra ii lor».

Reîntrarea practic în comuniunea liturgic i de rug ciune a preo ilor i a credincio ilor reveni i cu preo ii i credincio ii ortodoc i s-a f cut pretutindeni într-o atmosfer de negr it bucurie i s rb toare, c reia i-au dat expresie sute de preo i i mii de credincio i în declara ii impresionante [470].

D m aici numai câteva din declara iile gr itoare ale unor credincio i reveni i. Credinciosul I. Moldovan-Mor reni, prot. Reghin, jud. Mure , declara: «Suntem mul umi i c Biserica noastr este condus de Patriarhul nostru din Bucure ti. Pot s spun c m simt mul umit când conducerea se face de la noi din ar , care (conducere) ne "îndeamn prin orice înv tur la pace i la înfr ire între popoare».

Credinciosul St. Com a-Toarcla declara: «Ast zi când într-adev r suntem una în credin , ne sim im bine ca fra ii, ne rug m împreun în aceea i biseric , la acela i Dumnezeu, mergem to i la un altar, suntem una cu cons tenii i rudeniile noastre din sat în credin , una cum au fost i str mo ii no tri».

I. Tudor din Sadu-Sibiu, declara: «M simt mul umit suflete te, v zând unirea ce domne te între poporul acestei comune». Credincio ii din Bene ti, jud. Sibiu, declarau: «Acum nu mai zicem noi i voi, ci în unire mergând cu to ii când la o sfânt biseric , când la cealalt , ne împ rt im din acela i potir, cu trupul i sângele Mântuitorului i tr im în bun în elegere, a a cum au tr it str mo ii no tri înainte de 1700».

Credinciosul M. Tatu din Nucet-Sibiu declara: «La Biserica Ortodox ne sim im la noi acas i suntem ferici i, c ci copiii no tri nu se vor mai batjocori unii pe al ii, ci vor tr i în pace i bun în elegere, cl dind pacea i bun starea pe seama lor».

Credinciosul I. Bastea din Cincul (prot. F g ra , jud. Bra ov), declara: «unificarea a înt rit unitatea religioas a poporului nostru ... N-am schimbat nimic, nici credin a, nici rânduielile. Ceea ce simt e c suntem mai mul i». Credincio ii T. Blaca i S. Toader din Monor, jud. Bistri a-N s ud, declarau: «Ne bucur m c acum to i preo ii slujesc la acela i sfânt altar, c este foarte bine ca to i românii s aib o singur credin i to i popii români s slujeasc slujbe frumoase to i laolalt c tre Bunul Dumnezeu».

Dac toate ac iunile î i descop r deplin sensul lor în sfârşitul la care ajung, sfârşitul unia iei arat c ea a fost un accident trec tor, impus în mod silnic, în lunga istorie a poporului nostru. Ea nu s-a înscris ca o permanen în via a poporului nostru pentru c n-a prins r d cini în fiin a lui, ci a r mas la suprafa a acestei vie i, legat de împrejur ri trec toare, suportate de sil . De aceea era condamnat s dispar odat cu dispari ia acestor împrejur ri nefire ti.

---

[470] O parte din aceste declara ii sunt reproduse în cartea *Biserica Ortodox Roman , una i aceea i în toate timpurile* a I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin, Sibiu, 1968, p. 291 - 301.

Ea r mâne una din amintirile dureroase ale ac iunilor de asuprire a poporului nostru, a încerc rilor de dezmembrare i sl bire a lui, dar i o amintire a st ruin ei cu care poporul român a luptat împotriva ei i a inten iilor de dezmembrare cu care i-a fost impus .

Poporul român iese i din aceast experien cu încrederea sporit în puterea sa de rezisten i de persisten în mijlocul încerc rilor prin care i-a fost dat s treac .

III - PROBLEMA UNIATISMULUI ÎN PERSPECTIVA ECUMENIC

1. S-a f cut nu numai din latura ortodox , ci i din cea romano-catolic , afirma ia c , atunci când a aruncat anatema asupra Bisericii Ortodoxe la 1054, cardinalul Humbert a f cut o gre eal . Recent s-a procedat la repararea acestei gre eli.

Dar dac se recunoa te ca gre eal excomunicarea de la 1054, tot ca gre eal trebuie recunoscut i ac iunea întreprins în secolele al XVI-lea– al XVIII-lea de Biserica Romano-Catolic pentru a rupe de la sânul Bisericii Ortodoxe grupurile de credincio i constituite în a a-zisele Biserici unite. Arhiepiscopul unit melchit Elias Zoghby declar c într-adev r azi: «Biserica Roman i-a dat seama c a comis o gre eal (creând uniatismul) i c aceasta a fost un act antiecumenic» [471]. Dar aceast recunoa tere ar trebui s se manifeste în declara ii limpezi i în acte corespunz toare, cum s-a procedat în chestiunea anatemei de la 1054. Aceasta ar înl tura efectiv cea mai important piedic din calea apropierii între cele dou Biserici. Ar fi un act care ar u ura revenirea real a lor la dialogul iubirii.

În ac iunea de creare a uniatismului, Biserica Romano-Catolic a pornit de la falsa convingere a cardinalului Humbert c Biserica Ortodox nu mai e o Biseric ce poate asigura mântuirea membrilor ei, c e o Biseric nedeplin . Dac aceast convingere a fost p r sita, socotim c este o inconsecven s fie regretat actul cardinalului Humbert – sau poate chiar ac iunea prin care s-a creat uniatismul – , dar s fie continuat ap rarea rezultatului acestei ac iuni.

Gestul cardinalului Humbert de la 1054 a primit o confirmare practic i desp r irea între cele dou Biserici, proclamat teoretic la acea dat , a devenit o realitate dureroas , o lupt pe teren de fiecare zi, prin crearea uniatismului. Acela i arhiepiscop melchit unit scrie: «Crearea Bisericilor unite a adâncit i mai mult an ul care separ Biserica Romei de Bisericile Ortodoxe de R s rit. Biserica Romei gândea c ar putea cuceri în mod treptat întreaga Ortodoxie i ar face-o pe aceasta s intre în orbita sa prin convertiri individuale i colective. Ea a gre it inta pentru c a sem nat neîncrederea între ortodoc i i i-a pus în

[471] «Il regno», din 15 martie 1968, p. 99 —100.

gard » [472]. Dovada e c până la începutul de creare a unia ismului, în secolul al XVI-lea, s-au f cut încerc ri de a se reface unitatea dintre cele dou Biserici prin tratative. Dialogul a continuat până atunci. De atunci aceste încerc ri au încetat. Dialogul a încetat i locul lui l-a luat lupta: lupta de cucerire din partea Romei papale, lupta de ap rare din partea Ortodoxiei [473].

2. Gre eala ac iunii de creare a uniatismului s-a v zut i în faptul c grupurile unite n-au putut fi înfiin ate propriu-zis printr-un misionarism. C ci ce noutate în credin   putea propov dui «misionarismul» catolic între ortodoc i? Nimic altceva decât îndemnul de a recunoa te pe papa ca autoritate suprem . Dar aceasta nu era o chestiune de credin , care s atrag sufletele, ci o chestiune de jurisdic ie pământeast   i de eventual oportunism lumesc. De fapt, toate disputele dintre uni i i ortodoc i, odat cu crearea grupurilor unite, au fost nu dispute pe planul înalt al spiritualit ii, ci dispute din planul coborât al jurisdic iei, p gubind enorm via a spiritual . Arhiepiscopul unit Zoghby declar c primatul papal a fost de o mie de ani încoace «un pretext de divizare» între cre tini [474].

Într-adev r din cauza afirm rii primatului s-a produs schisma de la 1054; din cauza refuzului unui dialog cu cei ce voiau o înnoire a Bisericii s-a produs divizarea cre tinismului occidental în secolul al XVI-lea; din cauza primatului au fost desp r ite de la sânul Bisericii Ortodoxe grupurile unite. i pe tot parcursul ultimului mileniu, cu cât aderen ii centralismului roman au accentuat mai mult primatul, cu atât celelalte Biserici s-au fixat într-o mai mare opozi ie, iar dialogul a devenit imposibil. C ci pe m sur ce Biserica Romano-Catolic urm rea atragerea celorlal i cre tini în «staulul lui Petru», ceilal i î i ap rau libertatea. Unitatea se poate realiza i men ine prin echilibru între opiniile liber manifestate, nu prin dictat. A a s-a procedat în Biserica primar . E semnificativ c azi Biserica Romano-Catolic începând s renun e la metoda dictatului, celelalte Biserici sunt bucuroase i ele s între în rela ii cu ea.

Disputele în jurul primatului au devenit mai aprinse în acele regiuni cre tine necatolice, unde au ap rut agen ii prozelitismului catolic i mai ales în regiunile ortodoxe unde ace ti agen i nu ofereau altceva cre tinilor pe care voiau s -i atrag la uniatism decât primatul papal. Grupurile unite create între ineau în acele regiuni aceast disput obsedant , men inând lupta între Biserica Ortodox   i cea Romano-Catolic   i un nivel coborât de via   spiritual , ceea ce se întâmpla mai pu in în regiunile catolice i ortodoxe centrale.

3. Propaganda pentru atragerea ortodoc ilor sub jurisdic ia papal , neputând oferi motivele pentru o mi care spiritual spontan a maselor spre

[472] *Ibidem*.
[473] Patriarche melchyte Maximos IV, *Voix de l'Eglise Melchite*, Herder, Freiburg ini Breisgau, 1962, p. 20.
[474] *Il Concilio Vaticano II, 3 sessione*, Bologna, 1964. Supliment la «Il Regno», nr. 9/1968, p. 91.

catolicism, a fost sus inut cu promisiuni de avantaje lume ti. Conform mentalit ii clericaliste i medievale de atunci, s-a promis clerului ortodox din statele catolice, care va primi jurisdic ia Romei papale, privilegii egale cu ale clerului celorlalte Biserici recepte, dar poporului nimic. Cum în via a religioas a credincio ilor nu trebuia s se schimbe nimic, acesta deocamdat nici nu trebuia s tie ceva despre aceast simpl trecere a lui prin ierarhi i preo i sub jurisdic ia Romei. El putea fi în elat cu con tiin a împ cat , dat fiind convingerea catolic de atunci c omul poate fi mântuit f r voia i f r tirea lui. Clerul ortodox, aflat în situa ie de iob gie în Imperiul habsburgic i în regatul polonez, a acceptat acest contract, primind i el asigur ri c nu i se va cere nicicând o schimbare a credin ei, ci numai o acceptare a jurisdic iei papale. Privilegiile trebuia s le acorde împ ratul Austriei sau regele Poloniei. Din crearea uniatismului câ tiga atât Roma papal cât' i statul habsburgic-austriac sau polonez: Roma papal î i întindea st pânirea peste alte grupuri cre tine; împ ratul Austriei î i consolida st pânirea atr gând la religia sa un num r de cet eni necatolici i rupând suflete te pe românii din Transilvania, aflat în cadrul imperiului, de românii din Principatele de la sudul i estul Carpa ilor. Acelea i scopuri le urm rea regele Poloniei prin punerea rutenilor i ucrainienilor sub jurisdic ia Romei papale. Uniatismul a fost astfel produsul unui dublu act politic: produsul unui act politic al Romei papale combinat cu un act politic al statului habsburgic austriac sau polonez.

Dac ne restrângem la poporul român, uniatismul a fost pentru el i o tentativ de dezmembrare na ional , o perspectiv de dezna ionalizare. Credincio ii ortodoc i, observând curând ce se întâmpl , au refuzat s fie obiectul unei astfel de tranzac ii. Atunci au intrat în ac iune generalii austrieci cu regimentele lor, la cererea iezui ilor i a vîrfurilor clerului care a primit unirea. Unia ia s-a impus astfel unei p r i din popor prin mii de întemni a i, prin sute de martiri, prin încartiruiri îndelungate de solda i în satele i casele recalcitrante, prin confiscarea vitelor i a tuturor bunurilor lor, prin alungarea lor din satele proprii prin p duri. Peste 300 de schituri ortodoxe au fost arse sau d râmate de tunurile generalului austriac Bucow.

4. Cum am spus, în Transilvania nu numai Ortodoxia a sim it uniatismul ca produsul unui act ostil din partea Bisericii Catolice, aliat cu statul habsburgic, ci i poporul român. Poporul a sim it c prin încercarea de a-l rupe de la Ortodoxie se inten ioneaz nu numai desprinderea lui din unitatea cu fra ii din Principate i dezna ionalizarea lui treptat , ci i privarea de «legea lui româneasc ». Arhiepiscopul unit Zoghby spune i în privin a aceasta: «Trebuie s în elegem o dat pentru totdeauna c , dac fiecare Biseric vrea s fie guvernat de oameni de ai s i, face aceasta nu din spirit de na ionalism sau de ovinism, ci pentru binele mai mare al cre tinismului. Trebuie s recunoa tem c o Biseric condus , din apropiere sau din dep rtare, de oameni pentru care

sunt str ine tradi iile ei religioase, na ionale i sociale, se vede pu in câte pu in dezbr cat de tradi iile ei i termin prin a lua aspectul de str in în ara ei proprie» [475].

Ortodoxia a în eles în trecut, în elege azi i va în elege totdeauna unitatea cre tin ca comuniune între Bisericile na ionale autocefale identice în credin , nu ca un tot uniform dirijat de un centru str in Bisericii din fiecare ar , adeseori prin clerici str ini, cum a f cut i mai face i azi Biserica Romano-Catolic , ce nu reu e te s împace naturalul na ional cu supranaturalul cre tin. «Istoria uniatismului a furnizat exemple evidente despre aceasta», spune iar i Arhiepiscopul Zoghby. Iar în continuare tot el spune: «Biserica e catolic , adic universal , în m sura în care se adapteaz ea îns i popoarelor i ia fa a lor» [476].

5. For at de persecu iile cele mai crunte – egale cu cele din timpul împ ra ilor romani – o parte din credincio ii români din Transilvania a acceptat în secolul al XVIII-lea jurisdic ia Romei, dar a rezistat la toate încerc rile ulterioare de catolicizare, r mânând în comuniune bisericeasc i deci în Hristos cu tot poporul român. Numai exterior sau prin subordonarea sub primatul papal s-a desp r it. Primatul papal a devenit semnul unic de dezbinare religioas i na ional . Uni ii Zoghby, Patacsi i al ii recunosc c fragmentele unite, silite s accepte jurisdic ia Romei papale, n-au p strat numai ritul ortodox, ci toat credin a ortodox . C ci ortodoc ii nu cunosc acea separa ie artificial între credin i rit pe care au creat-o teologii catolici [477].

Ortodoc ii i uni ii au v zut deopotriv în durata uniatismului ca desp r ire artificial i for at între fra i, în dependen a lui de un for bisericesc str in, în încerc rile unor ierarhi i c lug ri uni i, crescu i la Roma papal , de a catoliciza treptat Biserica unit , o amenin are crescând pentru unitatea na ional . De aceea to i a teptau un moment favorabil pentru lep darea unia iei i pentru refacerea unit ii biserice ti.

6. Acest moment i s-a oferit poporului român în 1948, dup ce în 1918 î i realizase unitatea politic i dup aceea î i consolidase deplin aceast unitate i libertate.

Actul de revenire a grupului unit din Transilvania în sânul Bisericii Ortodoxe s-a realizat în mod spontan i f r dificult i, c ci el n-a însemnat o schimbare în via a lui religioas . Totul a r mas în practicarea vie ii religioase cum a fost. Dac în secolul al XVIII-lea acceptarea unia iei de i nu însemnase nici ea decât o schimbare de jurisdic ie, s-a f cut cu o hot rât opozi ie din partea credincio ilor ortodoc i, pentru c acceptarea jurisdic iei str ine a papalit ii i ruperea de la sânul Bisericii str mo e ti si din unitatea bisericeasc

[475] *Il primato e diventato un pretesto di divizioni, în Il Concilio Vaticano II ...*, b. c., p. 91
[476] *Ibidem.*
[477] G. Patacsi, *Anciennes et nouvelles perspectives concernant les Eglises Orientales unies il Rome,* în «Irenikon», nr. 4/1968, p. 33 - 44.

cu fra ii lor de na ionalitate reprezenta în ochii poporului un pericol viitor pentru credin a i pentru na ionalitatea lor, acum revenirea însemna încetarea acelui pericol i înf ptuirea unui act mult a teptat.

Pu inii fanatici catolicizan i din clerul unit superior care s-au v zut dintr-o dat lipsi i de orice aderen de credincio i nu s-au putut împ ca cu aceast r mânere a lor în v zduh [478]. Dar atitudinea de protest în care ei au persistat nu a reu it s trezeasc nici dup actul de la 1948 nici un ecou favorabil în fosta popula ie unit . Uniatismul în Transilvania este o problem definitiv lichidat .

7. Cu aceasta îns i via a a lichidat o gre eal a Bisericii Romano-Catolice din trecut i a netezit calea pentru apropierea din nou a celor dou Biserici.

Tot mai multe voci dintre uni i i catolici recunosc azi ca o condi ie sine qua non pentru apropierea dintre Biserica Ortodox   i cea Catolic resorbirea grupurilor unite în Biserica Ortodox . Iezuitul unit G. Patacsi scrie: «De la cea de a treia sesiune a Conciliului al II-lea de la Vatican: i de la cea de a treia Conferin   Panortodox de la Rodos mul i ecumeni ti au în eles în mod special c nu numai «latinizarea» grupurilor unite constituie unul din obstacolele principale în calea apropierii Orientului i Occidentului cre tin, ci i – sau mai ales – r d cina profund , anume starea lor «separat », de ruptur în raport cu Bisericile Ortodoxe» [479]. Sau: «Acordul (între cele dou Biserici în problema unia iei) nu va putea evita problema reintegr rii viitoare a uni ilor (în Ortodoxie), care nu va întârzia de a se pune» [480]. Arhiepiscopul unit Zoghby spune la rândul s u: «Teoretic ar fi minunat dac uni ii s-ar supune chiar acum jurisdic iei ortodoxe. To i uni ii care sunt însufle i i de un spirit ecumenic progresist nu- i pot dori ceva mai bun» [481].

Până ce Roma papal va men ine grupurile uniate între popoarele ortodoxe, dialogul oferit de ea ortodoc ilor va fi supectat ca un mijloc pentru atragerea lor la o unire cu Roma papal dup chipul celei impuse uni ilor. Din acest punct de vedere a fost o gre eal   i Decretul *Despre Bisericile Catolice orientale* care subordoneaz pe patriarhii orientali ai acestor Biserici scaunului papal i îndeamn pe uni i s lucreze între ortodoc i pentru unirea Bisericii Ortodoxe cu cea Romano-Catolic dup chipul unirii dintre aceste grupuri i Biserica Romano-Catolic . Pe drept cuvânt s-a spus, comentându-se acest Decret dat de Conciliul al II-lea de la Vatican: «In realitate Bisericile orientale unite r mân i dup Conciliu un simptom pentru structura ecleziologic a unui centralism universal care exclude unitatea într-o pluralitate de comunit i de

[478] Acesti fanatici catolicizanți din clerul superior, după revoluția masonică din 1989, au cerut reînființarea Bisericii unite, cerând pe seama ei "restitutio in integrum". În realitate aceşti aşa-zişi uniți sunt de credință catolică.
[479] *Ibidem*.
[480] *Ibidem, p. 42*.
[481] În «Oekumenisches Pressedients», nr. 4/1968.

Biserici i din acest motiv ortodoc ii se v d i mai expu i pericolului prozelitismului» [482].

Nu ne arog m dreptul s indic m Bisericii Romano-Catolice metode dup care ar putea s procedeze pentru a înl tura din calea apropierii între Biserica Romano-Catolic   i cea Ortodox piedica pe care o reprezint uniatismul. Evolu ia fericit care a început în sânul Bisericii Catolice i care sper m c va duce la un rol deliberativ al «Sinodului episcopilor», având pe papa ca pre edinte, dar nu ca dictator, i concomitent cu aceasta la o autocefalie a Bisericilor Catolice na ionale, va duce prin aceasta i la resorbirea grupurilor unite, care mai exist , în Bisericile Ortodoxe autocefale [483]. Poate c înainte de aceea o revizuire a Decretului Despre *Bisericile catolice orientale* în sensul de a nu se mai cere patriarhilor lor nici o subordonare fa   de Roma, ci numai o comuniune cu episcopii catolici i cu papa ca primus inter pares între episcopii cre tini, ar cură i drumul pentru unirea între Ortodoxie i Romano-Catolicism.

Dar drumul pentru resorbirea grupurilor unite, existente înc în Ortodoxie, poate s fie lung, cum spune într-un interviu Arhiepiscopul Zoghby[484]. Pe acest drum se pot pune înc probleme delicate Romei. C ci o chestiune de prestigiu o poate împiedica s dea s în eleag acestor grupuri unite c nu o mai intereseaz   inerea lor sub jurisdic ia sa.

8. Asemenea probleme nu se mai pun Bisericii Romano-Catolice de c tre fostele grupuri unite care s-au resorbit în Ortodoxie, între care este i cel român[485]. Via a îns   i s-a îns rcinat în cazul lor s rezolve aceste probleme. O între inere a agita iei în vederea resuscit rii lor ar fi, mai mult decât Decretul Despre *Bisericile catolice orientale,* un test despre persisten a Romei de a în elege ecumenismul ca o integrare a Bisericilor Ortodoxe în sânul ei, dup chipul fragmentelor unite. O sporire a agita iei în acest scop ar învenina din nou raporturile dintre Biserica Ortodox   i Biserica Romano-Catolic , ar da cauza ecumenismului înapoi cu sute de ani, ar compromite definitiv ecumenismul contemporan.

Ni se cere azi tuturor s uit m trecutul de acte du m noase ale unei Biserici împotriva alteia. Dar până când persist unia ia undeva, îns   i existen a ei ine viu în amintire tot cortegiul de acte prin care ea a luat fiin . Iar o încercare de readucere în via   a unia iei acolo unde a încetat s mai existe, nu numai c ar readuce în memorie actele prin care el a luat fiin   prima oar , ci ar prilejui noi acte de neprietenie.

---

[482] B. Sienczka, *DasOstkirchendekret des zweiten Vatikanischen Konzils*, în «Okumenische Rundschau», 1966, Heft 4, p. 331 i 335.

[483] Cei 30 de ani care au trecut de la scrierea acestei lucrări arată că politica Vaticanului nu s-a schimbat. Astăzi intențiile Vaticanului sunt de cucerire a Bisericii Ortodoxe din interior, folosindu-se de elementele catolicizante pegătite zeci de ani în instituțiile de învățământ catolice. Bursierii de ieri sunt ierarhii şi teologii "ortodocşi" de astăzi care promovează politica catolicizantă chiar din interiorul Bisericii Ortodoxe. (n. n.)

[484] «Il regno», din 1 iulie 1969, p. 225.

[485] Astăzi se poate spune că uniatismul a rămas în continuare o problemă (n.n.).

9. Se spune de c tre unii c ar trebui dat fiec rui ins posibilitatea s se declare în libertate pentru sau contra apartenen ei sale la uniatism.

Dar fostele mase unite care s-au resorbit în Ortodoxie au dat un r spuns liber la aceast întrebare în momentul în care au renun at la unire, Propriu-zis ele au dat un r spuns c voiesc s fie ortodoxe în tot trecutul în care i-au men inut credin a ortodox , cu toate c formal au fost inute cu sila sub jurisdic ia Romei. N-are nici un rost s li se pun din nou aceast întrebare. C ci aceasta ar deschide perspectiva ca aceast întrebare s li se pun iar i iar i în viitor.

10. i pentru ce s-ar porni din nou o astfel de agita ie, care ne-ar readuce la timpurile de trist amintire din trecut? Pentru a arunca din nou o mic parte de oameni am gi i într-o stare de ambiguitate, sus inut cu alte motive decât cele de ordin religios? Nici o parte din credincio ii români nu pot p r si în fond Ortodoxia. Aceasta a dovedit-o în cursul unui îndelungat timp de domina ie papal i deci cu aceasta ar trebui s fie în clar cei ce sus in uniatismul.

Biserica Ortodox Român vede în agita ia pentru resuscitarea uniatiei o dezmin ire cu fapta a afirma iei din partea conduc torilor catolici c Biserica Ortodox i cea Romano-Catolic sunt surori i c Biserica Ortodox dispune de mijloacele necesare pentru mântuirea credincio ilor ei.

Ortodoxia româneasc socote te c numai prin renun area la uniatism s-ar începe s se pun în practic în mod sincer ceea ce scria acum câ iva ani Mons. Duprey, subsecretarul Secretariatului pentru Unitatea cre tinilor: «Dac Bisericile Ortodoxe sunt Biserici adev rate, prima problem a catolicismului nu trebuie s fie aceea de a «converti» pe ortodoc i, de a-i face s «intre în Biseric », cum a fost cazul de multe ori în epoca în care acest adev r era obscur în con tiin a catolic , ci de a ajunge, printr-o colaborare f r interese, la actualizarea raporturilor de comuniune între cele dou Biserici surori ... pentru c Biserica Catolic i Biserica Ortodox sunt Biserici surori, pentru c este prezent în amândou Bisericile ansamblul mijloacelor de mântuire ... Nu mai este vorba de loc de a convinge pe credincio i de a trece de la o Biseric la alta, ci de a recunoa te i de a respecta pe episcopii lor ca pe adev ra ii p stori ai unei p r i a turmei încredin at lor de Hristos, de a c uta i de a g si împreun actele prin care trebuie s fie împlinite, de a înainta împreun în mod progresiv c tre deplin tatea comuniunii. Directiva ecumenic nr. 46 cere s fie evitat , în ceea ce prive te pe orientali, nu numai orice fel de prozelitism, ci i orice aparen de prozelitism» [486].

Dac prozelitismul este în general condamnat azi de con tiin a cre tin ca o c dere din rela iile de fr ietate care trebuie s domneasc între cre tini, cu atât mai condamnabil este încercarea de creare sau de refacere a unor grupuri

[486] *Le Decret sur raecumenisme*, în «Proche Orient Chretien», XVIII, (1968), p. 8 - 9.

unite, care reprezint un prozelitism mai mult sau mai pu in camuflat în ochii credincio ilor ortodoc i.

11. Unica atitudine cre tin   i ecumenic în problema uniatismului este s uit m i o parte i alta trecutul i s renun m la tendin a de a men ine sau resuscita rezultatele lui; iar concomitent cu aceasta s înaint m pe calea preg tirii unei unit i între Biserica Ortodox   i Romano-Catolic , pe baz de iubire, spre o unitate pe care Ortodoxia o în elege ca o comuniune între aceste Biserici i între ierarhii lor, f r nici o excep ie, în condi ii de deplin egalitate. Aceast comuniune în iubire, ca adev rat unitate cre tin , va fi i mai profund   i mai real decât o unitate sub jurisdic ia exterioar a papei, c ci ea va fi, cu toat varietatea, o unitate în primul rând în Hristos i în iubire, dup cum a spus Iohannes Hoeck, superiorul general al benedictinilor bavarezi, criticând Decretul despre *Bisericile Orientale catolice*: «O varietate în iubire ofer mai mult decât o unitate comandat : nu cuvințelul «sub» (sub autoritate, sub potestate, sub moderamine) este cu adev rat catolic, ci cuvin elul «cum» [487].

12. Pentru realizarea climatului favorabil înaint rii spre acea unitate a comuniunii, în care Bisericile Ortodoxe na ionale s nu aib de suportat jurisdic ia nici unui for din afara lor, ar fi necesar ca Biserica Romano-Catolic s - i însu easc judecata arhiepiscopului unit E. Zog-by: «Crearea Bisericilor unite a l rgit an ul dintre Roma i Bisericile Ortodoxe. Biserica Catolic de ast zi n-ar fi creat uni i; ea i-a dat seama c a comis o gre eal   i c crearea Bisericilor unite a fost un act antiecumenic ..., un act de ostilitate fa de Ortodoxie. Au fost sustra i Ortodoxiei credincio i i organiza i în Biserici separate în fa a celor ortodoxe. Urmând dispozi iile Romei, uni ii au f cut convertiri între ortodoc i, au înv at s dispre uiasc Ortodoxia, s-o combat   i s-o sl beasc ... A pune ast zi pe uni i sub jurisdic ia ortodox ar fi un lucru minunat ... Acum când s-au stabilit contacte directe între Roma i Ortodoxie, nu mai sunt necesari intermediari» [488].

13. Unia ia nu se deosebe te de Ortodoxie în esen , când e sincer   i ea i Biserica Romano-Catolic , decât prin recunoa terea de c tre ea a primatului papal. În renun area de c tre Biserica Romano-Catolic la unia ie, Ortodoxia ar avea o dovad real c Biserica Romano-Catolic merge spre o renun are la primatul jurisdic ional i la infailibilitatea papal   i deci spre posibilitatea unei comuniuni pe picior de egalitate fr easc între cele dou Biserici. Primatul papal jurisdic ional: aceasta e ra iunea de a fi a unia iei. Atâta vreme cât exist ea, e un semn c în catolicism continu s se afirme primatul papal

[487] La R. Slenczka, art. *cit.,* în rev. cit., p. 322.
[488] *Problemi e possibilitá delle chiese uniate sulla via del' ecumenismo,* în «Il Regno-attuslitá», XIII (1968), nr. 155/6, p. 99 - 100.

jurisdic ional i deci unirea celor dou mari Biserici nu e posibil .

Deocamdat nu sunt semne c Vaticanul e dispus s renun e la acest primat. Dar sunt în catolicism multe alte for e care lucreaz pentru o încadrare a papei în colegiul episcopal, pentru o interpretare a primatului într-un real spirit colegial. C ci în direc ia aceasta se mi c spiritualitatea uman . i noi credem c aceste for e vor impune până la sfâr it voin a lor i conducerii Bisericii Catolice.

Men ion m aici câteva glasuri de prestigiu ale teologiei catolice, care preg tesc acest viitor şi înt resc n dejdile în el.

Revista catolic de limb german Herder-Korrespondenz, nr. 8 (august), 1971, p. 357, cere m suri mai substan iale chiar decât teologul catolic progresist Hans Küng pentru reformarea oficiului papal. Ea afirm c azi Biserica nu mai poate fi condus de o singur persoan . Papa nu trebuie numai sf tuit; el are nevoie de un organ de împreun decidere (ein Organ der Mitentscheindung). Acest organ ar trebui s fie sinodul episcopilor, care în acest scop ar trebui s fie permanent, s fie ales la scurte perioade de întreg episcopatul Bisericii i s fie supraordonat curiei.

Dar revista amintit crede c Biserica nu mai trebuie condus azi într-un mod prea centralist, nici m car în felul acesta sinodal-democratic. Azi se cere descentralizare, nu recentralizare. «Bisericile trebuie s devin independente pe regiuni, f r s renun e la comuniunea cu Roma. Exist în acest sens modele istorice, ca patriarhatele. Acestea nu trebuie, desigur, copiate, ci trebuie c utate de c tre to i împreun modele noi».

Acesta e modul ortodox de organizare. i el se dovede te a fi cel mai bun, cel mai adaptat realit ilor l sate de Dumnezeu prin crea ie. Cre tinismul readunat într-o singur Biseric nu poate fi condus de o singur persoan , nici de un organ central care s se ocupe cu toate am nuntele. Amploarea i complexitatea actual a cre tinismului dep esc ambele aceste organe de conducere. Fiecare unitate bisericeasc a unei ri, sau a unei na iuni trebuie l sat s se conduc de sine. Numai înv turile de credin disputate trebuie formulate de un organ reprezentativ al tuturor Bisericilor i numai directivele generale de organizare, de colaborare în problemele omenirii i de orientare spiritual trebuie s le decid acest organ, dup modelul sinoadelor ecumenice.

În sensul unei încadr ri a papei în colegiul episcopal se pronun   i teologul catolic german Herbert Mühlen, care spune: «papa înc nu- i concepe oficiul s u în sensul colegial». La Vatican II s-a lansat principiul colegialit ii, «dar mai trebuie s se fac un drum în continuare, pân la o adev rat colegialitate a papei! În vederea acestui scop ar trebui discutat în mod serios, dac *oficiul cel unul al lui Petru, nu ar putea fi administrat de mai mul i în mod colegial,* pentru ca destinele Bisericii mondiale s nu depind de temperamentul, caracterul, preg tirea etc. a unui singur om ... în orice caz ast zi i în viitor este imposibil ca complexitatea culturii mondiale moderne s poat fi supraprivit de

un singur om. Ar trebui ca cel pu in sinoadele ordinare i extraordinare s nu mai fie convocate numai pentru a li se auzi p rerea în mod neobligator, ci ar trebui s aib puterea de a lua hot râri definitive» [489].

Acela i drept al sinodului episcopal de a lua decizii si de a nu fi numai un organ sf tuitor al papei, îl cere teologul maghiar Alexandru Gánocy: «Nu exist o activitate «corporativ » a trupului f r cap, dar nici o activitate «capital » a capului f r trup. Acest ideal al reciprocit ii nu se va atinge atâta timp cât sinodul episcopilor va r mâne un organism pur sf tuitor, f r dreptul de decizie» [490].

Am putea cita înc multe voci de teologi catolici în timpul acesta, care toate arat în ce direc ie se mi c deocamdat teologia i sper m c în curând tot mai decis i ierarhia Bisericii Catolice.

Un alt teolog catolic, E. Lanne, dac e mai pu in curajos în ce prive te reforma structural a primatului papal, recunoa te totu i faptul c dac Biserica Ortodox a p strat integritatea credin ei i a vie ii în Hristos, f r papa, dând dovad «c recunoa terea primatului roman, cum l-a înv at Vatican I, nu e condi ia sine qua non pentru via a credin ei», deci pentru mântuire. De aceea «e necesar s se ia la cuno tin autonomia Bisericilor Ortodoxe i continuitatea tradi iei ortodoxe de la Apostoli i P rin i nu numai teoretic, ci i în comportarea practic » [491].

Timpul nostru a pus i pune tot mai mult în lumin chiar pentru cre tinismul catolic faptul c înfiin area unia iei a fost una din gravele erori ale Bisericii catolice, din epoca când a înlocuit dragostea fa de Biserica Ortodox sor cu pofta de st pânire i când în acest scop s-a aliat în Europa central i de r s rit cu statele catolice dornice s dezna ionalizeze popula iile lor subjugate; că ac iunea de catolicizare continu a unia iei a fost legat de perioada restaura iei de dup Napoleon, a Syllabusului, a Conciliului Vatican I, a condamn rii modernismului. Epoca noastr ecumenist a pus i pune tot mai mult în eviden faptul c men inerea unia iei e semnul puterii ce-o mai au în catolicism for ele conservatoare care vor s men in mentalitatea retrograd din epoca acelor perioade i ca atare unia ia reprezint piedica major în calea apropierii între Biserica Romano-Catolic i cea Ortodox .

***

Am putea încheia cele înf i ate mai înainte cu urm toarele concluzii [492]:

---

[489] *Entsakralisierung*, Paderborn, Schönningh, 1971, p, 256 - 257.

[490] *Wie kann die Kolegialität dem papstlichen Primat gegenüber aufgewertet werderi?,* în «Concilium», Heft 4, p. 272.

[491] *In wie weit ist ein römisches Primat für die Ostkirchen unannehmbar?* în «Concilium», Heft IV, 1971, p. 237.

[492] Aceste concluzii împreun cu alte temeiuri pentru renun area Bisericii Romano-Catolice la uniatism au fost prezentate la Consulta ia teologilor ortodoc i inut la invita ia Comisiei «Credin i Constitu ie», la Canterbury, între 1 - 4 august 1969.

a) Noi sim im to i c problema uniatismului se pune azi ca o problem a sincerit ii ecumenice, a sincerit ii iubirii în raporturile dintre Biserica Romano-Catolic   i Biserica Ortodox .

Acum nu mai e vorba de uniatism ca de un fenomen deta at, ci de soarta raporturilor dintre Biserica Romano-Catolic   i cea Ortodox , sau chiar de soarta ecumenismului. Pentru c de atitudinea manifestat de factorii responsabili fa   de uniatism va depinde viitorul ecumenismului.

În atitudinea din trecut fa   de uniatism, exist ceva comun, dac r mânem pe planul subiectivit ii, nu al faptelor obiective. Acest ceva comun const în faptul c fiecare Biseric înregistra în leg tur cu uniatismul lipsa de iubire din partea celeilalte Biserici fa   de ea i din aceast pricin suferea; dar nu înregistra faptul c ea îns   i se comporta f r iubire fa   de cealalt Biseric   i nu suferea din aceast pricin . Ambele Biserici se obi nuiser s tr iasc f r iubire între ele. Desigur, responsabilit ile nu erau egale, chiar dac lucrurile sunt privite pe acest plan subiectiv. C ci toat situa ia aceasta s-a produs din ini iativa Bisericii Romano-Catolice de a crea i de a sus ine uniatismul.

Azi Sfântul Duh a început s trezeasc în con tiin a celor dou Biserici sentimentul necesit ii iubirii reale. Fiecare din ele simte ca Duhul Sfânt o sile te s sufere nu numai din pricina constat rii lipsei de iubire manifestat fa   de ea de c tre cealalt Biseric , ci în acela i timp s nu mai poat suporta s se comporte f r iubire fa   de cealalt Biseric . Dar dac lipsa de iubire real între Biserici era legat de existen a uniatismului, atunci apari ia iubirii trebuie s se îmbine cu începutul mic or rii importan ei uniatismului în con tiin a lor. i cu aceasta am ajuns la o concluzie important : Dac apari ia i existen a uniatismului au fost asociate cu lipsa de iubire a celor dou Biserici între ele, voin a uneia din ele de a se decide azi pentru uniatism ar reprezenta voin a acestei Biserici de a continua tr irea în afara iubirii, de a se împotrivi iubirii. Credin a noastr este azi c Duhul Sfînt oblig în mod hot rât la o decizie pentru iubire, ceea ce este incomparabil cu uniatismul, care - ca stare care împiedic iubirea între Biserici - constituie un p cat împotriva Duhului Sfînt.

b) Existen a uniatismului implic lips de iubire, iar decizia pentru el o decizie împotriva iubirii i a Duhului Sfînt, pentru c uniatismul constituie ipostasul viu al contest rii unei Biserici de c tre alt Biseric sor   i pentru c uniatismul devine contestarea ac iunii evidente a Duhului Sfânt manifestate în via a a celeilalte Biserici surori. Biserica Romano-Catolic , creând i conservând uniatismul, contest Bisericii Ortodoxe calitatea de a fi un organ adev rat al Sfântului Duh pentru mântuirea fiilor s i. Prozelitismul este în general un semn de contestare între Bisericile cre tine i deci un semn al lipsei de iubire i s-ar putea chiar spune un semn care face imposibil restaurarea iubirii între Biserici.

În interesul restaur rii iubirii între cele dou Biserici, Biserica Ortodox cere Bisericii Romano-Catolice ca acum, când ac iunea Duhului Sfânt în

favoarea iubirii este atât de evident , s aib curajul spiritual i s treac la atitudinea de recunoa tere a egalit ii ecleziologice între Ortodoxie i Catolicism.

Restabilirea iubirii fr e ti sincere în atitudinea Bisericii Romano-Catolice fa de Biserica Ortodox nu se poate împ ca cu men inerea uniatismului, întrucât o astfel de iubire nu se poate împerechea cu contestarea, în consecin , pentru a demonstra iubirea fr easc sincer nu este de ajuns din partea Bisericii Romano-Catolice s se opreasc la declara ii sau chiar la unele manifest ri de bun voin , ca de pild retrocedarea c tre Biserica Ortodox a moa telor unor sfin i – sfin i care în cerul lor apar in Bisericii Ortodoxe, chiar dac moa tele lor se odihnesc în bisericile catolice – , ci este nevoie ca Biserica Romano-Catolic s retrocedeze Bisericii mame sufletele credincio ilor care tr iesc pe pământ ca uni i dar care au r mas în credin a lor ortodox . Numai acest act va pune cap t atitudinii de contestare i st rii de separa ie vizibil între cele dou Biserici.

Între protestan i i ortodoc i exist diferen e cu mult mai mari decât între ortodoc i i catolici. Dar ortodoc ii i protestan ii înainteaz zi de zi unii c tre al ii, fiindc nu exist între ei un zid de desp r ire cum exist între Biserica Romano-Catolic i cea Ortodox , ca semn al contest rii, zidul reprezentat de uniatism. Într-adev r, între Ortodoxie i Catolicism diferen ele sunt relativ mici dar existen a uniatismului, sau preocuparea de a-l resuscita sau de a-l crea, reprezint nu numai un zid între cele dou Biserici, ci i dovada existen ei unui proiect de ofensiv din partea Bisericii Romano-Catolice împotriva Ortodoxiei, care produce o mi care de ap rare din partea Bisericii Ortodoxe. Acest lucru paralizeaz orice mi care de apropiere între cele dou Biserici. Numai prin dispari ia uniatismului, mi carea de apropiere între Biserica Romano-Catolic i Biserica Ortodox ar începe i ar ajunge la inta ei, adic la unitate.

Se afirm uneori c uniatismul este o realitate produs de istorie i ca atare nu mai poate disp rea chiar dac Biserica Romano-Catolic ar voi aceasta.

De fapt îns uniatismul nu este o realitate religioas prin el însu i, a a cum este Ortodoxia sau Catolicismul, sau Protestantismul. El este sus inut de Catolicism i îndat ce Catolicismul i-ar refuza sprijinul, credincio ii uni i s-ar reîncadra în chip firesc în sinul Ortodoxiei de care apar in în esen , iar vîrfurile uniate s-ar încadra în catolicism, de care in, la rândul lor, în chip camuflat.

A adar uniatismul are o pseudo-existen , o existen a aparent .

Se afirm de asemenea c uniatismul ar putea avea în viitor un rol de familiarizare a Catolicismului cu Ortodoxia, deci un rol de punte nu atât de la Ortodoxie la Catolicism, cât de la Catolicism la Ortodoxie, în realitate îns , cu mica excep ie a unor reprezentan i ai uniatismului melchit, uniatismul, departe de-a încerca s fac Ortodoxia simpatic pentru Catolicism, a ponegrit-o i o ponegre te din toate puterile, încât, departe de-a ajuta la apropierea Catolicismului de Ortodoxie, mai degrab înverineaz raporturile între cele

dou   Biserici.

Se mai afirm   c   uniatismul nu mai este asociat azi cu prozelitismul, în realitate îns , inând seama de atitudinea de servilism exagerat fa   de Roma papal   i de dispre fa   de Ortodoxie a vârfurilor uniate, uniatismul nu poate fi disociat de prozelitism   i nu poate fi conceput f r   rolul de înveninare a raporturilor dintre Biserica Ortodox   i cea Catolic .

De aceea renun area definitiv   i total   la uniatism constituie condi ia sine qua non pentru restabilirea unor raporturi ecumenice de iubire între cele dou   Biserici. Acesta este un adev r nu prea pl cut momentan pentru unii, dar e unicul adev r ziditor pentru to i în perspectiva viitorului în aceast   chestiune.

UNIATISMUL DIN TRANSILVANIA

incercare de dezbinare a poporului român

de

Pr. Prod. D. Staniloae

****